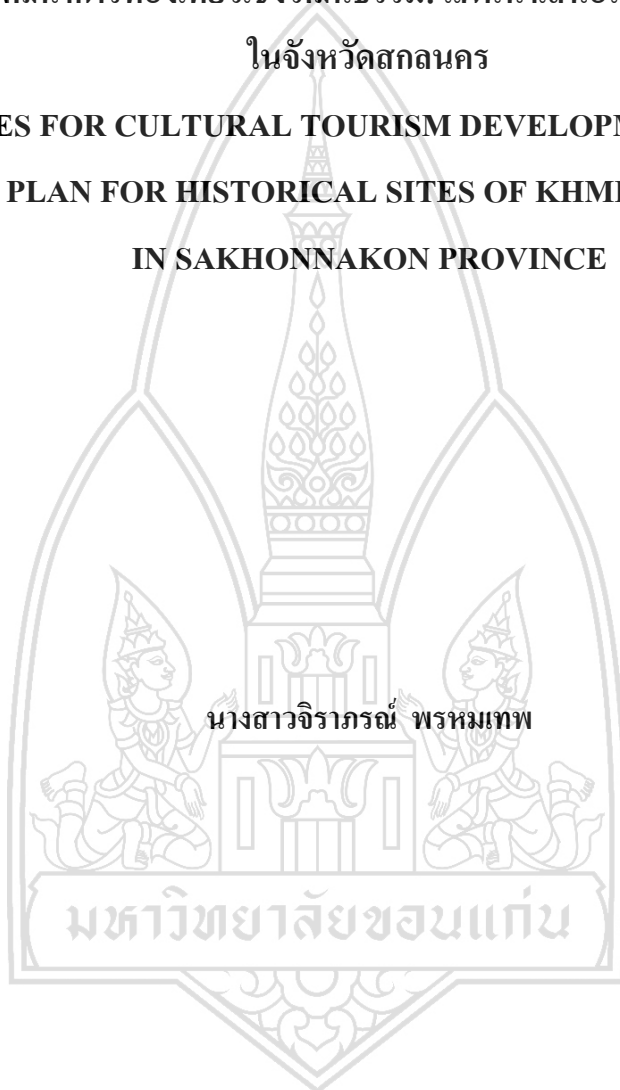

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอม
ในจังหวัดสกลนคร

**GUIDELINES FOR CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT: A PROPOSE
PLAN FOR HISTORICAL SITES OF KHMER ART
IN SAKHONNAKON PROVINCE**

วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พ.ศ. 2554

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอม
ในจังหวัดสกลนคร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น

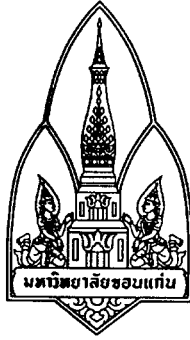
พ.ศ. 2554

**GUIDELINES FOR CULTURAL TOURISM DEVELOPMENT: A PROPOSE
PLAN FOR HISTORICAL SITES OF KHMER ART
IN SAKHONNAKON PROVINCE**

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF BUSINESS ADMINISTRATION
IN TOURISM MANAGEMENT
GRADUATE SCHOOL KHON KAEN UNIVERSITY**

2011

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

หลักสูตร

บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต

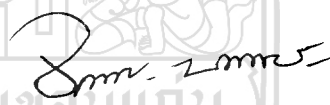
สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว

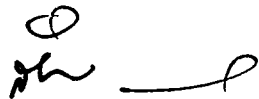
ชื่อวิทยานิพนธ์: แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอ
โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ชื่อผู้ทำวิทยานิพนธ์: นางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รongศาสตราจารย์ ดร. นิตินล ภูตะโชติ ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดวงเงิน ชื้อภักดี กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จูริชญา มณีเนตร กรรมการ

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จูริชญา มณีเนตร)

(รองศาสตราจารย์ ดร. ลำปาง แม่นมาตย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ มันทนา สามารต)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น

จรรยาบรรณ พรหมเทพ. 2554. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอ

โบราณสถานศิลปะขอม จังหวัดสกลนคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จีรชญา มณีเนตร

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนครทั้งหมด 5 โบราณสถาน ได้แก่ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคูม โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก และ โบราณสถานศิลปะขอมบ้านพันนา 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว อันได้แก่ทัศนคติ และความต้องการเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมใน จังหวัดสกลนคร3) เพื่อหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมใน จังหวัดสกลนคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มตัวอย่างสำหรับสัมภาษณ์ คือ บุคลากรภาครัฐ ผู้นำชุมชน และกลุ่มตัวอย่างสำหรับสอบถามได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครจำนวน 400 คนและการวิเคราะห์ทางสถิติได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานและการทดสอบสมมุติฐาน

ผลการวิจัยพบว่าบริบทโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครมีความพร้อมด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่งหากได้รับการพัฒนาและส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถรองรับกับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ในทุกด้าน กลุ่มตัวอย่างการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิงมีอายุระหว่าง 15-22 ปี ส่วนมากมีสถานภาพโสด การศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรีส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้านพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว 1 วัน ส่วนใหญ่เดินทางท่องเที่ยวกับกลุ่มเพื่อน โดยใช้รถยนต์ส่วนตัว สถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจและนิยมไปเที่ยวมากที่สุด คือ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม

ด้านทัศนคติความต้องการของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมพบว่าต้องการพัฒนาด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน และ ต้องการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์ รวมไปถึง ข้อมูลประวัติความเป็นมาของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครและกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวต้องการให้มีมัลติเทคนิคนำเที่ยวในการนำเที่ยวชมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

Chiraporn Phromthep. 2011. **Guidelines for Cultural Tourism Development Propose Plan for Historical Sites of Khmer Art in Sakon Nakhon Province.** Master of Business Administration Thesis in Tourism Management, Graduate School, Khon Kaen University.
Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Thirachaya Maneenetr

ABSTRACT

The objective of this thesis is 1) To study the context of 5 Historical Sites of Khmer in Sakon Nakhon province, which are Historical Site of Khmer Phra That ChoengChum, Historical Site of Khmer Phra That Dum, Historical Site of Khmer Phra That Narai Jeng Weng, Historical Site of Khmer Phra That Phu Phek, and Historical Site of Khmer Ban Panna, 2) To study the satisfaction of tourists travel on the Historical Site Khmer Sakon Nakhon Province, which are attitudes, behavior and needs regarding to the tourism development of Historical Site of Khmer in Sakon Nakhon province, 3) To study the approach for Tourism Development in Historical Site of Khmer in Sakon Nakhon province.

The samples used in the study were divided into 3 groups, which are the sample for the interview; government personnel, community leaders and the sample for interview to 400 Tourists traveling in Sakon Nakhon Province, Statistical analysis; the average percentage and standard deviation, and Hypothesis testing.

The result of this research found that the context of the context of Historical Sites of Khmer in Sakon Nakhon province has basic amenities that allow the visitors to accommodate at a certain level. The support from relevant agencies will be able to develop tourism in order to meet the needs of tourists in every aspect. The sample of this research is mainly females aged between 15-22 years, most were single, and undergraduate student reside at Northeast.

The behavior of tourists towards tourism found that tourists spend time travel here for one day, most travel with a group of friends by motorcycle. The most tourist attraction site that satisfied the tourists is Historical Site of Khmer Phra That Choeng Chum.

The attitude of the tourist demand for cultural tourism development of Khmer Historical Site found that they want to improve the basic facilities and develop the public relations, including with background information of Historical Sites of Khmer in Sakon Nakhon province and Tourism promotion activities needed to provide the tour guides for tours visit Historical Site Khmer in Sakon Nakhon Province.

งานวิทยานิพนธ์นี้ของมอบส่วนดีให้บุพการี และคณาจารย์

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากความกรุณาอย่างยิ่งของอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จีรชญา มณีเนตร ที่ได้ดูแลให้คำปรึกษา แนะนำ ช่วยเหลือในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย และที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ การอบรมสั่งสอนที่ดีตลอดมา ด้วยความรู้สึกร่วมซึ่งในพระคุณของท่านจึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมาไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร. นิตินพ ภูตะโชติ ที่กรุณาให้คำแนะนำและเสียสละเวลามาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดวงเงิน ช่อภักดี ที่สั่งสอน และให้คำแนะนำช่วยเหลือตลอดระยะเวลาการศึกษา และกรุณาเสียสละเวลามาเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ประจำ หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการท่องเที่ยวทุกท่านที่ สั่งสอน และให้คำแนะนำ ช่วยเหลือในการศึกษาและการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณว่าที่ ร.ท.อุคมภูเบศร์ จุมพลห้ำ และ เจ้าหน้าที่สำนักงานที่สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสกลนครทุกท่านรวมถึงกลุ่มตัวอย่างทุกท่านที่เสียสละในการให้สัมภาษณ์และตอบแบบสอบถามสำหรับการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณพ่อ โสภณ คุณแม่สมบุญ พรหมเทพ และตลอดจนญาติพี่น้องทุกคน รวมถึงน้องชายนายคาร์ณย์ พรหมเทพที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจอันยิ่งใหญ่ในการศึกษา และเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญอย่างยิ่งเหนือสิ่งอื่นใด คือ คำอบรมสั่งสอนและให้แต่สิ่งที่ดีที่สุดตลอดมา

ท้ายสุดขอขอบคุณเพื่อนร่วมสาขาการจัดการท่องเที่ยว ปริญญาโทปี 2 ทุกคน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนสนับสนุนทุกท่านที่ช่วยให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

จิราภรณ์ พรหมเทพ

สารบัญ

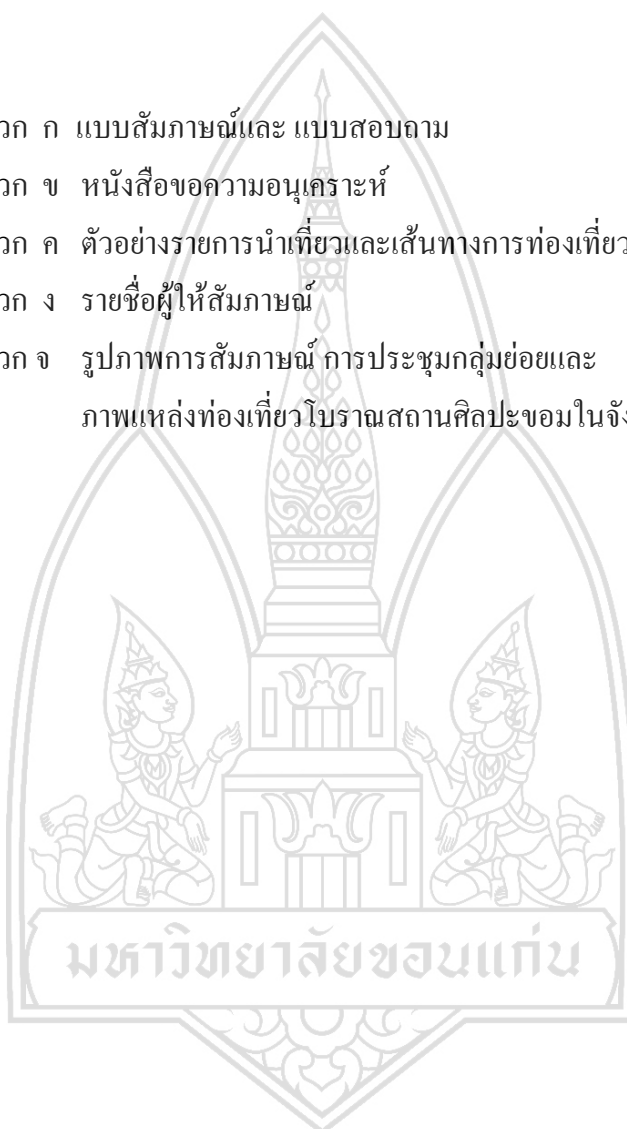
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
คำอุทิศ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ฉ
บทที่ 1 บทนำ	1
1. ความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
3. สมมติฐานของการวิจัย	2
4. ขอบเขตการวิจัย	3
5. ข้อจำกัดของงานวิจัย	4
6. นิยามศัพท์เฉพาะ	4
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
8. กรอบแนวคิดในการวิจัย	7
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
1. แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยว	9
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา	24
3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการอนุรักษ์	31
4. ทฤษฎีและแนวคิดด้านการวางแผน	56
5. ศิลปะขอม	62
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	69
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	77
1. ขอบเขตการวิจัย	77
2. วิธีดำเนินการวิจัย	80
3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	82

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล	83
5. การวิเคราะห์ข้อมูล	84
6. สถิติที่ใช้ในการวิจัย	86
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	89
ตอนที่ 1 บริบทโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	89
ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	112
ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ที่มีเพศอายุ สถานภาพ รายได้และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กัน	121
ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	165
ตอนที่ 5 ผลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน	166
บทที่ 5 แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	171
1. วิสัยทัศน์	171
2. พันธกิจ	171
3. เป้าหมาย	171
4. นโยบาย	172
5. แนวทางการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน	172
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	187
1. สรุปผลการวิจัย	187
2. อภิปรายผล	196
3. ข้อเสนอแนะ	199
4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป	200

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บรรณานุกรม	201
ภาคผนวก	207
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์และ แบบสอบถาม	209
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์	227
ภาคผนวก ค ตัวอย่างรายการนำเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยว	235
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	241
ภาคผนวก จ รูปภาพการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยและ ภาพแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	247
ประวัติผู้เขียน	277

สารบัญตาราง

		หน้า
ตารางที่ 1	แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร	79
ตารางที่ 2	แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง	80
ตารางที่ 3	จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	112
ตารางที่ 4	พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	115
ตารางที่ 5	ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน ศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร โดยรวมและรายด้าน	118
ตารางที่ 6	ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนคร เป็นรายข้อในแต่ละด้าน	119
ตารางที่ 7	แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว	121
ตารางที่ 8	แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ	132
ตารางที่ 9	แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนครกับอายุ	143
ตารางที่ 10	แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของ นักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนคร กับรายได้	154
ตารางที่ 11	วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน	166
ตารางที่ 12	การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภาพรวมของโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนคร	172
ตารางที่ 13	ผลเปรียบเทียบกิจกรรมเดิมที่มีอยู่กับการที่จะพัฒนาบูรณาการแบบใหม่	183

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	7
ภาพที่ 2 แสดงกลยุทธ์ และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์	25
ภาพที่ 3 แสดงการวางแผนจัดการอนุรักษ์พื้นที่และสภาพแวดล้อมเมืองเก่า	39
ภาพที่ 4 แสดงแนวคิดขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	41
ภาพที่ 5 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร	91
ภาพที่ 6 พระธาตุเชิงชุมในปัจจุบัน	93
ภาพที่ 7 ปราสาทหินแบบเขมรอยู่ในองค์พระธาตุเชิงชุม	94
ภาพที่ 8 หลวงพ่อองค์แสนตั้งอยู่ด้านหน้าของปราสาทขอมหลังเดิม	95
ภาพที่ 9 พระธาตุคุมในปัจจุบัน	96
ภาพที่ 10 บริเวณวัดพระธาตุคุม	97
ภาพที่ 11 ทับหลังพระธาตุคุมเหนือกรอบประตูหลอกทางทิศใต้	98
ภาพที่ 12 เสานางจรัล	99
ภาพที่ 13 ปราสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง	100
ภาพที่ 14 ปราสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง	101
ภาพที่ 15 ทับหลังพระธาตุนารายณ์เจงเวง	102
ภาพที่ 16 ประตูหลอกปราสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง	102
ภาพที่ 17 พระธาตุภูเพ็ก	103
ภาพที่ 18 แท่งหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส	104
ภาพที่ 19 ศิวลึงค์หัก และ แท่งหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส	105
ภาพที่ 20 บันไดทางขึ้นเทวสถานปราสาทพระธาตุภูเพ็ก	107
ภาพที่ 21 ทางขึ้นเทวสถานพระธาตุภูเพ็ก	107
ภาพที่ 22 ประตูซุ้ม (โคปุระ) ปราสาทพันนา	108
ภาพที่ 23 ปราสาทประธานก่อด้วยศิลาแลง	109
ภาพที่ 24 บารายกู่พันนา	110
ภาพที่ 25 กู่พันนาบริเวณภายใน	111
ภาพที่ 26 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์	174

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 27 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์	174
ภาพที่ 28 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์	174
ภาพที่ 29 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์	174
ภาพที่ 30 ตัวอย่างภาพจำลองศูนย์OTOP	174
ภาพที่ 31 ตัวอย่างภาพจำลองศูนย์OTOP	174
ภาพที่ 32 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว	179
ภาพที่ 33 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว	179
ภาพที่ 34 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว	179
ภาพที่ 35 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว	179
ภาพที่ จ.1 ภาพแสดงการสัมมนา	247
ภาพที่ จ.2 ภาพแสดงการสัมมนา	247
ภาพที่ จ.3 ภาพแสดงการสัมมนา	248
ภาพที่ จ.4 ภาพแสดงการสัมมนา	248
ภาพที่ จ.5 ภาพแสดงการสัมมนา	249
ภาพที่ จ.6 ภาพแสดงการสัมมนา	249
ภาพที่ จ.7 ภาพแสดงการสัมมนา	250
ภาพที่ จ.8 ภาพแสดงการสัมมนา	250
ภาพที่ จ.9 ภาพแสดงการประชุมกลุ่มย่อย	251
ภาพที่ จ.10 ภาพแสดงการประชุมกลุ่มย่อย	251
ภาพที่ จ.11 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	252
ภาพที่ จ.12 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	252
ภาพที่ จ.13 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	253
ภาพที่ จ.14 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	253
ภาพที่ จ.15 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	254
ภาพที่ จ.16 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	254

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ จ.17 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก (ศิวลึงค์หักและแท่นหินด้านบนมีการแกะสลักเป็นรูปสี่เหลี่ยม เรียงรอบเป็นรูปทรงเรขาคณิตจำนวน 16 ช่อง)	255
ภาพที่ จ.18 แสดงภายในตัวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	255
ภาพที่ จ.19 ปรากฏการณ์พระอาทิตย์ส่งผ่านแท่งศิวลึงค์กำเนิดสุริยะปฏิทินพันปี	256
ภาพที่ จ.20 แสดงทางขึ้นโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	256
ภาพที่ จ.21 แสดงพิธีบวงสรวงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	257
ภาพที่ จ.22 แสดงพิธีบวงสรวงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	257
ภาพที่ จ.23 แสดงบริเวณโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม	258
ภาพที่ จ.24 แสดงประตูทางเข้าปราสาทขอมโบราณ	258
ภาพที่ จ.25 แสดงหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนพระพุทธรูปคู่เมืองสกลนคร	259
ภาพที่ จ.26 แสดงภูน้ำลอดเชิงชุม (บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์)	259
ภาพที่ จ.27 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม	260
ภาพที่ จ.28 แสดงป้ายบอกทางโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	260
ภาพที่ จ.29 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	261
ภาพที่ จ.30 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	261
ภาพที่ จ.31 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	262
ภาพที่ จ.32 แสดงทับหลังโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	262
ภาพที่ จ.33 แสดงบริเวณโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	263
ภาพที่ จ.34 แสดงบริเวณโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม	263
ภาพที่ จ.35 แสดงบริเวณโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง	264
ภาพที่ จ.36 แสดงทับหลังโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง	264
ภาพที่ จ.37 แสดงประตูหลอกโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง	265
ภาพที่ จ.38 แสดงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง	265
ภาพที่ จ.39 แสดงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง	266
ภาพที่ จ. 40 แสดงพิธีบวงสรวงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเจงเวง	266

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ จ.41 แสดงโบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา	267
ภาพที่ จ.42 แสดงภายใน โบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา	267
ภาพที่ จ.43 แสดงงานประเพณีประจำปี โบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา	268
ภาพที่ จ.44 แสดงพิธีบวงสรวงงานประเพณีประจำปี โบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา	268
ภาพที่ จ.45 แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน	269
ภาพที่ จ.46 แสดงป้ายกู่พันนา	269
ภาพที่ จ.47 แสดงบาราย กู่พันนา	270
ภาพที่ จ.48 แสดงศูนย์ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านพันนา	270
ภาพที่ จ.49 แสดงผลิตภัณฑ์ OTOPS 5 ดาว ผ้าข้อมคราม บ้านพันนา	271
ภาพที่ จ.50 แสดงผลิตภัณฑ์ OTOPS 5 ดาว บ้านพันนา	271
ภาพที่ จ.51 แสดงผลิตภัณฑ์ OTOPS 5 ดาว บ้านพันนา	272
ภาพที่ จ.52 แสดงขั้นตอนการทำผ้าข้อมคราม OTOPS 5 ดาว	272
ภาพที่ จ.53 แสดงขั้นตอนการทำผ้าข้อมคราม OTOPS 5 ดาว	273
ภาพที่ จ.54 แสดงขั้นตอนการทำผ้าข้อมคราม OTOPS 5 ดาว	273

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีบทบาทสูงยิ่งในการนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเป็นอุตสาหกรรมที่ทำรายได้อันดับหนึ่ง เมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ การท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมเป็นแหล่งที่มาของรายได้ในรูปแบบเงินตราต่างประเทศ ช่วยลดปัญหาการขาดดุลการชำระเงินระหว่างประเทศ ช่วยสร้างอาชีพ และการสร้างงาน ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่น ก่อให้เกิดการกระตุ้นผลผลิต ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของคนในท้องถิ่นช่วยสร้างความเจริญทางสังคมให้แก่ท้องถิ่น (สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว, 2552) และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้กำหนดกลยุทธ์การทำตลาดในประเทศ ซึ่งเป็นแผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาคอีสานสำหรับปี 2553-2554 ไว้ 5 กลยุทธ์หลักคือ สร้างกระแสให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ส่งเสริมการเดินทางเชื่อมโยง สร้างการรับรู้ความเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ วัฒนธรรมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างรู้คุณค่า รักษาแหล่งท่องเที่ยว และสุดท้าย ส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติของการเรียนรู้พร้อมวางแผน ประชาสัมพันธ์ในระยะยาว ตั้งเป้าปี 2554-2558 ประกาศจุดขายให้อีสานเป็น “แหล่งเรียนรู้อารย-ธรรม” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2553)

สกลนครเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคอีสานที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดให้เป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวเนื่องจากสถานที่ท่องเที่ยวมีลักษณะเด่นคือ ทัศนียภาพของเทือกเขาภูพานและได้ชื่อว่าเป็นเมือง“พุทธศาสน์ พระธาตุ 5 แห่ง” อารยธรรมสามพันปี มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ ตลอดจนพระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ อุทยานแห่งชาติภูพาน ภูผารอยแฉะสลักสามพันปี ปราสาทขอม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมขอม โดยมีหลักฐานทางโบราณคดี และจารึกอักษรขอมหลายแห่ง อีกทั้งสภาพคูเมือง รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2 ชั้น และโบราณสถานอีกหลายแห่ง เช่น ปราสาท พระธาตุ และหลักศิลาจารึกที่แสดงว่าขอมเข้ามามีอิทธิพลอย่างมาก จะเห็นจากหลักฐานที่ปรากฏมีสถานที่สำคัญดังนี้ ภูถ้ำพระ บนเทือกเขาภูพาน ประสาทพระธาตุภูเพ็ก บ้านนาหัวบ่อ พระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร พระธาตุคุ่ม อำเภอเมืองสกลนคร ประสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมืองสกลนคร ปราสาทบ้านพันนา อำเภอสว่างแดนดิน วัดแดนโมกษาวดี บ้านพานพัฒนา และวัดพุทธไสยาสน์ บ้านค้อเขียว อำเภวาริชภูมิ จากความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว และโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครซึ่งมีอยู่มากมาย

มีคุณค่า และคงความงดงามของงานสถาปัตยกรรมแบบขอมหรือ เขมร ทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้จะเป็นสิ่งดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการลงพื้นที่และเก็บข้อมูลระหว่างเดือนมิถุนายน 2553 ถึงเดือนมีนาคม 2554 พบว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาในจังหวัดสกลนคร มีจำนวนเพิ่มเมื่อเทียบกับอัตราส่วนนักท่องเที่ยวในปีที่ผ่านมา แต่เป็นที่น่าแปลกใจว่านักท่องเที่ยวไม่ค่อยนิยมเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร จากการสัมภาษณ์หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้นำชุมชน ที่เป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมนั้นทราบว่า เนื่องจากโบราณสถานศิลปะขอมแต่ละแห่งนั้นอยู่ห่างไกลกันและกระจัดกระจายตามพื้นที่ของจังหวัดทำให้ยากต่อการเดินทาง และ ประกอบกับการขาดการประชาสัมพันธ์ และงบประมาณในการพัฒนาหรือส่งเสริมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำให้การท่องเที่ยวตามแหล่งโบราณสถานศิลปะขอมดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ด้วยเหตุผลรวมถึงความสำคัญของปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่ศึกษาประวัติและความเป็นมาของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ได้แก่ พระธาตุเชิงชุม พระธาตุดุม พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุภูเพ็ก และกู่พันนา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมอย่างยั่งยืนต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังนี้

- 2.1 เพื่อศึกษาสภาพบริบทของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
- 2.2 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
- 2.3 เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

3. สมมติฐานของการวิจัย

- 3.1 เพศมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครแตกต่างกัน
- 3.2 อายุมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครแตกต่างกัน

3.3 รายได้ มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในในจังหวัดสกลนครแตกต่างกัน

3.4 สถานะภาพ มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาท่องเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในในจังหวัดสกลนครแตกต่างกัน

4. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัย ดังนี้

4.1 พื้นที่ของการวิจัย

- 4.1.1 พระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
- 4.1.2 พระธาตุคูม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
- 4.1.3 พระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
- 4.1.4 พระธาตุภูเพ็ก อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
- 4.1.5 ภูพานา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

4.2 ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

4.2.1 ภาครัฐ ได้แก่ กลุ่มผู้บริหาร และเจ้าหน้าที่หน่วยงานในภาครัฐ ของตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จำนวน 3,110 คน (รายงานการดำเนินงานพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐ, 2552)

4.2.2 ผู้นำชุมชน ของตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จำนวน 1,254 คน

4.2.3 นักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอเมืองสกลนคร อำเภอพรรณานิคม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จำนวนนักท่องเที่ยว 1,151,459 คน (สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสกลนคร, 2551)

4.3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

4.3.1 หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานที่สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสกลนคร สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร เทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนครองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร องค์การบริหารส่วนตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนครและองค์การบริหารส่วนตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร จำนวน 65 คน

4.3.2 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธาน รองประธาน คณะกรรมการชุมชนชาติเขิงชุม
ประธานรองประธาน คณะกรรมการชุมชนชาติคุม ประธานรองประธาน คณะกรรมการชุมชนชาติ
นาเวง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 12 บ้านภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอ
พรรณานิคม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 1 บ้านพินนา ตำบลพินนา
อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จำนวน 35 คน

4.3.3 นักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร
จำนวน 400 คน

4.4 ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้เวลาดั้งแต่ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. 2554
รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 9 เดือน

5. ข้อยกััดของงานวิจัย

เนื่องจากการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยข้อมูลเชิงปริมาณจาก
การเก็บแบบสอบถามกับนักท่องเที่ยวหรือกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากช่วงการเก็บข้อมูลแบบสอบถาม
ของงานวิจัยนั้นตรงกับช่วงที่นักเรียน นักศึกษาออกภาคสนามทัศนจร หรือ ศึกษาตามแหล่ง
โบราณสถานศิลปะขอมดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จึงอยู่ในช่วง
กลุ่ม อายุ 15-22 ปี จึงเป็นข้อจำกัดของงานการวิจัยในครั้งนี้

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้มีความเข้าใจความหมายของคำต่างๆ ตรงกับวัตถุประสงค์ และประเด็นปัญหาที่
ต้องการจะศึกษา จึงได้กำหนดคำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ไว้ ดังนี้

6.1 บริบท (Context) หมายถึงสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของโบราณสถานศิลปะขอมใน
จังหวัดสกลนคร โดยมี โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร เป็นศูนย์กลาง

6.2 แนวทางการพัฒนา (Guidelines for Development) หมายถึง รูปแบบการดำเนินการ
พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนครเพื่อให้เกิดประโยชน์ไปในทางที่
ดีขึ้นต่อโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

6.3 การวิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT Analysis) หมายถึง การวิเคราะห์สถานะ
แวดล้อมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครประกอบด้วย

6.3.1 จุดแข็ง (S) หรือ Strengths เป็นการวิเคราะห์เพื่อพัฒนาประเด็นที่เป็นจุดแข็งนำไปใช้ประกอบในการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

6.3.2 จุดอ่อน (W) หรือ Weaknesses เป็นการวิเคราะห์ค้นหาประเด็นที่เป็นจุดอ่อนนำไปใช้ประกอบในการวางแผนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

6.3.3 โอกาส (O) หรือ Opportunities เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาประเด็นที่เป็นประโยชน์หรือโอกาสที่อาจเกิดขึ้นนำไปใช้ประกอบเป็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในอนาคต

6.3.4 อุปสรรค (T) หรือ Threats คือ เป็นการวิเคราะห์เพื่อค้นหาประเด็นที่เป็นข้อจำกัด ขัดขวาง ที่มาจากปัจจัยภายนอกเป็นภัยคุกคามนำไปใช้ประกอบในการแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

6.4 โบราณสถานศิลปะขอม (Khmer historical sites) หมายถึง สถานที่ที่เป็นพระธาตุหรือกุฎสถาปัตยกรรมแบบเขมร สร้างด้วยหินทราย ศิลาลง ในจังหวัดสกลนคร ได้แก่

6.4.1 พระธาตุเชิงชุม หมายถึง โบราณสถานศิลปะขอม ที่สร้างด้วยศิลาลงซึ่งได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบศิลปะขอม ตั้งอยู่ในชุมชนธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

6.4.2 พระธาตุคุด หมายถึง โบราณสถานศิลปะขอม ที่สร้างด้วยศิลาลงซึ่งได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบศิลปะขอม ตั้งอยู่ในชุมชนธาตุคุด ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

6.4.3 พระธาตุนารายณ์เจงเวง หมายถึง โบราณสถานศิลปะขอม ที่สร้างด้วยหินทราย ตั้งอยู่ฐานศิลาลงยกสูง ซึ่งได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบศิลปะขอม ตั้งอยู่บ้านธาตุนาวง ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร

6.4.4 พระธาตุภูเพ็ก หมายถึง โบราณสถานศิลปะขอม ที่สร้างด้วยหินทรายซึ่งได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบศิลปะขอม ตั้งอยู่ที่บ้านภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

6.4.5 กู่พันนา หมายถึง โบราณสถานศิลปะขอม ที่สร้างด้วยศิลาลงเป็นโอโรคยาศาลหรือโรงพยาบาลซึ่งได้รับอิทธิพลการก่อสร้างแบบศิลปะขอม ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

6.5 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนจากสถานที่ที่อยู่ประจำไปยังท้องถิ่นอื่นเพื่อชื่นชมเอกลักษณ์ความงดงามทางอารยธรรม

ของเขมร ทั้งนี้จะต้องการพินิจวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่นซึ่งเป็นที่ตั้งของพระธาตุเชิงชุม พระธาตุคูม พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุภูเพ็กและภูพาน ในจังหวัดสกลนคร เพื่อก่อให้เกิด มิตรภาพ ความรู้ความเข้าใจ และความซาบซึ้งตรึงใจ

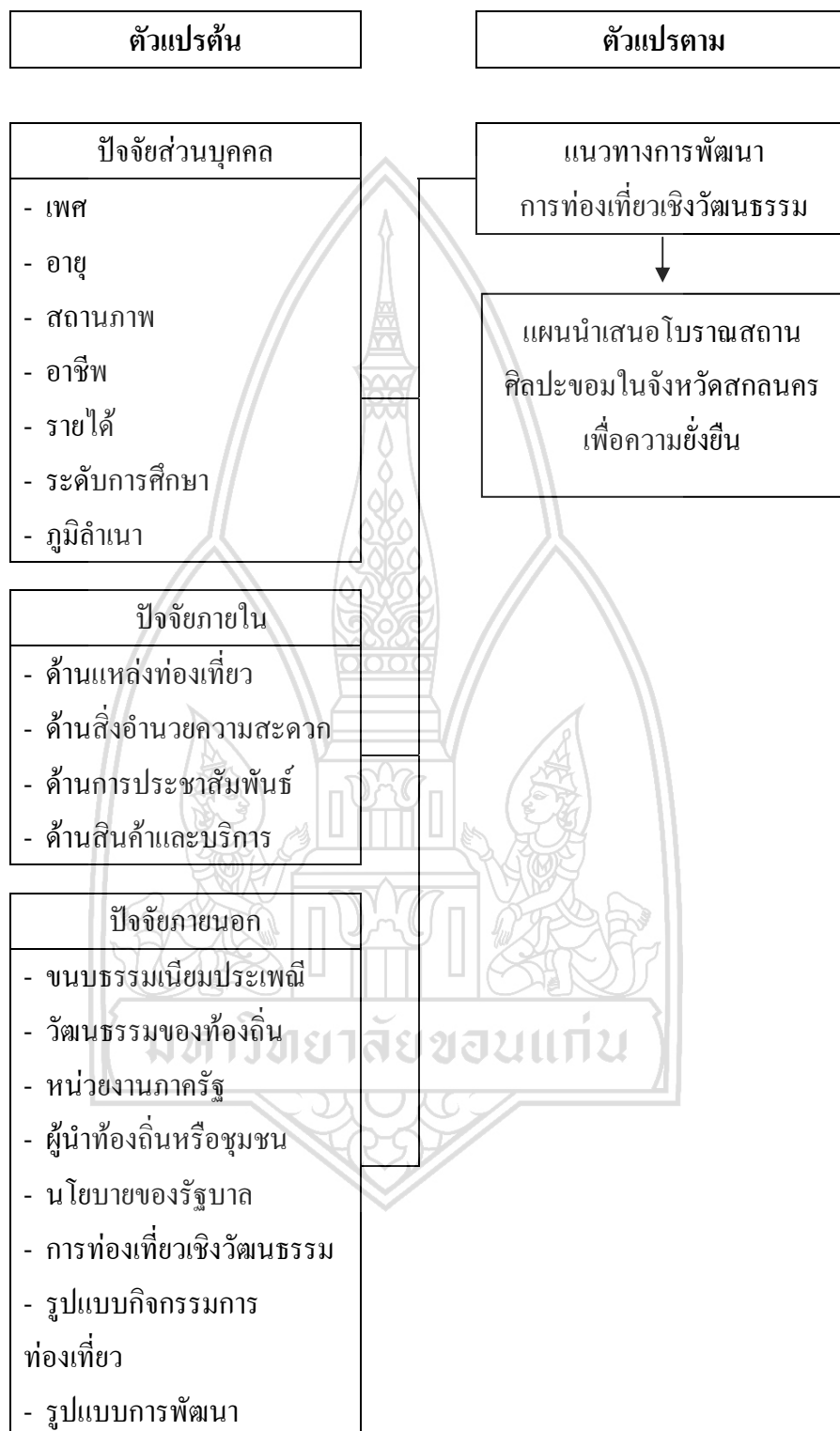
7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 7.1 เพื่อให้ทราบสภาพบริบทของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
- 7.2 เพื่อให้ทราบความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถาน ศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
- 7.3 เพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของโบราณสถานศิลปะ ขอมในจังหวัดสกลนคร
- 7.4 เพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในชุมชนและบูรณะโบราณสถานให้เจริญ รุ่งเรือง
- 7.5 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอม

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎี แนวคิดและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวข้างต้น ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการสรุป และสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องแนวทางการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครดัง ภาพที่ 1 ดังนี้

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

8. กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่องนี้ได้รวบรวมประเด็นสำคัญต่างๆ เพื่อที่จะนำทบทวนถึงเนื้อหาสำคัญให้ตรงกับวัตถุประสงค์การดำเนินงานของแนวทางการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยว
2. แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยว
3. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการอนุรักษ์
4. แนวคิดและทฤษฎีด้านการวางแผน
5. เอกสารเกี่ยวกับ โบราณสถานศิลปะขอม
6. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO) (ม.ป.ป.) ได้ให้ความหมายของ “การท่องเที่ยว” ว่าหมายถึง การเดินทางใดๆ ก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว แต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร

ประการที่ 2 การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจ หรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม

ประการที่ 3 เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตามที่ไม่ใช่ประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อเยี่ยมเยือนญาติมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิง เริงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่างๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ และเพื่อติดต่อธุรกิจ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว คือ การทำกิจกรรมใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวของการเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว เพื่อวัตถุประสงค์ใดๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการหารายได้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดปรากฏการณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่เดินทาง (นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน) ธุรกิจใน

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ผลิตสินค้าและบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ภาครัฐบาลที่ดูแลการท่องเที่ยว และชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยว(ไพฑูริย์ พงศบุตร และ วิชาสวรรค์ พงศบุตร, 2536 อ้างในภูสวัสดิ์ สุขเลี้ยง, 2545) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นซึ่งมิใช่เป็นที่พำนักอาศัยประจำของบุคคล และเป็นการไปเยือนสถานที่ต่างถิ่นซึ่งมิใช่เพื่อเป็นการประกอบอาชีพหารายได้

นิคม จารุมณี (2536) ได้สรุปว่า การท่องเที่ยวประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1. การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังที่อื่นชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. การเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การท่องเที่ยวโดยผู้ท่องเที่ยวไม่มุ่งหวังที่จะได้ผลตอบแทนแต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนอารมณ์เพื่อทะนุบำรุงสุขภาพ และเพื่อสนองความอยากรู้อยากเห็น

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยว คือ การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและพักผ่อนหย่อนใจเป็นการเดินทางที่มีเงื่อนไขสำคัญ 3 ประการ คือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ที่มิใช่เพื่อประกอบอาชีพหารายได้

นิตา ชัชกุล (2550) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยว คือ กิจกรรมการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นจนถึงปลายทางจะประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการคือ

1. การเดินทาง
2. การพักผ่อน
3. การรับประทานอาหารนอกบ้าน

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ (2550) ได้กล่าวว่าการท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปสู่สถานที่ต่างๆ เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อการศึกษา การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรม การประชุม การแสดง และอื่นๆ การท่องเที่ยวเป็นผลรวมของปรากฏการณ์และความสัมพันธ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาจากปฏิสัมพันธ์ของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจ รัฐบาลผู้เป็นเจ้าของบ้าน และชุมชนผู้เป็นเจ้าของบ้านในกระบวนการดึงดูดใจและต้อนรับจับคู่กับนักท่องเที่ยว และผู้มาเยือนอื่นๆ

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมการเดินทางไปยังสถานที่หนึ่งๆ เป็นการชั่วคราวเพื่อวัตถุประสงค์ในการพักผ่อนหย่อนใจเพื่อศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการประชุม สัมมนา หรือด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหารายได้

1.2 ความสำคัญของการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545) ได้สรุป การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อประชาชน องค์กร หน่วยงาน และประเทศชาติ หลายประการ ดังนี้

1. ความสำคัญในเชิงเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวจัดเป็นอุตสาหกรรมบริการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่ยังคงภาวะการถดถอย การพยุ่งหรือกอบกู้ฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้ดีขึ้นในขณะนี้ ไม่อาจพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมส่งออก หรือภาคเกษตรกรรมแต่เพียงลำพังได้ อุตสาหกรรมส่งออกแม้จะผลิตและส่งออกผลิตภัณฑ์ได้เป็นจำนวนมาก และมีมูลค่าของผลิตภัณฑ์ค่อนข้างสูง แต่ต้นทุนที่เป็นค่าวัตถุดิบ ซึ่งส่วนใหญ่ต้องนำเข้ามีมูลค่าสูงเช่นเดียวกัน ด้วยผลกำไรจากการส่งออกจึงค่อนข้างน้อย ทำนองคล้ายกัน การพยุ่งฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศจะหวังพึ่งพา ภาคเกษตรกรรมก็ไม่ได้ แม้ประเทศไทยจะเป็นประเทศที่มีลักษณะทางกายภาพที่เหมาะสมกับการเกษตร และสามารถผลิตผลผลิตทางการเกษตรได้มากจนเหลือเพื่อการส่งออกก็ตาม แต่มูลค่าของผลผลิตทางการเกษตรค่อนข้างต่ำมากเมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์จากภาคอุตสาหกรรม ด้วยเหตุนี้รายได้จากการส่งออกผลผลิตจากภาคเกษตรจึงไม่อาจช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่ซบเซาของประเทศได้มากนัก

ประการที่ 1 คือการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ลงทุนต่ำ แต่ให้ผลตอบแทนสูง การลงทุนสำหรับการท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ที่การโฆษณา การตลาด และการบำรุงฟื้นฟู ผลตอบแทนซึ่งหมายถึงรายจ่ายที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศใช้จ่าย เป็นกิจกรรมต่างๆ ระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวรวมกันมีมูลค่ามากกว่าสิ่งที่ลงทุนค่อนข้างสูงมาก

ประการที่ 2 คือการท่องเที่ยวสามารถสร้างงาน และสร้างรายได้อย่างมากทั้งจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรง และเกี่ยวข้องโดยอ้อมกับการท่องเที่ยว ความสำคัญเชิงเศรษฐกิจส่วนนี้ของการท่องเที่ยวคือ การทำให้ประชาชนมีงานทำ มีรายได้ และมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

2. ความสำคัญในเชิงสังคม การท่องเที่ยวมีความสำคัญในเชิงสังคมอย่างน้อย 2 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมเชิงนันทนาการที่ทำให้ผู้เดินทางท่องเที่ยวผ่อนคลายความตึงเครียดจากกิจกรรมงานประจำ การได้พักผ่อนหลังจากทำงานมาระยะหนึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ประการที่ 2 การท่องเที่ยวช่วยทำให้เกิดความผูกพันแน่นแฟ้นภายในครอบครัว หรือญาติมิตร การได้ประกอบกิจกรรมนันทนาการร่วมกัน เป็นการสร้างเสริมความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ทำให้สังคมมีความราบรื่นและร่มเย็น

3. ความสำคัญเชิงวัฒนธรรม ด้วยธรรมชาติของการท่องเที่ยวซึ่งเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมากกว่าการใช้ทรัพยากร ดังนั้น คุณค่าทางวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งหมายความถึงวิถีในการดำเนินชีวิตได้รับการทะนุบำรุงและรักษาเอาไว้ เพื่อให้เป็นสิ่งดึงดูดใจสำหรับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวจึงเป็นกิจกรรมช่วยรักษามรดกอันมีค่าที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา

4. ความสำคัญเชิงการเมือง หลายคนไม่คิดว่าการท่องเที่ยวจะมีความสำคัญในทางการเมือง ความจริงแล้วนักการเมืองตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงนักการเมืองระดับประเทศ และการเมืองระหว่างประเทศได้ใช้และกำลังใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกลางในการทำความเข้าใจด้านการบริหารจัดการในหลายๆ ลักษณะ การเจรจาความทางการเมืองทุกระดับอย่างเป็นทางการในหลายๆ กรณีไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากมีความโต้แย้งหรือขัดผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน การได้เดินทางท่องเที่ยวและเจรจากันอย่างไม่เป็นทางการสามารถทำให้เกิดการตกลงกันได้อย่างราบรื่น ผู้นำประเทศหลายๆ ประเทศใช้การเดินทางไปเยี่ยมเยือนประเทศต่างๆ พร้อมเจรจาและตกลงความทางการเมืองไปด้วยในเวลาเดียวกัน

5. ความสัมพันธ์เชิงสิ่งแวดล้อม เป็นความสำคัญเหมือนกับความสำคัญเชิงวัฒนธรรมสำหรับสิ่งแวดล้อมนั้นการท่องเที่ยวก็มีความสำคัญมากเช่นเดียวกันในแง่มุมหนึ่งสิ่งแวดล้อมในฐานะทรัพยากรการท่องเที่ยว ได้แก่ ถ้ำ น้ำตก ชายหาด เกาะแก่ง และป่าไม้ ซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว หากสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ถูกทำลาย คุณค่าเชิงการท่องเที่ยวย่อมถูกทำลายเช่นเดียวกันในอีกแง่มุมหนึ่ง คือ คุณภาพของสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นอากาศที่บริสุทธิ์ น้ำที่ไม่มีสารเจือปนเหล่านั้นคือ คุณลักษณะที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว หากสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพเสื่อมโทรม คุณค่าเชิงการท่องเที่ยวของแหล่งหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวย่อมเสื่อมโทรมลงได้เช่นเดียวกัน

Clement (1961 อ้างถึงใน จูริชญา มณีเนตร, 2551) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการนำมาซึ่งประโยชน์ต่อประเทศหลายประการ

1. เป็นการเพิ่มรายได้ประชาชาติ
2. มีผลต่อการเพิ่มภาษี
3. ช่วยแก้ไขปัญหาดุลการชำระเงิน
4. บังเกิดผลต่อการสร้างงานและการจ้างแรงงาน

5. ทำให้เกิดการแพร่กระจายรายได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งจะเป็นผลทวีคูณตามหลักเศรษฐศาสตร์

สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางไปสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเป็นการชั่วคราวเพื่อความเพลิดเพลินและพักผ่อนหย่อนใจและเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจมิใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

1.3 แนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวและเป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวได้ตามความสนใจ มีนักวิชาได้นำเสนอองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวไว้หลากหลายทัศนะ ดังนี้คือ

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวว่า ประกอบไปด้วย

1. สิ่งดึงดูดใจ ซึ่งเกิดจากสถานที่และเหตุการณ์
2. สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค

และสิ่งก่อสร้างอื่นๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ตลอดจนการเข้าถึง ต้องมีระบบการขนส่ง ประกอบด้วย เส้นทาง พาหนะ และผู้ประกอบการ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวว่า การที่จะให้นักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใดๆ ก็ตามขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น
2. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกเป็นองค์ประกอบ เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาชมแหล่งท่องเที่ยวได้ประทับใจ เช่น บริการด้านน้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พัก อาหาร น้ำดื่ม แลกเปลี่ยนเงินตรา สินค้าที่ระลึก เป็นต้น
3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง

Swarbrooke (1999 อ้างถึงใน รุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545) ได้กล่าวว่าแหล่งท่องเที่ยวจะต้องประกอบไปด้วย

1. สิ่งดึงดูดใจซึ่งเป็นตัวดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้ามาในพื้นที่
2. สิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้บริการสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวขณะที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว

3. สาธารณูปโภคและการขนส่งที่ช่วยให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้

4. การต้อนรับอย่างมีไมตรี

McIntosh, Ritchies and Goelner (1989 อ้างถึงใน รุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยว มีดังนี้

1. นักท่องเที่ยว ที่ต้องการหาประสบการณ์และความพึงพอใจ โดยแสวงหาและเลือกแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเพื่อสนองความพึงพอใจ

2. ธุรกิจที่จำหน่ายสินค้าและให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยว นักธุรกิจจะเห็นว่านักท่องเที่ยวเป็น โอกาสในการหาผลประโยชน์จากการจัดเตรียมผลิตภัณฑ์และบริการ เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว

3. หน่วยงานราชการในท้องถิ่นหรือในพื้นที่จะมองว่านักท่องเที่ยวช่วยพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่น ช่วยสร้างรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น

4. ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่นจะมองการท่องเที่ยวเป็นวัฒนธรรม และนำมาซึ่งการจ้างงาน การที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในท้องถิ่นจำนวนมากอาจให้ทั้งผลประโยชน์และผลเสียต่อท้องถิ่นนอกจากนี้ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ ที่จะช่วยรองรับหรือสนับสนุนการท่องเที่ยว ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก การขนส่ง ตลอดจนการต้อนรับและทรัพยากรทางวัฒนธรรม

Lundberg (1985) กล่าวว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย

1. ร้านอาหาร
2. ที่พัก ประกอบด้วย โรงแรม รีสอร์ท คอนโดมิเนียม บ้านจัดสรร ฯลฯ
3. การขนส่ง ประกอบด้วย รถยนต์ เครื่องบิน รถเช่า รถบัส รถไฟ และเรือ
4. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย การศึกษาตลาด การศึกษาความเป็นไปได้ ด้านสถาปัตยกรรม วิศวกรรมและสถาบันการเงิน

5. การวิจัยทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ประชากร พฤติกรรม จิตวิทยา การวิเคราะห์ค่าใช้จ่ายและผลประโยชน์

6. ส่วนราชการ ประกอบด้วย สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติ สำนักงานการท่องเที่ยวระดับภูมิภาค และสำนักงานการท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น

7. นักการตลาดท่องเที่ยว ประกอบด้วย ตัวแทนนำเที่ยว บริษัทนำเที่ยว

8. สิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย สวนสาธารณะ พิพิธภัณฑสถานของเมืองสวน และบ้านที่มีความยิ่งใหญ่และสวยงาม

9. สิ่งอำนวยความสะดวกด้านนันทนาการ ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติ สถานที่ตั้งแคมป์ การแสดงดนตรี คอนเสิร์ต และโรงมหรสพ

10. อื่นๆ ประกอบด้วย สถานีบริการ ศูนย์บริการ ร้านขายของ ร้านเสื้อผ้า การถ่ายภาพ และอุปกรณ์กีฬา

Gee, Choy and Makens (1984) ได้แบ่งองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตามความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเกี่ยวกับธุรกิจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

1. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร บริษัทการบิน บริษัทขนส่งต่างๆ ตัวแทนนำเที่ยว ร้านค้าปลีก เป็นต้น
2. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงและทางอ้อมต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจจัดนำเที่ยว ธุรกิจผลิตสิ่งพิมพ์การท่องเที่ยว ธุรกิจวิจัยตลาดและข้อมูลตลาดการท่องเที่ยว เป็นต้น
3. หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ นักวางแผนและพัฒนา หน่วยงานของรัฐและเอกชน สถาบันการเงิน ธุรกิจก่อสร้าง สถาบันการศึกษาและฝึกอบรม เป็นต้น

จากข้อมูลข้างต้นอาจจะ สรุปได้ว่า องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย

1. สภาพกายภาพและข้อมูลทั่วไปของพื้นที่ ได้แก่ ที่ตั้ง เขตการปกครอง สภาพภูมิศาสตร์
2. ทรัพยากรท่องเที่ยวในด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม
3. ตลาดการท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยว ที่มาของนักท่องเที่ยว พาหนะที่ใช้เดินทาง กิจกรรมการเข้ามา ถูกราคา ทัศนคติ และความต้องการ
4. ความพร้อมทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย โครงสร้างพื้นฐาน การบริการ ข้อมูลข่าวสาร สถานที่/สิ่งแวดล้อม
5. การเข้าถึง ได้แก่ ระบบเส้นทางคมนาคมขนส่ง ความสะดวกในการเข้าถึง

1.4 ทรัพยากรการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2529) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourist Attraction Place) หมายถึง แหล่งที่เป็นจุดหมายปลายทาง (Destination) ของการท่องเที่ยว ซึ่งหมายถึง พื้นที่ที่รองรับนักท่องเที่ยว มีทรัพยากรที่เป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

ซึ่งอาจเป็นความดึงดูดใจนักท่องเที่ยวประเภทใดประเภทหนึ่ง แต่ไม่เป็นความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวประเภทอื่น

สถาบันศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา (ม.บ.บ. อ้างถึงใน nectec.or.th) ทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดใจที่ก่อให้เกิดการเดินทางหรือท่องเที่ยว เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานและเพิ่มพูนความรู้ตลอดจนทัศนคติที่กว้างขวางในแง่ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยวเปรียบเสมือน “สินค้า” และเป็นสินค้าที่สามารถดึงดูด “ลูกค้า” หรือนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาซื้อถึงที่ตั้งของสินค้าได้อีกด้วย ซึ่งสามารถจำแนกได้ตามลักษณะความต้องการของนักท่องเที่ยวได้เป็น 3 ประการดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หมายถึง สภาพทางกายภาพของธรรมชาติที่มีความสวยงามหรือน่าสนใจต่อการเดินทางไปชม

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และศาสนา หมายถึง สิ่งที่มีคุณค่าที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นตามวัตถุประสงค์ และเพื่อประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกทางอดีต และที่ได้สร้างขึ้นในปัจจุบัน ซึ่งมักมีลักษณะเป็นวัตถุ พื้นที่ หรือสิ่งก่อสร้าง แต่มีผลดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว อาทิ อนุสรณ์สถาน เมืองโบราณ ปราสาทหิน พระราชวัง ถ้ำมื่อแดง อุทยานประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แหล่งโบราณคดีบ้านเชียง ฯลฯ

3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรม หมายถึง รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และการประพฤติปฏิบัติที่ยึดถือสืบทอดกันต่อมาตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นทั้งที่อยู่ในลักษณะที่เป็นรูปธรรม สามารถสัมผัสได้และอยู่ในลักษณะที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถสัมผัสได้ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาใช้เพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545) ได้สรุปว่าทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งรวมถึงสถานที่ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรม และวัฒนธรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรมท้องถิ่นที่มีลักษณะเด่น และสามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ ทรัพยากรการท่องเที่ยวอาจปรากฏในลักษณะรูปธรรม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวเป็นธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำตก ชายทะเล หรืออาจปรากฏในลักษณะนามธรรมที่ไม่สามารถจับต้องได้ แต่สัมผัสได้ด้วยความรู้สึก เช่น ภาษา การละเล่น การแต่งกาย ภูมิปัญญา เป็นต้น

สรุปได้ว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวหมายถึง สถานที่ท่องเที่ยว ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติได้แก่ สภาพภูมิอากาศและทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำตก ภูเขา ทะเล ป่าไม้และมนุษย์ ได้สร้างขึ้นได้แก่ ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ ด้านวัฒนธรรมและสังคมและด้านบันเทิง

1.5 แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

นักวิชาการ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อบริการของนักท่องเที่ยว ซึ่งก็คือองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวไว้หลายลักษณะ ซึ่งพอจะประมวล ได้ดังนี้

คุณทลี รื่นรมย์ และคณะ (2547) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึงความรู้สึกที่แต่ละบุคคลแสดงออกถึงความยินดีจากการใช้ผลิตภัณฑ์ หรือการบริโภคสินค้า ซึ่งคุณค่าหรือประโยชน์ที่ได้รับนั้นเท่ากับ หรือสูงกว่าระดับความความคาดหวังของคนๆ นั้นในทางตรงข้ามถ้าผลการใช้สินค้าหรือการได้รับบริการนั้นต่ำกว่าความคาดหวัง บุคคลนั้นย่อมเกิดความไม่พอใจ

ศิริวรรณ เจริญรัตน์ (2546) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ หมายถึงความรู้สึกที่ดีของบุคคล ที่ได้รับการตอบสนองเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในสิ่งที่ต้องการและคาดหวัง ความพึงพอใจเป็นความชอบส่วนบุคคลซึ่งระดับความพึงพอใจของแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน อาจเนื่องจากพื้นฐานทางการศึกษา เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ (2537) ได้กล่าวว่า ความพึงพอใจ คือระดับความรู้สึกในทางบวกหรือทางที่ดีของพนักงานหรือลูกค้าจ้างต่องาน ความพึงพอใจเปรียบเหมือนการตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคล โดยสิ่งแวดล้อมในการทำงาน เป็นความพึงพอใจทั้งภายนอกและทั่วไป

1.5.1 ทฤษฎีเกี่ยวกับความพึงพอใจ

John D. Millet (1954 อ้างถึงใน บำเพ็ญ ชัยชนะ, 2547) ได้กล่าวเกี่ยวกับความพึงพอใจในการบริการ (Satisfactory Service) หรือความสามารถที่จะพิจารณาว่าบริการนั้นเป็นที่พอใจหรือไม่ โดยวัดจาก

1. การให้บริการอย่างเสมอภาค (Equitable Service) หมายถึง ความยุติธรรมในการบริหารงานภาครัฐที่ว่าทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกัน ดังนั้นประชาชนทุกคนจะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในแง่มุมของกฎหมาย ไม่มีการแบ่งแยกกีดกันใน การให้บริการประชาชนจะได้รับการปฏิบัติในฐานะที่เป็นปัจเจกบุคคล ที่ใช้มาตรฐานการให้บริการเดียวกัน

2. การให้บริการที่ตรงเวลา (Timely Service) หมายถึง ในการบริการจะต้องมองว่าการให้บริการสาธารณะจะต้องตรงเวลา ผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐจะถือว่าไม่มีประสิทธิผลเลย ถ้าไม่มีการตรงต่อเวลา ซึ่งจะสร้างความไม่พอใจแก่ประชาชน

3. การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะต้องมีลักษณะมีจำนวนการให้บริการที่เพียงพอ และสถานที่ให้บริการอย่างเหมาะสม (The right quantity at the right geographical location) Millet เห็นว่า ความเสมอภาคหรือการตรงต่อเวลาจะไม่มี ความหมายเลย ถ้ามีจำนวนการให้บริการที่ไม่เพียงพอ และสถานที่ตั้งที่ให้บริการสร้างความไม่ยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่ผู้รับบริการ

4. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะที่เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ โดยยึดประโยชน์ของสาธารณะเป็นหลัก ไม่ใช่ยึดความพอใจของหน่วยงานที่ให้บริการว่าจะให้หรือหยุดบริการเมื่อใดก็ได้

5. การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progressive Service) หมายถึง การให้บริการสาธารณะที่มีการปรับปรุงคุณภาพหรือผลการปฏิบัติงาน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเพิ่มประสิทธิภาพหรือความสามารถที่จะทำหน้าที่ได้มากขึ้น โดยใช้ทรัพยากรเท่าเดิม

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า ความพึงพอใจเป็นความรู้สึกถูกใจ สมหวังต่อสภาพการณ์ หรือผลการปฏิบัติงานที่สำเร็จหรือเป็นไปตามความคาดหวังของบุคคล ความพึงพอใจมักเกี่ยวกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับการบริการเป็นลักษณะที่เกี่ยวข้องกับบุคคลสองฝ่าย คือผู้มีหน้าที่ในการให้บริการ สามารถใช้วัดประสิทธิภาพของการบริหารในเรื่องของการตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของบุคคล หรือในเรื่องการปรับเปลี่ยนการบริการให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้

1.6 แนวคิดเกี่ยวกับความต้องการ

1.6.1 ความหมายของความต้องการ

นันทนา กัลป์ยาศิริ (2540) ได้กล่าวว่า ความต้องการของมนุษย์ มีลักษณะเป็นนามธรรม คือ มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ ทั้งมีความซับซ้อนแฝงด้วยความเชื่อ ความประทับใจเจตนา ยากแก่การเข้าใจเป็นอันมาก จัดเป็นกระแส แห่งพลังที่มีบทบาทเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกต้องการใหม่ๆ เกิดความอยากในรูปแบบต่างๆ ตามมาอย่างไม่จบสิ้น ไม่มีกาลเวลากำหนดว่าความอยากเริ่มกันเมื่อใดจะจบสิ้นหายความอยากเมื่อใด ยิ่งคนมีความต้องการมากเท่าใด เขาก็ยังมีความอยากเป็นทวีคูณแบบเงาตามตัว คนยังมีความอยากรุนแรงเท่าใดก็ยิ่งเพิ่มความยึดมั่นเอาตัวเขาไปผูกพันกับสิ่งที่ตนต้องการติดแน่นลึกซึ้ง แสวงหาสิ่งที่ตนต้องการให้ตอบสนองความอยากสมตามเจตนา หากไม่ได้รับการตอบสนองให้เกิดความพึงพอใจ ก็จะเกิดความเบื่อบั่นทอน คับข้องใจ

เกิดความไม่พึงพอใจนับเป็นรูปแบบแห่งพฤติกรรมเฉพาะตัวของบุคคล จากความต้องการดังกล่าว ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองถึงขั้นแห่งความพึงพอใจจัดเป็นความต้องการที่ไม่มีพลังที่เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลเกิดพฤติกรรม ความต้องการที่เป็นตัวกระตุ้นความอยากให้บุคคลเกิดความรู้สึกต้องการ (Felt Needs) นั้น เป็นความต้องการที่มีการตอบสนองยังไม่ถึงขั้นที่เกิดความพึงพอใจ เป็นความต้องการที่มีแรงกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรม ให้เกิดการกระทำที่ทรงพลังส่วนความต้องการที่เป็นพลังแฝงของบุคคล เป็นความต้องการที่ไม่มีแรงกระตุ้นความอยากให้บุคคลเกิดความรู้สึกต้องการ (Unfelt Needs)

1.6.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความต้องการ

ทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ (Maslow's Needs Hierarchy Theory)

Abraham H. Maslow (1970) ทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของ Maslow ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแรงจูงใจ และมีความเชื่อว่ามนุษย์มีความต้องการและพฤติกรรมมนุษย์จะเปลี่ยนไปเพื่อตอบสนองความต้องการเหล่านั้น Maslow ได้ตั้งสมมติฐานเกี่ยวกับความต้องการของมนุษย์ตามลำดับขั้น ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนมีความต้องการอยู่เสมอ ไม่มีที่สิ้นสุด เมื่อความต้องการใดถูกตอบสนองแล้ว ความต้องการอื่นก็จะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย
2. ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจในพฤติกรรมอย่างอื่นอีก ส่วนความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนองจะเป็นสิ่งจูงใจในพฤติกรรมของบุคคล
3. ความต้องการของแต่ละบุคคลจะเรียงลำดับความสำคัญจากความต้องการขั้นพื้นฐาน จนถึงความต้องการขั้นสูงสุดเรียกว่า “ลำดับขั้นของความต้องการ” เมื่อความต้องการระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลก็จะให้ความสนใจกับความต้องการระดับสูงขึ้นไป
4. ลำดับขั้นของความต้องการของ Maslow ได้แบ่งลำดับขั้นความต้องการของบุคคลเป็น 5 ระดับ ตามความสำคัญดังนี้

4.1 ความต้องการทางกายภาพ (Physiological needs) เป็นความต้องการขั้นต่ำสุดซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่มนุษย์จะขาดเสียไม่ได้ ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ ความต้องการพักผ่อน อุณหภูมิที่เหมาะสม เป็นต้น ในกรณีที่มนุษย์ขาดสิ่งต่างๆ ทุกอย่างอยู่ด้วยแล้ว การตอบสนองความต้องการของร่างกายจะเป็นสิ่งที่ทำให้จูงใจมนุษย์ได้ มนุษย์จะมีความต้องการในลำดับต่อไปก็ต่อเมื่อความต้องการชนิดนั้นได้รับการตอบสนองแล้ว

4.2 ความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Safety needs) เป็นความต้องการแสดงความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม

4.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social needs or belonging needs) เมื่อความต้องการความปลอดภัยและความมั่นคงได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการที่สูงขึ้นคือความต้องการทางด้านสังคม คือ ความต้องการที่อยากให้มีคนเอาใจใส่ดูแล แสดงความรัก ความห่วงใย และยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4.4 ความต้องการการยกย่องนับถือ (Esteem needs) ความต้องการขั้นนี้ประกอบด้วย ความมั่นใจในตนเอง ในเรื่องของความรู้ความสามารถ เป็นความต้องการดีเด่นในความสามารถของบุคคล อยากรู้ให้ผู้อื่นเห็นความสามารถของตนและยกย่องให้เกียรติ สรรเสริญ และนับหน้าถือตา เป็นต้น

4.5 ความต้องการความสำเร็จในชีวิต (Self-actualization or Self-realization needs) เป็นความต้องการขั้นสูงสุด ภายหลังจากที่มนุษย์ได้รับการตอบสนองความต้องการทั้ง 4 ขั้นอย่างครบถ้วนแล้ว มนุษย์มีความต้องการในระดับที่สูงสุด คือความต้องการที่จะสำเร็จสมประสงค์ตามความนึกคิดที่ตนได้ใฝ่ฝันไว้ทุกอย่าง ความต้องการชนิดนี้มีลักษณะกว้างขวางมาก และแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

อาจสรุปได้ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความต้องการ ซึ่งความต้องการแต่ละขั้นอาจได้รับการตอบสนองตามที่คาดหวังมากหรือน้อยต่างกัน

1.7 การตลาดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (8's)

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ (2541) ได้กล่าวว่า ความหมายของ การตลาดว่า เป็นกิจกรรมทางธุรกิจเพื่อนำสินค้าและบริการจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคให้ได้รับความพอใจและบรรลุวัตถุประสงค์ของกิจการ กิจกรรมที่ทำให้สินค้าและบริการ เคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค ถือว่าเป็นหน้าที่ทางการตลาดซึ่งเป็นการจัดการเกี่ยวกับ ผลิตภัณฑ์ การกำหนดราคา ช่องทางการจัดจำหน่ายและกระจายสินค้าและการส่งเสริมการจัดจำหน่ายโดยกล่าวถึงแนวความคิดทางการตลาดในปัจจุบันเอาไว้ว่า แนวความคิดทางการตลาดในปัจจุบันนั้นเน้นที่ผู้บริโภคเป็นเกณฑ์ เนื่องจากมีการผลิตสินค้านามากมายแต่ผู้บริโภคมีเงินจำกัดจึงต้องมีการดำเนินกิจกรรมทางการตลาดอย่างเหมาะสมเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภคทางการจัดจำหน่ายเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดหาแหล่งขาย เลือกใช้ผู้เชี่ยวชาญทางการตลาดหรือสถาบันมาช่วยกระจายสินค้าไปถึงเป้าหมาย การเคลื่อนย้ายสินค้าจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภคต้องมีช่องทางการจัดจำหน่ายเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังกล่าวถึงช่องทางการจัดจำหน่ายว่าประกอบด้วย สถาบันการตลาด คนกลาง ธุรกิจกระจายสินค้า ธุรกิจการให้บริการทางการตลาดและสถาบันการเงิน การจัดจำหน่ายมี 2 ลักษณะ คือ การจัดจำหน่ายโดยตรงจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค และจำหน่ายโดยผ่านคนกลางระดับค้าส่งหรือค้าปลีกซึ่งต้องพิจารณาจากลักษณะของสินค้า ลักษณะตลาด นโยบายของผู้ขายและสภาวะ

การแข่งขันทางการกำหนดราคา ราคาเป็นเครื่องกำหนดมูลค่าในการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้าและบริการ การกำหนดราคาสินค้าเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายด้านมิใช่ต้นทุนสินค้าหรือต้นทุน การดำเนินกิจกรรมเท่านั้นยังต้องพิจารณาถึงอำนาจของผู้ซื้อ คู่แข่ง กฎหมาย ภารกิจจากสังคม และต้องเดาความต้องการ การยอมรับราคาผลิตภัณฑ์ที่ลูกค้าเป้าหมายจะซื้อด้วยช่องทางการจัดจำหน่าย คือ ทางเลือกทั้งหลายที่จะนำผลิตภัณฑ์ไปถึงผู้บริโภคคนสุดท้ายทั้งนี้เครือข่ายของ ช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งหมดต่างก็สร้างขึ้นมาจากเอื้ออำนวยให้ผลิตภัณฑ์และลูกค้าได้มาพบกัน และพร้อมที่จะทำการซื้อสินค้านั้นได้ ช่องทางการจัดจำหน่ายแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าอุปโภคบริโภคและช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าอุตสาหกรรม ระบบช่องทางการจัดจำหน่ายทั้ง 2 ประเภทมีคนกลางเข้ามาช่วยทำหน้าที่เหมือนกันแต่จะแตกต่างกัน ในแง่ของลักษณะของงานที่ทำและชื่อเรียกของคนกลางดังกล่าว ระบบและช่องทางการจัดจำหน่าย สินค้าอุปโภคบริโภคมีดังนี้

1. ตัวแทนจำหน่ายและคนกลางทำหน้าที่นำเอาผู้ซื้อและผู้ขายมาพบปะเจรจาซื้อขาย กัน
2. ผู้ค้าส่ง คือ ผู้ขายให้แก่ผู้ค้าปลีกนั่นเอง
3. ผู้ค้าปลีก จะเกี่ยวกับกิจกรรมทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับการขายสินค้าและบริการ ให้แก่ผู้บริโภคคนสุดท้าย
4. ผู้บริโภค คือผู้บริโภคสุดท้ายที่ซื้อสินค้าและบริการเพื่อนำไปอุปโภคบริโภค เพื่อตอบสนองความต้องการของตนเอง

สรุปได้ว่า การตลาด คือ กระบวนการทางธุรกิจเพื่อนำสินค้าและบริการจากผู้ผลิตไปยัง ผู้บริโภคที่มีความต้องการโดยมีการเคลื่อนย้ายจากแหล่งผลิตโดยผ่านคนกลางต่างๆ ไปจนถึงมือ ผู้บริโภคเพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความพึงพอใจสูงสุด

1.8 ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix)

ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) เป็นกลยุทธ์ด้านการตลาดซึ่งประกอบด้วย องค์ประกอบ 8 ประการ คือ 8 Ps

- 1.8.1 Product หมายถึง สินค้าและบริการทุกอย่างที่ผู้ประกอบการธุรกิจเสนอขาย ให้แก่ลูกค้า
- 1.8.2 Price หมายถึง ราคาของสินค้าและบริการและการกำหนดราคา
- 1.8.3 Place หมายถึง ท่าเลที่ตั้งของสถานที่จำหน่ายสินค้าและช่องทางการจัดจำหน่าย สินค้าและบริการ ไปให้ถึงลูกค้าโดยรวดเร็วและสะดวกที่สุด

1.8.4 Promotion หมายถึง วิธีที่จะกระตุ้นให้ลูกค้าต้องการซื้อสินค้าและบริการเร็วขึ้น ซึ่งจำนวนเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น

1.8.5 Process หมายถึง กระบวนการในการทำงานของแต่ละขั้นตอนอย่างเป็นลำดับ ในการผลิตสินค้า รวมไปถึงขั้นตอนในการให้บริการแก่ลูกค้าเพื่อให้เกิดความพึงพอใจสูงสุด

1.8.6 People หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ที่อยู่ภายในองค์กรหรือพนักงานภายในองค์กร ซึ่งเป็นตัวแทนขององค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงเป็นผู้ที่ทำให้ลูกค้ารับรู้ถึงคุณภาพ รับรู้ในทุกๆ สิ่งเป็นตัวดึงดูดลูกค้า (พนักงานที่ให้บริการกับลูกค้า)

1.8.7 Productivity and Quality หมายถึง ประสิทธิภาพและคุณภาพของสินค้าและบริการที่จะตอบสนองความต้องการของลูกค้า เป็นการสร้างความแตกต่าง สร้างความจงรักภักดีของลูกค้าและทำให้ลูกค้าเกิดความพึงพอใจในสินค้า

1.8.7 Packaging หมายถึง บรรจุภัณฑ์ในรูปแบบต่างๆซึ่งในปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของ กระบวนการทางการตลาด และเป็นกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นตลอดจนเป็นขบวนการทางการตลาดที่มี ส่วนเกี่ยวเนื่องกับการออกแบบสร้างสรรค์ภาชนะบรรจุหรือหีบห่อให้กับผลิตภัณฑ์ รวมไปถึงการ สร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่ตัวสินค้าและทำให้เกิดผลความพึงพอใจจากลูกค้า สรุปได้ว่า ส่วนประสม ทางการตลาดนั้น เป็นกลยุทธ์ด้านการตลาด ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ ซึ่งเป็น ตัวแปรทางการตลาดของบริษัท ในการนำกลยุทธ์มาใช้เพื่อตอบสนองความพึงพอใจแก่ กลุ่มเป้าหมาย

1.9 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน

ยูว์ธน์ วุฒิเมธิ (2542) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ การเปิด โอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจการร่วมปฏิบัติและ ร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเอง การที่สามารถทำให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบท เพื่อแก้ปัญหาและนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชน ดีขึ้นได้นั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมี ความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของ ผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันต้องยอมรับความจริงที่ว่ามนุษย์นั้น สามารถพัฒนาได้

สมพร แสงชัย (2534) ได้ให้ของการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ แนวทางใหม่ของการ พัฒนาชนบทประการหนึ่งคือ ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา ปกป้องรักษานิเวศ

พัฒนาเพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและประหยัด และพัฒนาให้ตรงตามความต้องการของประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของคนหนึ่ง

จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร (2543) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ เป็นหลักพื้นฐานของการพัฒนาที่ดี เพราะประชาชนเท่านั้นที่รู้ว่าเขามีความต้องการอะไรมีขีดความสามารถแค่ไหน ประชาชนมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเจ้าของคนหนึ่ง

สุรางรัตน์ ช่วยวงศ์ญาติ (2547) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ การทำงานร่วมกันในกิจกรรมชุมชนหมู่บ้าน โดยร่วมกันคิดหาแนวทางวิธีการให้การดำเนินงานตัดสินใจเลือกแนวทางที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานลงมือปฏิบัติร่วมกันหรือให้การสนับสนุน และติดตามการดำเนินงานลงมือปฏิบัติร่วมกันไว้ รวมทั้งประโยชน์จากกิจกรรมที่ดำเนินการนั้นๆ ร่วมกัน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนคือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และความร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อตัวประชาชน

พจนา สวนศรี (2541) ได้กล่าวว่า การดำเนินการในส่วนของการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน จะประกอบไปด้วย

1. การสนับสนุน การรวมกลุ่มของประชาชนในชุมชน เพื่อจัดการพื้นที่ท่องเที่ยว
2. การยกระดับชุมชนท้องถิ่นระดับหมู่บ้าน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อม และสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน
3. จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจ ในบทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมในกระบวนการท่องเที่ยว โดยเน้นการเรียนรู้ การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล

สรุปได้ว่า การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป กระตุ้นให้คนในสังคมเห็นความสำคัญและเป็นนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นการกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

กรมการพัฒนาชุมชน (2541 อ้างถึงใน Battan, 2545) ได้สรุปว่า การพัฒนา คือ การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น (Change for the Better) หมายความว่า คนใด สิ่งใดหรือกิจกรรมใดที่มีการเปลี่ยนแปลงและเปลี่ยนแปลงไปในทาง ที่ดีขึ้นเรียก “การพัฒนา”

ทวี ทิมจำ (2528) ได้กล่าวว่า การพัฒนา หมายความว่า การพัฒนานั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นและการเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นหรือดีกว่าสภาพที่เป็นอยู่

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2537) ได้กล่าวว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าครอบคลุมหลักการ 3 ประการ คือ

1. การประเมินค่าสิ่งแวดล้อม คือ การให้ความสำคัญค่อนข้างสูงต่อการประเมินค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากระบบนิเวศ ซึ่งคอยหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์
2. การขยายมิติของกาลเวลาเนื่องจากการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาสังคมในระยะสั้น ซึ่งสามารถวางนโยบายเพื่อปฏิบัติได้ในช่วงระยะ 5 ปี หรือ 10 ปีซึ่ง ขณะเดียวกันต้องมองไปถึงอนาคตของอนุชนรุ่นหลังหรืออาจจะมองไกลกว่านั้นก็ได้
3. ความเสมอภาคและความยุติธรรม การพัฒนาอย่างยั่งยืนเน้นเป้าหมายหลักที่การสนองตอบความต้องการของกลุ่มชนผู้ยากไร้ที่สุดในสังคมและการปฏิบัติอย่างยุติธรรมต่ออนุชนรุ่นหลัง

นิคม จารุมณี (2536) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวว่า การที่จะสร้าง หรือพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นพื้นที่ไม่น่าสนใจให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้นั้นจะต้องคำนึงถึงจุดสำคัญด้านสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติทั้งในแง่กายภาพหรือภูมิประเทศ ตำแหน่งที่ตั้ง หรือชื่อเสียงของสถานที่กระจายออกไปสู่โลกภายนอก

สันติ ชูดิษฐา (2537) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ การพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ

1. การชักจูงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนขึ้น
2. การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้สามารถรองรับ และให้บริการตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างพอเพียง

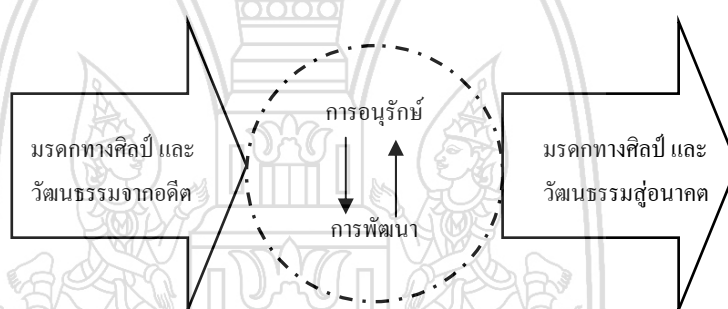
มนัส สุวรรณ (2538) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ประสบผลสำเร็จ มีสิ่งสำคัญที่จะต้องนำมาประเมินประกอบการตัดสินใจในการพัฒนา ได้แก่ ความปรารถนาของผู้ท่องเที่ยว ความสามารถในการให้บริการของผู้ท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทาง การเข้าถึง และ

ความสามารถที่จะรองรับได้ของพื้นที่ ประกอบด้วย ความสามารถที่จะรองรับได้เชิงกายภาพ และความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม และความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศวิทยา

ชูเกียรติ นพเกต (2542) ได้กล่าวว่า สิ่งที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดผลสำเร็จ คือ ต้องทราบความต้องการและความสามารถในการให้บริการของผู้ท่องเที่ยว ความสะดวกในการเดินทางเข้าถึง และความสามารถที่จะรับได้ของสถานที่

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549) ได้กล่าวว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นแนวคิด มุ่งดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการปรับปรุงและเสริมตกแต่งแหล่งท่องเที่ยวจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้นเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันก็ต้องอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย

จากแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นการนำทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและเป็นสถานที่น่าดึงดูดใจนักท่องเที่ยวซึ่งต้องพิจารณาถึงลักษณะและจุดเด่นตามหลักองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวและสามารถใช้ในการบริการนักท่องเที่ยวมีการดำเนินการวางแผน นโยบาย การจัดการ และการดำเนินการที่เหมาะสมกับพื้นที่

ภาพที่ 2 แสดงกลยุทธ์ และการพัฒนาที่ยั่งยืนสำหรับเมืองและย่านประวัติศาสตร์ (ดัดแปลงจาก สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541)

2.1 การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

เสรี วังส์ไพจิตร (2537) ได้เสนอแนวทางการท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืนเอาไว้ สรุปได้ว่า เป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม มีการศึกษา และวางแผนเพื่อสร้างเสริมและสร้างสรรค์ให้เกิดประโยชน์พร้อมกับการอนุรักษ์คุณค่า และได้นำเสนอทิศทางการดำเนินการที่เหมาะสมไว้ 2 ประการคือ

ประการแรก ต้องมีจรรยาบรรณ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ประการที่สอง หลีกเลี่ยงการส่งเสริม หรือพัฒนาในพื้นที่ที่ยังไม่พร้อมด้านการบริหาร และการจัดการทรัพยากร

ยศ สันตสมบัติ (2542) ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจชุมชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย ชุมชนเรียนรู้ ชุมชนจะต้องมีระบบการจัดการทรัพยากรที่ดี ชุมชนต้องมีศักยภาพในการผลิต และมีศักยภาพในการกำหนด และการจัดการชีวิตของตัวเอง

ประเวศ วะสี (2552 อ้างถึงใน ศรีนัย เลิศรัชมงคล, 2540) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่า หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวให้มีลักษณะการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับนักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมที่ดี ได้เข้าใจคุณค่าอันสูงส่งของวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งก่อให้เกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย ทำให้คนไทยมีความรู้มากขึ้นมีรายได้จากความรู้และนักท่องเที่ยวได้รับอรรถประโยชน์จากพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักทำให้คุณภาพของการพัฒนาเกิดขึ้น

สถาบันวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วท.) (2540) ได้สรุปความหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมาตรการปกป้อง และสงวนรักษาไว้ซึ่งโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลัง

สร้อยศรี อาสาธรรมกิจ (2543) ได้กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนหมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และสังคมน้อยที่สุดมีความเชื่อมโยงสอดคล้องกันทั้งด้านการพัฒนาการตลาดที่พานักท่องเที่ยวมาชื่นชมทรัพยากรท่องเที่ยวต่างๆ ได้อย่างประจำสม่ำเสมอ อันจะส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนทางเศรษฐกิจที่ตอบสนองต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และสังคมอย่างต่อเนื่อง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสรุปได้ 3 มิติดังต่อไปนี้คือ

1. มิติด้านการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดที่จะให้ความรู้ ความเข้าใจ และสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่ายในการปกป้องรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก เพื่อให้คงไว้ซึ่งความสวยงามและคุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งวิธีการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบ เช่น การเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว การจัดให้มีนิทรรศการ/แผ่นป้ายบรรยายตามบริเวณหรือจุดท่องเที่ยวต่างๆ การจัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือ

เส้นทางเดินป่า ที่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติหรือวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือน รวมถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

2. มิติด้านการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดให้นักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วยการจัดให้มีสื่อความหมายธรรมชาติหรือวัฒนธรรม เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติหรือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจกลับไป เป็นต้น

3. มิติด้านการสร้างความมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีแนวคิดในการมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่น ด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขาย การจ้างงานในธุรกิจท่องเที่ยว

ราโพพรรณ แก้วสุริยะ (2549) ได้กล่าวไว้ว่าต้องพิจารณาองค์ประกอบ 4 ประการ ประการแรกคือการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวในขีดความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว ประการที่สองได้แก่การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน ประการที่สามได้แก่การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว และประการสุดท้ายได้แก่การประสานความต้องการทางเศรษฐกิจ การคงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

วรัญญา เวียงอำพล (2548) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนคือการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต้องมีการพัฒนาองค์ประกอบหลัก 4 ด้านคือ

1. การจัดการด้านทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐาน ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเป็นแรงขับทำให้สามารถพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ โดยต้องมีการจัดการทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่เปราะบาง สนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีศักยภาพ โดยเฉพาะการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในเขตอนุรักษ์ ค่านึงถึงแนวกัน (green belt) และพื้นที่ที่ต้องฟื้นฟูพร้อมกันนั้นต้องพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้เหมาะสมกับพื้นที่นั้น ๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ด้วย

2. การจัดการด้านการตลาด การบริการ การประชาสัมพันธ์ และโฆษณา เพื่อไม่ให้เกิดการบริโภคทางการท่องเที่ยวมีส่วนทำลายสิ่งแวดล้อม การจัดการด้านการตลาดและการบริการ ไม่เพียงแต่คำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับยังต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมด้วย ควรมีการส่งเสริมและผลักดันให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วม การตลาดและการบริการทุกอย่างต้องประสานและสอดคล้องกันอย่างกลมกลืนให้มากที่สุด เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีความต้องการที่แตกต่างกัน จึงควรมีความหลากหลายของตลาดท่องเที่ยว การวิเคราะห์และติดตามสถานการณ์ด้านการตลาดและการบริการ

3. การจัดการด้านการให้การศึกษาและพัฒนาบุคลากร บุคลากรทางการท่องเที่ยว ต้องมีความสามารถในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด คุ่มค่า เกิดประโยชน์และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม มีความสามารถในการเลือกสรรใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและวิถีชีวิตโดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและการพัฒนาและเฝ้าหาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ พร้อมทั้งสามารถเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ให้กับบุคคลอื่นหรือนักท่องเที่ยวได้ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในการปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมของนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะต้องมีแนวทางในการพัฒนาบุคลากรเพื่อจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อาจจะทำฝึกอบรมและสัมมนา เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและประชาชนในท้องถิ่น โดยเน้นภาคปฏิบัติมากกว่าทฤษฎี จัดและพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้การเรียนรู้ทางธรรมชาติและวัฒนธรรมควบคู่ไปกับการพักผ่อนหย่อนใจ ให้มีการประเมินผลระหว่างและหลังของการจัดกิจกรรมการพัฒนาบุคลากร มีศูนย์กลางของข้อมูลและสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพื่อการเผยแพร่ถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และส่งเสริมกระบวนการการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนพัฒนาบุคลากรให้มีความพร้อมและความเหมาะสมที่จะเข้าสู่การดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวและพัฒนาบุคลากรให้มีความเข้าใจในกระบวนการและโครงสร้างของระบบท่องเที่ยว เพื่อให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องสามารถดำเนินการได้สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

4. การจัดการด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันกับบุคคลสี่กลุ่ม คือ ภาครัฐ ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ชุมชนเจ้าของพื้นที่ และนักท่องเที่ยว

4.1 ภาครัฐ เป็นกลไกสำคัญในการดำเนินการหรือกำหนดกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ เพราะภาครัฐสามารถควบคุมหรือกำหนดทิศทางของการจัดการท่องเที่ยวไปสู่รูปแบบที่ต้องการได้โดยอาศัยกลุ่มบุคคลอื่น ๆ ในการให้ความสนับสนุนและร่วมมือ ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกลุ่มบุคคลกลุ่มอื่น ให้มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อให้มีการปฏิบัติการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ภาครัฐสามารถทำให้การท่องเที่ยวยังสู่การ

ท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ด้วยการบริหารจัดการที่เน้นนโยบายด้านสวัสดิภาพ และความปลอดภัยในการท่องเที่ยว พิจารณาหาจุดยืนด้านการท่องเที่ยวร่วมกันและประสานไปในทิศทางเดียวกัน

4.2 ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เป็นกลุ่มบุคคลที่ใกล้ชิดและได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการสร้างความเป็นไปได้ที่สำคัญ โดยควรมีบทบาทในการพิจารณาตลาดท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวและสภาพท้องถิ่นนั้น ๆ ลดและควบคุมมลพิษต่าง ๆ ที่เกิดจากกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ไม่ควรเข้ามาผูกขาดธุรกิจท่องเที่ยว หรือเน้นการสร้างรายได้ และการเติบโตของธุรกิจท่องเที่ยวแต่เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมและสภาพแหล่งท่องเที่ยวด้วย การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนต้องพิจารณาสอบถามความคิดเห็นและความต้องการของคนในท้องถิ่นด้วย ควรประกอบธุรกิจท่องเที่ยวด้วยความจริงใจ ซื่อสัตย์ ให้ความร่วมมือกับนโยบาย กลยุทธ์ และแผนการท่องเที่ยวของภาครัฐ

4.3 ชุมชนเจ้าของพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนเจ้าของพื้นที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นและการท่องเที่ยวอย่างมาก ทำให้เกิดการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต ประชาชนเจ้าของพื้นที่จึงเป็นกลไกอีกอย่างหนึ่งในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยสามารถสร้างพัฒนาการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนได้โดยมีบทบาทในการรักษา ปกป้องฟื้นฟู และเสริมคุณค่าแหล่งท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตให้คงอยู่ตามความเหมาะสมเพื่อเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว กิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่ไม่ทำลายธรรมชาติเป็นการเพิ่มรายได้ให้ชุมชนและเป็นการสร้างทางเลือกให้แก่นักท่องเที่ยวในการเลือกสินค้าของที่ระลึก ร่วมกันจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรม เสริมสร้างความเข้าใจอันดี เป็นมิตรกับนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น และระหว่างชุมชนท้องถิ่นด้วยกันเอง เสริมสร้างความปลอดภัย

4.4 นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยนักท่องเที่ยวที่ดีด้วย โดยต้องมีการศึกษาข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนในสถานที่ท่องเที่ยวนั้นๆ ก่อนเดินทาง เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งท่องเที่ยวและความไม่เข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น นักท่องเที่ยวต้องมีจิตสำนึกและมีความรับผิดชอบต่อสถานที่ท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องการพกฎเกณฑ์ทางการเมือง สังคม ศาสนา ศิลธรรม กฎหมาย และข้อบังคับของพื้นที่นั้น ต้องมีความใส่ใจและมีส่วนร่วมในการปกป้องรักษาแหล่งท่องเที่ยว และต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่รบกวนสิ่งแวดล้อมและคนอื่นรวมทั้งคนในท้องถิ่น

2.2 องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนประกอบไปด้วย 6 องค์ประกอบ ดังนี้

1. องค์ประกอบด้านการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาสถานที่อันเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการทางการท่องเที่ยวให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชม โดยมีการประเมินศักยภาพขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวด้วย
2. องค์ประกอบด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพเดิมหรือดีกว่าเดิม และป้องกันผลกระทบ ด้านลบจากการท่องเที่ยว โดยต้องมีการประเมินผลกระทบอย่างต่อเนื่อง
3. องค์ประกอบด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาธุรกิจด้านบริการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจ โดยมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมด้วย
4. องค์ประกอบด้านการพัฒนาตลาดท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาเพื่อแสวงหานักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเป็นคุณประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้เข้ามาท่องเที่ยว โดยให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวที่เขาพึงพอใจ
5. องค์ประกอบด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่น เป็นการพัฒนาในการสร้างโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการการท่องเที่ยวของตนเองและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความหวงแหนและรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป
6. องค์ประกอบด้านการพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว เป็นการพัฒนาการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทุกฝ่าย โดยการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

สรุป องค์ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งหมดว่าเป็นการพัฒนา ที่ไม่เบียดบังทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเป็นการพัฒนาที่ไม่สร้างปัญหาให้กับคนรุ่นหลังในการพัฒนานั้น

จะได้รับความเสมอภาค และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในการปฏิบัติตามแผนและนโยบายที่กำหนด เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2.3 ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อสังคม

การศึกษาผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวหรือการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวตามลักษณะของโครงสร้างของสังคมและวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ

2.3.1 ผลกระทบด้านบวก การที่ถือว่าการท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนอย่างหนึ่งซึ่งช่วยลดความตึงเครียดพร้อมๆ กับช่วยเพิ่มความรู้ และช่วยให้ความคิดเห็นหรือติดต่อพบปะกันตัวต่อตัวอย่างกันเอง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกัน ได้มีโอกาสศึกษามนุษย์และภูมิศาสตร์ พบเห็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม รวมทั้งได้รู้จักผลงานทางศิลปะที่มีชื่อเสียง สิ่งเหล่านี้ คือ คุณค่าของการท่องเที่ยว ที่มีอาจประเมินค่าเป็นตัวเงินได้ นอกจากนี้ การท่องเที่ยวมีประโยชน์ทางสังคม คือ ช่วยให้คนที่เดินทางท่องเที่ยว มีประสบการณ์ที่ดีกว่าการศึกษาภายในห้องเรียน เพราะเป็นประสบการณ์ตรง ซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นนักปราชญ์ หรือผู้มีความรู้สูง หรือผู้ที่มีความชำนาญพิเศษ หรือนักวิจัยเท่านั้น บุคคลธรรมดาทั่วไปที่มีความสนใจ การท่องเที่ยวก็สามารถทำได้ ถือว่าเป็นการทำให้โลกทัศน์ของคนกว้างขึ้น

2.3.2 ผลกระทบด้านลบ แบ่งได้เป็น 5 ประการ คือ

- 1) ปัญหาอาชญากรรม
- 2) ปัญหาโสเภณี หรือ เพศพาณิชย์
- 3) ปัญหายาเสพติด
- 4) ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ
- 5) ปัญหาการพนัน

3. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการอนุรักษ์

3.1 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2536) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น ตามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งระบบความรู้ ความคิด หรือความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมาเป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542 อ้างถึงใน ภูสวัสดิ์ สุขเลี้ยง, 2545) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนอลักษณะทาง

วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและเกี่ยวเนื่องกับความ เป็นอยู่ของสังคมการท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

รลิกา อังกูร (2549) ได้กล่าวว่า วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ

1. ศึกษาสถานการณ์ และรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน
2. ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ศึกษาแนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการบริหาร และเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ

จิรัชญา มณีเนตร (2551) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยว เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคน รวมถึงการศึกษาเรียนรู้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม และศิลปกรรมต่างๆ โดยมุ่งเน้นถึงความพอใจสูงสุดในการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และคุณภาพที่ดีของสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการท่องเที่ยว

Greenwood (1982 อ้างถึงใน รุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545) ได้กล่าวว่า ทั้งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวทางมนุษยชาติล้วนแต่ทำให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ตรง และมีโอกาสได้สัมผัสวัฒนธรรมที่แท้จริงของธรรมชาติ

McIntosh and Goeldner (1986 อ้างถึงใน นารีภรณ์ ศรีจิริต, 2551) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่า เป็นการเดินทางที่ครอบคลุมทุกแง่มุมของการท่องเที่ยวที่มนุษย์สามารถศึกษาถึงวิถีชีวิต และความนึกคิดซึ่งกันและกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความคุ้นเคยกับประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ หรือประเทศอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจและซาบซึ้งต่อวัฒนธรรมของประชาชนเหล่านั้น ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงเป็นการก่อให้เกิดความรู้และการติดต่อสื่อสาร ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเข้าใจของคนทั้งโลกเข้าด้วยกัน อันนำไปสู่สันติสุขในการอยู่ร่วมกันทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

จากแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม สรุปได้ว่า วัฒนธรรมเป็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ความแตกต่างกันทางวัฒนธรรม และศิลปกรรมต่างๆ รวมถึงวิถีชีวิต และความนึกคิดซึ่งกันและกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความคุ้นเคยกันในท้องถิ่น

3.2 ประเภทของแหล่งวัฒนธรรม

3.2.1 โบราณสถาน

กรมศิลปากร (2535) ได้ให้ความหมายของ โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ม.ป.ป.) ให้ความหมายว่า โบราณสถาน หมายถึง สิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง มีอายุเก่ากว่า 100 ปีขึ้นไป; (กฎ) อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี ทั้งนี้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545) ให้ความหมายว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย เช่น พระราชวัง ปราสาท เมืองเก่า กำแพงเมือง สุสาน เป็นต้น

3.2.2 โบราณวัตถุ

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (ม.ป.ป.) ให้ความหมายว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลจารึก มีอายุเก่ากว่า 100 ปีขึ้นไป; (กฎ) อสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติหรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545) ให้ความหมาย โบราณวัตถุ หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน ซากมนุษย์ หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือ โบราณคดี เช่น ซากมนุษย์ ซากสัตว์ ภาพเขียน งานศิลปะ เครื่องมือเครื่องใช้

เครื่องประดับของคนโบราณ ศิลปิน เป็นต้น โบราณวัตถุมักพบเห็นอยู่ในโบราณสถาน จึงมักเรียกทรัพยากรการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์โดยรวมกันว่าเป็นโบราณวัตถุสถาน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ

1. โบราณวัตถุสถานก่อนยุคประวัติศาสตร์ ยุคก่อนประวัติศาสตร์เป็นยุคที่เริ่มต้นตั้งแต่มีมนุษย์ในโลกจนถึงมนุษย์คิดค้นตัวอักษรเพื่อบันทึกเรื่องราวได้ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ในยุคนี้จึงเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ เช่น โครงกระดูกสัตว์คล้ายมนุษย์ที่ขุดพบในทวีปแอฟริกา เครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินของมนุษย์โบราณ ร่องรอยงานศิลปะ โดยเฉพาะงานเขียนรูปสัตว์และการล่าสัตว์ตามผนังถ้ำ เช่น ภาพเขียนสีบนหิน โบราณที่ผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี ชุมชนโบราณที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานีที่มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

2. โบราณวัตถุสถานยุคประวัติศาสตร์ ทรัพยากรการท่องเที่ยวในยุคประวัติศาสตร์เป็นแหล่งที่แสดงให้เห็นถึงอารยธรรมของมนุษย์หรือหลักฐานสำคัญที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ชนชั้นปกครอง ชุมชนท้องถิ่น เหตุการณ์สำคัญในอดีต เช่น พระราชวัง ปราสาท กำแพงเมือง คูเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน พิพิธภัณฑสถาน หอคอย สมรภูมิ บ้านของบุคคลที่มีชื่อเสียง เป็นต้น

3.2.3 ศาสนสถาน

ราชบัณฑิตยสถาน (2542) ให้ความหมายว่า ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ เป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา มัสยิดเป็นศาสนสถานทางศาสนาอิสลาม

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2545) ได้สรุปว่า ศาสนสถาน หมายถึง สถานที่แสดงถึงลัทธิความเชื่อความศรัทธาของมนุษย์ที่มีต่อศาสนสถานอันมีหลักสำคัญ เช่น แสดงกำเนิดและความสิ้นสุดของโลกหรือแสดงหลักกรรมเกี่ยวกับบุญบาป รวมทั้งสถานที่ประกอบพิธีกรรมตามความเห็นหรือตามคำสั่งสอนในความเชื่อนั้นๆ ศาสนสถานเป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมและจริยธรรมจึงกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวมักมีวัตถุประสงค์เพื่อไปศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนา เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือเพื่อเยี่ยมชมสักการะเพื่อความสงบในจิตใจ เช่น วัด โบสถ์ วิหาร มัสยิด สถานที่จาริกแสวงบุญ สถานที่เพื่อเคารพสักการะ (Shrine) เป็นต้น นอกจากนี้ในศาสนสถานยังมีการค้นพบโบราณวัตถุสำคัญทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เทวรูป รูปปั้น พระเยซู จิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น

3.2.4 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว (2551) ได้สรุปว่า แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสม

และถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ชนเผ่า เป็นต้น เช่น ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ประเพณีสงกรานต์

3.2.5 ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ประเภทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบ่งออกเป็นประเภทย่อยได้ 5 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว และประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว โดยได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น

2. การท่องเที่ยวงานวัฒนธรรมและประเพณี หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน และศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ อีกทั้งได้รับความรู้ความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

3. การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตชนบท หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษโดดเด่น เพื่อให้ได้รับความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ศึกษางานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว

4. การท่องเที่ยวเชิงกีฬา หมายถึง การท่องเที่ยวไปยังสถานที่ออกกำลังกายหรือเล่นกีฬาหรือแข่งขันการกีฬา โดยมีกิจกรรมในรูปแบบของการจัดรายการกีฬาตามเส้นทางที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมกีฬาได้สนุกสนานกับการออกกำลังกายในขณะเดียวกันก็ได้ไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวตามเส้นทางรายการกีฬา

5. การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพหรือฟื้นฟูสุขภาพทางวัฒนธรรม เพื่อเสริมสร้างสุขภาพและคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่ออย่างมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว

3.2.6 ลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมลักษณะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญมีอยู่ 9 ประการ คือ

1. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ทำให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรมและประเพณี โดยยึดหลักที่ว่าต้องอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ให้ดีที่สุด เพื่อให้สามารถสืบต่อถึงอนุชนรุ่นหลัง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือให้กระทบน้อยที่สุด

3. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้คงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของท้องถิ่นในแง่สังคมและวัฒนธรรม โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมอันหลากหลาย

4. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ความรู้แก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทั้งนักท่องเที่ยว ผู้ดูแลแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยว พร้อมทั้งมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ โดยยึดหลักที่ว่าต้องให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม

6. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่มีการตลาดของบริการท่องเที่ยวครบตามหลักเกณฑ์แห่งการอนุรักษ์อย่างแท้จริง โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องให้ธุรกิจท่องเที่ยวเน้นในเรื่องอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

7. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ เพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่ได้รับ ทำให้ต้องการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำอีก โดยยึดหลักที่ว่าจะต้องมีกิจกรรมท่องเที่ยวตรงตามความคาดหวังของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

8. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ และความสะดวกของพื้นที่ โดยยึดหลักที่ว่าต้องไม่เกินขีดความสามารถรองรับของพื้นที่ในทุกๆ ด้าน และต้องดูแลรักษาความสะดวกของแหล่งท่องเที่ยวอยู่เสมอ

9. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องเป็นการท่องเที่ยวในลักษณะที่คำนึงถึงขีดความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว โดยยึดหลักที่ว่าต้องป้องกันรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวอย่างเข้มงวด เพื่อให้นักท่องเที่ยวอบอุ่นใจ

3.3 ความหมายของการอนุรักษ์

กรมศิลปากร (2528) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ ว่า การดูแลรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึง การป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

ธาดา สุทธิธรรม (2542) ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์สิมอีसानว่า การอนุรักษ์จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคน โดยเฉพาะคนในชุมชนซึ่งหากจะรอแต่เพียงผู้ภายนอกให้เข้ามาอนุรักษ์ให้

วันนั้นยังไม่มาถึงหรือชุมชนอาจจะต้องสูญเสียมรดกอันล้ำค่าของชุมชนไปเสียก่อนในระหว่างรอคอยความช่วยเหลือ ทั้งความเชื่อที่บั่นทอนการอนุรักษ์พึ่งช่วยกันทำลายกระแสความเชื่อของการตั้งสมมุติฐานที่มุ่งเน้นแต่การสร้างอาคารใหม่มาทดแทน ควรหันมาองการบูรณะปฏิสังขรณ์อาคารเก่าด้วยเพราะสถาปัตยกรรมในอดีตถือเป็นมรดกของบรรพชนที่บ่งชี้ถึงความเป็นอารยชนและสังคมได้เป็นอย่างดี

ธาดา สุทธิธรรม (2544) ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์เป็นขบวนการปฏิบัติงานดูแลสถานที่ให้มีลักษณะที่แสดงออกถึงความสำคัญของวัฒนธรรม ประกอบด้วย การอนุรักษ์ การบูรณะรวมถึงการรักษาและการสร้างขึ้นมาใหม่หรือการดัดแปลงให้เหมาะสมกับสภาพดั้งเดิม

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง (2552) ได้กล่าวว่า การจัดลำดับความสำคัญของการประเมินศักยภาพของมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องก่อนที่จะทำการอนุรักษ์ หรือพัฒนาใดๆ แนวทางอนุรักษ์ทุกเรื่องที่ต้องกับโบราณสถาน คือสิ่งที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ และสร้างขึ้นในความสำเร็จทางประวัติศาสตร์มวลมนุษยชาติ ได้แก่ โบราณสถาน ซากปรักหักพัง หลุมศพ สถาปัตยกรรม ประเพณี วัตถุ เขาแกะสลัก รูปปั้น ศิลปินรวมไปถึงอาคารสมัยใหม่ อาคารร่วมสมัย อาคารรำลึก และอาณาบริเวณที่มีความสำคัญทางศาสนา (หมู่บ้านหรือเมือง) หรือสถานที่มีองค์ประกอบน่าจะอนุรักษ์

สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ หรือ ICOMOS (1964) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง กระบวนการต่างๆ ที่ดูแลรักษาโบราณสถานนั้นๆ ให้ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมสืบต่อไป

Weaver, Martin E (1993 อ้างถึงใน วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, 2552) ได้กล่าวว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การปกป้องรักษาจากความสูญเสีย ละทิ้ง ทำลาย เพื่อให้มรดกทางวัฒนธรรมเรานั้นสามารถใช้การอนุรักษ์ในความสุขทางจิตใจของตนและคนยุคใหม่ต่อไป ในการปฏิบัติงานด้านการอนุรักษ์นั้นต้องระมัดระวัง เนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับการเข้าไปกระทำหุตุยัง ขวางทางการเสื่อมของสิ่งของวัสดุเดิมทำให้เปลี่ยนรูปลักษณะนั้นบางครั้งยากต่อการคืนสภาพ ดังนั้น การอนุรักษ์ควรมีการทดสอบ ทดลองมาตรฐาน และจดบันทึกก่อนการอนุรักษ์ และหลังการอนุรักษ์ และจดเหตุผลในการอนุรักษ์นั้นด้วยทุกครั้ง

3.3.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ และย่านประวัติศาสตร์ ลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์นั้นมีช่วงอายุ (Life Span) อยู่ช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือ หลายช่วงเวลาในอดีต หรือตั้งแต่ช่วงเวลาในอดีตเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเมืองเหล่านั้นมีหลายลักษณะแตกต่างกันตามขนาด เนื้อหาทางวัฒนธรรม การตั้งถิ่นฐาน และการใช้ประโยชน์ของเมืองนั้น การแบ่งตามช่วงอายุของเมือง สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. เมืองร้าง (Abandoned / Dead Ancient / Historic city) เป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในช่วงเวลาหนึ่งหรือหลายช่วงก่อนที่จะถูกทิ้งร้างไปจนถึงปัจจุบันอาจเนื่องจากภัยสงครามหรือภัยพิบัติอื่นๆ เมืองลักษณะนี้สามารถคงอยู่ต่อไปได้เรื่อยๆ ยกเว้นแต่วัสดุและโครงสร้างโบราณสถานที่อาจเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แต่เนื่องจากไม่มีการใช้งานอื่นเข้าแทรกแซง เมืองลักษณะนี้จึงไม่เสี่ยงอันตรายมากนักและต้องการเพียงแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ การนำเสนอ และการบำรุงรักษา

2. เมืองโบราณที่ถูกทิ้งร้างและนำกลับมาใช้ใหม่ในปัจจุบันเนื่องจากพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐานในปัจจุบันถูกจำกัดขึ้น จึงมีการกลับไปตั้งถิ่นฐานที่เดิมและการไปตั้งถิ่นฐานแบบนี้มักจะไปทำลายหลักฐานของเมืองโบราณเดิมโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์เป็นปรากฏการณ์ของการขยายตัวของประชากรโดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยจะเห็นได้จากการบุกรุกเมือง และทำลายโบราณสถานซึ่งเป็นองค์ประกอบและเนื้อหาของเมืองเพื่อการสร้างอาคารใหม่ๆ ประกอบกับความจำเป็นในการเพิ่มปริมาณของระบบสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ซึ่งหากไม่คำนึงถึงแผนผังเมืองโบราณจะมีผลทำให้สัดส่วน ขนาด รูปแบบการใช้สอย และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างสิ้นเชิง ฉะนั้นสิ่งสำคัญของมาตรการการอนุรักษ์ คือการพิจารณาปรับใช้ให้เข้ากับกิจกรรมใหม่ๆ ของเมืองอย่างรอบคอบ โดยการท่องเที่ยวอาจมีผลในการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและจิตใจให้มีการอนุรักษ์ แต่อาจจะส่งผลในทางบวกและลบในเวลาเดียวกัน ซึ่งเป็นหน้าที่ของรัฐบาลและประชาชนที่ต้องดำเนินการเพื่อความอยู่รอดของเมือง

3. เมืองที่มีการพัฒนามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (Living Ancient / Historic City) เป็นเมืองโบราณหรือเมืองประวัติศาสตร์ที่มีการใช้งานสืบเนื่องจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน แสดงถึงความรุ่งเรือง ความตกต่ำ การฟื้นฟู และชีวิตของเมือง ซึ่งพัฒนาการมาตามกาลเวลา มักจะผจญกับการเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายเนื้อเมืองในหลายลักษณะ อาทิ การขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม หรือระบบเศรษฐกิจที่คล่องจนเกินไป การปรับใช้ประโยชน์ใหม่ๆ หรือการเพิ่มปริมาณของสาธารณูปการและสาธารณูปโภค ล้วนส่งผลให้รูปแบบ ลักษณะ และบรรยากาศของเมืองเปลี่ยนแปลงไป

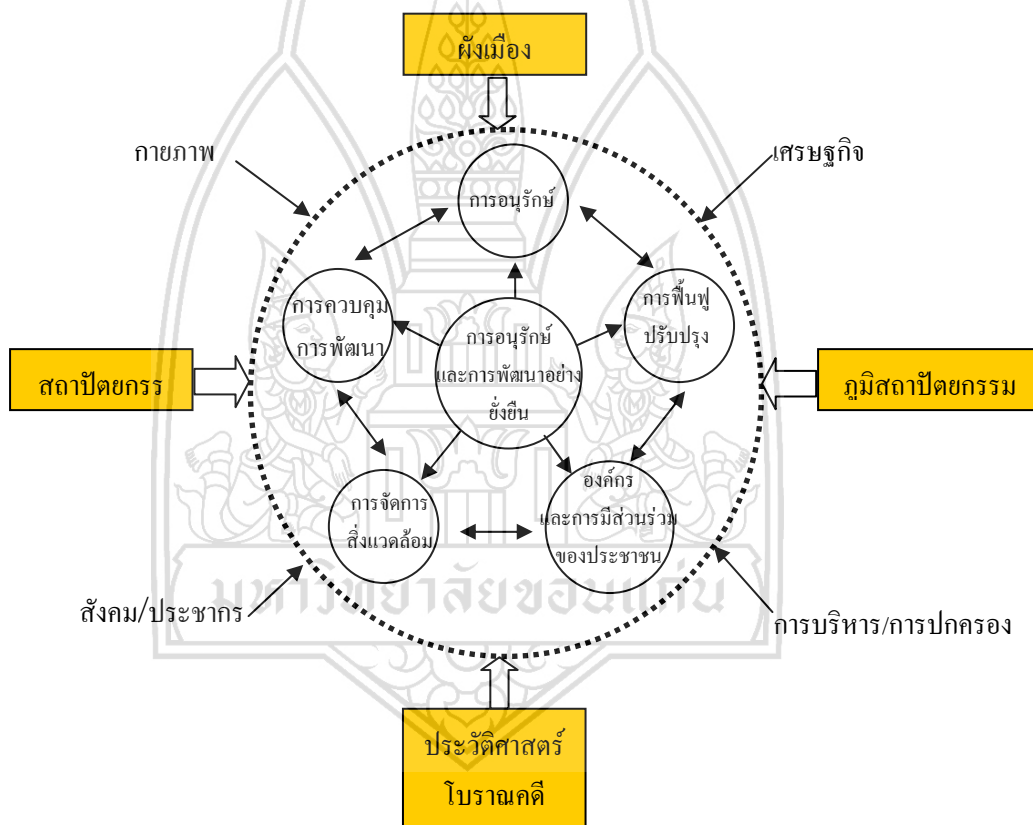
4. เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปในช่วงระยะเวลาหนึ่งและถูกนำกลับมาใช้ใหม่ในยุคประวัติศาสตร์ถึงปัจจุบัน เมืองลักษณะนี้มีหลักฐานของช่วงพัฒนาของเมืองในยุคโบราณแล้วหยุดไป ต่อมามีการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในยุคประวัติศาสตร์และทำให้เมืองมีพัฒนาการจากยุคประวัติศาสตร์มาถึงยุคปัจจุบันการกลับเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่อาจจะโดยชนกลุ่มใหม่หรืออารยธรรมใหม่

3.3.2 ย่านประวัติศาสตร์

เป็นพื้นที่เมืองหรือชนบทที่กำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญที่รวมเชื่อมโยงหรือแสดงความต่อเนื่องของที่ตั้งโครงสร้างหรือวัตถุที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ประวัติศาสตร์หรือสุนทรียภาพอันเกิดจากการวางแผนหรือพัฒนาทางกายภาพ

3.3.3 การอนุรักษ์กับการวางแผนเมือง (Integrated Conservation)

Feilden (1998 อ้างถึงใน วิวัฒน์ สิหนาท, 2546) ได้กล่าวว่า Integrated Conservation หมายถึง การรวมเอาการอนุรักษ์ให้เป็นส่วนหนึ่ง และเป็นเป้าหมายในการวางแผนเมือง เช่น การพิจารณาโครงสร้างประวัติศาสตร์เท่ากับปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการวางแผน รวมถึงการอนุรักษ์และการฟื้นฟูอาคาร รวมไปถึงพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ และการบริการทางสังคมที่เหมาะสมที่คำนึงถึงพื้นที่ เพื่อประสบความสำเร็จในระยะยาว กระบวนการนี้ควรปฏิบัติร่วมกับผู้อยู่อาศัย

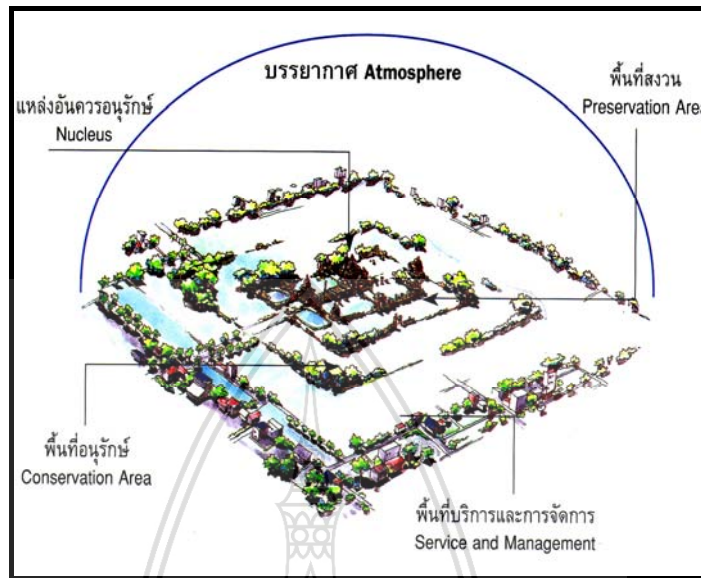

ภาพที่ 3 แสดงการวางแผนจัดการอนุรักษ์พื้นที่และสภาพแวดล้อมเมืองเก่า
ที่มา: สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2541

3.3.4 ขอบเขตของการอนุรักษ์ (Edge of Preservation Action)

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษา ที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด แต่การกำหนดว่าพื้นที่นั้นจะครอบคลุมเพียงใดต้องอาศัยการตัดสินใจจากลักษณะทางกายภาพของหลักฐานที่ปรากฏประกอบกับปัจจัยด้านอื่นๆ คือ ปัจจัยทางธรรมชาติ ปัจจัยทางการเมือง ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ และปัจจัยทางวัฒนธรรม การบริหารและการควบคุมสภาพแวดล้อม สามารถตัดทอนพื้นที่ออกมาตามความเหมาะสมได้ตามต้องการ บ่อยครั้งกำแพงเมืองซึ่งเป็นขอบเขตทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยังคงหลงเหลืออยู่ แต่เราไม่สามารถกำหนดให้พื้นที่ทั้งหมดภายในกำแพงเมืองนั้นเป็นเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ได้ เนื่องจากอาคารทางประวัติศาสตร์ภายในได้ถูกทำลายไปหมด หรือกระจัดกระจายจนไม่อาจกำหนดเป็นเขตพื้นที่ได้ แต่ก็มีบ่อยครั้งที่สามารถกำหนดเขตได้โดยใช้กำแพงเมือง คูเมือง คลอง เป็นเส้นขอบเขต หรืออาจขยายพื้นที่ให้เกินขอบเขตเหล่านั้น เนื่องจากการปกป้องสิ่งแวดล่อมรอบเมืองเป็นสิ่งจำเป็น

ฉววรรณ สายเชื้อ (2541) กล่าวว่า ยุทธวิธีที่นิยมในการกำหนดเขตอนุรักษ์ โดยเฉพาะ เมืองเก่าที่มีอยู่ในปัจจุบันมักจะเริ่มประกาศเขตอนุรักษ์ในใจกลาง และบริเวณโดยรอบ ส่วนของเมืองที่มีค่าสูงสุด มีแนวโน้มที่ผู้คนส่วนใหญ่จะเห็นความสำคัญที่ต้องอนุรักษ์ได้แล้วจึงค่อยๆ ขยาย พื้นที่ไปยังรอบนอก เพิ่มออกไปเรื่อยๆ จนสุดขอบเขตที่สมควรอนุรักษ์ในวงกว้างออกไปถึงเขตรอบนอกคูเมือง หรือกว้างกว่านั้นก็ได้ ถ้าหากพื้นที่นั้นมีคุณค่าต่อการอนุรักษ์ไว้ นอกจากนั้นการอนุรักษ์จะต้องมีความสัมพันธ์กับชีวิตในสังคมด้วย กล่าวคือ การอนุรักษ์ไม่ใช่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงอาคารขึ้นมาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หากประวัติศาสตร์จะมีความหมายต่อโลกปัจจุบัน และให้มีความต่อเนื่องกับอดีตแล้ว การอนุรักษ์จะต้องมองถึงการรักษาสภาพแวดล้อมความมีชีวิตชีวาของเมือง เพื่อเป็นการปลุกอดีตของเมืองให้ตื่นขึ้นมาอีกครั้ง

ภาพที่ 4 แสดงแนวคิดขอบเขตการอนุรักษ์สิ่งแวดลอมศิลปกรรม
ที่มา: สำนักงานนโยบาย และ แผนสิ่งแวดลอม, 2541

3.3.5 กฎบัตรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์

ICOMOS THAI (2550) กฎบัตรอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมร่างสุดท้ายด้วยความสนับสนุนและกำกับดูแลของคณะกรรมการวิชาการระหว่างประเทศ ของอโคโมสว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอ (ICIP) 10 เมษายน 2550

นับตั้งแต่ที่อโคโมสได้ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2508 (ค.ศ.1965) ในฐานะองค์กรวิชาชีพด้านมรดกวัฒนธรรมที่อุทิศตนในการศึกษาค้นคว้า จัดทำเอกสาร และปกป้องคุ้มครองแหล่งมรดกวัฒนธรรมอโคโมสได้พยายามที่จะเผยแพร่จรรยาบรรณในการอนุรักษ์ในกิจกรรมต่างๆขององค์กร และส่งเสริมความประทับใจของสาธารณชนที่มีต่อมรดกของมนุษยชาติที่เป็นวัตถุในรูปแบบที่หลากหลายตามที่ เวนิชชาร์เตอร์ (ค.ศ. 1964) ได้กล่าวไว้ว่า “มีความจำเป็นที่หลักการอันเป็นแนวทางในการสงวนรักษาและบูรณะอาคารโบราณควรจะได้รับยอมรับและวางแนวทางในระดับระหว่างประเทศ โดยแต่ละประเทศจะรับผิดชอบในการนำแผนนั้นไปใช้ในกรอบวัฒนธรรมและประเพณีของตน” กฎบัตรต่างๆ ของอโคโมสหลังจากนั้น ก็ได้ดำเนินตามภารกิจดังกล่าวในการสร้างแนวปฏิบัติทางวิชาชีพที่ตอบสนองต่อความท้าทายด้านต่างๆ ของการอนุรักษ์ รวมทั้งสนับสนุนการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพเกี่ยวกับความสำคัญของการอนุรักษ์มรดกในทุกภูมิภาคของโลก

กฎบัตรในสมัยแรกของอโคโมสได้เน้นถึงความสำคัญในการสื่อสาร
 สาธารณะในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการอนุรักษ์ในภาพกว้าง (โดยเรียก
 องค์ประกอบนี้ว่า “dissemination-การเผยแพร่” “popularization-การทำให้เป็นที่รู้จัก” “presentation-
 การนำเสนอ” “interpretation-การสื่อความหมาย”) กฎบัตรเหล่านั้นมีนัยในการยอมรับว่า กิจกรรม
 การอนุรักษ์มรดกทุกกิจกรรม-ภายในแบบแผนทางวัฒนธรรมต่างๆของโลก-มีธรรมชาติพื้นฐาน
 เป็นกิจกรรมการสื่อสาร จากหลักฐานวัตถุของชุมชนและอารยธรรมในอดีตที่ดำรงอยู่อย่างมากมาย
 หลากหลาย การเลือกสรรว่าเราจะสงวนรักษาสิ่งใด สงวนรักษาอย่างไร และจะนำเสนอสิ่งนั้นๆต่อ
 สาธารณชนอย่างไร เหล่านี้ เป็นองค์ประกอบของการสื่อความหมายของแหล่ง องค์ประกอบ
 ดังกล่าวเป็นตัวแทนของทัศนคติของทุกๆช่วงคนว่า สิ่งใดมีความหมาย สิ่งใดมีความสำคัญ และเหตุ
 ใดหลักฐานวัตถุจากอดีตจึงควรจะได้รับ การส่งผ่านไปยังอนุชนรุ่นหลังเห็นได้ชัดว่า มีความจำเป็น
 ที่จะระบุถึงเหตุผลอย่างชัดเจน นิยามศัพท์เฉพาะที่มีมาตรฐาน และหลักการที่ได้รับ การยอมรับ
 ในทางวิชาชีพเกี่ยวกับการสื่อความหมายและการนำเสนอ เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมา การขยายตัวอย่าง
 กว้างขวางของกิจกรรมการสื่อความหมายในแหล่งมรดกวัฒนธรรมต่างๆ และการนำเทคโนโลยี
 การสื่อความหมายที่ซับซ้อน รวมทั้งกลยุทธ์ทางเศรษฐกิจสำหรับการตลาดและการจัดการแหล่ง
 มรดกวัฒนธรรมได้ก่อให้เกิดปมปัญหาใหม่ๆ และกระตุ้นให้เกิดคำถามอันเป็นแกนหลักของ
 เป้าหมาย ทั้งด้านการอนุรักษ์และการสร้างความประทับใจในแหล่งมรดกวัฒนธรรมต่อ
 สาธารณชนขึ้นทั่วโลก ได้แก่

- 1) อะไรคือเป้าหมายที่เป็นที่ยอมรับและยอมรับได้ สำหรับการสื่อความหมาย
 และการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรม
- 2) หลักการใด ที่จะสามารถช่วยกำหนดว่าเทคนิคและวิธีการใดจะเหมาะสมใน
 บริบทต่างๆของวัฒนธรรมและมรดก
- 3) ข้อพิจารณาด้านจรรยาบรรณและวิชาชีพใด ที่จะช่วยสร้างสรรค์การสื่อ
 ความหมายและการนำเสนอ ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบและเทคนิคใด

ดังนั้น วัตถุประสงค์ของกฎบัตรนี้ คือการกำหนดหลักการพื้นฐานในการสื่อความหมาย
 และการนำเสนอในฐานะที่เป็นส่วนประกอบสำคัญของความพยายามในการอนุรักษ์ และในฐานะที่
 เป็นวิถีทางในการส่งเสริมความประทับใจและความเข้าใจของสาธารณชนที่มีต่อแหล่งมรดก
 วัฒนธรรมนี้คือการสื่อความหมายและการนำเสนอ ณ แหล่งมรดกวัฒนธรรม หรือ ในพื้นที่ที่อยู่ติด
 กับแหล่งคำจำกัดความ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎบัตรนี้

Interpretation (การสื่อความหมาย) หมายถึง กิจกรรมทั้งหมดที่มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการ
 รับรู้ของสาธารณชนและเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้รวมถึงสิ่งพิมพ์ทาง

วิชาการทั่วไปและการบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในแหล่ง โปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชนและการศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และการประเมินกระบวนการสื่อความหมายนั้นๆ เอง

Presentation (การนำเสนอ) มีความหมาย ที่เน้นเฉพาะด้านการสื่อสารเนื้อหาของแหล่งมรดกวัฒนธรรมอย่างมีการวางแผนที่รัดกุม โดยผ่านการเรียบเรียงข้อมูล การเข้าถึงทางกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย ณ แหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้ การนำเสนอสามารถทำได้โดยวิธีการทางเทคนิคต่างๆ ซึ่งรวมถึง (แต่ไม่บังคับว่าจะต้องเป็น) องค์กรประกอบต่างๆ อาทิ ป้ายแสดงข้อมูล การจัดแสดงแบบพิพิธภัณฑ์ การจัดทัวร์เดินชมอย่างเป็นทางการ การบรรยาย และการนำเที่ยว และการนำเสนอด้วยสื่อมัลติมีเดียคำจำกัดความ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกฎบัตรนี้คือ

Interpretive Infrastructure (โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย) หมายถึง วัตถุประสงค์ที่ติดตั้งกับสิ่งอำนวยความสะดวก และพื้นที่ต่างๆ ในแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่สามารถใช้สอยเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการสื่อความหมายและการนำเสนอ

Site Interpreter (ผู้สื่อความหมาย-วิทยากรประจำแหล่ง) หมายถึง เจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัคร ณ แหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งที่ทำหน้าที่ชั่วคราวหรือถาวร ที่มีหน้าที่สื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของแหล่งสู่สาธารณชน

Cultural Heritage Site (แหล่งมรดกวัฒนธรรม) หมายถึง บริเวณภูมิทัศน์ธรรมชาติ แหล่งตั้งถิ่นฐาน กลุ่มสถาปัตยกรรม แหล่งโบราณคดี หรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่รู้จักและส่วนมากจะเป็นสถานที่ที่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย ในฐานะที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

โดยตระหนักว่าการสื่อความหมายและการนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม กฎบัตรนี้จึงได้กำหนดหลักการสำคัญ 7 หลักการ ซึ่งจะเป็พื้นฐานของการสื่อความหมายและการนำเสนอที่เหมาะสมในสภาพการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบใดหรือด้วยสื่อแบบใด

หลักการที่ 1: Access and Understanding (การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ)

หลักการที่ 2: Soundness of Information Sources (ความเชื่อถือได้ของแหล่งข้อมูล)

หลักการที่ 3: Attention to Setting and Context (การให้ความสนใจกับสภาพโดยรอบและบริบท)

หลักการที่ 4: Preservation of Authenticity (การสงวนรักษาความเป็นของแท้)

หลักการที่ 5: Planning for Sustainability (การวางแผนเพื่อความยั่งยืน)

หลักการที่ 6: Concern for Inclusiveness (การคำนึงถึงความเป็นองค์รวม)

หลักการที่ 7: Importance of Research, Evaluation, and Training (ความสำคัญของการศึกษาวิจัย การประเมิน และการฝึกอบรม) ตามหลักการทั้ง 7 หลักการดังกล่าว วัตถุประสงค์ของกฎบัตรนี้จึงเป็นไปเพื่อ

1. Facilitate understanding and appreciation อำนวยความสะดวกในการทำความเข้าใจและสร้างความประทับใจในแหล่งมรดกวัฒนธรรม และสร้างความตระหนักต่อสาธารณชนในความจำเป็นที่จะต้องปกป้องและอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม

2. Communicate the meaning สื่อความหมาย ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมด้วยการรับรองความสำคัญของแหล่งอย่างรัดกุม และเป็นลายลักษณ์อักษร โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์และวิชาการที่เป็นที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่

3. Safeguard the tangible and intangible values ปกป้องคุณค่าที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของแหล่งมรดกและในบริบททางสังคม

4. Respect the authenticity เคารพความเป็นของแท้ ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยสื่อถึงเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง และปกป้องแหล่งจากผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสม

5. Contribute to the sustainable conservation สนับสนุนการอนุรักษ์อย่างยั่งยืนของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมความเข้าใจของสาธารณชนต่อความพยายามในการอนุรักษ์ที่ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และต้องจัดให้มีการบำรุงรักษาและปรับปรุงข้อมูลของโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายในระยะยาว

6. Encourage inclusiveness สนับสนุนความเป็นองค์รวม ในการสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและการดำเนินการตามโปรแกรมการสื่อความหมาย

7. Develop technical and professional standards พัฒนามาตรฐานด้านเทคนิคและวิชาชีพ สำหรับการสื่อความหมายของมรดก และการนำเสนอ รวมทั้งเทคโนโลยี การศึกษาวิจัยและการฝึกอบรม มาตรฐานดังกล่าวนี้ จะต้องมีความเหมาะสมและยั่งยืนในบริบททางสังคม

หลักการ

หลักการที่ 1: Access and Understanding (การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ) โปรแกรม การสื่อความหมายและการนำเสนอไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใดที่เหมาะสมและยั่งยืน ควรจะมีความสะดวกต่อสาธารณชนในการเข้าถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและทางองค์ความรู้

1. การสื่อความหมายและการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพควรจะสร้างเสริมประสบการณ์ เพิ่มพูนความเคารพและความเข้าใจของสาธารณชน และสื่อสารถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม

2. การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนได้คำนึงถึงความรับรู้ของตนเองที่มีต่อแหล่ง และสร้างความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับแหล่งโดยให้ภูมิรู้ รวมทั้งสภาพความจริงโดยควรมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการเรียนรู้สืบเนื่องต่อไป

3. โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะระบุและประเมินผู้รับข้อมูลทั้งในด้านจำนวนประชากร และด้านวัฒนธรรม อีกทั้งจะต้องพยายามอย่างยิ่งยวดในการสื่อสารถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งให้เข้าถึงผู้รับข้อมูลที่หลากหลาย

4. ความหลากหลายของภาษาในกลุ่มผู้เข้าชมแหล่งและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง ควรจะนำมาเป็นประเด็นพิจารณาสำหรับโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย

5. กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ควรมีส่วนที่สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้ทางกายภาพด้วย

6. ในกรณีที่การเข้าถึงแหล่งทางกายภาพถูกจำกัดเนื่องจากประเด็นการอนุรักษ์ความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม การใช้สื่อที่ถูกปรับเปลี่ยนไป หรือด้วยประเด็นความปลอดภัย ควรจะจัดให้มีการสื่อความหมายและการนำเสนออื่นนอกแหล่ง

หลักการที่ 2: Information Sources (แหล่งข้อมูล) การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานที่รวบรวมขึ้นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการที่เป็นที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่

1. การสื่อความหมายควรจะประกอบด้วยข้อมูลทั้งแบบมุขปาฐะและข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรหลักฐานที่เป็นวัตถุ รูปแบบประเพณี และความหมายต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับแหล่ง อีกทั้งจะต้องมีการระบุถึงแหล่งที่มาของข้อมูลเหล่านั้นอย่างชัดเจน

2. การสื่อความหมายควรจะอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าแหล่งและสภาพแวดล้อมโดยละเอียด และโดยศาสตร์ที่หลากหลาย แต่ก็จะต้องตระหนักว่าการสื่อความหมาย

ที่มีคุณค่าจะต้องรวมถึงการพิจารณาสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ ด้านานพื้นบ้าน และเรื่องเล่าต่างๆ ด้วย

3. ในแหล่งประวัติศาสตร์ที่การเล่าเรื่องราวแบบพื้นบ้าน หรือความทรงจำของผู้ที่มีส่วนในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่ง โปรแกรมการสื่อความหมายควรผนวกแหล่งข้อมูลเหล่านี้เข้าไปด้วย ไม่ว่าจะโดยทางอ้อมผ่านทางโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายหรือโดยตรงผ่านทางความร่วมมือของสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้อง ในรูปแบบของวิทยากรประจำแหล่งการปฏิสังขรณ์ภาพของแหล่ง ไม่ว่าจะโดยศิลปิน สถาปนิก หรือนักสร้างหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ ควรจะมีพื้นฐานอยู่บนการวิเคราะห์ด้านสภาพแวดล้อม ด้านโบราณคดี ด้านสถาปัตยกรรม และข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างละเอียดและเป็นระบบ รวมทั้งการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร มุขปาฐะ สัตถุลักษณะ และภาพถ่าย แหล่งข้อมูลเหล่านี้จะต้องได้รับการบันทึกไว้อย่างชัดเจน และเมื่อมีการปฏิสังขรณ์ภาพขึ้นมาใหม่จากแหล่งข้อมูลเดิม ภาพใหม่นั้นจะต้องได้รับการนำเสนอเพื่อเปรียบเทียบกับการปฏิสังขรณ์ภาพครั้งก่อน

4. กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอ รวมทั้งแหล่งการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่น่ามาใช้เป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมเหล่านี้ควรจะต้องได้รับการบันทึกและจัดเก็บไว้เพื่อการอ้างอิงและการพิจารณาในอนาคต

หลักการที่ 3: Context and Setting (บริบทและสภาพโดยรอบ) การสื่อความหมายและการนำเสนอของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในระดับกว้างกับบริบทและสภาพโดยรอบทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ

1. การสื่อความหมายควรจะค้นคว้าถึงความสำคัญของแหล่งในบริบทที่หลากหลายของประวัติศาสตร์การเมือง จิตวิญญาณ และศิลปะ อีกทั้งจะต้องพิจารณาทุกแง่มุมของความสำคัญของแหล่งได้แก่ แง่วัฒนธรรม สังคม และสภาพแวดล้อม

2. การสื่อความหมายสู่สาธารณะของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะต้องมีการจำแนกและระบุอย่างชัดเจนถึงอายุสมัยของช่วงเวลาที่แหล่งนั้นๆ ได้มีวิวัฒนาการมาและอิทธิพลต่างๆ ที่มีต่อวิวัฒนาการของแหล่งช่วงสมัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญของแหล่งจะต้องได้รับการเคารพ

3. การสื่อความหมายควรให้ความสำคัญกับกลุ่มต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งด้วย

4. ภูมิทัศน์โดยรอบแหล่ง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพทางภูมิศาสตร์ นั้น เป็นส่วนหนึ่งของความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่ง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ในการสื่อความหมายด้วย

5. องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกในแหล่ง อาทิ แบบแผนทางวัฒนธรรม และ จิตวิญญาณ เรื่องเล่า คนตรี ระบาย ละคร วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ธรรมเนียมเฉพาะบุคคล และ อาหาร ควรจะได้รับการให้ความสำคัญและรวมอยู่ในการสื่อความหมายด้วย

6. ความสำคัญข้ามวัฒนธรรมของแหล่งมรดก เช่นเดียวกับมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวที่วางพื้นฐานอยู่บนการศึกษาทางวิชาการ บันทึกโบราณ และรูปแบบประเพณีที่ดำรงอยู่ ควรจะนำมาพิจารณาในการจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย

หลักการที่ 4: Authenticity (ความเป็นของแท้) การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเคารพต่อหลักการพื้นฐานของความเป็นของแท้ตามสาระของ Nara Document (1994)

1. ความเป็นของแท้ คือ ความห่วงใยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมนุษย์ เช่นเดียวกับหลักฐานวัตถุที่คงเหลืออยู่การออกแบบโปรแกรมการสื่อความหมายจึงควรเคารพหน้าที่ใช้สอยตามรูปแบบประเพณีทางสังคมของแหล่ง อีกทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนที่เกี่ยวข้อง

2. การสื่อความหมายและการนำเสนอควรเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมโดยสื่อสารถึงความสำคัญของแหล่งโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของแหล่งอย่างที่ไม่สามารถทำให้กลับคืนดั้งเดิมได้

3. โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่มองเห็นได้ (อาทิ ชู่ม ทางเดิน) และ ป้ายสื่อความหมาย) ตามที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความจำเป็นจะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อรูปลักษณะ สภาพโดยรอบและความสำคัญด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติของแหล่ง ในขณะที่ตัวโครงสร้างก็จะต้องมองเห็นได้อย่างชัดเจน

4. กิจกรรมการสื่อความหมายต่างๆที่จัดขึ้นในแหล่ง อาทิ คอนเสิร์ต การแสดงประเภทละคร ฯลฯ ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความอ่อนไหวต่อรูปลักษณะของแหล่ง จะต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม เพื่อไม่ให้เกิดการรบกวนต่อประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพเกิดขึ้นน้อยที่สุด

หลักการที่ 5: Sustainability (ความยั่งยืน) แผนการสื่อความหมายสำหรับแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะ ต้องมีความละเอียดอ่อนต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่ง โดยมีความยั่งยืนด้านสังคม การเงิน และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายหลัก

1. การพัฒนาและการดำเนินการโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอ ควรจะเป็นหนึ่งในองค์รวมของการวางแผน การงบประมาณ และกระบวนการจัดการแหล่งมรดก วัฒนธรรม

2. ผลที่คาดหมายจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายและจำนวนผู้เข้าชมแหล่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพ ความสมบูรณ์ และสภาพแวดล้อมทาง ธรรมชาติของแหล่งจะต้องนำมาพิจารณาทั้งหมด ในการประเมินผลกระทบของมรดกวัฒนธรรม

3. การสื่อความหมายและการนำเสนอควรตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านการศึกษา และวัฒนธรรมในระดับกว้าง ความสำเร็จของโปรแกรมการสื่อความหมายจะต้องไม่พิจารณา เฉพาะในแง่จำนวนผู้เข้าชมหรือรายได้แต่เพียงอย่างเดียว

4. การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นส่วนหนึ่งในองค์รวมของ กระบวนการอนุรักษ์ ส่งเสริมความตระหนักรู้ของสาธารณชนต่อปัญหาด้านการอนุรักษ์ที่แหล่ง นั้นๆ ประสบอยู่ และอธิบายถึงความพยายามในการปกป้องความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งไว้

5. องค์ประกอบทางเทคนิคหรือเทคโนโลยีใดๆ ที่ได้กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของ โครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายแบบถาวรของแหล่งควรมีการออกแบบและก่อสร้างใน แบบที่สามารถบำรุงรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

6. กิจกรรมด้านการสื่อความหมายควรพุ่งเป้าไปที่การให้ประโยชน์ต่อชุมชน ของแหล่งนั้นๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างยุติธรรมและยั่งยืนในทุกระดับ และ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวจะต้องสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและจัดจ้างวิทยากรประจำแหล่ง จากคนในชุมชนของแหล่งนั้นๆ

หลักการที่ 6 : Inclusiveness (ความเป็นองค์รวม) การสื่อความหมายและการนำเสนอ แหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเป็นผลของการร่วมมือกันอย่างมีคุณค่าความหมายระหว่างนักวิชาชีพ ด้านมรดก ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ

1. ความเชี่ยวชาญของหลากหลายสาขาวิชาชีพ อาทิ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้าน การอนุรักษ์หน่วยงานของรัฐ ผู้จัดการแหล่ง ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และวิชาชีพอื่นๆ ควรจะ บูรณาการอยู่ในการจัดทำโปรแกรมการนำเสนอ

2. สิทธิตามประเพณี ความรับผิดชอบ และผลประโยชน์ของเจ้าของทรัพย์สิน ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง และชุมชนที่เกี่ยวข้องควรได้รับการให้ความสำคัญและเคารพในการวางแผนโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่ง

3. แผนการขยายหรือทบทวน โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควร จะเปิดให้สาธารณชนให้ความเห็นและมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิทธิและความรับผิดชอบของทุกคนที่จะ เปิดเผยความเห็นและมุมมองของตนให้เป็นที่รับรู้

4. เนื่องจากปัญหาด้านสิทธิของทรัพย์สินทางปัญญาและวัฒนธรรมตามรูปแบบ ประเพณีมีความเกี่ยวพันเป็นพิเศษกับกระบวนการการสื่อความหมายและการสื่อสารออกมาด้วยสื่อ ต่างๆ (อาทิสื่อมัลติมีเดียที่นำเสนอในแหล่ง สื่อดิจิทัล และสิ่งพิมพ์) กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายและ สิทธิในการใช้ภาพ ข้อความ และวัตถุในการสื่อความหมายอื่นๆควรจะได้มีการปรึกษาหารือและ ระบุให้ชัดเจนลงไปในการบวนการวางแผน

หลักการที่ 7 : Research, Evaluation, and Training (การศึกษาวิจัย การประเมินผล และการฝึกอบรม) การศึกษาวิจัย การฝึกอบรม และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบ สำคัญของการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรม

1. การสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ควรจะพิจารณาว่าเสร็จ สมบูรณ์เมื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายเสร็จเรียบร้อยแล้ว การศึกษาค้นคว้า และ การปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในการขยายผลความเข้าใจและความประทับใจใน ความสำคัญของแหล่ง และควรจะเป็นองค์ประกอบที่บูรณาการอยู่ในโปรแกรมการสื่อความหมาย ทุกโปรแกรม

2. โปรแกรมการสื่อความหมายและ โครงสร้างพื้นฐานควรจะมีการออกแบบและ ก่อสร้างให้เหมาะกับการปรับปรุงแก้ไข และ/หรือ เพิ่มเติมได้เป็นระยะๆ

3. โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอรวมทั้งผลกระทบทางกายภาพที่ โปรแกรมเหล่านั้นมีต่อแหล่งควรจะมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรมีการ เปลี่ยนแปลงเป็นครั้งคราวบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการ รวมถึง เสียงสะท้อนจากประชาชน ผู้เข้าชมและสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญ ด้านมรดกวัฒนธรรมควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการบวนการประเมินผลนี้ด้วย

4. โปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรมควรจะได้มีการพิจารณาว่าเป็น แหล่งการศึกษาแหล่งหนึ่ง และการออกแบบโปรแกรมนี้ๆ ควรให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ ที่จะนำไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน สื่อด้านการสื่อสารและข้อมูล กิจกรรม พิเศษ การจัดงาน และงานอาสาสมัครตามฤดูกาล

5. การฝึกอบรมนักวิชาชีพผู้มีคุณวุฒิเฉพาะด้านในการสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรม อาทิการสร้างสรรค์เนื้อหา การจัดการ เทคโนโลยี การนำเที่ยว และการศึกษา ถือเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้นโปรแกรมการศึกษาพื้นฐานด้านการอนุรักษ์ควรผนวกเอาองค์ประกอบของการสื่อความหมายและการนำเสนอเข้าไปในหลักสูตรด้วย

6. ความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและธำรงรักษามาตรฐานด้านวิธีการและเทคโนโลยีการสื่อความหมายเพื่อเป้าหมายดังกล่าว การประชุมระหว่างประเทศ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ระดับวิชาชีพรวมถึงการประชุมในระดับชาติและระดับภูมิภาคควรได้รับการสนับสนุน กิจกรรมเหล่านี้จะสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับความหลากหลายของวิธีการสื่อความหมาย รวมทั้งประสบการณ์ในภูมิภาคและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

7. โปรแกรมและคอร์สการฝึกอบรมที่จัดขึ้นในแหล่งควรพัฒนาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับพัฒนาการใหม่ๆ นวัตกรรมในแหล่งต่อเจ้าหน้าที่ด้านมรดก และการสื่อความหมายในทุกระดับ รวมทั้งชุมชนที่เกี่ยวข้องและชุมชนเจ้าของพื้นที่

3.3.8 หลักเกณฑ์ในการพิจารณาคูณค่าความเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม

3.3.8.1 Represents a masterpiece of human creative genius; or เป็นผลงานชิ้นเอกที่แสดงอัจฉริยภาพในทางสร้างสรรค์ของมนุษยชาติ หรือ

3.3.8.2 Exhibit an important interchange of human values over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design; or แสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนคุณค่าของมนุษย์ข้ามช่วงเวลาหรือภายในเขตพื้นที่วัฒนธรรมใดใดในโลก ในด้านพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม หรือเทคโนโลยี งานศิลปะขนาดใหญ่ การวางผังเมือง หรืองานออกแบบทางภูมิทัศน์ หรือ

3.3.8.3 Bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared; or เป็นพยานหลักฐานเพียงหนึ่งเดียว หรืออย่างน้อยเป็นอันที่สำคัญยิ่งของประเพณี หรืออารยธรรมที่ยังดำรงอยู่ หรือที่ได้สูญหายไปแล้ว หรือ

3.3.8.4 Be an outstanding example of a type of building or architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history; or เป็นตัวอย่าง ที่โดดเด่นของรูปแบบอาคาร หรือสถาปัตยกรรม หรือเทคโนโลยี หรือภูมิทัศน์ ซึ่งแสดงถึงยุคสมัยใดที่สำคัญ ในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ หรือ

3.3.8.5 Be an outstanding example of a traditional human settlement or land-use which is representative of a culture (or cultures), especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change; or เป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ตามประเพณี หรือของการใช้ที่ดินที่เป็นตัวแทนของวัฒนธรรมหนึ่งหรือหลายวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้กลายเป็นสิ่งที่เปราะบางภายใต้ความกดดันของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่อาจคืนสภาพได้อีกหรือ

3.3.8.6 Be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance มีความเกี่ยวข้องโดยตรงหรือสัมผัสได้กับเหตุการณ์ หรือประเพณีที่ยังสืบต่อกันมา หรือกับความคิด หรือความเชื่อ กับงานศิลปะ และวรรณกรรมที่มีความโดดเด่นสำคัญเป็นเลิศข้อ 78 มรดกที่มีคุณค่าจะต้องมีความเป็นของแท้ ความครบถ้วน และมีการคุ้มครอง แผนการจัดการที่เหมาะสม

เกณฑ์ที่สามารถนำมาใช้ชี้วัดคุณค่าทางวัฒนธรรม

ความเป็นของแท้ (Authenticity) และความครบถ้วน (Integrity) ความเป็นของแท้ตามที่อ้างอิงจาก The Nara Document on Authenticity 1994 ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยสากลนับตั้งแต่การลงมติในที่ประชุมมรดกโลก ครั้งที่ 18 ซึ่งจัดขึ้นที่ภูเก็ต ประเทศไทย ในปี ค.ศ. 1994 นั้นระบุว่า “การตัดสินใจความเป็นของแท้ สามารถเชื่อมโยงได้กับคุณค่าของโบราณสถานที่หลากหลายของแหล่งที่มาของข้อมูลด้วยเหตุที่ความเป็นของแท้นั้นขึ้นอยู่กับธรรมชาติของมรดกทางวัฒนธรรมและบริบททางวัฒนธรรม ซึ่งถูกนำเสนอในรูปแบบที่หลากหลายเช่นกัน ได้แก่ รูปทรง แนวคิดในการออกแบบ วัสดุ การใช้งาน ประโยชน์ใช้สอย ประเพณี และเทคนิค สถานที่ตั้ง และสภาพโดยรอบ จิตวิญญาณ และความรู้สึก การใช้แหล่งข้อมูลดังกล่าวจะนำมาซึ่งการศึกษามรดกทางวัฒนธรรมทั้งในเรื่องของศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ สังคม และวิชาการ”โดยทั่วไปการตรวจสอบระดับความเป็นของแท้ของมรดกสิ่งก่อสร้างอาจแบ่งออกได้เป็น

1. ความเป็นของแท้ ของการออกแบบ รวมความถึงลักษณะหรือองค์ประกอบที่แสดงถึงการออกแบบทางศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วิศวกรรม และประโยชน์การใช้สอย ให้ตรวจสอบว่ารูปแบบ รูปทรง ลักษณะการออกแบบของมรดกสิ่งก่อสร้างนั้นๆ ยังคงเป็นแบบดั้งเดิม ยังมีความเป็นของแท้หรือไม่ ความเป็นของแท้ของวัสดุ ได้แก่ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างอาคาร ให้ตรวจสอบว่ายังมีส่วนที่เป็นวัสดุเดิมของแท้มากน้อยเพียงใด มีการใช้วัสดุใหม่โดยเคารพต่อวัสดุดั้งเดิมด้วยการทำให้สามารถแยกแยะได้หรือไม่ ความเป็นของแท้ของฝีมือช่าง ทั้งในส่วนของงานก่อสร้างและการตกแต่ง แสดงถึงเทคนิควิธีการของช่างที่ใช้ในการก่อสร้าง ประดับประดาตลอดจนการอนุรักษ์ให้ตรวจสอบว่าฝีมือช่างของแท้อย่างเห็นได้ชัดหรือไม่ในปริมาณมากน้อยเท่าใด

ความเป็นของแท้ของสภาพโดยรอบ (Setting) คือ แหล่งที่ตั้งและสภาพโดยรอบของมรดกสิ่งก่อสร้างยังคงมีความเชื่อมต่อกับช่วงเวลาของการก่อสร้างมรดกสิ่งก่อสร้าง ภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์ หรือเมืองโบราณนั้นหรือไม่ ให้ความสภาพโดยรอบนั้นยังมีลักษณะที่สัมพันธ์กับมรดกสิ่งก่อสร้างอยู่หรือไม่ นอกจากลักษณะทางกายภาพยังรวมถึงความเป็นของแท้ของประโยชน์ใช้สอย ประเพณี ภาษา วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้จิตวิญญาณ ความรู้สึก

2. ความครบถ้วนในที่นี้หมายถึง ความครบถ้วนขององค์ประกอบของโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่กัน ทั้งที่เป็นสิ่งก่อสร้างและองค์ประกอบของสภาพโดยรอบที่มีความเกี่ยวข้องกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของคุณค่าทางวัฒนธรรมด้วย การจะพิจารณาว่า อาคารหรือมรดกสิ่งก่อสร้างนั้นๆ มีคุณค่าหรือไม่ นอกจากจะวัดด้วยความเป็นของแท้แล้วจึงต้องตรวจสอบด้วยว่าได้มีการพิจารณาครอบคลุมองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับแหล่งนั้นอย่างครบถ้วนหรือยัง มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่โบราณสถานที่สุดคล้องกับคุณค่าของสิ่งก่อสร้างนั้นหรือไม่

คุณภาพของข้อมูล (Quality) นอกจากนี้จากกรณีของมรดกสิ่งก่อสร้างที่อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพไปจากรูปแบบดั้งเดิม ด้วยการดำเนินการในอดีตไม่ว่าจะเป็นการต่อเติมหรือรื้อถอนเพื่อการใช้สอย ตามสมัยนิยม หรือตามความต้องการของผู้ครอบครองในช่วงเวลาที่ผ่านมา ตลอดจนการอนุรักษ์ หรือการปฏิสังขรณ์หรือฟื้นฟูรูปแบบดั้งเดิมกลับมาอีกครั้ง การที่จะพิจารณาว่าลักษณะแห่งการก่อสร้างของอาคารมีประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดีหรือไม่นั้น ยังขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือและความครบถ้วนของข้อมูล การบันทึกสภาพ หลักฐานที่มีอยู่ก่อนการดำเนินการคุณภาพของข้อมูลหลักฐานที่ใช้ในการวิเคราะห์เพื่อฟื้นฟูรูปแบบดั้งเดิม แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับโดยสากลดังปรากฏในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมและกฎบัตรต่างๆ

มาตรการในการรักษาคุณค่าของมรดก

การคุ้มครอง (Protection) และการจัดการ (Management) มาตรการทางกฎหมายข้อบัญญัติกฎระเบียบต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ข้อบัญญัติท้องถิ่นต่างๆ ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะปกป้องคุ้มครอง Boundaries - Core Zone (สผ. เรียก พื้นที่สงวน) Buffer Zone เขตพื้นที่โดยรอบพื้นที่มรดกที่มีการควบคุมเพื่อปกป้องคุณค่าของมรดก (สผ.เรียก พื้นที่อนุรักษ์) การวางระบบการจัดการ เช่น การจัดทำแผนบริหารจัดการ แผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนา ข้อ 119 (ข้อสุดท้าย) ย้ำในเรื่อง การใช้สอยอย่างยั่งยืน (Sustainable use) คำนึงถึงเรื่องการรักษาสภาพแวดล้อมและการสืบสานทางวัฒนธรรม

กฎบัตรเวนิซ (2507) เป็นกฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถาน และแหล่งที่ตั้ง กล่าวถึง โบราณสถานที่ถูกทอดทิ้งมาหลายชั่วอายุคนนั้นเปี่ยมด้วยเรื่องราวจากอดีตและคงอยู่มาจนถึงวันนี้เป็นพยานหลักฐานของประเพณีอันเก่าแก่ที่เคยมีมา ประชาชนในปัจจุบันได้มีความสำนึกในเอกภาพของคุณค่าแห่งมนุษยชาติ และมองโบราณสถานในฐานะที่เป็นมรดกของส่วนรวม จึงเป็นที่ยอมรับถึงความรับผิดชอบร่วมกันในอันที่จะปกป้องมรดกเหล่านี้ไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป นับเป็นหน้าที่ของเราที่จะมอบมรดกเหล่านี้โดยคงไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิม ดังนั้น หลักการที่ใช้แนะแนวทางในการสงวนรักษาและบูรณะอาคารโบราณจึงจำ เป็นต้องได้รับความเห็นชอบและจัดทำ ขึ้นเป็นพื้นฐานในระดับระหว่างประเทศ ซึ่งแต่ละประเทศจะรับผิดชอบในการนำ แผนนี้ไปประยุกต์ใช้ภายใต้กรอบแห่งวัฒนธรรมและประเพณีของตนการที่ได้กำหนดหลักการเบื้องต้นในด้านนี้เป็นครั้งแรกในกฎบัตรเฮนส์ ใน พ.ศ. 2472(ค.ศ.1931)ได้นำ มาสู่การพัฒนาในระดับนานาชาติอย่างกว้างขวาง ในส่วนที่เป็นรูปธรรม อาทิ งานเอกสารระดับชาติ งานของสภาพิพิธภัณฑระหว่างประเทศ (ICOM) และยูเนสโก และการจัดตั้งศูนย์ระหว่างประเทศ ว่าด้วยการศึกษาด้านอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์มรดกทางวัฒนธรรม (ICCROM) ด้วยสำนึกที่เพิ่มพูน และมีการศึกษาวิเคราะห์มากขึ้นเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ซึ่งนับวันจะทวีความซับซ้อนและหลากหลาย บัดนี้ถึงเวลาที่จะทบทวนกฎบัตรนี้อีกครั้ง เพื่อทำ การศึกษาหลักการที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียดและขยายขอบเขตงานในกฎบัตรฉบับใหม่ด้วยเหตุดังกล่าวที่ประชุมระหว่างประเทศ ครั้งที่ 2 ของสถาปนิกและช่างผู้ปฏิบัติงานกับโบราณสถานระหว่างวันที่ 25-31 พฤษภาคม พ.ศ. 2507 (ค.ศ.1964) ณ เมืองเวนิซ จึงได้ลงมติเห็นชอบดังนี้

คำจำกัดความ

ข้อ 1 แนวคิดเกี่ยวกับโบราณสถานมิได้ครอบคลุมแต่เพียงสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น หากรวมถึงบริเวณเมืองหรือชนบทซึ่งเป็นแหล่งที่เราพบหลักฐานของอารยธรรมใดอารยธรรมหนึ่ง หรือพัฒนาการที่สำคัญหรือเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ คำจำกัดความนี้มิได้เจาะจงเฉพาะงานศิลปะที่ยิ่งใหญ่ หากหมายรวมถึงงานธรรมดาสามัญจากอดีตที่ได้เพิ่มพูนความสำ คัญในเชิงวัฒนธรรมตามกาลเวลาอีกด้วย

ข้อ 2 การอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานจะต้องนำ เอาวิทยาการและเทคนิคในทุกสาขาที่อาจนำมาใช้ในการศึกษาและคุ้มครองมรดกทางสถาปัตยกรรมมาใช้ในการดำเนินการ

ข้อ 3 จุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานอยู่ที่การคุ้มครองโบราณสถานเหล่านั้นในความเป็นงานศิลปะไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

การอนุรักษ์

ข้อ 4 การอนุรักษ์นั้น โบราณสถานจำ เป็นจะต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างถาวรเป็นพื้นฐาน

ข้อ 5 การอนุรักษ์โบราณสถานจะดำ เนินการระดมทุนหากโบราณสถานนั้นสามารถสนองวัตถุประสงค์บางประการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมด้วย จึงควรสนับสนุนการใช้สอยในลักษณะนี้ แต่จะต้องไม่เปลี่ยนแปลงผังบริเวณหรือการตกแต่งของอาคาร ความต้องการเปลี่ยนแปลงเพื่อการใช้สอยที่เปลี่ยนไปอาจได้รับอนุญาตให้กระทำ ได้ภายในขอบเขตข้างต้นนี้เท่านั้น

ข้อ 6 การอนุรักษ์โบราณสถานหมายรวมถึงการสงวนรักษาบริเวณแหล่งที่ตั้งในขอบเขตที่เหมาะสมกับขนาดของโบราณสถานด้วย ที่ใดก็ตามที่แหล่งที่ตั้งเดิมยังคงสภาพปรากฏอยู่จะต้องเก็บรักษาไว้ จะยินยอมให้มีสิ่งปลูกสร้างใหม่ มีการรื้อทำลาย หรือมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขที่อาจเปลี่ยนความสัมพันธ์ของมวลและสีในแหล่งที่ตั้งโบราณสถานนั้น ไม่ได้

ข้อ 7 โบราณสถานไม่สามารถถูกแยกออกจากประวัติศาสตร์ในส่วนของโบราณสถานเอง เป็นประจักษ์พยานและไม่สามารถแยกออกจากแหล่งที่ตั้งที่โบราณสถานนั้นถูกสร้างขึ้น จึงไม่อนุญาตให้มีการเคลื่อนย้ายโบราณสถาน ไม่ว่าจะเป็นการย้ายทั้งแหล่งหรือเพียงบางส่วน เว้นแต่เมื่อได้พิสูจน์แล้วด้วยเหตุผลที่สำคัญยิ่งในระดับชาติหรือนานาชาติ

ข้อ 8 งานประติมากรรม งานจิตรกรรมหรือสิ่งตกแต่งซึ่งเป็นองค์ประกอบที่รวมเข้าเป็นโบราณสถานจะถูกแยกออกจาก โบราณสถานได้ในกรณีที่เป็นวิธีเดียวเท่านั้นที่จะสงวนรักษาองค์ประกอบนั้น ๆ ไว้ได้

การบูรณะ

ข้อ 9 ขั้นตอนของการบูรณะเป็นการดำ เนินการที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะสาขาวิชา โดยมุ่งที่จะสงวนรักษาและแสดงคุณค่าแห่งสุนทรียภาพและประวัติศาสตร์ของโบราณสถาน รวมทั้งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเคารพต่อวัสดุดั้งเดิมและเอกสารที่เป็นของแท้ การบูรณะจะต้องหยุดทันที ณ จุดที่เราต้องคาดคะเนสันนิษฐาน ในกรณีที่มีความจำ เป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้าไปนั้น จะต้องระบุให้ชัดเจนสามารถแยกออกได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเดิมของโบราณสถาน และมีการประทับตราระบุเวลาที่ดำ เนินการ การบูรณะในกรณีใด ๆ ก็ตามจะต้องมีการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโบราณสถานก่อนเสมอ

ข้อ 10 ในกรณีที่เทคนิคที่ใช้มาดั้งเดิมไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ การเสริมความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถานอาจสัมฤทธิ์ผลได้โดยการใช้เทคนิคสมัยใหม่ในการอนุรักษ์และการก่อสร้าง ทั้งนี้ประสิทธิภาพของเทคนิคจะต้องมีข้อมูลทางวิชาการยืนยันและมีประสบการณ์การนำมาใช้เป็นเครื่องพิสูจน์

ข้อ 11 จะต้องเคารพสิ่งก่อสร้างในทุกยุคสมัยของโบราณสถาน เพราะเอกภาพของรูปแบบเพียงยุคใดยุคหนึ่งไม่ใช่เป้าหมายของการบูรณะโบราณสถาน เมื่ออาคารประกอบด้วยการก่อสร้างของยุคต่าง ๆ ซ้อนทับกันไว้ การเปิดเผยให้เห็นชั้นส่วนล่างที่ซ่อนอยู่กระทำ ได้ในกรณีพิเศษเท่านั้น โดยมีข้อแม้ว่าชั้นที่รื้อออกไปนั้นต้องมีสิ่งที่น่าสนใจอยู่เพียงเล็กน้อยและวัสดุส่วนล่างที่น่าเสนอจะต้องมีคุณค่าอย่างสูงทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและสุนทรียภาพ และอยู่ในสภาพที่ดีพอที่จะดำเนินการได้ การประเมินความสำคัญขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องและการตัดสินใจที่อาจเป็นการทำลายจะขึ้นอยู่กับผู้ที่รับผิดชอบการทำงานเพียงผู้เดียวมิได้

ข้อ 12 การซ่อมแซมแทนที่ส่วนที่ขาดหายไปต้องมีความกลมกลืนกับสภาพโดยรวม แต่ในขณะเดียวกันจะต้องเห็นได้ถึงความแตกต่างไปจากส่วนดั้งเดิม เพื่อที่ว่าการบูรณะจะไม่สร้างหลักฐานทางด้านศิลปะหรือประวัติศาสตร์ที่เป็นเท็จ

ข้อ 13 ไม่สามารถทำการต่อเติมใดก็ได้ ยกเว้นแต่ส่วนที่ต่อเติมนั้นไม่มีผลกระทบต่อส่วนที่เป็นจุดสนใจของอาคารโบราณสถาน แหล่งที่ตั้งดั้งเดิมของโบราณสถาน สมดุลขององค์ประกอบและความสัมพันธ์ของโบราณสถานนั้นต่อสิ่งแวดล้อม

แหล่งประวัติศาสตร์

ข้อ 14 จะต้องดูแลแหล่งที่ตั้งของโบราณสถานเป็นพิเศษ เพื่อรักษาลักษณะที่กลมกลืนของโบราณสถานนั้นไว้ และเพื่อให้แน่ใจว่าแหล่งโบราณสถานนั้นมีความชัดเจนและได้รับการนำเสนอในสภาพที่เหมาะสมการอนุรักษ์และบูรณะที่ดำเนินการในแหล่งดังกล่าวจะต้องคำนึงถึงหลักการต่าง ๆ ข้างต้นด้วย

การขุดค้น

ข้อ 15 การขุดค้นโบราณสถาน ควรจะดำเนินการให้สอดคล้องกับมาตรฐานตามหลักวิชาการและข้อเสนอแนะที่กำหนดหลักการระหว่างประเทศสำหรับขุดค้นทางโบราณคดีซึ่งยูเนสโกมีมติรับรองใน พ.ศ. 2499(ค.ศ.1956)จะต้องบำรุงรักษาซากโบราณสถานและจะต้องมีมาตรการที่จำเป็นสำหรับการอนุรักษ์อย่างถาวร มีการปกป้องคุ้มครองรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมและวัตถุที่ค้นพบยิ่งกว่านั้นจะต้องพยายามทุกวิถีทางที่จะเอื้ออำนวยต่อการทำความเข้าใจโบราณสถาน และนำเสนอโบราณสถานโดยไม่บิดเบือนความหมายใด ๆ อย่างไรก็ดีตามก่อนอื่นควรงดเว้นการปฏิสังขรณ์ นอกจากจะใช้วิธีการประกอบคืนสภาพ (อนัสติโลซิส) ซึ่งเป็นการนำชิ้นส่วนที่มีอยู่แต่กระจัดกระจายมาประกอบใหม่เท่านั้น วัสดุที่นำมาใช้ประสานชิ้นส่วนเข้าด้วยกันจะต้องแตกต่างจากวัสดุเดิมเสมอ และจะต้องใช้น้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นต่อการอนุรักษ์โบราณสถานและการทำให้รูปทรงของโบราณสถานกลับสู่สภาพเดิม

เอกสารสิ่งพิมพ์

ข้อ 16 ในการดำเนินงานทุกด้านของการสงวนรักษา การบูรณะหรือการขุดค้นจะต้องมีการบันทึกข้อมูลอย่างชัดเจนในรูปแบบของรายงานการวิเคราะห์วิจารณ์ พร้อมกับผังรูปแบบลายเส้นและรูปถ่ายประกอบเสมอทุกขั้นตอนของการทำ งานตั้งแต่ งานแผ้วถาง การเสริมความมั่นคงแข็งแรง การจัดองค์ประกอบใหม่และการทำ ให้สถานกลมกลืน ตลอดจนภาพลัทธิทั้งทางด้านเทคนิคและรูปทรงที่เห็นได้ในระหว่างการดำเนินงานจะต้องบันทึกรวบรวมไว้ ต้องเก็บบันทึกรายงานนี้ไว้ในหอจดหมายเหตุของสถาบันสาธาณะ

4. ทฤษฎีและแนวคิดด้านการวางแผน

4.1 ความหมายของการวางแผน

พรพรรณ เอกเผ่าพันธุ์ (2537) ได้กล่าวว่า การวางแผนหมายถึง “กระบวนการกำหนดวัตถุประสงค์ในอนาคตและกำหนดกิจกรรมที่จะกระทำในอนาคต เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการนั้น” การวางแผนประกอบไปด้วย 2 ส่วนที่สำคัญคือ การกำหนดวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ของกิจการ ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในอนาคต และอีกส่วนหนึ่งก็คือ การกำหนดแนวทางปฏิบัติหรือแผนกระทำ การต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นทางเลือกเพื่อนำมาปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์เหล่านั้น

พยอม วงศ์สารศรี (2542) ได้กล่าวว่า การวางแผนมีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ ต่างๆ ในอนาคต และมีการตัดสินใจเลือกแนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุด โดยผ่านกระบวนการคิดก่อนทำ ซึ่งแผนที่คิดควรจะมี ความเชื่อมโยงอย่างเป็นเหตุผลสามารถนำไปปฏิบัติได้ ในขณะเดียวกันก็ควรที่จะยืดหยุ่น ปรับพัฒนาได้ตามความเหมาะสมกับสภาพการณ์ และต้องได้รับการยอมรับจากกระบวนการที่เกี่ยวข้อง

ฉันทัช วรรณถนอม (2547) ได้กล่าวว่า การวางแผนไว้ว่า หมายถึง กระบวนการดำเนินงานที่กำหนดขึ้นสำหรับปฏิบัติการกิจใดๆ ที่กำหนดไว้ให้บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด การวางแผนเป็นภารกิจที่มีบทบาทสำคัญยิ่ง โดยสามารถแสดงออกถึงวิจรรณญาณ วิสัยทัศน์ และความ เป็นผู้นำที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมทั้งการกำหนดกิจกรรมรองรับการเปลี่ยนแปลง เพื่อมุ่งหวังผลแห่งกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และนโยบายที่กำหนดขึ้นไว้ล่วงหน้า

ในการวางแผนจะประสบความสำเร็จได้ ต้องประกอบด้วย การคาดการณ์ การเลือกสรร การสร้างสมมุติฐาน ความรู้ความเข้าใจที่ถ่องแท้ และการยอมรับอย่างมีเหตุผล ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นักวางแผนพึงกระทำ การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจะหมายรวมถึงการสร้างโอกาสการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาสังคมให้เจริญไปพร้อมกันด้วย อนึ่งการวางแผนจะต้อง

คำนึงถึงสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ได้แก่ การเมือง การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม อันเป็นส่วนหนึ่งของความเกี่ยวพันและความต่อเนื่องของกระบวนการพัฒนาชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบจะต้องมีการวางแผนที่ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นด้วย

4.2 ลักษณะและประเภทของการวางแผน

พยอม วงศ์สารศรี (2542) ได้แบ่งประเภทของการวางแผนไว้เป็น 4 ประเภทหลัก ตามลักษณะแนวคิดพื้นฐาน คือ

1. จำแนกตามระดับการจัดการ

1.1 การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นการวางแผนในลักษณะการพิจารณา รวมทั้งหมดด้วยการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์

1.2 การวางแผนบริหาร (Administrative Planning) เป็นการวางแผนเพื่อกำหนดกรอบและทิศทางไว้สำหรับแผนปฏิบัติการ

2. จำแนกตามหน้าที่ทางธุรกิจ

2.1 การวางแผนด้านการตลาด (Marketing Planning) เป็นการวางแผนโดยพิจารณาศึกษาสู่ทางการจัดจำหน่ายสินค้า การกำหนดราคา การส่งเสริมการขายและการพิจารณา ลักษณะของลูกค้า เป็นต้น

2.2 การวางแผนด้านการผลิต (Production Planning) เป็นการพิจารณากำหนดและคาดการณ์ ระดับการผลิตว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลหรือไม่ หรือผันแปรไปตามสิ่งใด และสินค้าคงเหลือขั้นต่ำสุดควรมีเท่าไร

2.3 การวางแผนด้านการเงิน (Financial Planning) เป็นการพิจารณาวางแผนด้านการลงทุน การจัดหาทุน ความเสี่ยงและเงินปันผล

2.4 การวางแผนด้านบุคลากร (Personnel Planning) เป็นการวางแผนการคัดเลือกพนักงาน การฝึกอบรม การจ่ายค่าจ้างและการจัดสวัสดิการ เป็นต้น

2.5 การวางแผนด้านอื่น ๆ ตามหน้าที่ที่มีความสำคัญและเอื้อประโยชน์ให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

3. จำแนกตามลักษณะการปฏิบัติ

3.1 การวางแผนใช้ประจำ (Standing Planning) เป็นการวางแผนที่มีลักษณะเป็นแผนถาวร บ่งบอกถึงแนวความคิด หลักการหรือแนวทางปฏิบัติในการทำกิจกรรมที่ได้เกิดขึ้นบ่อย หรือใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นประจำ

3.2 การวางแผนใช้เฉพาะครั้ง (Adhoc, or Single Planning) เป็นการวางแผนเพื่อปรับและเสริมการวางแผนใช้ประจำ เกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติงานเฉพาะสถานการณ์ แผนประเภทนี้ใช้ครั้งเดียวแล้วไม่นำมาใช้อีก แผนประเภทนี้ได้แก่ แผนงาน โครงการ งบประมาณ และตารางการทำงาน

4. จำแนกตามระยะเวลา

4.1 การวางแผนระยะยาว (Long-range Planning) เป็นการวางแผนที่กำหนดระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป

4.2 การวางแผนระยะปานกลาง (Medium-range Planning) เป็นการวางแผนที่กำหนดระยะเวลาดำเนินการระหว่าง 3-5 ปีขึ้นไป

4.3 การวางแผนระยะสั้น (Short-range Planning) มีระยะเวลาที่กำหนดไว้ระหว่าง 1 ถึง 3 ปี การวางแผนระยะสั้นเป็นการกำหนดกิจกรรมช่วงสั้น ๆ เพื่อให้วัตถุประสงค์ในแผนระยะยาวประสบความสำเร็จ

อนันต์ เกตุวงศ์ (2543) ได้นำเสนอลักษณะของแผนไว้ว่า แผนมี 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

1. การวางแผนอย่างไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะเป็นการวางแผนในเรื่องส่วนตัว เกี่ยวกับภารกิจส่วนตัวในแต่ละวัน นอกจากบางคนที่มิกิจกรรมมาก อาจจดไว้เดือน ความจำการจดก็เพียงแต่ระบุไว้ในลักษณะที่บอกว่าจะทำอะไร กับใคร ที่ไหนเท่านั้น ไม่มีรายละเอียดที่ต้องเขียนเป็นรูปแบบแต่อย่างใด

2. การวางแผนอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร การวางแผนลักษณะนี้มีขนาดขอบเขตและเนื้อหามากขึ้น ทั้งนี้เพราะมีความเกี่ยวข้องกับบุคคล องค์กร หรือสถาบันต่าง ๆ เพิ่มขึ้น มีการใช้ทรัพยากรหลากหลายและมีจำนวนมากขึ้น มีการติดต่อ ประสานงาน ใช้เวลาในการเตรียมการวางแผนและปฏิบัติตามแผน และมักจะมีลักษณะเป็นทางการ

จากแนวคิดข้างต้นผู้วิจัยพอจะสรุปได้ว่า การวางแผนคือ การตัดสินใจล่วงหน้าในการเลือกทางเลือกเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ โดยกำหนดว่าจะทำอะไร ทำที่ไหน ทำอย่างไร และใครเป็นผู้กระทำ และมุ่งไปสู่การปฏิบัติให้บรรลุวัตถุประสงค์

4.3 กระบวนการวางแผน

ชนินทร์ ชุณหพันธ์ (2544) ได้กล่าวว่า กระบวนการวางแผนไว้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม เป็นการพิจารณาตรวจสอบและวิเคราะห์สภาพแวดล้อมขององค์กรทั้งภายในและภายนอกอย่างรอบคอบ เพื่อค้นหาโอกาส (Opportunities) อุปสรรค (Threats) จุดเด่น (Strengths) และจุดด้อย (Weaknesses) ขององค์กรเพื่อที่ผู้บริหารจะสามารถกำหนดภารกิจและเป้าหมายของกิจการได้อย่างเหมาะสม หลังจากนั้นจะได้พิจารณา

กำหนดกลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาโอกาสและอุปสรรคต่อการดำเนินงาน ซึ่งเกิดจากสภาพแวดล้อมต่างๆ ไป เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง กฎหมาย เทคโนโลยี และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการแข่งขัน อันได้แก่ คู่แข่ง ลูกค้า และชุมชน เป็นต้น ส่วนการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาจุดเด่นและจุดด้อยจากการดำเนินงานในด้านต่างๆ ขององค์กรเอง เช่น การดำเนินงานด้านการตลาด การผลิต การเงินและการบัญชี เป็นต้น ในการวางแผนกลยุทธ์ผู้บริหารจะต้องพยายามหาโอกาสในการดำเนินธุรกิจ หลีกเลี่ยงอุปสรรคต่อการดำเนินงาน โดยใช้จุดเด่นของกิจการมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ลดจุดด้อยหรือเปลี่ยนจุดด้อยให้เป็นจุดเด่นให้ได้ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) เป็นการกำหนดเป้าหมายกว้างๆ ขององค์กรถึงสิ่งที่ต้องการในอนาคต โดยยังไม่ได้กำหนดวิธีการในการดำเนินการไว้ วิสัยทัศน์เป็นสิ่งที่ทำให้ทราบถึงทิศทางขององค์กรในอนาคต นอกจากนั้นจะเป็นแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการชี้นำว่าองค์กรพยายามจะทำอะไรและจะเป็นอะไร

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดภารกิจ (Mission) เพื่อระบุขอบเขตการดำเนินงานขององค์กร โดยมีการกำหนดไว้เป็นข้อความภารกิจ (Mission Statement) เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กรในอนาคตโดยทั่วไปข้อความภารกิจจะมุ่งเน้นประเด็นที่แสดงออกอย่างชัดเจน และมีความเฉพาะเจาะจงในคุณลักษณะของแต่ละหน่วยขององค์กรว่ามีอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ 4 การกำหนดเป้าหมาย (Goals) เป็นการกำหนดผลลัพธ์ที่องค์กรคาดหวังไว้หรือเป็นจุดมุ่งหมายที่องค์กรต้องการจะบรรลุ เป้าหมายจะเป็นสิ่งที่ทำให้ภารกิจขององค์กรเป็นจริงยิ่งขึ้น

ขั้นตอนที่ 5 การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) วัตถุประสงค์ คือ สิ่งที่องค์กรต้องการที่จะบรรลุ แต่จะมีรายละเอียดที่มากกว่าเป้าหมาย วัตถุประสงค์เป็นสิ่งสำคัญสำหรับองค์กรที่จะใช้เป็นแนวทางขั้นพื้นฐานสำหรับการวางแผน การจัดองค์กร การจูงใจ และการควบคุมรวมทั้งเป็นตัวกำหนดแนวทางในการดำเนินงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

ขั้นตอนที่ 6 การกำหนดนโยบาย (Policies) เป็นการกำหนดแนวทางในการดำเนินงานขององค์กรอย่างชัดเจน เพื่อให้กลยุทธ์ที่กำหนดไว้บรรลุผลตามที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ 7 การกำหนดกลยุทธ์ (Strategy) การกำหนดกลยุทธ์จะเกี่ยวข้องกับการกำหนดแนวทางปฏิบัติต่างๆ เพื่อให้้องค์การบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ โดยทั่วไปกลยุทธ์จะมี 3 ระดับ ได้แก่

1) กลยุทธ์ระดับองค์กร (Corporate Strategy) มักถูกกำหนดโดยผู้บริหารระดับสูง กลยุทธ์ระดับนี้ถูกกำหนดเพื่อบรรลุเป้าหมายโดยรวมขององค์กร มีการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดทิศทางขององค์กรนั้นๆ

2) กลยุทธ์ระดับธุรกิจ (Business Level Strategy) เป็นกลยุทธ์ที่จะทำให้กลยุทธ์ระดับองค์กรบรรลุผล สิ่งสำคัญของกลยุทธ์ระดับนี้ คือ เป็นการค้นหาวิธีการแข่งขันให้กับแต่ละธุรกิจที่องค์กรดำเนินงานอยู่

3) กลยุทธ์ระดับหน้าที่ทางธุรกิจ (Functional Level Strategy) เป็นกลยุทธ์ที่ถูกกำหนดขึ้นตามหน้าที่ต่างๆ ขององค์กร เพื่อที่จะทำให้การดำเนินงานบรรลุผลตามกลยุทธ์ระดับธุรกิจ

4.4 การวิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT Analysis)

การวิเคราะห์สถานะแวดล้อม (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ สำหรับองค์กร หรือ โครงการ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร

คำว่า “สวอต” หรือ “SWOT” นั้นมาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ 4 ตัว โดยแบ่งเป็นสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ได้แก่

4.4.1 สภาพแวดล้อมภายในขององค์กร

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสม จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล บริษัทจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายในเป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่างๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหาเหล่านั้น

4.4.2 สภาพแวดล้อมภายนอกขององค์กร

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกเป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัทเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็งนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายใน นักการตลาดที่ดีจะต้องเสาะแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามขจัดอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นให้ได้จริง

ฉลองศรี พิมลสมพงษ์ (2546) กล่าวว่า การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน เป็นระบบแนวคิดทางการวิเคราะห์ที่ง่าย ๆ คือการวิเคราะห์สิ่งที่เกี่ยวข้อง 4 ประการ คือ จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจะเกี่ยวข้องหรือมีอิทธิพลต่อการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

1) จุดแข็ง คือ องค์กรมีความชำนาญเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นเราจะแข็งแกร่งเมื่อมีความชำนาญมากกว่า จุดแข็งนี้จะมีความแข็งแกร่งที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายใน เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสมการตลาด จุดแข็งด้านการผลิต และจุดแข็งในการบริหารงานเราจะต้องนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

2) จุดอ่อน คือ เป็นจุดที่องค์กรขาดหรือมีน้อยกว่าหรือด้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นๆ จุดอ่อนหรือจุดด้อยมักจะเป็นปัญหาที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายในด้านต่างๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีที่จะแก้ปัญหาเหล่านั้น เช่น ขาดความชำนาญในธุรกิจนั้นบุคลากรด้อยคุณภาพ เป็นต้น

3) โอกาส คือ เป็นข้อได้เปรียบซึ่งวิเคราะห์จากสิ่งแวดล้อมภายนอกที่องค์กรอาจหาโอกาสจากสิ่งแวดล้อมด้านใดด้านหนึ่งมากำหนดกลยุทธ์การตลาดที่เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมนั้นตัวอย่าง เมื่อเราวิเคราะห์จุดอ่อนของกลุ่มแข่งขันจะถือว่าเป็นโอกาสขององค์กรที่จะดีจุดอ่อนของกลุ่มแข่งขัน สิ่งแวดล้อมภายนอกองค์กรประกอบด้วย ภาวะการแข่งขันตลาดและลูกค้า ประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม

4) ข้อจำกัด หรือ อุปสรรค คือ เป็นอุปสรรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมภายนอก เช่น นโยบายของภาครัฐ ภัยธรรมชาติ ซึ่งองค์กรจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร (2543) ได้กล่าวว่า การวิเคราะห์ SWOT เป็นเครื่องมือที่มีศักยภาพในการสร้างกลยุทธ์สำหรับองค์กรธุรกิจชุมชน โดยมีจุดเด่นดังนี้ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้นำสมาชิกกระตุ้นให้คิด อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและฝึกให้ใช้เหตุผลในการตัดสินใจอย่างมีระบบสร้างสรรค์ให้เกิดการคิด การมอง และความเข้าใจในแง่มุมใหม่ ก่อให้เกิดการเปิดเผยประเด็นซ่อนเร้นหรือคลั่งคลายสถานการณ์ที่ซับซ้อนให้ชัดเจนขึ้นทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนงานและเกิดการผูกพันต่อการนำแผนกลยุทธ์สู่การปฏิบัติเกิดผลทางการปฏิบัติทันทีต่อไป

5. ศิลปะขอม

5.1 ความหมายของโบราณสถานศิลปะขอม

คำว่า “ปราสาท” (Prasada) มาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤต หมายถึง อาคารที่มีส่วนกลางเป็นห้องเรียกว่า “ห้องครรภคฤหะ” หรือ “เรือนธาตุ” และมีหลังคาเป็นชั้นซ้อนกันหลายชั้นเรียกว่า “เรือนชั้น” หลังคาแต่ละชั้นนั้นเป็นการย่อส่วนของปราสาทโดยนำมาซ้อนกันในรูปของสัญลักษณ์แทนความหมายของเรือนฐานันดรสูง อันเป็นที่สถิตของเหล่าเทพเทวดา ดังนั้นปราสาทจึงหมายถึงอาคารที่เป็นศาสนสถานเพื่อประดิษฐานรูปเคารพ และการทำพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ใช่พระราชมณเฑียร อันเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ด้วยเหตุนี้ จึงมีความแตกต่างในเรื่องของวัสดุ กล่าวคือ ปราสาทที่เป็นศาสนสถานนั้น สร้างด้วยวัสดุที่มั่นคง แข็งแรง ประเภทอิฐหรือหิน ส่วนพระราชมณเฑียรที่ประทับของพระมหากษัตริย์ สร้างด้วยไม้ทั้งสิ้น อาคารปราสาทที่สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถานในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งในศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ส่วนคำว่า “โบราณสถานศิลปะขอมในประเทศไทย” นั้นหมายถึง อาคารทรงปราสาทในวัฒนธรรมขอมที่พบในดินแดนไทยในปัจจุบัน ซึ่งดินแดนเหล่านี้ครั้งหนึ่งเคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม รวมทั้งบางส่วนได้มีการรับอิทธิพลทางศาสนาและงานศิลปกรรมขอมมาสร้างโดยคนในท้องถิ่น แต่เดิมมักเรียกงานศิลปะขอมของวัฒนธรรมขอมในประเทศไทยว่า “ศิลปะลพบุรี” เนื่องจากเชื่อว่า เมืองลพบุรี เคยเป็นเมืองศูนย์กลางของขอมในประเทศไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-18 และมีลักษณะของงานศิลปกรรมบางอย่างที่แตกต่างจากศิลปะขอม แต่ในปัจจุบันนิยมเรียกว่า “ศิลปะขอมที่พบในประเทศไทย” เพราะเป็นคำรวมที่ครอบคลุมพื้นที่ และระยะเวลามากกว่า กล่าวคือพื้นที่ของประเทศไทยที่รับวัฒนธรรมขอม อยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12 – 18 อาคารทรงปราสาทที่ใช้เป็นศาสนสถานในวัฒนธรรมขอมนั้นมีที่มาจากอินเดีย กล่าวคือ ชาวอินเดียได้สร้างปราสาทขึ้น เพื่อประดิษฐานรูปเคารพทางศาสนา เรียกว่า เทวาลัย โดยสร้างเป็นอาคารที่มีหลังคาซ้อนชั้นขึ้นไปหลายชั้น แต่ละชั้นมีการประดับอาคารจำลอง สามารถแยกออกเป็น 2 สายวัฒนธรรม ได้แก่ อินเดียภาคเหนือ เรียกว่า “ทรงศิขร” (สิ-ชะ-ระ) คือ ปราสาทที่มีหลังคารูปโค้งสูง ส่วนในอินเดียภาคใต้เรียกว่า “ทรงวิมาน” คือปราสาทที่มีหลังคาซ้อนเป็นชั้นๆ แต่ละชั้นมักประดับอาคารจำลองจากรูปแบบของโบราณสถานศิลปะขอมในระยะแรกเชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลของทรงศิขร จากอินเดียภาคเหนือ ส่วนทรงวิมานนั้นส่งอิทธิพลมายังศิลปะขอม ต่อมาภายหลังช่างขอมได้นำเอารูปแบบทั้ง 2 สายวัฒนธรรมมาผสมผสานกันจนกลายเป็นรูปแบบเฉพาะของตัวเองขึ้น การสร้างอาคารทรงปราสาทมาจาก คติความเชื่อของชาวอินเดียที่ว่าเทพเจ้าทั้งหลายสถิตอยู่ ณ เขาพระสุเมรุ อันเป็นแกนกลางของจักรวาลซึ่งอยู่บนสวรรค์ การสร้างปราสาทจึงเปรียบเสมือนการจำลองเขาพระสุเมรุมายัง โลกมนุษย์ เพื่อเป็นที่สถิต

ของเทพเจ้า และมีการสร้างรูปเคารพของเทพเจ้าขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ภายในโดยตัวปราสาทมีสัญลักษณ์ต่างๆ ที่ใช้แทนความหมายของเทพเจ้า เช่น มีปราสาทประธานตรงกลาง มีปราสาทบริวารล้อมรอบ ถัดออกมามีสระน้ำและกำแพงล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง การที่ทำหลังคาปราสาทเป็นเรือนซ้อนชั้น ก็หมายถึง สวรรค์หรือวิมานของเทพเทวดานั้นเอง ด้วยเหตุที่เป็นการจำลองจักรวาลมาไว้บนโลกมนุษย์ และเป็นที่สุดของเทพเจ้าจึงต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ตามที่กำหนดไว้ในคัมภีร์ทางศาสนาอย่างเคร่งครัด ตัวปราสาทจึงมีขนาดใหญ่โตและใช้เวลาก่อสร้างยาวนาน

5.2 ความสำคัญของโบราณสถานศิลปะขอม

ด้วยเหตุที่โบราณสถานศิลปะขอม คือศูนย์กลางของจักรวาล ดังนั้นตัวปราสาทและเขตศาสนสถานจึงถือว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และใช้ในความหมายที่เป็นศูนย์กลางของเมืองหรือชุมชน ปราสาทเป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ และใช้ทำพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งในศาสนาฮินดูจะมีพรหมณ์เป็นผู้ทำพิธี เช่น การสร้างรูปเคารพที่อยู่ภายในห้องครรภคฤหะ น้ำที่สร้างแล้วจะไหลออกมาทางท่อน้ำเรียกว่า ท่อโสมสูตร ซึ่งต่อออกมาภายนอกตัวปราสาท เพื่อที่ชาวบ้านจะได้นำน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้ไปใช้ นอกเหนือจากปราสาทที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนแล้ว การสร้างสระน้ำและบาราย (สระน้ำขนาดใหญ่) ก็เป็นส่วนหนึ่งของปราสาท เพื่อเป็นอ่างเก็บน้ำสำหรับชุมชนในการอุปโภคบริโภค ดังนั้นการสร้างปราสาทจึงเป็นภาระสำคัญของพระมหากษัตริย์ที่เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วต้องสร้างขึ้นเพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษ หรือให้แก่พระองค์เอง และสร้างบารายให้แก่ประชาชน การสร้างปราสาทที่มีขนาดใหญ่จึงแสดงให้เห็นถึงบุญบารมี และพระราชอำนาจของกษัตริย์แต่ละพระองค์ด้วย

5.3 ความเกี่ยวเนื่องระหว่างปราสาทกับศาสนา

โดยทั่วไปศาสนสถานในศิลปะขอมจะสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดูเป็นส่วนใหญ่ มีเพียงบางแห่งหรือบางสมัยเท่านั้นที่สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เช่น ปราสาทที่สร้างขึ้นในศิลปะแบบขอมทั้งหมดเพราะในขณะนั้นมีการเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนานิกายมหายานแล้ว วิธีสังเกตว่าศาสนสถานแห่งนั้นๆ สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาและลัทธิใด ดูได้จากรูปเคารพที่ประดิษฐานภายในปราสาทประธานเป็นสำคัญ ถ้าไม่ปรากฏรูปเคารพ ให้ดูได้จากภาพเล่าเรื่องบนทับหลัง โดยเฉพาะทับหลังประดับด้านหน้าของห้องครรภคฤหะจะเป็นตัวบอกได้ดีที่สุด ในส่วนของปราสาทที่สร้างขึ้นในศาสนาฮินดูแยกออกเป็น 2 ลัทธิได้แก่ “ไศวนิกาย” คือการบูชาพระอิศวรหรือ พระศิวะเป็นใหญ่ เช่น ปราสาทพนมรุ้ง และ “ไวษณพนิกาย” คือ การบูชาพระนารายณ์ หรือพระวิษณุเป็นใหญ่ เช่น ปราสาทนครวัด ส่วนปราสาทหินพิมาย และกลุ่มปราสาทรุ่นหลังในศิลปะแบบขอม ที่พบทางภาคกลางของประเทศไทยทั้งหมดนั้น สร้างขึ้นเนื่องในพระพุทธศาสนานิกายมหายาน เช่น พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2543)

5.4 รูปแบบสถาปัตยกรรมขอม

สถาปัตยกรรมขอม ได้แก่ ปราสาทขอม ซึ่งมีปริมาตรหนาทึบ ยอดสูงทรงสี่เหลี่ยม สร้างด้วย อิฐ หินทราย หรือศิลาแลง ยึดถือสัดส่วนและระเบียบอย่างเคร่งครัด มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอินเดียได้ ซึ่งได้รับผลพร้อมการเผยแพร่ศาสนาจากอินเดีย แต่โครงสร้างเหล่านี้สะท้อนการเลียนแบบเครื่องไม้ซึ่งมีมาก่อนศาสนสถานแต่ละแห่งอาจมีปราสาทองค์เดียว หรือหมู่ปราสาทหลายองค์ บางครั้งสร้างกำแพงหรือคูน้ำล้อมรอบ การจัดวางผังสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องแผนภูมิจักรวาลและการยกย่องอำนาจเทพเจ้า (ปัญญา เทพสิงห์, 2548)

5.5 โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

5.5.1 พระธาตุเชิงชุม

องค์ปราสาทพระธาตุเชิงชุม ที่ปรากฏในปัจจุบันนั้น เป็นเจดีย์ที่สร้างครอบปราสาทหินแบบเขมรเอาไว้ภายใน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อสิ่งก่อสร้างของบรรพบุรุษในอดีต ทั้งที่อาจมีความแตกต่างทางลัทธิศาสนาอยู่ก็ตาม แต่ชุมชนในภายหลังก็ยังให้ความสำคัญต่อซากอดีตมิได้ทำลายลงแต่ใช้วิธีการสร้างศาสนสถานใหม่ครอบทับ ซึ่งเราจะพบวิธีการดังกล่าวเช่นนี้อยู่เสมอในโบราณสถานอีกหลายแห่งปราสาทที่อยู่ภายในองค์พระธาตุเชิงชุมที่ได้สร้างขึ้นใหม่นั้น แม้ว่าเราจะไม่สามารถเห็นรูปทรงภายนอกได้แล้ว แต่ก็ยังพอศึกษาได้จากโครงสร้างภายในที่สามารถเดินเข้าไปได้ทางประตูด้านทิศตะวันออก (อยู่ทางด้านหลังของวิหารที่ได้สร้างขึ้นในชั้นหลังเพื่อประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอดองค์แสน) ปราสาทหินหลังดังกล่าวก่อสร้างด้วยศิลาแลง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกับปราสาทเขมรสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 (สันสนีย์ แสงบำเพ็ญ, 2539) สิ่งที่สำคัญคือมีศิลาจารึกสลักติดอยู่ที่กรอบประตูทางเข้าองค์ปราสาทด้านขวา จารึกนี้มีขนาดกว้าง 49 เซนติเมตร สูง 52 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร ซึ่งนามอำเภอ คำโท ผู้เชี่ยวชาญด้านอักษรโบราณของกองหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้กำหนดอายุไว้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17

สำหรับองค์พระธาตุเชิงชุมที่ก่อสวมครอบทับไว้ภายนอกดังที่ปรากฏอยู่ในภาพก่อด้วยอิฐถือปูน มีฐานล่างเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดลดหลั่นซ้อนกันเป็นชั้นๆ 6 ชั้น และมีกำแพงแก้วเตี้ย ๆ ล้อมอยู่ที่มุมของฐานล่างสุดประดับด้วยเสากลม บริเวณกึ่งกลางของฐานทุกด้านทำเป็นซุ้มประตูเหนือซุ้มประตูขึ้นไปคือส่วนขององค์ระฆัง 4 เหลี่ยมต่อด้วยบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม (คล้ายฐานบัว) แล้วจึงถึงส่วนยอดที่ทำทรงกรวยเหลี่ยมขึ้นไป

5.5.2 พระธาตุคูม

โบราณสถาน “พระธาตุคูม” เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมแบบเขมรโบราณ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ปราสาทหิน” โบราณสถานนี้มีแผนผังโดยรวมดังนี้ คือ เป็น

ปราสาทอิฐขนาดเล็ก 3 หลัง ตั้งเรียงกันอยู่ในแนวทิศเหนือ/ใต้ แต่ปราสาทด้านข้างทั้ง 2 หลัง (ทิศเหนือ และใต้) พังทลายไปหมดแล้ว คงเหลือเฉพาะเพียงฐานศิลาแลงก่อเรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่เท่านั้น สำหรับปราสาทหลังกลางมีสภาพดีกว่าปราสาททั้งสองหลังและยังมีผนังก่ออิฐถึงส่วนบนเหนือเรือนธาตุเล็กน้อย นอกจากนี้ทางด้านทิศเหนือและใต้ของปราสาททั้งสามหลังนี้มีสระน้ำโบราณขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (วางตัวตามแนวทิศตะวันออก/ตะวันตก) อยู่ 2 สระ เพื่อใช้เป็นขอบเขตและเป็นปริมาตรในการจำลองสัญลักษณ์ของจักรวาลตามคติทางศาสนาที่นับถือกันในขณะนั้น

รูปทรงของปราสาทหลังกลางที่ยังคงเหลือมากกว่าปราสาทด้านข้างนั้นมีผังอยู่กรอบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีขนาดกว้างยาวประมาณ 5.50 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีประตูทางเข้าด้านหน้าเพียงประตูเดียว ส่วนประตูที่เหลืออีก 3 ด้านทำเป็นประตูหลอก

ฐานของปราสาทหลังกลางก่อด้วยศิลาแลงเดี่ยว ๆ เป็นแบบฐานปัทม์ สำหรับเรือนธาตุก่อด้วยอิฐเรียงขึ้นไปเป็นห้องสี่เหลี่ยม (ครรภคฤหะ) เดิมคงจะประดิษฐานรูปเคารพเอาไว้ภายใน เรือนยอดต้องขึ้นไปพังทลายชำรุดไปมากแล้ว อาจสันนิษฐานถึงเรือนยอดด้านบนได้ว่าคงก่ออิฐเหลื่อม โดยการเลียนแบบเรือนธาตุส่วนกลาง ที่เรียกว่า “ชั้นเชิงบาตร” ซ้อนกันขึ้นไป (ซึ่งยังปรากฏการก่ออิฐเป็นประตูหลอกเหนือห้องเรือนธาตุทางทิศเหนือและใต้อยู่บ้าง) และด้านบนสุดคงเป็นยอดทรงดอกบัว ซึ่งในปัจจุบัน ได้แตกหล่นและจัดแสดงไว้ที่ด้านข้างของปราสาทบวร

นอกจากการใช้อิฐเป็นวัสดุในการก่อสร้างอาคารแล้ว ช่างยังได้ใช้หินทรายมาเป็นวัสดุสำหรับการก่อสร้างในส่วนของเสากรอบประตูและทับหลังซึ่งเป็นจุดที่ต้องรับถ่ายน้ำหนักจากด้านบนลงมานอกจากนี้ช่างฝีมือยังได้แกะสลักลวดลายลงบนหินทรายเหล่านี้เพื่อใช้ประดับตกแต่งอาคารด้วยสิ่งที่จะได้กล่าวถึงต่อไปอีกครั้งหนึ่ง

สำหรับฐานปราสาทบวรทั้ง 2 ด้าน ที่ชำรุดพังทลายเหลือเฉพาะส่วนศิลาแลงนั้น มีความแตกต่างกันอยู่บ้างดังนี้

ฐานปราสาทหลังเหนือ มีความกว้าง 4.80 เมตร ยาว 5.20 เมตร พบการก่อบันไดเรียงเป็นทางขึ้นอยู่ 3 ด้าน คือทางทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศเหนือ ฐานศิลาแลงปราสาทหลังนี้มีความสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร ส่วนตัวเรือนธาตุด้านบนพังทลายสูญหายไปหมดแล้ว

ฐานปราสาทหลังใต้ มีความกว้าง 6.40 เมตร ยาว 9.40 เมตร มีความสูงจากพื้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร พบการก่อบันไดเรียงเป็นทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือ และทิศตะวันตกสำหรับส่วนเรือนธาตุพังทลายไปแล้วเช่นกัน ชั้นส่วนสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจของพระธาตุคูมที่ปรากฏอยู่ในบริเวณองค์ปราสาท ได้แก่

1. ทับหลัง เหนือกรอบประตูหลอกทางทิศใต้ของปราสาทประธาน แกะจากหินทรายแดงสลักเป็นภาพของเทพยืนอยู่บนหลังสัตว์ เหนือหน้ากาลอยู่ตรงกึ่งกลางของแผ่นทับหลัง หน้ากาลใช้มือทั้งสองหงายรองรับลายก้านขดที่คายออกจากปาก ด้านซ้ายของหน้ากาลสลักเป็นภาพช้างกำลังวิ่งเข้าหาหน้ากาล ด้านบนเหนือหัวช้างมีสัตว์ชนิดหนึ่ง (ม้า หรือสิงห์) ยืนหันหน้าออกไปสู่ด้านปลายของทับหลังสำหรับทางด้านขวาของหน้ากาลสลักเป็นภาพของสิงห์ และช้างทำท่าตกใจกำลังวิ่งออกไปสู่ด้านปลายของทับหลัง ภาพสัตว์เหล่านี้สลักอยู่ท่ามกลางลวดลายก้านขดที่ม้วนขึ้นด้านบนและห้อยลงด้านล่าง ได้อย่างงดงาม การสลักภาพลายหน้ากาลที่มักพบเสมอในปราสาทหินของเขมรนั้น ส่วนหนึ่งจะมีความหมายถึงการกลืนกินความชั่วร้ายไม่ให้เข้าไปสู่เทวสถาน สำหรับเรื่องราวของหน้ากาลนั้น ปรากฏในคัมภีร์ปัทมปุราณะของอินเดีย โดยได้กล่าวถึงในชื่อว่าการติมุข ซึ่งจะทำไว้ที่ปากทางเข้าสู่ศาสนสถานของพระศิวะ เพื่อการเคารพบูชาก่อนเข้าไปภายใน ผู้ที่ไม่เคารพพิธีติมุขย่อมจะไม่ได้รับพรจากพระศิวะเพราะพระศิวะยกย่องเหมือนลูกรัก เนื่องจากการติมุขมีกำเนิดจากระหว่างพระชนงของพระศิวะเองเมื่อเกิดขึ้นมามีความหิวมากอยากกินสิ่งต่าง ๆ แต่ พระศิวะทรงให้กินตัวเองจึงเหลือเพียงหัว พระศิวะทรงสงสารจึงให้อยู่ที่ประตูวิมานของพระองค์ (สันสนีย์ แสงบำเพ็ญ, 2529) นอกจากนี้ “กาล” ยังอาจมีความหมายถึงเวลา อันแสดงให้เห็นว่า เวลาย่อมกลืนกินทุกสิ่งทุกอย่าง

2. เสาประดับกรอบประตู เป็นเสาหินทรายแดง 8 เหลี่ยมแกะสลักเป็นวงแหวนภายในมีลายประจายาม ลายเส้นนูนมีกลีบบัวคว่ำ-หงายตั้งประกบ และเส้นลวด อยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางและที่เลี้ยวของเสา ปัจจุบันมีเสาประดับกรอบประตูอยู่ที่ประตูหลอกทางทิศใต้และทิศเหนือ ซึ่งก็มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์นัก

3. ชิ้นส่วนยอดปราสาททรงดอกบัว พบอยู่หลายชิ้น ปัจจุบันนำมาวางเรียงไว้ที่ด้านหลังและด้านทิศใต้ของปราสาทประธาน เป็นงานแกะจากหินทราย ทำเป็นทรงคล้ายดอกบัวที่มีการสลักลายกลีบบัวอยู่โดยรอบ เข้าใจว่าคงเป็นส่วนเครื่องบนของปราสาทหินที่พระธาตุคูมแห่งนี้เมื่อครั้งอดีต

4. เสานางจรัล (เสาเทียน หรือ เสานางเรียง) เป็นเสาหินทรายทรงสี่เหลี่ยม มียอดคล้ายทรงดอกบัวตูม เสานางจรัลนี้โดยปกติจะใช้ปักเป็นแนวอยู่สองข้างของทางเดินเข้าสู่ปราสาท ในปัจจุบันได้นำมาปักเอาไว้ที่บริเวณด้านหน้าของประตูปราสาทประธาน

5. ฐานรูปเคารพ (โยนิโถรณะ) พบอยู่หลายชิ้น มีลักษณะคล้ายกัน คือทำจากหินทรายเป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ตัวแท่นสลักเป็นชานปัทม ด้านบนเจาะช่องสำหรับปักรูปเคารพ โดยมีกร เสาหินด้านบนให้เป็นการรองรับรูปสี่เหลี่ยมที่มีพวยยื่นออกไปด้านหน้าเพื่อประโยชน์สำหรับการประกอบพิธีที่สามารถให้ของเหลวที่ใช้ในการเช่นบูชาไหลออกไปทางพวยดังกล่าวได้

นอกจากนี้ในการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. 2529 โดยกรมศิลปากร ได้ขุดพบชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม และ โบราณวัตถุอีกเป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนใหญ่ได้นำไปติดตั้งและเก็บรักษาไว้ในบริเวณวัด และมี บางส่วนเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น (อ้างจากหนังสือราชการของหน่วย ศิลปากรที่ 9 ที่ ศธ 09จ1.07/130 ลงวันที่ 21 ตุลาคม 1519 ถึง ผู้ว่าราชการจังหวัดสกลนคร ซึ่งได้พบ บัญชีทะเบียนโบราณวัตถุที่พบจากการขุดแต่งพระธาตุคูมไปด้วย

5.5.3 พระธาตุนารายณ์เจงเวง

พระธาตุนารายณ์เจงเวง มีรูปแบบสถาปัตยกรรมขอมศิลปะแบบบาปวน ลักษณะเป็นปราสาทขอม สร้างด้วยศิลาล้วนเหมือนปราสาทหินศิลปะขอมต่างๆ ทั่วไป การแกะสลัก ลวดลายลงในเนื้อหินมีลักษณะเฉพาะตัว คือ มีลักษณะเดียวกับปราสาทหินพิมาย แต่มีขนาดเล็ก กว่า เป็นปรางค์แบบขอมองค์พระธาตุแบ่งเป็นหลายส่วน คือส่วนที่เป็นฐาน ส่วนที่เป็นองค์ธาตุ หลังคาและส่วนยอด ส่วนที่เป็นฐานก่อด้วยศิลาแลงขนาดใหญ่ที่ชาวบ้านเรียกว่า “เอวขัน” ลักษณะ เหมือนพานพุ่ม สูงจากฐานถึงยอด 14 เมตร กว้างด้านละ 13 เมตร องค์พระธาตุเป็นปราสาททรง สี่เหลี่ยม มีประตูและซุ้มประตูทั้ง 4 ทิศ ด้านทิศตะวันออกต่อจากประตูออกมา ก่อเป็นคูห้ายื่นออก ข้างนอก 3 เมตร มีบันได 7 ขั้นก่อนถึงองค์ธาตุ วงกบประตูสลักอย่างดีทำด้วยศิลาแท่งใหญ่ ด้านทิศ เหนือซุ้มข้างบนสลักรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ประดับด้วย กนกก้านขดอ่อนช้อยงดงาม ตรงมุม ทั้งสี่ด้านขององค์ธาตุแกะสลักเป็นรูปนาคห้าเศียร

ประติมากรรมที่สลักบนแผ่นศิลา ส่วนใหญ่เป็นภาพสลักนูนต่ำ มีประติมากรรม ลอยตัวอยู่บ้าง ภาพสลักบนทับหลังด้านทิศตะวันออกชั้นนอก เป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เหนือกาล ทิศตะวันออกชั้นใน ใต้หน้าบันเป็นทับหลังสลักภาพพระกฤษณะปราบอสูรวิศตะ ซึ่ง เป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ทิศเหนือ เป็นรูปพระกฤษณะปราบสิงห์ ท่ามกลางลวดลาย พันธุ์พฤกษาซึ่งศิลปะขอมนิยมทำเป็นภาพพระกฤษณะปราบสิงห์ ทิศใต้แบ่งเป็น 2 ตอนคือ ตอนบน กับตอนล่าง ตอนล่างเป็นรูปการเคลื่อนขบวนทัพมีคนจี่ข้างอยู่ตรงกลาง 1 คน ด้านซ้ายเป็นรูปคน เดินเรียงแถว ถือดาบ 5 คน ด้านขวาเป็นภาพคนเดินเรียงแถว ส่วนตอนบนมีภาพคนนั่งอยู่ในซุ้ม ด้านซ้ายและขวามีคนนั่งเรียงกันคล้ายกับห้อมล้อม ข้างละ 5 คน ทิศตะวันตก เป็นรูปพระนารายณ์ ประทับนั่งเหนือพระยานันตนาคราช สำหรับหน้าบันเหลืออยู่เพียง 2 ด้านเท่านั้นคือ ทิศตะวันออก ชั้นใน เป็นรูปพระศิวะนาฏราชหรือพระอิศวรพ่อนรำ มีหลายมือ ทิศเหนือ ตรงกรอบหน้าบันบน หัวเสาทั้งสองข้าง สลักเป็นหัวนาค 3 เศียรไม่มีลวดลายประกอบ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะ สมัยบาปวน ส่วนหน้าบันแกะสลักเป็นรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ มีพระนางลักษมีกำลังเฝ้า ปรนนิบัติอยู่เบื้องพระบาท เรือนยอดองค์พระธาตุประกอบด้วยเชิงบาตร คล้ายพุ่ม ด้วยยอดเป็น ลักษณะของยอดปราสาทหินทั่วไป คือ เป็นรูปดอกบัวตูม ตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู ดอกบัว

หมายถึงการกำเนิดอย่างบริสุทธิ์ของสรรพชีวิต ตามคัมภีร์พราหมณ์ระบุว่าในระยะของการสร้างโลก และจักรวาลใหม่ ดอกบัวจะโผล่ขึ้นมาจากน้ำและคลื่นเป็นสัญลักษณ์แห่งการพัฒนาการของโลก และจักรวาล ดังนั้น ดอกบัวจึงเปรียบเหมือนนครรักษ์นาถิกของจักรวาล คือ ที่ทำให้เกิดสรรพสิ่งนั่นเอง (พระมหาประมวล ฐานทศโต, 2552)

5.5.4 พระธาตุกุเพ็ก

ศิลปะของปราสาทหินกุเพ็ก ก่อนข้างเป็นการยากที่จะกำหนดอายุ เนื่องจากเราไม่พบทั้งศิลาจารึก ตลอดจนการสลักลวดลายที่พอจะนำไปศึกษาถึงอายุสมัยโดยการเปรียบเทียบได้เลย การศึกษาจึงสามารถกระทำได้แค่การเทียบเคียงแผนผังและรูปทรงของโบราณสถานเท่านั้น ซึ่งก็ค่อนข้างลำบากเช่นกัน เนื่องจากเทวสถานแห่งนี้ยังสร้างไม่เสร็จแต่อาจให้ข้อสังเกตได้ว่า การสร้างศาสนสถานบนภูเขาโดยใช้แผนผังการเข้าสู่เทวสถานที่ยื่นมาจากเชิงเขาเพื่อเข้าสู่ตัวปราสาทที่อยู่ด้านบนเช่นนี้ น่าจะเป็นลักษณะเช่นเดียวกับเทวสถานสำคัญอีกหลายแห่งเช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทเขาพระวิหาร (ซึ่งเคยอยู่ในเขตของจังหวัดศรีสะเกษ) กล่าวคือเป็นเทวสถานที่ใช้แท่นเป็นหลัก ซึ่งเป็นที่นิยมกันตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้น (มรว.สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, 2539)

นอกจากนี้ยังอาจเทียบเคียงรูปทรงโดยรวมของพระธาตุกุเพ็กได้กับประสาทรหินพิมาย ปราสาทเขาพนมรุ้ง ได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อพิจารณาถึงประสาทรหินที่อยู่พื้นที่ใกล้เคียงเช่น พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุดุม ปราสาทองค์ในพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น ก็พบว่ามีการอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ทั้งสิ้น จึงอาจตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า พระธาตุกุเพ็กแห่งนี้เป็นงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ในศิลปะเขมรแบบบาปวน - นครวัด เช่นเดียวกัน และน่าจะมีความตั้งใจสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถานเนื่องในศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ

5.5.5 กู่พันนา

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของปราสาทบ้านพันนา ประกอบด้วย ปราสาทประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 10 เมตร เป็นประธานหลักของศาสนสถาน ด้านนอกมีกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงล้อมรอบอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 25 เมตร ยาว 35 เมตร ทางด้านหน้ามีประตูซุ้ม (โคปุระ) อยู่ 1 ประตู ส่วนทางมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ 1 สระ ซึ่งจะขอกว่าถึงแต่อาคารโดยละเอียด ดังนี้ ปราสาทประธานปัจจุบันคงเหลือเฉพาะฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 10 x 10 เมตร ก่อด้วยศิลาแลง โผล่สูงจากพื้นดินประมาณ 1-2 เมตร เท่านั้น จึงยังไม่สามารถทราบรูปทรงที่สมบูรณ์ได้ว่ามีลักษณะเช่นใดแน่ชัด ทางด้านหน้าขององค์ประสาทร มีแท่งหินทรายที่เข้าใจว่าเป็นชิ้นส่วนของธรณีประตู (ที่มีการสกัดเป็นรูปกลมเพื่อให้เต็อยประตู) ตั้งปักอยู่ 1 ชิ้น มีความกว้าง 60 เซนติเมตร และสูงจากพื้น (เท่าที่เห็น)

50 เซนติเมตร ขึ้นส่วนดังกล่าวคงเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่นิยมใช้หินทราย เป็นวัสดุในส่วนที่ต้องการรับและถ่ายน้ำหนัก ซึ่งศิลาแลงมีคุณสมบัติที่ด้อยกว่า

นอกจากนี้ทางด้านหน้าของปราสาทประธาน ได้มีการนำเอาก้อนแลงมาเรียงต่อ ขอบทั้งสองข้างของแนวปราสาทไปจนจรดกับประตูซุ้มด้านหน้า คล้ายทางเดินเชื่อมต่อกัน ซึ่ง เข้าใจว่าอาจเป็นการนำมาเรียงเพิ่มเติมขึ้นในชั้นหลัง

กำแพงแก้วและประตูซุ้ม (โคปุระ) กำแพงแก้วที่ล้อมรอบอาณาบริเวณของ ปราสาทประธานนั้น อยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดกว้าง 25 เมตร ยาว 35 เมตร โดยใช้ศิลา แลงเป็นวัสดุในการก่อสร้างรูปทรงของกำแพงแก้วจะก่อเป็นกำแพงตั้งตรงปลายด้านบนทำเป็น คล้ายทรงพุ่ม ที่ส่วนยอดสุดสลักเป็นร่องยาวตลอดทั้งแนวกำแพง เพื่อให้เลื้อยแผ่นทับหลังทรง สี่เหลี่ยมมาเสียบวางด้านบนได้ประตูซุ้ม (โคปุระ) หรือ ช่องประตูทางเข้า มีอยู่เฉพาะทางด้านหน้า (ทิศตะวันออก) เพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการบังคับให้สามารถเข้าออกเฉพาะทางด้านทิศตะวันออก เท่านั้น โคปุระนี้ มีแผนผังเป็นรูปกากบาทกล่าวคือมีห้องกลาง 1 ห้อง และมีห้องมุขยื่นออกไป ทุกทิศ โดยมุขทิศตะวันออก/ตะวันตก สามารถทะลุผ่านห้องกลางเพื่อใช้เป็นทางเข้า/ออกได้ ส่วน มุขด้านทิศเหนือ/ใต้ สามารถเข้าไปได้เฉพาะจากห้องกลางเท่านั้น ในปัจจุบันส่วนของโคปุระนี้ถือว่า ยังมีสภาพดีกว่าโครงสร้างของปราสาทในส่วนอื่น ๆ ทั้งหมด การก่อเครื่องบนของหลังคาโคปุระ จะใช้วิธีเหลื่อมหินเข้าหากันที่ละน้อยจนไปบรรจบกันด้านบน สำหรับกรอบประตูทับหลังก็ใช้ ก้อนศิลาแลงที่มีขนาดยาวมารับน้ำหนัก ซึ่งปัจจุบันมีรอยร้าวอยู่หลายจุดแล้ว โคปุระนี้มีขนาดกว้าง ประมาณ 8.90 เมตร

สระน้ำโบราณ มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างยาว 12x16 เมตร โดยตั้งอยู่ ทางมุขด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน ก่อด้วยศิลาแลงเป็นชั้นบันไดมีแนวเอน เอียงราว 15 องศา เป็นอย่างน้อย สามารถเดินลงไปได้ถึงระดับน้ำหรือถึงก้นสระได้

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

ทิพาकर พลอยสมบูรณ์ (2552) ได้ศึกษาประวัติความเป็นมาของชุมชนโบราณถิ่นเดิม โคราชบ้านเมืองเก่า พบว่าเมื่อกาลเวลาผ่านไปขอมมีมากขึ้น อำนาจแห่งศรีจนาศกก็ค่อย ๆ เสื่อมลง เกิดเป็นชุมชนใหม่ขึ้นมาได้นับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย และสร้างเทวสถานนอกกำแพง เมืองเสมา สำหรับชุมชนใหม่ที่สร้างเทวสถานนี้มีชื่อว่า เมืองโคราฆะปุระอยู่ในตำบลโคราช อำเภอ สูงเนิน ครั้นในสมัยกรุงศรีอยุธยารัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งได้โปรดให้สร้างเมือง ใหม่ขึ้น โดยอยู่ห่างจากเมืองโคราฆะปุระ ที่สูงเนินนี้ไปทางทิศตะวันออกราว 32 กิโลเมตร เป็น

นครใหญ่ โดยเอาชื่อเมืองโคราชมาประบวกกับเมืองเสมา รวมกันเข้าเป็นชื่อของของนครใหม่นี้ว่า นครราชสีมา และเรียกสั้น ๆ ว่า เมืองโคราช เช่นเดียวกับเมืองเก่าที่อำเภอสูงเนินนับแต่บัดนั้นมา

พรวิไล วงศ์ไตรพิพัฒน์ (2552) ได้ศึกษาประวัติและความเป็นมาของเส้นทางสายหิน แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ประวัติความเป็นมาของเส้นทางสายหิน : แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา มีร่องรอยประวัติศาสตร์เป็นแหล่งอารยธรรมโบราณที่มีคุณค่าแก่การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาพัฒนาการความรู้เรื่อง และการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปกรรม หัตถกรรม ศาสนา ความเชื่อ และภูมิปัญญา หากได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างเหมาะสม มีการบริหารจัดการที่ดี จัดระบบการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศได้ทราบข้อมูล และดึงดูดใจด้วยจุดเด่นของสถานที่ พร้อมทั้งประวัติศาสตร์อารยธรรมโบราณ ประเพณีและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การตระหนักในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ที่ยั่งยืน และเพิ่มมูลค่าให้กับการอาชีพของคนในท้องถิ่นรุ่นหลังสืบไป

ธีระ ชีวะเกรียงไกร (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ พบว่านักท่องเที่ยวมีปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก โดยรวม อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏดังนี้

1) ด้านสินค้าและบริการที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก ทั้งภาพรวม และรายข้อทุกข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ มีธรรมชาติที่สวยงาม มีร้านจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมืองที่หลากหลาย และมีสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรมสะดวก ร้านอาหาร ห้องน้ำสะอาด สถานที่จอดรถปลอดภัย

2) ด้านราคาที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก ทั้งภาพรวม และรายข้อทุกข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย ได้แก่ ราคาสินค้าของที่ระลึกมีความเหมาะสม ที่พักแรมมีราคาให้เลือกหลายระดับราคา และมีธุรกิจบริการให้เลือกหลายระดับราคา

3) ด้านสถานที่/ทำเลที่ตั้งที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ มีบรรยากาศร่มรื่น มีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน และสถานที่จอดรถเพียงพอและมีความปลอดภัย และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ

4) ด้านการส่งเสริมการตลาดที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุกอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 2 ข้อ คือ มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และมีการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ เสมอ และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ

5) ด้านบุคลากรที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก ทั้งภาพรวมและรายข้อทุกข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย ได้แก่ เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความสุภาพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ให้บริการรวดเร็ว ถูกต้อง

6) ด้านกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อ คือ มีมาตรการรักษาความปลอดภัยอย่างเพียงพอ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ

7) ด้านลักษณะทางกายภาพที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุกอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย ได้แก่ ลักษณะธรรมชาติสวยงาม สถานที่มีความเป็นระเบียบ สวยงาม และป้ายสื่อความหมายและป้ายบอกเส้นทางมีความชัดเจน และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ

รัตติยา คีตานนท์ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง การเสนอแนวทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดสมุทรสงครามภายใต้การมีส่วนร่วมของภาครัฐและประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน ภายนอก ปัญหาและอุปสรรค และเพื่อเสนอแนวทางในการสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีระเบียบวิธีจากการสำรวจและแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่า ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาจังหวัดคือ ส่งเสริมให้เป็นศูนย์กลางการพักผ่อน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงเกษตร ปลูกจิตสำนึกให้ชาวจังหวัดรักถิ่นกำเนิด สนับสนุนให้เป็นเมืองอาหารทะเล และผลไม้ปลอดสารพิษ และจำดำรงรักษาความเป็นเมืองระบบนิเวศทางน้ำ และใช้ทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน

จิรัชญา มณีเนตร (2545) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงบริบท กล่าวว่า การวางแผนการท่องเที่ยวเกิดขึ้นใน 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่น และระดับรายบุคคล ในระดับชาติ รวมถึงการประสานงานการจัดการท่องเที่ยวของภูมิภาค หรือของประเทศทั้งหมด เป็นเรื่องการพัฒนา นโยบาย มาตรฐาน และสถาบันระดับชาติ ระดับพื้นที่ หรือสิ่งอำนวยความสะดวก มีหน้าที่วางแผน ออกแบบ และพัฒนาสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวของแต่ละบุคคล การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่สามารถสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ซึ่งมีความสำคัญเทียบเท่ากับการวางแผนจัดการพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นการจัดระเบียบ และพัฒนา

บริการและสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวในท้องถิ่นระดับนี้จึง เรียกว่า ท้องถิ่นระดับแหล่งท่องเที่ยวของการวางแผน

เนตรชนก นันท์ (2544) ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถลี จังหวัดลำพูน พบว่าจากการศึกษาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของวัดพระบาทห้วยต้ม มีจุดแข็ง 2 ด้านคือ ด้านความสะดวกในการเข้าถึงและด้านความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว แต่มีจุดอ่อนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกเพราะขาดการบริการอาหาร และเครื่องดื่ม ขาดการให้บริการข้อมูลข่าวสารในส่วนของการจัดการที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้มีแนวทางการจัดการ 4 ด้าน คือ การจัดโครงสร้างองค์การการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดระบบการดำเนินงานและการจัดรายการนำเที่ยว เพื่อพัฒนาให้เหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้เป็นชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

เกษสุดา ขวางาม (2543) ทำการวิจัยเรื่องพระธาตุคูม แนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาภูมิหลังของวัดพระธาตุคูม ลักษณะคุณค่าทางศิลปกรรมของพระธาตุคูม คุณค่าแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และสภาพปัญหาการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว พบว่า วัดพระธาตุคูม เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญคือ พระธาตุคูมมีความเชื่อว่า คูม หมายถึง กระจุกที่ติดกับกับสรวงของพระพุทธเจ้าที่กระเด็นมาตก ณ บริเวณแห่งนี้ต่อมาจึงได้สร้างพระธาตุครอบไว้แล้วเรียกว่า “พระธาตุคูม” พระธาตุคูมเป็นโบราณสถานศิลปะขอมในที่สร้างด้วยอิฐเป็นปราสาทหลังเดียว ช่วงเวลาสร้างประมาณ พ.ศ. 1560-1630 และได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพระธาตุคูม การดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยการจัดสภาพแวดล้อมโดยการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อเสริมสร้างความสง่างามและสร้างความดึงดูดใจของผู้ที่พบเห็น หรือนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมแหล่ง โบราณสถานแห่งนี้ให้เกิดความประทับใจและเพื่อส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครให้เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป

จิรวดี จันทะวงษา (2543) ทำการวิจัยเรื่อง พระธาตุภูเพ็ก : แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาคคุณค่าทางโบราณคดี การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม และการศึกษาอนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของโบราณสถาน โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมโบราณคดี และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณสถานของจังหวัดสกลนครและได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อสร้างความสง่างามแก้ปัญหาความเสื่อมโทรมในด้านปัญหา ภูมิพระ ศาลาไม่ได้รับการดูแล สุขาเสื่อมโทรม

วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ (2543) ได้ทำการศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ย่านสามแพร่ง โดยความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อจัดทำโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านสามแพร่ง ในแนวทางการความต้องการของชุมชน มีการเปรียบเทียบแนวความคิดในการอนุรักษ์ที่ได้มาจากผู้คน ในชุมชน กับแนวความคิดของโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ ทำการเลือกแนวทางที่เหมาะสมมา ประสาน เกิดเป็น โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูย่านสามแพร่ง ภายใต้เงื่อนไขของกฎหมาย ตามแนวความคิดการอนุรักษ์แบบองค์รวม ประสาน ยั่งยืน แนวความคิดแบบองค์รวม ประสาน ยั่งยืนเกิดขึ้นจากผู้ได้อาศัยอยู่ในย่านอย่างต่อเนื่องเกิดความเข้าใจที่มีต่อ โลกแวดล้อมและ ความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีต่อกัน จนได้ความหมาย จากนั้นผู้คนได้ประสานกันที่มีความหมายเหล่านั้น ให้เป็นหนึ่งเดียวกันเกิดเป็นองค์รวม คือ ย่านสามแพร่ง โครงการองค์รวมเป็นโครงการที่เกิดขึ้น จากการพิจารณาทั้งภาพองค์รวมของย่าน ประสานหัวใจแต่ละถิ่นของย่านเข้าไว้ด้วยกัน ตลอดจน ผนวกแนวความคิดของโครงการจากหน่วยงานภาครัฐ ที่พิจารณาการอนุรักษ์ในภาพองค์รวม ทั้งหมดของพื้นที่กรุงรัตน โกสินทร์ เพื่อให้ย่านสามแพร่งมีความเป็นหนึ่งเดียวกับพื้นที่ที่มีความสำคัญส่วนอื่นๆ

อนุศักดิ์ เป้าบุญปรุง (2541) ได้ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว : ศึกษาเฉพาะกรณีหาดแม่รำพึง อำเภอ เมืองระยอง ศึกษาถึงภาพโดยรวมว่า นโยบาย และ แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดระยองของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาหาดแม่รำพึง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำตอบว่า สภาพปัญหา สาเหตุ และความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ ในช่วง ที่ผ่านมา ความสำเร็จของการแก้ปัญหา และเพื่อสรุปข้อมูลและข้อเสนอแนะแนวทางปรับปรุง แก้ไขในการพัฒนาหาดแม่ รำพึงแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และผู้สนใจ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการ วิเคราะห์เนื้อหาของนโยบายแผนงาน โครงการและข้อมูลต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า การแก้ไขปัญหาและพัฒนาหาดแม่รำพึงได้มีการวางรูปแบบการบริหารจัดการไว้ อย่างเป็นรูปธรรมค่อนข้างชัดเจน มีการกำหนดแผนงานหลัก แผนงานย่อย และโครงการประจำปี ไว้ดำเนินการตามแผนได้อย่างสอดคล้องและต่อเนื่องกับการแก้ไขปัญหาเป็นอย่างดีดังนั้น การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบบูรณาการจึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนใน การร่วมการวางแผนเพื่อที่จะทำให้เกิดการพัฒนาไปได้อย่างยั่งยืนหลังจากนั้นจึงมีการกำหนด หน้าที่ความรับผิดชอบออกไปตามภาคส่วนของตนเพื่อปฏิบัติตามแผนที่วางไว้แล้วหลังจากนั้น จะต้องมีการติดตามการดำเนินการว่าเป็นไปตามแผนที่วางไว้หรือไม่ แล้วถ้ามีปัญหาที่มาร่วมมือกัน ในการปรับแก้ไขแผนดังกล่าว ก็จะทำให้การวางแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Michel Picard 1996 (อ้างถึงใน นริทรณ์ ศรีจรีต, 2551) ได้ศึกษาเรื่องของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบาติและมีประเด็นที่น่าสนใจว่า ความสำเร็จของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบาติ คือ

ประการแรก เพราะความเข้มแข็งของชุมชนซึ่งศรัทธาและเชื่อมั่นในศาสนาอย่างแรงกล้า
ประการที่สอง เพราะความเป็นเอกลักษณ์ทางภูมิศาสตร์และเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นจุดขายที่สำคัญในการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ประการที่สาม เพราะการเสริมสร้างให้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมมีผลกระทบทางการท่องเที่ยว คือ นโยบายทางการท่องเที่ยวของรัฐบาลที่ให้ความสำคัญมากต่อการดำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์และความสำคัญของประเพณีพิธีกรรมต่างๆ และรัฐบาลยังออกกฎข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรม ดังนี้ คือ

1. ไม่อนุญาตให้นำเอาการเดินรำ ประเภทที่มีการใช้ในพิธีกรรมออกมาแสดงนอกสถานที่ ที่ได้กำหนดเอาไว้ แต่จะอนุญาตในส่วนที่ให้จัดแสดงได้ เท่านั้น
2. การออกกฎควบคุมกิจการด้านการท่องเที่ยวของมณฑลเทศก์จะต้องได้รับใบอนุญาตประกอบอาชีพจากสำนักงานการท่องเที่ยวบาติ และจะต้องแต่งกายในแบบเกาหลี ในขณะที่ปฏิบัติงาน และมณฑลเทศก์ก็จะต้องเป็นสมาชิกของสมาคมวิชาชีพ ซึ่งต้องควบคุมโดยรัฐห้ามมิให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในวัด หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดูในขณะที่มีพิธีกรรมทางศาสนา
3. เพื่อมิให้การเข้าชมวัด หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นไปในเชิงการค้าจึงไม่ให้มีการเก็บค่าเข้าชมสถานที่แต่จะใช้วิธีการบริจาคเงินตามความสมัครใจของนักท่องเที่ยว

Amos Rapoport, Haryadi (อ้างถึงใน ปรีดา หุตะจุงะ, 2546) ได้ทำการศึกษาเรื่องพัฒนาการและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานชุมชนริมน้ำ บ้านบางแม่หม้าย จังหวัดสุพรรณบุรี แสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตการทำกิจกรรมและการใช้พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน เริ่มจากการจำกัดความคำว่า“วัฒนธรรม” ว่าเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความเชื่อ สภาพทางภูมิศาสตร์ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ สิ่งนั้นจะก่อให้เกิดโลกทัศน์ที่มนุษย์สามารถตีคุณค่า แล้วเลือกเอาคุณค่านั้นๆ มาเป็นค่านิยมในการดำเนินชีวิตที่แสดงออกในรูปของระบบกิจกรรม ในที่สุดก็จะเกิดเป็นการใช้พื้นที่ หรือระบบที่ตั้ง

Gamham, Harry L (อ้างถึงใน เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์, 2546) ได้ทำการศึกษา เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์คลอง และชุมชนริมคลองบางใหญ่พบว่า การระลึกได้ถึงจิตวิญญาณของสถานที่ที่สร้างลักษณะเฉพาะ (Identity) และความมีเอกลักษณ์ของเมืองจากองค์ประกอบทางกายภาพ และองค์ประกอบในด้านอื่นๆ ดังนี้

1. ลักษณะทางกายภาพ และรูปลักษณ์ เป็นการพิจารณาโครงสร้างทางกายภาพของสถานที่ และคุณลักษณะทางสุนทรียภาพของพื้นที่
2. กิจกรรมและหน้าที่ที่สังเกตได้ เป็นการพิจารณาสิ่งแสดงปฏิสัมพันธ์ของคนต่อพื้นที่ และปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถาบันทางวัฒนธรรม รวมถึงอาคาร และภาพแวดล้อมต่อการใช้งานของพื้นที่

Gunn (1994 อ้างถึงใน รุ่งรัตน์ หัตถกรรม, 2545) ได้อธิบายเรื่อง การวางแผนการท่องเที่ยวว่า การวางแผนการท่องเที่ยวควรเริ่มจากกิจกรรมของคนที่เข้ามาแหล่งท่องเที่ยวและต้องรวบรวมข้อมูลเพื่อหากิจกรรมของนักท่องเที่ยว สิ่งที่สำคัญคือ สามารถหาความชัดเจนของความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ตลอดจนความสามารถคาดการณ์ถึงแนวโน้มการเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เฉพาะเจ้าบ้าน (Host) หรือคนในท้องถิ่นเท่านั้น ยังรวมถึงแขก (Guest) หรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในท้องถิ่นอีกด้วย

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวพบว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเดินทางและกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมายเป็นการนำทรัพยากรด้านต่างๆ มาใช้ให้เป็นประโยชน์ จะเห็นได้ว่างานวิจัยที่นำมาเกี่ยวข้องมุ่งเน้นการให้ความสำคัญการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยต่อเนื่องถึงแนวพัฒนาการท่องเที่ยวด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในอดีต รวมถึงการอนุรักษ์โบราณสถานที่สำคัญยิ่ง ต่อการพัฒนาที่มีข้อกำหนด และมีระเบียบแบบแผน โดยได้รับการร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว เพื่อระดมความคิดการหาแนวทางพัฒนา และจัดการที่ถูกต้องเป็นฐานข้อมูลแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถาน
ศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตและวิธีการดำเนินวิจัยไว้ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย
 - 1.1 พื้นที่ในการวิจัย
 - 1.2 ระยะเวลา
 - 1.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ขอบเขตการวิจัย

- 1.1 พื้นที่ในการวิจัย
 - 1.1.1 พระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
 - 1.1.2 พระธาตุคุด อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
 - 1.1.3 พระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร
 - 1.1.4 พระธาตุภูเพ็ก อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
 - 1.1.5 กู่พนัา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

1.2 ระยะเวลา

การวิจัยในครั้งนี้ ใช้เวลาตั้งแต่ เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2553 ถึง เดือน มีนาคม พ.ศ. 2554
รวมระยะเวลาทั้งสิ้น 9 เดือน

1.3 ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย 3 กลุ่ม คือ

- 1.3.1 หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่กลุ่มผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐของตำบล
ธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม และ ตำบลพนัา อำเภอสว่าง

แดนดินจังหวัดสกลนคร จำนวน 3,623 คน (รายงานการดำเนินงานการพัฒนาการบริหารจัดการภาครัฐ, 2552)

1.3.2 ผู้นำชุมชน ของตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดน จังหวัดสกลนคร จำนวน 1,254 คน (Sakonnk.nso.go.th,2552)

1.3.3 นักท่องเที่ยวไทยที่เดินทางมาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ของอำเภอเมืองสกลนคร อำเภอพรรณานิคม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร มีจำนวนเท่ากับ แต่เนื่องจากไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและไม่มีการสำรวจจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ดังนั้นเพื่อให้ผลงานวิจัยเกิดความน่าเชื่อถือผู้วิจัยจึงได้อ้างอิงข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร จำนวนนักท่องเที่ยว 1,151,459 คน

1.4 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยในครั้งนี้ได้แก่

1.4.1 หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่เจ้าหน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ในสายงานด้านการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร ได้แก่ สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสกลนคร สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร เทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร องค์การบริหารส่วนตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนครและองค์การบริหารส่วนตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร รวม 25 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.4.2 ผู้นำชุมชน ได้แก่ ประธาน รองประธาน คณะกรรมการชุมชนธาตุเชิงชุม ประธานรองประธาน คณะกรรมการชุมชนธาตุชุม ประธานรองประธาน กรรมการชุมชนธาตุนาเวง ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 12 บ้านภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ 1 บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร จำนวน 5 คน เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.4.3 นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง (N) โดยใช้สูตรการหาค่าขนาดตัวอย่างของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) (อ้างใน สำเร็จ จันทรสุวรรณ และคณะ, 2541)

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

- n แทน ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N แทน ขนาดของประชากร
 e แทน ความคลาดเคลื่อนของการสุ่มตัวอย่างที่ยอมรับได้

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้อ้างอิงจำนวนประชากรจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวใน จังหวัดสกลนคร แต่เนื่องจากไม่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลและไม่มีการสำรวจจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ ดังนั้นเพื่อให้ผลงานวิจัยเกิดความน่าเชื่อถือผู้วิจัยจึงได้อ้างอิงข้อมูลจากนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร ในปี พ.ศ. 2551 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร

ลำดับที่	ประเภทของนักท่องเที่ยว	ชาวไทย	รวมทั้งสิ้น
1	นักท่องเที่ยว	900,532	1,151,459
2	นักท่องเที่ยว	250,927	

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสกลนคร, 2551

โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น 1,151,459 คน ซึ่งยอมให้เกิดการคลาดเคลื่อนได้ 5 %

แทนค่าจากสูตร

$$\begin{aligned}
 n &= \frac{1,151,459}{1 + 1,151,459(0.05)^2} \\
 &= \frac{1,151,459}{2879.6475} \\
 &= 399.86 \\
 &\approx 400 \text{ คน}
 \end{aligned}$$

เมื่อแทนค่าในสูตรจะได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (n) ที่ใช้ในการศึกษา เท่ากับ 400 ราย ดังนั้นผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 400 คน โดยการแจกแบบสอบถามจำนวน 400 ชุด โดยใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลเป็นเวลา 3 เดือน จากเดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2554 ในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร

1.4.4 กลุ่มตัวอย่างสำหรับการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) ประกอบไปด้วย นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลนาหัวบ่อ อำเภอรณนานิคม นายกองค้การบริหารส่วนตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 บ้านภูเพ็ก อำเภอรณนานิคม ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านภูเพ็ก อำเภอรณนานิคม ผู้ใหญ่บ้านพันนา อำเภอสว่างแดนดิน ประธานชุมชนธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร ประธานชุมชนธาตุคุด อำเภอเมืองสกลนคร ประธานชุมชนธาตุนาวง อำเภอเมืองสกลนคร เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบล จำนวน 5 ตำบล ในเขตพื้นที่ตั้งโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครแสดงในตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน(คน)	เครื่องมือ	หมายเหตุ
หน่วยงานในภาครัฐ	5	แบบสัมภาษณ์	
ผู้นำชุมชน จำนวน 5 ชุมชน	5	แบบสัมภาษณ์	
หน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน	90	ประชุมกลุ่มย่อย	ผู้นำชุมชน 30 คน
นักท่องเที่ยว	400	แบบสอบถาม	
รวม	500	คน	

2. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพโดยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก แบบสอบถาม และการประชุมกลุ่มย่อย มีรายละเอียดดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ แบ่งเป็น 2 ชุด ดังนี้

2.1.1 ชุดที่ 1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อเก็บศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ใช้สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่หน่วยงานในภาครัฐ ซึ่งประกอบไปด้วยคำถาม 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ ภูมิำเนา โดยลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 3 สำหรับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาครัฐแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

2.1.2 ชุดที่ 2 สำหรับผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบด้วยคำถาม 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ ข้อมูล
ทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ เพศ อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และภูมิลำเนา
โดยลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลประวัติโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 3 เป็นคำถามความคิดเห็นแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

2.2 แบบสอบถาม ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเป็นแบบสอบถามที่มี
ลักษณะคำถามปลายปิด (Close-end Questions) และคำถามปลายเปิด (Open-end Questions) ซึ่ง
แบบสอบถามนี้ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามแก่นักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวและ
ประชาชนในชุมชนธาตุเชิงชุม ชุมชนธาตุคุ่ม ชุมชนธาตุนาเวง อำเภอเมืองสกลนคร บ้านภูเพ็ก
ตำบลนาหัวบ่ออำเภอพรรณานิคมจังหวัดสกลนคร บ้านพันนา อำเภอสว่างแดนดินจังหวัด
สกลนคร เป็นที่ตั้งของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ซึ่งแบบสอบถามนี้ผู้วิจัยทำการ
แจกแบบสอบถามให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในอำเภอเมือง
สกลนคร อำเภอพรรณานิคม และอำเภอสว่างแดนดินจังหวัดสกลนคร โดยส่วนประกอบของ
แบบสอบถามแบ่งได้เป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ
ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และภูมิลำเนา โดยลักษณะคำถามเป็นแบบเลือกตอบตามรายการ
(Check List)

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะ
ขอมในจังหวัดสกลนคร มี 4 ด้าน ได้แก่ ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการ
ประชาสัมพันธ์ ด้านสินค้าและบริการ

ส่วนที่ 4 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

2.3 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) เป็นแบบที่ผู้วิจัยจัดขึ้นเพื่อใช้ประชุม
กลุ่มย่อย ร่วมกันพิจารณาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะ

ขอม วิธีการศึกษาแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ในกรอบแนวคิดด้านการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านสินค้าและบริการ โดยการจัดประชุมกลุ่มย่อย ครั้งที่ 1 เทศบาลเมืองสกลนคร ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร ครั้งที่ 2 องค์การบริหารส่วนตำบลนาหว้าอำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ครั้งที่ 3 ศูนย์การเรียนรู้บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือผู้วิจัยมีขั้นตอนการสร้างดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก สำหรับเจ้าหน้าที่หน่วยงานในภาครัฐ และผู้นำชุมชน เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว มีขั้นตอนการสร้างดังนี้

3.1.1 ศึกษาลักษณะและวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.1.2 รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ทั้งนี้ เพื่อให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์

3.1.3 ดำเนินการสร้างแบบสัมภาษณ์ ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้

3.1.4 เสนอแบบสัมภาษณ์ ให้อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยตรวจสอบ และให้คำแนะนำ

3.1.5 แก้ไขปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษาโดยแก้ไขในส่วน คำชี้แจง ข้อมูลพื้นที่ ข้อคำถาม

3.1.6 นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะ

3.1.7 แก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยได้แก้ไขในส่วน ข้อคำถาม

3.1.8 นำแบบสัมภาษณ์ ทดลองใช้กับ ผู้นำในภาครัฐ ผู้นำชุมชนปราสาทเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น โดยการสัมภาษณ์ จำนวน 2 คน

3.1.9 ปรับปรุงและแก้แบบสัมภาษณ์หลังจากการทดลองใช้เพื่อให้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สมบูรณ์ และ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป

3.1.10 นำแบบสัมภาษณ์ไปจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์และไปใช้ในกลุ่มตัวอย่างจริง

3.2 แบบสอบถาม สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

- 3.2.1 ศึกษาเอกสาร ตำรา แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย
- 3.2.2 สร้างแบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล โดยลักษณะของคำถามจะมีทั้งคำถามปลายปิด และ คำถามปลายเปิด
- 3.2.3 เสนอแบบสอบถาม ให้อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัยตรวจสอบ และให้คำแนะนำ และข้อเสนอแนะ
- 3.2.4 แก้ไขปรับปรุงแบบสอบถามตามคำแนะนำอาจารย์ที่ปรึกษาโดยแก้ไขในส่วน คำชี้แจง ข้อคำถาม
- 3.2.5 นำแบบสอบถามทดลองใช้กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวที่ปราสาทเป็ยน้อย จังหวัดขอนแก่น จำนวน ร้อยละ 10 ของกลุ่มตัวอย่าง คือ จำนวน 40 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) (มณีสข สัทธิตสมบุญ, 2550) โดยการคำนวณหาสัมประสิทธิ์อัลฟา (α Coefficient) ตามวิธีของครอนบัก (Cronbach) เพื่อทำการทดสอบความน่าเชื่อถือของแบบสอบถาม ซึ่งแบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นตั้งแต่ 0.70-0.95 ในการ Pre-test นี้ได้นำไปทดสอบที่ปราสาทเป็ยน้อย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 40 ฉบับ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.85
- 3.2.6 ปรับปรุงและแก้ไขแบบสอบถามหลังจากการทดลองใช้เพื่อให้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่สมบูรณ์ และ ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างต่อไป
- 3.2.7 นำแบบสอบถามไปจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้ในกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีเก็บข้อมูลหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Document Research) และเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) รายละเอียดดังนี้

4.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย จากแหล่งข้อมูลห้องสมุด ข้อมูลจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องที่ทำการเก็บรวบรวมข้อมูล และข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์สัมภาษณ์แบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อยและลงพื้นที่ที่ควบคู่กับการศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.2 ผู้วิจัยขอหนังสือราชการจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ไปยังหน่วยงานภาครัฐในอำเภอที่เป็นพื้นที่วิจัย

4.3 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจพื้นที่ โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ พระธาตุเชิงชุม พระธาตุคุม พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุภูเพ็ก และ กู่พนัสนา

4.4 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยขอสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ในภาครัฐ และผู้นำชุมชน

4.5 เก็บรวบรวมข้อมูล โดยแจกแบบสอบถามให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

4.6 เก็บรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กรอบประเด็นการประชุม ประกอบด้วย แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ด้านแหล่งท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านราคาสินค้าและบริการ จัดประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 3 ครั้ง เพื่อยืนยันข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกจากเจ้าหน้าที่หน่วยงานในภาครัฐและผู้นำชุมชนทั้ง 5 ชุมชน จำนวน 90 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพดังนี้

5.1 ประวัติความเป็นมาของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์และศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

5.2 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม นำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการแจกแจงความถี่ คำนวณค่าร้อยละ

5.3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณดังนี้

5.3.1 นำแบบสอบถามที่ได้มา ซึ่งมี 5 ระดับ มากำหนดระดับคะแนน ดังนี้

มากที่สุด	กำหนดให้	5 คะแนน
มาก	กำหนดให้	4 คะแนน
ปานกลาง	กำหนดให้	3 คะแนน
น้อย	กำหนดให้	2 คะแนน
น้อยที่สุด	กำหนดให้	1 คะแนน

5.3.2 นำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมาย

ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
4.51-5.00	ระดับมากที่สุด
3.51-4.50	ระดับมาก
2.51-3.50	ระดับปานกลาง
1.51-2.50	ระดับน้อย
1.00-1.50	ระดับน้อยที่สุด

5.3.3 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการตั้งสมมติฐานวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistic) โดยใช้ค่าสถิติทดสอบไค-สแควร์ (Chi=Square Test) มาวิเคราะห์ทดสอบว่าแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กันหรือไม่โดยการนำข้อมูลที่ได้มาหาค่าความสัมพันธ์ของ ลักษณะทางประชากรศาสตร์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ รายได้ และระดับการศึกษา

5.4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

5.4.1 วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย นำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และใช้เป็นข้อมูลสรุป

5.4.2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครมาวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) นำแบบสอบถามที่ได้มา ซึ่งมี 5 ระดับ มากำหนดระดับคะแนน ดังนี้

มากที่สุด	กำหนดให้	5 คะแนน
มาก	กำหนดให้	4 คะแนน
ปานกลาง	กำหนดให้	3 คะแนน
น้อย	กำหนดให้	2 คะแนน
น้อยที่สุด	กำหนดให้	1 คะแนน

2) นำคะแนนที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และกำหนดเกณฑ์ในการแปลความหมาย

ค่าเฉลี่ย	ความหมาย
4.51-5.00	ระดับมากที่สุด
3.51-4.50	ระดับมาก
2.51-3.50	ระดับปานกลาง
1.51-2.50	ระดับน้อย
1.00-1.50	ระดับน้อยที่สุด

6. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

6.1 สถิติพื้นฐาน

- ค่าร้อยละ (Percentage) ใช้สูตร (มนสิช สัทิสสมบุญ, 2550)

$$\text{ร้อยละ (\%)} \quad P = \frac{f \times 100}{n}$$

เมื่อ P	แทน	ค่าร้อยละ
f	แทน	จำนวนหรือความถี่ที่ต้องการหาค่าร้อยละ
n	แทน	จำนวนข้อมูลทั้งหมด

ในการประเมินผลจะใช้วิธีการแปลผลแบบสอบถามโดยค่าเฉลี่ยตามหลักการแบ่งอันตรภาคชั้น(Class Interval) โดยใช้สูตรคำนวณความกว้างของชั้น (ปารวี ศรีอุบล, 2548) ดังต่อไปนี้

$$\begin{aligned} \text{Interval (I)} &= \frac{\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด}}{\text{จำนวนระดับชั้น}} \\ &= \frac{\text{Range(R)}}{\text{Class(C)}} \\ &= \frac{5 - 1}{5} \\ &= 0.8 \end{aligned}$$

- ค่าเฉลี่ย (Mean) โดยใช้สูตร (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2541)

$$\bar{X} = \frac{\sum X}{n}$$

เมื่อ	\bar{X}	แทน	ค่าเฉลี่ย
	$\sum X$	แทน	ผลรวมคะแนนทั้งหมด
	n	แทน	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

- ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) โดยใช้สูตร (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2541)

$$S.D. = \sqrt{\frac{\sum x^2 - \frac{(\sum x)^2}{n}}{n(n-1)}}$$

เมื่อ	S.D.	แทน	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	$\sum x^2$	แทน	ผลคะแนนรวมแต่ละตัวยกกำลังสอง
	$(\sum x)^2$	แทน	ผลคะแนนรวมทั้งหมดยกกำลังสอง
	n	แทน	ขนาดกลุ่มตัวอย่าง

6.2 สถิติที่ใช้ในการหาคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม จากสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient)

6.3 สถิติที่ใช้ในการทดสอบสมมติฐาน คือ การทดสอบไค-สแควร์ (Chi-Square)

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการตั้งสมมติฐานผู้วิจัยนำค่าสถิติทดสอบไค-สแควร์ (Chi-Square) มาวิเคราะห์ทดสอบว่าแต่ละกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญหรือไม่โดยข้อมูลที่นำมาหาความสัมพันธ์คือ ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ที่มีเพศ อายุ สถานภาพ รายได้ และการศึกษา มีความสัมพันธ์กัน โดยใช้สูตร (อโนทัย ตรีวานิช, 2552)

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i}$$

- เมื่อ O_i คือ ความถี่ที่ได้จากการสังเกต (Observed Frequency) ของเซลล์ที่ i
 E_i คือ ความถี่ที่คาดว่าจะเป็น (Expected Frequency) ถ้า H_0 ของเซลล์ i
 โดย $E_i = np_i$ เมื่อ p_i คือ ความน่าจะเป็นดัง H_0 ของเซลล์ที่ i
 k คือ จำนวนเซลล์

การหาระดับความสัมพันธ์โดยใช้ สถิติทดสอบไค-สแควร์ผลการทดสอบทำให้เราทราบว่า
 ตัวแปรทั้งสองมีความสัมพันธ์ หรือ มีความเป็นอิสระต่อกันอย่างมีนัยสำคัญ (Contingency
 Coefficient: C)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถาน ศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) ศึกษาบริบทโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานปราสาทขอมในจังหวัดสกลนคร และ 3) ศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กำหนดโดยแบบสัมภาษณ์แบบสอบถาม การประชุมกลุ่มย่อย การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงรายละเอียดตามหัวข้อ ดังนี้

ตอนที่ 1 ศึกษาบริบทโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ตอนที่ 2 ศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์สมมติฐานความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ที่มีเพศ อายุ สถานภาพ รายได้และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กัน

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ตอนที่ 5 ผลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Swot Analysis) ของ โบราณสถาน ศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน

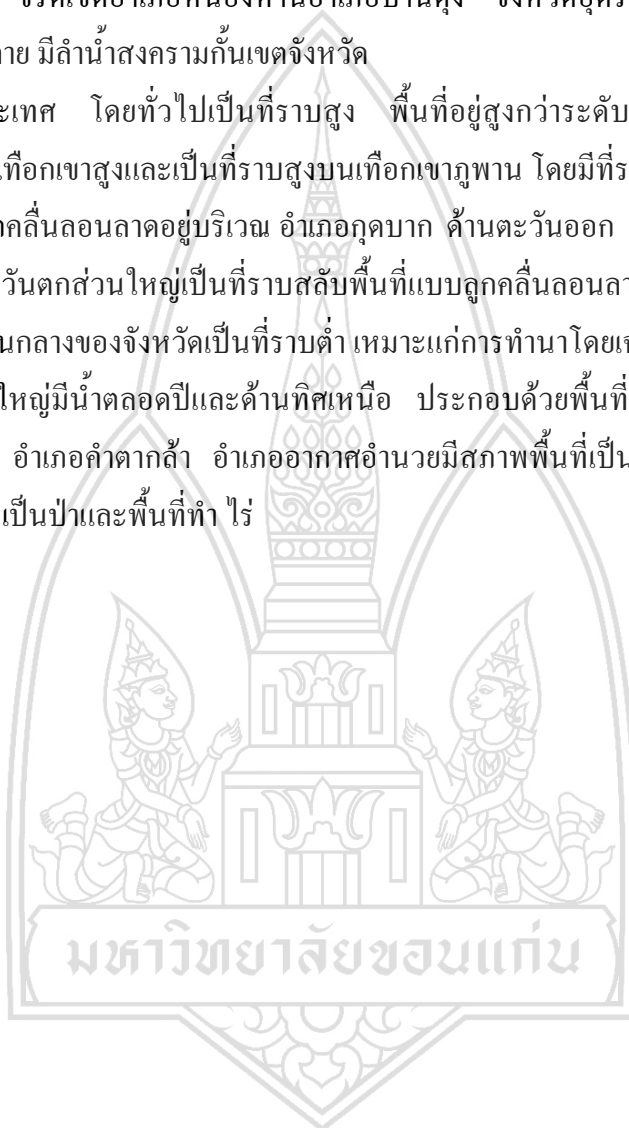
ตอนที่ 1 บริบทโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

1. บริบทจังหวัดสกลนคร

พื้นที่ของจังหวัดสกลนคร ที่ตั้ง ตั้งอยู่ประมาณเส้นรุ้งที่ 16 องศา 45 ลิปดา ถึง 18 องศา 15 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 103 องศา 15 ลิปดา ถึง 104 องศา 30 ลิปดาตะวันออกห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถยนต์ประมาณ 641 กิโลเมตร และห่างจากแม่น้ำโขง จุดที่ตั้งจังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประมาณ 90 กิโลเมตร มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 9,605.785 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 6,003,603 ไร่ คิดเป็น ร้อยละ 5.6 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยมีอาณาเขตทิศเหนือ จรดเขตอำเภอ

โซ่พิสัย อำเภอเซกา จังหวัดหนองคาย และอำเภอศรีสงคราม อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม โดยมีน้ำสงครามกั้นเขตจังหวัดทิศตะวันออก จรดเขตอำเภอโพนสวรรค์ อำเภอเมืองนครพนม และอำเภอนาแกจังหวัดนครพนมทิศใต้ จรดเขตอำเภอเขาวง อำเภอสมเด็จ และอำเภอกำม่วน จังหวัดกาฬสินธุ์อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี และอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม โดยมีทิวเขาภูพานกั้นเขตจังหวัดทิศตะวันตก จรดเขตอำเภอหนองหานอำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี และอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย มีลำน้ำสงครามกั้นเขตจังหวัด

สภาพภูมิประเทศ โดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง พื้นที่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 172 เมตร ด้านทิศใต้เป็นที่อกเขาสูงและเป็นที่ยอดเขาภูพาน โดยมีที่ราบระหว่างหุบเขา และมีสภาพพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลาดอยู่บริเวณ อำเภอกุศุดบาก ด้านตะวันออก มีสภาพพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลาด ด้านตะวันตกส่วนใหญ่เป็นที่ราบสลับพื้นที่แบบลูกคลื่นลอนลาด เหมาะสำหรับการทำ ไร่ พื้นที่ตอนกลางของจังหวัดเป็นที่ราบต่ำ เหมาะแก่การทำนาโดยเฉพาะท้องที่อำเภอเมืองมีหนองหารที่กว้างใหญ่มีน้ำตลอดปีและด้านทิศเหนือ ประกอบด้วยพื้นที่ในเขตอำเภอบ้านม่วน อำเภอวานรนิวาส อำเภอกำตากกล้า อำเภออากาศอำนวยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มสลับกับลูกคลื่นลอนลาด มีสภาพเป็นป่าและพื้นที่ทำ ไร่

ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดสกลนครจัดอยู่ในประเภทอากาศแบบฝนเมืองร้อนเฉพาะฤดู หรือแบบทุ่งหญ้าเมืองร้อน และอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ และลมมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 1,588 มิลลิเมตร และมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี อยู่ในช่วง 25.80-27.30 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดในฤดูหนาว (พฤศจิกายนถึง กุมภาพันธ์) อยู่ใน ช่วง 4.0 องศาเซลเซียส ถึง 12.1 องศาเซลเซียส อุณหภูมิสูงสุดในฤดูร้อน (มีนาคม-พฤษภาคม) อยู่ใน ช่วง 38.0 องศาเซลเซียสถึง 41.10 องศาเซลเซียส

สภาพเศรษฐกิจและสังคม ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปี เป็นอันดับ 66ของประเทศ โดยทั้งจังหวัดมีผลิตภัณฑ์มวลรวมส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับการค้าส่งและค้าปลีกมากที่สุดรองลงมาเป็น การเกษตรและการบริการ จังหวัดสกลนครเป็นเมืองที่มีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากมีคนพื้นเมืองดั้งเดิมหลายเผ่าพันธุ์ ได้อพยพมาจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เช่น ชาวผู้ไท ไทข้อ ไทโย้ย ไทกะเลิงและไทกระตัก นอกจากนี้ยังมีชาวเชื้อชาติเวียดนาม อพยพเข้ามาอยู่ครั้งสมัยสงครามอินโดจีนและมีชาวจีนอยู่อาศัยทั่วไปประชากรในจังหวัดส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่ การทำนา การทำ ไร่ อ้อย ไร่มันสำปะหลัง การทำ สวนผลไม้ การปลูกผัก ไม้ดอกไม้ประดับ การปศุสัตว์ การประมงน้ำจืดและหัตถกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่นๆ เช่น การค้าขาย อุตสาหกรรม เป็นต้น

ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดสกลนครมีเนื้อที่ป่าไม้ 2,149,705 ไร่ หรือประมาณร้อยละ 35.81 ของเนื้อที่จังหวัด 6,003,603 ไร่มีป่าสงวนแห่งชาติ 16 แห่ง เนื้อที่ 1,648,171 ไร่ และอุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง มีเนื้อที่ 501,534 ไร่ นอกจากนี้ยังมีแหล่ง ศิลปกรรมที่สำคัญอีกหลายแห่ง (จังหวัดสกลนคร, 2543)

2. พระธาตุเชิงชุม

ที่ตั้งและสภาพทั่วไปพระธาตุเชิงชุม ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ในเขตเทศบาลเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร หรือบริเวณรุ้ง 17°09' 45" เหนือ แวง 104° 09' 30" ตะวันออก พิกัดกริด 48 QVD 105975 พื้นที่ของบริเวณที่ตั้งองค์พระธาตุเชิงชุม เป็นบริเวณเนินที่ลาดเอียงลงสู่ขอบหนองหานซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือห่างไปไม่ถึง 1 กิโลเมตร จัดเป็น พระธาตุที่ตั้งอยู่ภายในตัวเมืองเก่าสกลนครซึ่งมีความสำคัญมากที่สุดองค์หนึ่งของชาวสกลนคร

ประวัติและตำนาน ในสมัยพุทธศาสนารุ่งเรืองขึ้นครองเมืองหนองหาน พระพุทธองค์ พร้อมด้วย พระอรหันต์ผู้เป็นสาวก ได้เสด็จจากสวนเชตะวันในประเทศอินเดียมาทางตะวันออกเฉียงใต้ ไปโปรดสัตว์ตามลำน้ำโขง ประทับรอยพระบาทมาโดยลำดับ มีพระบาทบัวบกบนภูพาน จังหวัดอุดรธานี พระบาทโพนฉันทโพนเพลทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ตรงข้ามกับอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย พระบาทเวินปลา ที่อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม แล้วมาพักแรมที่ภูเก้าพร้าวอันเป็น

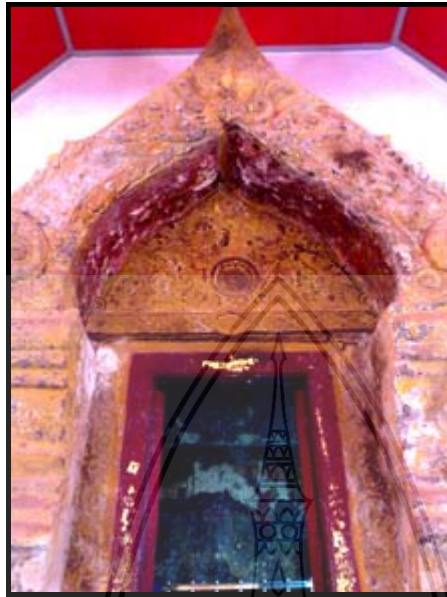
ที่ตั้งพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม แล้วเสด็จไปบิณฑบาตที่เมืองศรีโคตรบูรฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง หลังจากนั้นจึงเสด็จกลับโดยอ้อมมาทางทิศตะวันตกขึ้นเหนือ เมืองหนองหานหลวง โปรดเทศนา ให้พญาสุวรรณภิงคารทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และที่ ภูน้ำรอดนั้น ทรงประทับพระบาททับซ้อนลงบนแผ่นศิลาที่มีรอยพระบาทถึงอดีต พระพุทธเจ้าได้เคยประทับรอยพระบาทของแต่ละพระองค์ซ้อนๆ กันแล้ว 3 รอย และทรงตรัสแก่พญาสุวรรณภิงคารว่า ในอนาคตยังจะมีพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 คือ พระศรีอริยเมตไตรย จะได้เสด็จมาประทับรอยซ้อนเข้าไว้เป็นรอยที่ 5 อีกด้วย พญาสุวรรณภิงคารได้ทรงลำดับดังนั้นทรงมีปิติโสมนัสเป็นอันมาก จึงถอมงกุฎทองคำนำหนักแสนตำลึง สวมลงบุชารอยพระพุทธรบาทบนแผ่นศิลาและเมื่อพระพุทธองค์ได้เสด็จกลับไปแล้วพญาสุวรรณภิงคารจึงทรงโปรดให้สร้างเจดีย์ก่อด้วยหินสวมนครอบลงบนตำแหน่งอันเป็นที่ประทับรอยพระพุทธรบาทนั้น สำหรับชื่อของ “พระธาตุเชิงชุม” นั้น สามารถจำแนกคำเพื่อแปลความหมายได้ว่า เจดีย์อันเป็นที่ ๆ รอยพระบาทของพระพุทธเจ้ามารวมกันอยู่

ภาพที่ 6 พระธาตุเชิงชุมในปัจจุบัน

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

รูปแบบและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม องค์ปราสาทพระธาตุเชิงชุม ที่ปรากฏในปัจจุบันนั้น เป็นเจดีย์ที่สร้างครอบปราสาทหินแบบเขมรเอาไว้ภายใน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพต่อสิ่งก่อสร้างของบรรพบุรุษในอดีต ทั้งที่อาจมีความแตกต่างทางลัทธิศาสนาอยู่ก็ตาม แต่ชุมชนในภายหลังก็ยังให้ความเคารพต่อ ซากอดีตมิได้ทำลายลงแต่ใช้วิธีการสร้างศาสนสถานใหม่ครอบทับ ซึ่งเราจะพบวิธีการดังกล่าวเช่นนี้อยู่เสมอในโบราณสถานอีกหลายแห่ง

ภาพที่ 7 ปราสาทหินแบบเขมรอยู่ในองค์พระธาตุเชิงชุม
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ปราสาทที่อยู่ภายในองค์พระธาตุเชิงชุมที่ได้สร้างขึ้นใหม่นั้น แม้ว่าเราจะไม่สามารถเห็นรูปทรงภายนอกได้แล้ว แต่ก็ยังพอศึกษาได้จากโครงสร้างภายในที่สามารถเดินเข้าไปได้ทางประตูด้านทิศตะวันออก (อยู่ทางด้านหลังของวิหารที่ได้สร้างขึ้นในชั้นหลังเพื่อประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด) ปราสาทหินหลังดังกล่าวก่อสร้างด้วยศิลาแลง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกับปราสาทเขมรสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 สิ่งที่สำคัญคือมีศิลาจารึกสลักติดอยู่ที่กรอบประตูทางเข้าองค์ปราสาทด้านขวา จารึกนี้มีขนาดกว้าง 49 เซนติเมตร สูง 52 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร กำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17

สำหรับองค์พระธาตุเชิงชุมที่ก่อสวมครอบทับไว้ภายนอกดังที่ปรากฏอยู่ในภาพก่อด้วยอิฐถือปูน มีฐานล่างเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดลดหลั่นซ้อนกันเป็นชั้นๆ 6 ชั้น และมีกำแพงแก้วเตี้ย ๆ ล้อมอยู่ที่มุมของฐานล่างสุดประดับด้วยเสากลม บริเวณกึ่งกลางของฐานทุกด้านทำเป็นซุ้มประตูเหนือซุ้มประตูขึ้นไปคือส่วนขององค์ระฆัง 4 เหลี่ยมต่อด้วยบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม (คล้ายฐานบัว) แล้วจึงถึงส่วนยอดที่ทำทรงกรวยเหลี่ยมขึ้นไป

ภาพที่ 8 หลวงพ่อองค์แสนตั้งอยู่ด้านหน้าของปราสาทขอมหลังเดิม
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

รูปแบบศิลปะและอายุสมัยในส่วนของปราสาทหินที่อยู่ภายในนั้น เมื่อพิจารณาจากจารึกอักษรขอมที่พบ ตลอดจนลักษณะของห้องครรภคฤหะ สันนิษฐานได้ว่า ปราสาทหลังนี้คงมีอายุก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 ส่วนรูปแบบขององค์พระธาตุด้านนอกที่มาสร้างครอบทับไว้เป็นงานศิลปกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะลาวแบบล้านช้างที่ได้เข้ามาในชั้นหลัง ซึ่งจากรูปทรงขององค์เจดีย์สันนิษฐานได้ว่าคงเป็นงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย หรือประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 22

3. พระธาตุคูม

ที่ตั้งและสภาพทั่วไป “พระธาตุคูม” ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุคูม บ้านธาตุคูม ถนนไอนทิยู ตำบลจี้วต่อน อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร หรือ บริเวณรุ้งที่ $17^{\circ} 08' 39''$ เหนือ แวงที่ $104^{\circ} 10' 10''$ ตะวันออกพิกัด กริด 48 QVD 117954 III สภาพพื้นที่โดยรอบของพระธาตุคูม เป็นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้กับหนองหานที่อยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงประมาณ 2 กิโลเมตร และทางด้านทิศใต้ห่างออกไปประมาณ 300 เมตร มีลำน้ำ “ห้องน้ำคำ” ไหลผ่าน พื้นที่โดยรอบจึงมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม ปราสาทหินนี้อยู่ห่างตัวเมืองเก่าสกลนครทางทิศตะวันออกเฉียงได้ประมาณ 1 กิโลเมตร การเดินทางเข้าสู่บริเวณวัดให้ใช้เส้นทางตามถนนสาย รพช. ไอนทิยูที่จะไปสู่ศูนย์ปฏิบัติการ รพช. จากนั้นเมื่อถึงสามแยกจึงเลี้ยวซ้ายเข้าสู่บริเวณวัด

ภาพที่ 9 พระธาตุคูมในปัจจุบัน

ประวัติและตำนาน โบราณสถานแห่งนี้ มีนิทานปรัมปราเล่าต่อกันมาว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมาได้ทำคุณจิรวรตกหาย ประชาชนจึงพากันมาสร้างพระเจดีย์ครอบไว้ ณ ตรงที่นั่น และเรียกกันว่า “ธาตุคูม” แต่บางท่านเชื่อกันว่า คำว่า “คูม” อาจหมายถึง “ล้อเกวียน” โดยมีตำนานว่า เจ้าผู้ครองนครแถบนี้ได้ให้เกวียนบรรทุกเครื่องบรรณาการไปกราบทูลเจ้าผู้ครองนครแห่งหนึ่งเพื่อสวามิภักดิ์ แต่ในระหว่างเดินทางเกวียนที่บรรทุกเครื่องบรรณาการเกิดคว่ำหักลง จึงทำให้หมากำหนดการสวามิภักดิ์พลาดไป เลยตรอมพระทัยตาย ณ บริเวณนี้ ชาวบ้านและบริวารที่ร่วมเดินทางเลยร่วมสร้างธาตุถวายเพื่อเป็นราชสักการะ พระราชธิดาทราบข่าวจึงเสด็จมาเมื่อเห็นเจ้าผู้ครองนครซึ่งเป็นคู่หมั้น ได้เสียชีวิตลงแล้วก็เลยทำการปลง พระชนม์พระองค์เองตามไปด้วย ทำให้เจ้าใครทั้งสองหมองใจกัน และเกิดสงครามแย่งกันครอบครองอาณาบริเวณพระธาตุคูม ฝ่ายเจ้าผู้ครองนครผู้สูญเสียพระราชธิดา ได้ให้พราหมณ์ปุโรหิตสาปแข่งว่าแผ่นดินบริเวณธาตุคูมนี้จะเป็นของใครไม่ได้ นอกจากของพระองค์ ฝ่ายพราหมณ์ปุโรหิตผู้มีแรงศรัทธาก็เลยอาสาปลงชีวิตตนเองเพื่อรักษาธาตุนี้ไว้ ได้พบศิลาจารึกอักษรไทยน้อย 3 บรรทัด มีความว่า บรรทัด 1 หลักเขตดินบรรทัด 2 พระมหาธาตุ บรรทัดที่ 3 คูเชียงคูมเจ้า ซึ่งหลักฐานจากจารึกแสดงว่า มีพระภิกษุที่มีผู้เคารพนับถือมาปักเขตวัดในบริเวณศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาจึงได้ตั้งชื่อว่า พระธาตุคูมตามนามพระภิกษุรูปนั้น

ภาพที่ 10 บริเวณวัดพระธาตุคุ่ม

แผนผังและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม โบราณสถาน “พระธาตุคุ่ม” เป็นอาคารที่สร้างขึ้นในวัฒนธรรมแบบเขมรโบราณ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ปราสาทหิน” โบราณสถานนี้มีแผนผังโดยรวมดังนี้ คือ เป็นปราสาทอิฐขนาดเล็ก 3 หลัง ตั้งเรียงกันอยู่ในแนวทิศเหนือ/ใต้ แต่ปราสาทด้านข้างทั้ง 2 หลัง (ทิศเหนือ และใต้)พังทลายไปหมดแล้วคงเหลือเฉพาะเพียงฐานศิลาแลงก่อเรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่เท่านั้น สำหรับปราสาทหลังกลางมีสภาพดีกว่าปราสาททั้งสองหลังและยังมีผนังก่ออิฐถึงส่วนบนเหนือเรือนธาตุเล็กน้อย นอกจากนี้ทางด้านทิศเหนือและใต้ของปราสาททั้งสามหลังนี้มีสระน้ำโบราณขนาดใหญ่ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตามแนวทิศตะวันออก/ตะวันตกอยู่ 2 สระ เพื่อใช้เป็นขอบเขตและเป็นปริมาตรในการจำลองสัญลักษณ์ของจักรวาลตามคติทางศาสนาที่นับถือกันในขณะนั้น

รูปทรงของปราสาทหลังกลางที่ยังคงเหลือมากกว่าปราสาทด้านข้างนั้นมีผังอยู่กรอบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีขนาดกว้างยาวประมาณ 5.50 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีประตูทางเข้าด้านหน้าเพียงประตูเดียว ส่วนประตูที่เหลืออีก 3 ด้านทำเป็นประตูหลอก ฐานของปราสาทหลังกลางก่อด้วยศิลาแลงเตี้ย ๆ เป็นแบบฐานปัทม์ สำหรับเรือนธาตุก่อด้วยอิฐเรียงขึ้นไปเป็นห้องสี่เหลี่ยม (ครรภคฤหะ) เดิมคงจะประดิษฐานรูปเคารพเอาไว้ภายใน เรือนยอดต้องขึ้นไปพังทลายชำรุดไปมากแล้ว อาจสันนิษฐานถึงเรือนยอดด้านบนได้ว่าคงก่ออิฐเหลื่อม โดยการเลียนแบบเรือนธาตุส่วนกลาง ที่เรียกว่า “ชั้นเชิงบาตร” ซ้อนกันขึ้นไป และด้านบนสุดคงเป็นยอดทรงดอกบัว ซึ่งในปัจจุบันได้ตกลงและจัดแสดงไว้ที่ด้านข้างของปราสาทบวร นอกจากการใช้อิฐเป็นวัสดุในการก่อสร้างอาคารแล้ว ช่างยังได้ใช้หินทรายมาเป็นวัสดุสำหรับการก่อสร้างในส่วนองเสากรอบประตู และทับหลังซึ่งเป็นจุดที่ต้องรับถ่ายน้ำหนักจากด้านบนลงมา นอกจากนี้ช่างฝีมือยังได้

แกะสลักลวดลายลงบนหินทรายเหล่านี้เพื่อใช้ประดับตกแต่งอาคารด้วยสำหรับฐานปราสาทบริวาร ทั้ง 2 ด้าน ที่ชำรุดพังทลายเหลือเฉพาะส่วนศิลาแลงนั้น มีความแตกต่างกันอยู่บ้างดังนี้ ฐานปราสาท หลังเหนือ มีความกว้าง 4.80 เมตร ยาว 5.20 เมตร พบการก่อบันไดเรียงเป็นทางขึ้นอยู่ 3 ด้าน คือ ทางทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศเหนือ ฐานศิลาแลงปราสาทหลังนี้มีความสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร ส่วนตัวเรือนธาตุด้านบนพังทลายสูญหายไปหมดแล้ว ฐานปราสาทหลังใต้ มีความกว้าง 6.40 เมตร ยาว 9.40 เมตร มีความสูงจากพื้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร พบการก่อบันไดเรียงเป็นทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือและทิศตะวันตกสำหรับส่วนเรือนธาตุพังทลายไปแล้วเช่นกัน ชั้นส่วนสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจของพระธาตุคูมที่ปรากฏอยู่ในบริเวณองค์ปราสาท ได้แก่

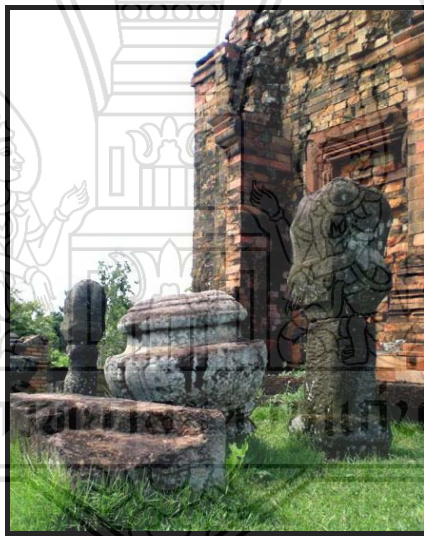

ภาพที่ 11 ทับหลังพระธาตุกระคุมเหนือกรอบประตูหลอกทางทิศใต้

ทับหลัง เหนือกรอบประตูหลอกทางทิศใต้ของปราสาทประธาน และจากหินทรายแดงสลักเป็นภาพของเทพยืนอยู่บนหลังสัตว์ เหนือหน้ากาลอยู่ตรงกึ่งกลางของแผ่นทับหลัง หน้ากาลใช้มือทั้งสองหงายรองรับลายก้านขดที่คายออกจากปาก ด้านซ้ายของหน้ากาลสลักเป็นภาพช้างกำลังวิ่งเข้าหาหน้ากาล ด้านบนเหนือหัวช้างมีสัตว์ชนิดหนึ่ง (ม้า หรือสิงห์) ยืนหันหน้าออกไปสู่ด้านปลายของทับหลังสำหรับทางด้านขวาของหน้ากาลสลักเป็นภาพของสิงห์ และช้าง ทำท่าตกใจกำลังวิ่งออกไปสู่ด้านปลายของทับหลัง ภาพสัตว์เหล่านี้สลักอยู่ท่ามกลางลวดลายก้านขดที่ม้วนขึ้นด้านบนและห้องลดด้านล่างได้อย่างงดงาม การสลักภาพลายหน้ากาลที่มักพบเสมอในปราสาทหินของเขมรนั้น ส่วนหนึ่งจะมีความหมายถึงการกลืนกินความชั่วร้ายไม่ให้เข้าไปสู่เทวสถาน สำหรับเรื่องราวของหน้ากาลนั้นปรากฏในคัมภีร์ปัทมปุราณะของอินเดีย โดยได้กล่าวถึงในชื่อว่าการติมุข

ซึ่งจะทำให้ที่ปากทางเข้าสู่ศาสนสถานของพระศิวะ เพื่อการเคารพบูชาก่อนเข้าไปภายใน ผู้ที่ไม่เคารพพิธีกรรมย่อมจะไม่ได้รับพรจากพระศิวะเพราะพระศิวะยกย่องเหมือนลูกรัก เนื่องจากการติชมมีกำเนิดจากระหว่างพระชนงของพระศิวะเองเมื่อเกิดขึ้นมาด้วยความหิวมากอยากกินสิ่งต่าง ๆ แต่พระศิวะทรงให้กินตัวเองจึงเหลือเพียงหัว พระศิวะทรงสงสารจึงให้อยู่ที่ประคูวิมานของพระองค์ นอกจากนี้ “กาล” ยังอาจมีความหมายถึงเวลา อันแสดงให้เห็นว่า เวลาย่อมกลืนกินทุกสิ่งทุกอย่าง

เสาประดับกรอบประตู เป็นเสาหินทรายแดง 8 เหลี่ยมแกะสลักเป็นวงแหวนภายในมีลายประจำยาม ลายเส้นนูนมีกลีบบัวคว่ำ-หงายตั้งประกบ และเส้นลวด อยู่ในตำแหน่งกึ่งกลางและที่เสี้ยวของเสา ปัจจุบันมีเสาประดับกรอบประตูอยู่ที่ประตูหลอกทางทิศใต้และทิศเหนือ ซึ่งก็มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์นัก ชิ้นส่วนยอดปราสาททรงดอกบัว พบอยู่หลายชิ้น ปัจจุบันนำมาวางเรียงไว้ที่ด้านหลังและด้านทิศใต้ของปราสาทประธาน เป็นงานแกะจากหินทราย ทำเป็นทรงคล้ายดอกบัวที่มีการสลักลายกลีบบัวอยู่โดยรอบ เข้าใจว่าคงเป็นส่วนเครื่องบนของปราสาทหินที่พระราชาดุมแห่งนี้เมื่อครั้งอดีต

ภาพที่ 12 เสานางจรัล

เสานางจรัล (เสาเทียน หรือ เสานางเรียง) เป็นเสาหินทรายทรงสี่เหลี่ยม มียอดคล้ายทรงดอกบัวดุม เสานางจรัลนี้โดยปกติจะใช้ปักเป็นแนวอยู่สองข้างของทางเดินเข้าสู่ปราสาท ในปัจจุบันได้นำมาปักเอาไว้ที่บริเวณด้านหน้าของประตูปราสาทประธาน

ฐานรูปเคารพ (โยนิโทระ) พบอยู่หลายชิ้น มีลักษณะคล้ายกัน คือทำจากหินทราย เป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ตัวแท่นสลักเป็นชานปัทม ด้านบนเจาะช่องสำหรับปักรูปเคารพโดยมีการเจาะหินด้านบนให้เป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมที่มีพวยยื่นออกไปด้านหน้าเพื่อประโยชน์สำหรับการประกอบพิธีที่สามารถให้ของเหลวที่ใช้ในการเช่นบูชาไหลออกไปทางพวยดังกล่าว

รูปแบบศิลปะและอายุสมัยเมื่อพิจารณาจากรูปทรงของปราสาท ตลอดจนเทคนิคการก่ออิฐพบว่ามีลักษณะเหมือนกับปราสาทเขมรสมัยบาปวน นอกจากนี้เมื่อนำมาพิจารณากับภาพสลักบนแผ่นทับหลัง อาจกำหนดอายุของปราสาทหินหลังนี้ได้ว่า คงสร้างในศิลปะแบบบาปวนตอนปลาย ราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16-17

4. พระธาตุนารายณ์เจงเวง

ที่ตั้งและสภาพทั่วไปพระธาตุนารายณ์เจงเวง ตั้งอยู่บริเวณวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง บ้านธาตุนาเวง ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร หรือตั้งอยู่ที่รุ้ง $17^{\circ}11'10''$ เหนือแวง $104^{\circ}05'55''$ ตะวันออกพิกัดกริด 48 QVE 041001 สภาพทั่วไปโดยรอบของพระธาตุนารายณ์เจงเวงเป็นพื้นที่เนินสูงกว่าบริเวณรอบข้างอยู่เล็กน้อย โดยมีลำน้ำห้วยทรายไหลผ่านทางด้านทิศเหนือของวัดห่างประมาณ 500 เมตร ในปัจจุบันมีบ้านเรือนของราษฎรอยู่รายรอบวัด การเดินทางเข้าสู่บริเวณวัดสามารถกระทำได้อย่างสะดวกโดยใช้เส้นทางตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 สายสกลนคร-อุดรธานี มาทางทิศตะวันออกของ ตัวเมืองสกลนคร ประมาณ 5 กิโลเมตร จนถึงหลักกิโลเมตรที่ 156 มีทางแยกซ้ายที่บริเวณบ้านธาตุนาเวงเมื่อเข้าไปอีกประมาณ 300 เมตร ก็จะถึงบริเวณวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ภาพที่ 13 ปราสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ประวัติและตำนานการสร้างพระธาตุนารายณ์เจงเวง พญาสุวรรณภิงคารทราบข่าวว่า พระมหากัสสปะ นำพระอรังคะตุมมาประดิษฐานที่ภูเก้าพร้อมพระพุทธรูปจนะ จึงโปรดให้ ชาวเมืองสกัดหินมุก และหินแดงเพื่อเตรียมการก่ออุโมงค์ขึ้นบนยอดคดอยแทน แต่ฝ่ายหญิงชาวเมือง ผู้นำโดยพระนางนารายณ์ เจงเวงพระราชชายา เห็นว่าควรจะสร้างที่อุทยานเจงเวง จะได้สามารถ สักการะได้ทุกฤดูกาล ฝ่ายชายกับหญิงจึงคิดสร้างอุโมงค์แข่งกัน โดยกำหนดว่า นับแต่วันรุ่งขึ้น พอเห็นลายมือให้ลงมือก่อสร้างจนถึงดาวเพ็ชร์ขึ้นให้ถือเป็นยุติ หากฝ่ายใดก่อสร้างเสร็จก็จะให้เป็นที่ ประดิษฐานพระอรังคะตุม ฝ่ายหญิงชาวเมืองจึงรวมกำลังก่ออุโมงค์แข่งกับฝ่ายชาย และได้กล่าวว่า ฝ่ายชายก็มีมือ 2 มือ และมีนิ้วข้างละ 5 นิ้ว เหมือนกัน มิใช่ว่าผู้ชายจะมีมือ 4 มือ ดังเช่นพระ นารายณ์ ฝ่ายชายอวดอ้างว่า ตนมีกำลังมากกว่าฝ่ายหญิง จึงก่อขั้ว หินเพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่ง ไปถึงดิน คดอยแล้วก่อเป็นบันไดแก้วขึ้นไป ซึ่งก็มีชายผู้เฒ่าคนหนึ่งบอกว่าควรก่ออุโมงค์ให้เสร็จก่อนแล้วถ้า มีเวลาเหลือจึงลงมาก่อสะพานและบันไดแก้ว แต่ฝ่ายชายหนุ่มก็ไม่เชื่อฟัง เนื่องจากเชื่อในกำลังของ ตนเองบอกว่าควรก่ออุโมงค์ให้เสร็จก่อนแล้วถ้ามีเวลาเหลือจึงลงมาก่อสะพานและบันไดแก้ว เมื่อ เสร็จด้านล่างจึงลงมือก่ออุโมงค์ขึ้นทั้ง 4 ด้าน แต่ยังไม่ทันได้ก่อผนังแต่อย่างใด ขณะนั้นฝ่ายหญิง เกรงว่าฝ่ายชายจะก่อสร้างเสร็จ จึงแต่งตัวออกไปช่วยชวนฝ่ายชายที่กำลังขมขื่นอยู่ ซึ่งผู้ชายก็วางหินลง แล้วขึ้นไปที่บนคดอยที่ก่ออุโมงค์ทำโคมไฟขึ้นแขวน กล่าวกันว่า ดาวเพ็ชร์ขึ้นแล้วจากนั้นจึงตามฝ่าย หญิงไปจนหมดสิ้น คงเหลือแต่ผู้เฒ่าที่มีความแค้นใจให้อยู่ที่นั่น ตรงบริเวณที่เขากองหินไว้นั้น คน ทั้งหลายก็เรียกว่า “แค้นแท้” มาจนถึงบัดนี้ ด้วยเหตุนี้อุโมงค์ของฝ่ายชายบนคดอยแทนจึงยังไม่ เสร็จ ในขณะที่อุโมงค์ของฝ่ายหญิงสำเร็จเรียบร้อยตามสัญญา (เสาร์ ลั่นจ๊ะ, สัมภาษณ์)

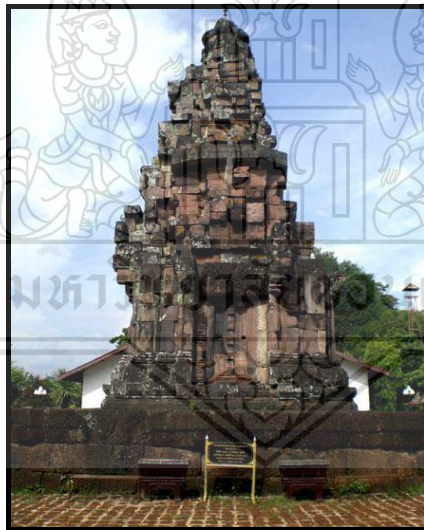

ภาพที่ 14 ปราสาทพระธาตุนารายณ์เจงเวง
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 15 ทับหลังพระชาตุนารายณ์เจงเวง

รูปแบบศิลปะและอายุสมัย จากรูปทรงและแผนผังของปราสาทพระชาตุนารายณ์เจงเวง ตลอดจนลวดลายแกะหินที่ประดับตกแต่งอาคาร ตลอดจนงานประติมากรรมแล้ว แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะแบบบาปวนตอนปลายก่อนครวัดตอนต้นเกือบทั้งสิ้น สันนิษฐานว่า คงสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 โดยใช้เป็นเทวสถานเนื่องในศาสนาฮินดูเป็นสำคัญดังจะศึกษาได้จากแผ่นทับหลัง และหน้าบันที่ล้วนแสดงถึงเทพปกรณัมของฮินดู

ภาพที่ 16 ประตูลอกปราสาทชาตุนารายณ์เจงเวง
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

5. พระธาตุภูเพ็ก

ที่ตั้งและสภาพทั่วไป พระธาตุภูเพ็ก ตั้งอยู่บนยอดเขาภูเพ็ก บ้านภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร หรือ บริเวณรุ้ง $17^{\circ} 11' 28''$ เหนือ และ $103^{\circ} 56' 25''$ ตะวันออก พิกัดกริด 48 QUE 873008 สภาพโดยทั่วไปของภูเพ็กนั้น เป็นยอดเขาในกลุ่มของเทือกเขาภูพาน มีความสูงประมาณ 522 เมตร จากเส้นระดับน้ำทะเลปานกลาง และเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยเล็ก ๆ ซึ่งจะไหลไปรวมกันใน อ่างเก็บน้ำภูเพ็ก ที่อยู่ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตร ทางทิศเหนือ ในปัจจุบันมีพระภิกษุสงฆ์มาใช้สถานที่บริเวณเชิงเขาเป็นที่ปฏิบัติธรรมและมีการสร้างกุฏิสงฆ์ และอาคารต่างๆ บนยอดเขาใกล้เคียงกับโบราณสถาน สามารถเดินทางได้โดยสะดวก โดยห่างออกจากตัวอำเภอพรรณานิคม ให้ใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 22 อุดรธานี-สกลนคร ผ่านหลักกิโลเมตรที่ 138 เล็กน้อย ห่างจากตัวจังหวัดสกลนคร 23 กิโลเมตร จะมีทางแยกขวาเข้าถนนสายพรรณานิคม-หนองเม็ก จากนั้นจึงเดินทางไปอีกประมาณ 10 กิโลเมตร จะพบทางแยกใกล้กับโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์สกลนครซึ่งเป็นทางลูกรังเมื่อเข้าไปอีก 4 กิโลเมตรก็จะถึงเชิงเขาภูเพ็ก และต้องเดินเท้าขึ้นเขาไปสู่ตัวปราสาทหินที่อยู่ด้านบน รวมระยะทางจากอำเภอพรรณานิคมถึงเชิงเขาภูเพ็ก ประมาณ 34 กิโลเมตร

ภาพที่ 17 พระธาตุภูเพ็ก

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ตำนานและประวัติความเป็นมา ภูเพ็ก เคยเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์เมื่อครั้งพุทธกาล และต่อมาได้มีการสร้างอุโมงค์แข่งขันกันระหว่างฝ่ายชาย และหญิงชาวเมืองหนองหาน เพื่อเตรียมรับพระอรุโรรษาคู่แต่ปรากฏว่า ฝ่ายชายถูกฝ่ายหญิงใช้มายายั่วยวน จึงทำให้สร้างอุโมงค์ไม่เสร็จ ต่อมาจึงให้ชื่ออุโมงค์นี้ว่า “ภูเพ็กมูสา” ซึ่งก็หมายถึง พระธาตุภูเพ็กนั่นเอง

ประติมากรรมที่บริเวณหน้าห้องวิมาน ตรงส่วนอันตราละได้พบประติมากรรมหินทราย 2 ชิ้น ทำให้ทราบถึงลัทธิทางศาสนา และจุดประสงค์ของการสร้างปราสาท อันได้แก่

1. แท่งหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างยาวด้านละ 5 เซนติเมตร สูง 48 เซนติเมตร ด้านบนเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 22 เซนติเมตร อยู่ตรงกลาง และมีช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก (75 เซนติเมตร) เจาะเรียงเป็นแนวรอบช่องสี่เหลี่ยมตรงกลางด้านละ 5 ช่อง โบราณวัตถุชิ้นนี้ เมื่อพิจารณาจากการเจาะช่องดังกล่าว อาจหมายถึงการบรรจุแผ่นฤกษ์เพิ่มความเป็นสิริมงคลก่อนการก่อสร้างอาคาร หรือกระทำมงคลพิธีต่าง ๆ ซึ่งเราก็เคยได้พบการฝังแผ่นฤกษ์ตามกรุของศาสนสถานหลาย ๆ แห่ง นอกจากนี้แผ่นหินที่เจาะช่องเป็นรูปหลุมเรียงกันเหล่านี้อาจมีความหมายถึงการจำลองจักรวาลหรือที่ประทับของเทพเจ้า โดยบรรจุวัตถุที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของเทพผู้ยิ่งใหญ่ และรูปย่อของจักรวาลที่แทนด้วยวัตถุต่าง ๆ กันลงไปตามช่อง เพื่อให้ได้ความหมายอันแสดงว่าสิ่งที่อยู่ ณ ตำแหน่งตรงกลางของแท่งหินนี้เป็นสิ่งอันเป็นมงคลสูงสุดของจักรวาล

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาพที่ 18 แท่งหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

ภาพที่ 19 ศิวลึงค์หัก และ แท่งหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

2. ศิวลึงค์หักเป็นหินทราย มีฐานล่างรูปสี่เหลี่ยม กว้าง 45 เซนติเมตร ส่วนบนชำรุดหักหายไป แต่สันนิษฐานได้ว่าคงมีทรงโค้งมน สูง 1.30 เมตร แท่งหินนี้น่าจะสลักเป็น 3 ส่วน ส่วนล่างทำเป็นทรงสี่เหลี่ยม ส่วนกลางสลักเป็นทรง 8 เหลี่ยม และส่วนยอดทำเป็นทรงโค้งมน ศิวลึงค์ที่มีการแบ่งเป็น 3 ส่วนลักษณะนี้ เรียกกันว่า แบบประเพณีนิยม โดยถือเป็นรูปเคารพสูงสุดของศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นการรวมเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ 3 องค์เข้าด้วยกัน (ตรีมูรติ) อันได้แก่ ส่วนบนโค้งมน เรียกว่า “รุทรภาค” หมายถึง พระศิวะ (อิศวร) ส่วนกลางทรงแปดเหลี่ยม เรียกว่า “พรหมภาค” หมายถึง พระพรหม ส่วนล่างทรงสี่เหลี่ยม เรียกว่า “วิษณุภาค” หมายถึง พระวิษณุ (นารายณ์) ศิวลึงค์นั้น ถือเป็นสัญลักษณ์หรือรูปเคารพแทนองค์พระศิวะ โดยทำเป็นรูปอวัยวะเพศชายซึ่งสืบมาจากความเชื่อดั้งเดิมตั้งแต่สมัยอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุของอินเดียแล้ว โดยมากศิวลึงค์มักจะพบประดิษฐานอยู่บนแท่นที่เรียกว่า “โยนิโทरणะ” อันเป็นเครื่องหมายของเครื่องเพศหญิง เจ้าแม่ปารพตีอันเป็นภาคหญิงของพระศิวะ กำเนิดของการบูชาศิวลึงค์ มีเรื่องเล่าในปุราณะ มหาภารตะ มีใจความคล้าย ๆ กันคือ ในครั้งหนึ่งพระพรหมกับพระวิษณุถกเถียงกันว่า ใครยิ่งใหญ่กว่ากัน และใครเป็นผู้สร้างจักรวาล แต่ก็ตกลงกันไม่ได้ จนเกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้นมา กล่าวคือมีวัตถุรูปเหมือนแสวมหีมาเป็นเปลวไฟร้อนแรงมาก ผุดขึ้นมาจากพื้น โลกพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าจนมองไม่เห็นยอดพระวิษณุกับ พระพรหมจึงเลิกการโต้แย้ง และสงสัยกันว่านี่คืออะไร มีที่ตั้งต้นและจุดจบที่ไหนด พระวิษณุก็เลยแปลงเป็นหมูป่า (วราหะ) ขุดตามเสาะไปคูเบื้องล่าง ส่วนพระพรหมก็แปลงร่างเป็นหงส์ เพื่อไปดูส่วนยอดของเสาดังกล่าว ในการนี้ใช้เวลาหลายกัลป์ พระวิษณุขุดลงไปเพียงใดก็ไม่พบจุดตั้งต้น จึงยอมแพ้ สำหรับพระพรหมก็เช่นเดียวกัน หากขุดสิ้นสุดไม่พบ แต่ระหว่างทางพบ

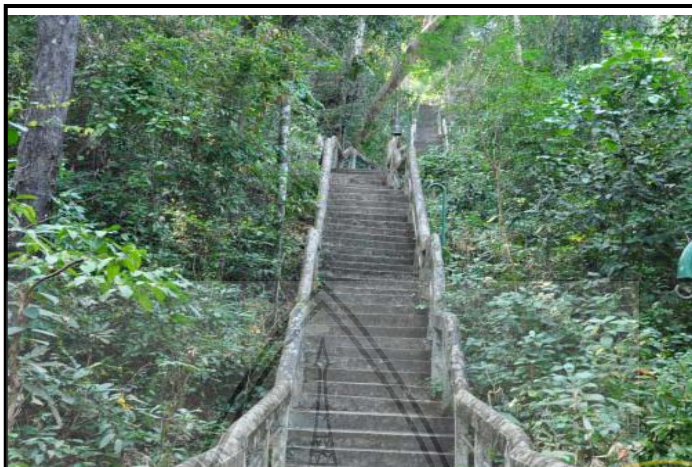
ดอกไม้ดอกหนึ่งหล่นลงมาจากฟ้าพระพรหมก็ถามว่าเล่นมาจากที่ใด ดอกไม้ดังกล่าวก็บอกว่าตกมาจากเครื่องประดับเศียรของพระศิวะซึ่งใช้เวลานานหลายกัลป์กว่าจะลงมาถึงที่พระพรหมประทับอยู่ พระพรหมจึงกลับลงมาพบกับพระวิษณุข้างล่าง พระวิษณุก็ยอมแพ้ ส่วนพระพรหมกล่าวเท็จในทำนองว่าพบจุดสิ้นสุดแล้ว ทั้ง ๆ ที่ไปไม่ถึงเมื่อพุดจบเสาเพลิงก็ระเบิดออก ปรากฏรูปของพระศิวะขึ้นมากลางเสา และประกาศว่าสิ่งนี้คือพลังอำนาจของพระองค์เองซึ่งพลังอำนาจไม่สามารถวัดได้ ไม่มีจุดตั้งต้น และไม่มีจุดจบ และจะดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ เพื่อเป็นแกนของโลกทั้งหลายทั้งเบื้องบนและเบื้องล่าง พระวิษณุและพระพรหมจึงยอมรับในพลังอำนาจของ พระศิวะ บางกัมภีร์เล่าต่อว่า เพื่อเป็นการลงโทษพระพรหมที่กล่าวเท็จ พระศิวะจึงตัดเศียรที่ 5 ออก ทำให้พระพรหมมี 4 เศียร ภาพรูปแบบนี้ถือเป็นภาคหนึ่งของพระศิวะมีชื่อว่า “ลึง โศทกวมูรติ” การเรียกชื่อส่วนต่าง ๆ ของศิวลึงค์นั้น สามารถอธิบายได้ดังนี้

ส่วนฐานล่าง ที่ทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมหมายถึง โลกเบื้องล่าง อันเป็นสถานที่ที่พระวิษณุลงไปค้นหาจุดตั้งต้น จึงเรียกว่า “วิษณุภาค”

ส่วนกลาง ที่ทำเป็นรูปแปดเหลี่ยมนั้น หมายถึง อากาศ-พื้นโลก (ระหว่างสวรรค์กับ พื้นดิน) จะแบ่งออกได้เป็น 8 ทิศ และเป็นสถานที่ที่พระพรหมขึ้นไปค้นหาจุดสิ้นสุดและพระพรหมก็เป็นเทพผู้รักษาทิศเบื้องบนจึงเรียกว่า “พรหมภาค”

ส่วนบน ทำเป็นรูปทรงโค้ง หมายถึง สิ่งที่สูงที่สุดอันได้แก่ สวรรค์ ที่เป็นโลกของพระศิวะจึงเรียกว่า “รุทราภาค”

รูปแบบศิลปะและอายุสมัยการสร้าง ศาสนสถานบนภูเขาโดยใช้แผนผังการเข้าสู่เทวสถานที่ยื่นมาจากเชิงเขาเพื่อเข้าสู่ตัวปราสาทที่อยู่ด้านบนเช่นนี้ น่าจะเป็นลักษณะเช่นเดียวกับเทวสถานสำคัญอีกหลายแห่ง เช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทเขาพระวิหาร กล่าวคือเป็นเทวสถานที่ใช้แก่เป็นหลัก ซึ่งเป็นที่นิยมกันตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา อาจเทียบเคียงรูปทรงโดยรวมของพระธาตุกุเพ็ท ได้กับประสาทรินพิมาย ปราสาทเขาพนมรุ้ง ได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อพิจารณาถึงประสาทรินที่อยู่พื้นที่ใกล้เคียง เช่น พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุคุ่ม ปราสาท องค์โนพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น ก็พบว่ามีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 อาจตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่าพระธาตุกุเพ็ทแห่งนี้เป็นงานสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ในศิลปะเขมรแบบบาปวน- นครวัดเช่นเดียวกัน และสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถานเนื่องในศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ

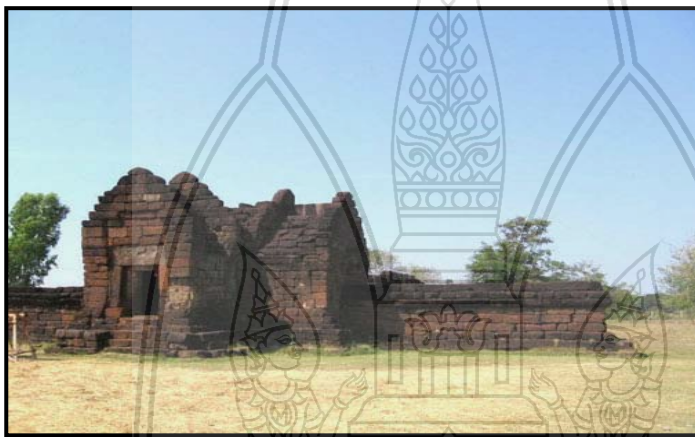
ภาพที่ 20 บันไดทางขึ้นเทวสถานปราสาทพระธาตุภูเพ็ก
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 21 ทางขึ้นเทวสถานพระธาตุภูเพ็ก
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

บนยอดเขาภูเพ็กนั้นนอกจากจะมีปราสาทหินอยู่แล้ว ทางด้านทิศตะวันตก ด้านหลังของตัวปราสาทห่างออกไปประมาณ 300 เมตร ในบริเวณที่สุดขอบเขตของลานบนยอดเขา ได้พบแหล่งตัดหินทรายที่นำมาใช้สร้างเทวสถานแห่งนี้ด้วย โดยชาวบ้านเรียกบริเวณนี้ว่า “แก้นแท้” ซึ่งเป็นการโยงเอาเรื่องราวตามตำนานอุรังคธาตุมาประกอบ ในบริเวณลานตัดหินนี้ พบร่องรอยการสกัดหินอยู่ทั่วไป ใช้วิธีการสกัดหินเป็นร่องกว้างประมาณ 10 เซนติเมตร ตลอดแนว จากการสังเกตร่องรอยการสกัดหิน เข้าใจว่าคงใช้อุปกรณ์โลหะ ประเภทสิ่ว สกัดลงไปบนเนื้อหินตามแนวร่องที่กำหนดไว้จนได้ขนาดตามที่ต้องการ แล้วจึงนำไปก่อสร้างเทวสถาน

6. กู่พันนา (ปราสาทบ้านพันนา) ที่ตั้งและสภาพทั่วไปกู่พันนา หรือปราสาทบ้านพันนา ตั้งอยู่ในเขตของวัดกู่แก้ววราราม บ้านพันนา ตำบลพันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร หรือบริเวณรั้วที่ 17°26' 20" เหนือ และแวง 103° 33' 41" ตะวันออก พิกัดกริด 48 QUE 473286 สภาพโดยทั่วไปของกู่พันนาเป็นลักษณะของเนินดินอยู่กลางพื้นที่เกษตรกรรม โดยอยู่ห่างจากตัวหมู่บ้านพัฒนามาทางทิศตะวันตกประมาณ 300 เมตร ทางด้านทิศใต้ของกู่พันนามีร่องรอยคล้ายสระน้ำโบราณ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่ 1 สระ แต่สภาพในปัจจุบันถูกบุกรุกทำลายไปเกือบหมดแล้ว การเดินทางเข้าสู่กู่พันนา โดยถ้าเดินทางออกจากตัวอำเภอสว่างแดนดินให้มาตามทางหลวงหมายเลข 22 อุดรธานี-สกลนคร ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 11 กิโลเมตร หรือ เมื่อถึงหลักกิโลเมตรที่ 88 มาเล็กน้อยให้เลี้ยวขวาเข้าไปตามทางลูกรัง ทางเข้าบ้านพันนา) จากนั้นจึงเลี้ยวแยกขวาอีกครั้งเข้าสู่ตัวปราสาทหิน

ภาพที่ 22 ประตูล้อม (โคปุระ) ปราสาทพันนา
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

แผนผังและองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของปราสาทบ้านพันนา ประกอบด้วย ปราสาทประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ 10 เมตร เป็นประธานหลักของศาสนสถาน ด้านนอกมีกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงล้อมรอบอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้าง 25 เมตร ยาว 35 เมตร ทางด้านหน้ามีประตูล้อม (โคปุระ) อยู่ 1 ประตู ส่วนทางมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ 1 สระ ปราสาทประธานปัจจุบันคงเหลือเฉพาะฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 10 x 10 เมตร ก่อด้วยศิลาแลง โผล่สูงจากพื้นดินประมาณ 1-2 เมตร เท่านั้น จึงยังไม่สามารถทราบรูปทรงที่สมบูรณ์ได้ว่ามีลักษณะเช่นใดแน่ชัด ทางด้านหน้าขององค์ประสาท มีแท่งหินทรายที่เข้าใจว่าเป็นชิ้นส่วนของธรณีประตูตั้งปักอยู่ 1 ชิ้น มี

ความกว้าง 60 เซนติเมตร และสูงจากพื้น 50 เซนติเมตร ชั้นส่วนดังกล่าวคงเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของอาคารที่นิยมใช้หินทรายเป็นวัสดุในส่วนที่ต้องการรับและถ่ายน้ำหนัก ซึ่งศิลาแลงมีคุณสมบัติที่ค้ำยันกว่า

ภาพที่ 23 ปราสาทประธานก่อด้วยศิลาแลง

ที่มา:จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

นอกจากนี้ทางด้านหน้าของปราสาทประธาน ได้มีการนำเอาก้อนแลงมาเรียงต่อขอบทั้งสองข้างของแนวปราสาทไปจนจรดกับประตูซุ้มด้านหน้า คล้ายทางเดินเชื่อมต่อกัน ซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็นการนำมาเรียงเพิ่มเติมขึ้นในชั้นหลัง ส่วนกำแพงแก้วและประตูซุ้ม (โคปุระ) กำแพงแก้วที่ล้อมรอบอาณาบริเวณของปราสาทประธานนั้น อยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาดกว้าง 25 เมตร ยาว 35 เมตร โดยใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุในการก่อสร้างรูปทรงของกำแพงแก้วจะก่อเป็นกำแพงตั้งตรงปลายด้านบนทำเป็นคล้ายทรงพุ่ม ที่ส่วนยอดสุดสลักเป็นร่องยาวตลอดทั้งแนวกำแพง เพื่อให้เลื้อยแผ่นทับหลังทรงสี่เหลี่ยมมาเสียบวางด้านบนได้ประตูซุ้ม (โคปุระ) หรือ ช่องประตูทางเข้า มีอยู่เฉพาะทางด้านหน้า (ทิศตะวันออก) เพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการบังคับให้สามารถเข้าออกเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกเท่านั้น โคปุระนี้ มีแผนผังเป็นรูปกากบาทกล่าวคือมีห้องกลาง 1 ห้อง และมีห้องมุขยื่นออกไปทุกทิศ โดยมุขทิศตะวันออก/ตะวันตก สามารถทะลุผ่านห้องกลางเพื่อใช้เป็นทางเข้า/ออกได้ ส่วนมุขด้านทิศเหนือ/ใต้ สามารถเข้าไปได้เฉพาะจากห้องกลางเท่านั้น ในปัจจุบันส่วนของโคปุระนี้ถือว่ายังมีสภาพดีกว่าโครงสร้างของปราสาทในส่วนอื่น ๆ ทั้งหมด การก่อเครื่องบนของหลังคาโคปุระ จะใช้วิธีเหลื่อมหินเข้าหากันที่ละน้อยจนไปบรรจบกันด้านบน สำหรับกรอบประตู/ทับหลังก็ใช้ก้อนศิลาแลงที่มีขนาดยาวมารับน้ำหนัก ซึ่งปัจจุบันมีรอยร้าวอยู่หลายจุดแล้ว

โคปุระนี้มีขนาดกว้างประมาณ 8.90 เมตร นอกจากนี้ใกล้ตัวปราสาทจะมีสระน้ำโบราณ มีฝั่งเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างยาว 12x16 เมตร โดยตั้งอยู่ทางมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธาน ก่อด้วยศิลาแลงเป็นขั้นบันไดมีแนวเอนเอียงราว 15 องศา เป็นอย่างน้อย สามารถเดินลงไปได้ถึงระดับน้ำหรือถึงก้นสระได้

ภาพที่ 24 บารายกู่พันนา

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

รูปแบบศิลปกรรมและข้อสันนิษฐาน รูปแบบของอาคารในลักษณะดังกล่าวที่ประกอบด้วย ปราสาทประธานขนาดไม่ใหญ่โตสร้างด้วยศิลาแลง และกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยมีโคปุระทางด้านทิศตะวันออก (ด้านหน้า) เพียงด้านเดียว และที่มุมด้านนอก มีสระน้ำ 1-2 สระกรูบด้วยศิลาแลงเช่นนี้ เราได้พบกันอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในเขตภาคอีสานของไทยและดินแดนเขมร อาคารลักษณะนี้เชื่อกันว่าเป็นศาสนสถานประจำ “อโรคยศาล” (โรงพยาบาล) โดยปราสาทหินหลายแห่งที่มีลักษณะดังกล่าว ได้ ค้นพบศิลาจารึกที่บ่งบอกว่าเป็น “อโรคยศาล” และบางแห่งก็ได้พบรูป พระโพธิสัตว์วิภัสชยุรอุวฑูรย์ ประภาผู้เป็นประธานแห่งความไม่มีโรคอีกด้วย จึงมีความเป็นไปได้ว่าปราสาทบ้านพันนาก็น่าจะเป็นอโรคยศาลแห่งหนึ่งเช่นกัน อย่างไรก็ตามในบรรดาอโรคยศาลที่พบกันทั่วไปมักมีอาคารขนาดเล็กที่เรียกว่า “บรรณาลัย” อยู่ที่มุมด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ภายในเขตกำแพงแก้วด้วย แต่จากการสำรวจที่ปราสาทบ้านพันนาไม่พบอาคารดังกล่าว เป็นไปได้ว่าอาจถูกรื้อถอนไปแล้ว สถานที่แห่งนี้เรียกกันว่า “อโรคยศาล” เป็นรูปแบบอาคารสาธารณูปโภคที่เกิดขึ้นจากพระราชดำริของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ของเขมร (ในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ศิลปะแบบบาเยน) ซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มีพระประวัติว่า พระองค์ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าธรณินทรวรมันที่ 2 และพระนางจันทาณี (ธิดา

พระเจ้าธรรมวรมันที่ 3) พระองค์ทรงประสูติราว พ.ศ.1670 และได้อภิเษกสมรสกับ เจ้าหญิง ชัยราชเทวีตั้งแต่ยังเยาว์ ในระหว่างที่เจ้าชายชัยวรมันเสด็จไปสู่กับจามปา ก็ได้ทราบข่าวว่าพระราช บิดาลิ้นพระชนม์ และถูกตรีภูวนาทีพยียึดอำนาจได้ พระองค์จึงต้องทรงลี้ภัยหลบซ่อนอยู่นาน 15 ปี และเข้าใจกันว่าพระองค์คงได้ทรงศึกษาพุทธศาสนานิกายมหายานอย่างลึกซึ้งในช่วงเวลาดังกล่าว และคงเป็น โอกาสที่พระองค์ได้สัมผัสถึงความทุกข์ยากของราษฎรว่าเป็นเช่นไร ด้วยเหตุนี้เมื่อ พระองค์ขึ้นครองราชย์และปราบปรามศัตรูจนสงบเรียบร้อยแล้ว พระองค์ก็โปรดให้สร้าง สาธารณูปโภคหลายสิ่งหลายอย่างให้แก่ราษฎร อาทิ การสร้างบ้านมีไฟ หรือ ธรรมศาลา ตาม ระยะทางทุก ๆ 15 กิโลเมตร จากศูนย์กลางของเมือง ไปยังหัวเมืองต่าง ๆ ซึ่งในศิลาจารึกที่ปราสาท พระบรรค์ ประเทศกัมพูชาระบุว่า ได้ทรงสร้างธรรมศาลาทั่วราชอาณาจักรถึง 102 แห่ง และได้ โปรดให้สร้างอโรคยศาล (หรือโรงพยาบาล) ทั่วราชอาณาจักรจำนวนถึง 20 แห่ง

ภาพที่ 25 กู่พินนาบริเวณภายใน
ที่มาจิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

อายุสมัย ปราสาทหินหลังนี้ คงสร้างขึ้นในศิลปะแบบขอม ราวพุทธศตวรรษที่ 18 เพื่อใช้เป็นศาสนสถานประจำอโรคยศาล ซึ่งศาสนสถานในสมัยนี้ สร้างขึ้นในศาสนาพุทธนิกาย มหายานเป็นสำคัญ

ตอนที่ 2 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยงที่มีต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมใน
จังหวัดสกลนคร

2.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป/ข้อมูลส่วนบุคคล ของนักท่องเที่ยง

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน(คน)	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	181	45.25
หญิง	219	54.75
รวม	400	100
อายุ		
15 – 22 ปี	247	61.75
23 – 30 ปี	49	12.25
31 – 40 ปี	48	12
41 – 50 ปี	34	8.5
มากกว่า 51 ปี	22	5.5
รวม	400	100
สถานภาพ		
โสด	322	80.5
สมรส	58	14.5
อื่นๆ (ไปรตระบุ.....)	20	5
รวม	400	100

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ลักษณะส่วนบุคคล	จำนวน (คน)	ร้อยละ
4. อาชีพ		
รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	64	16
พนักงานบริษัทเอกชน	16	4
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	24	6
เกษตรกร	4	1
นักเรียน/นักศึกษา	250	62.5
พ่อบ้าน/แม่บ้าน	16	4
อื่นๆ (โปรดระบุ.....)	26	6.5
รวม	400	100
5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน		
ต่ำกว่า 3,000 บาท	155	38.75
3,001 – 5,000 บาท	57	14.25
5,001 – 7,000 บาท	48	12
7,001 – 10,000 บาท	56	14
10,001 – 30,000 บาท	55	13.75
มากกว่า 30,001 บาท	29	7.25
รวม	400	100
6. ระดับการศึกษา		
ระดับประถมศึกษา	4	1
ระดับมัธยมศึกษา/ปวช.	8	2
ระดับอนุปริญญา/ปวส.	20	5
ระดับปริญญาตรี	330	82.5
ระดับปริญญาโท	37	9.25
สูงกว่าปริญญาโท	1	0.25
อื่นๆ (โปรดระบุ.....)	0	0

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
7. ภูมิภาค		
ภาคกลาง	9	2.3
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	370	92.5
ภาคใต้	9	2.3
ภาคเหนือ	12	3.0
ภาคตะวันตก	0	0
รวม	400	100

จากตารางที่ 3 สรุปได้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.75 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 45.25

อายุระหว่าง 15-22 ปี คิดเป็นร้อยละ 61.75 รองลงมา 23-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.25 และ 30-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 12

สถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 80.5 และ สถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 14.5

ประกอบอาชีพ นักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 62.5 เป็นส่วนใหญ่ รองลงมา อาชีพรับราชการ คิดเป็นร้อยละ 16 และพนักงานรัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 6.5 ตามลำดับ

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 3,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 38.75 รองลงมา 3,000-5,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 14.25 และ 10,001 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.75 ตามลำดับ

การศึกษาระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 82.5 รองลงมา ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 9.25 และระดับ ปวส. คิดเป็นร้อยละ 5 ตามลำดับ

ภูมิภาค อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 92.5 รองลงมา ภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 3 และ ภาคกลางกับภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 2.3 ตามลำดับ

2.2 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีผลต่อการมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ตารางที่ 4 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม
ในจังหวัดสกลนคร

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
1. ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดสกลนครในครั้งนี้กับใคร		
เดินทางคนเดียว	47	11.75
มากับญาติหรือคนในครอบครัว	160	40
มากับเพื่อน	163	40.75
อื่นๆ (ไปรกระบุ.....)	30	7.50
2. ท่านเคยเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครหรือไม่		
ไม่เคย	102	25.50
เคย	175	43.75
มากกว่า 1 ครั้ง	123	30.75
3. พาหนะที่ท่านใช้ในการเดินทางครั้งนี้คือ		
รถยนต์ส่วนตัว	276	69
รถบัสหรือรถตู้ของบริษัทนำเที่ยว	19	4.75
รถโดยสารประจำทาง	80	20
อื่นๆ (ไปรกระบุ.....)	25	6.25
4. การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครครั้งนี้ท่านมีค่าใช้จ่ายประมาณเท่าใด		
ต่ำกว่า 1,000 บาท	189	47.25
1,001 – 2,000 บาท	116	29
2,001 – 3,000 บาท	55	13.75
ตั้งแต่ 3,001 บาทขึ้นไป	40	10

ตารางที่ 4 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม
ในจังหวัดสกลนคร (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
5. ท่านเคยเดินทางไปยังโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครที่ใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)*		
พระธาตุเชิงชุม	345	33.72
พระธาตุคุ่ม	162	15.84
พระธาตุภูเพ็ก	192	18.77
พระนารายณ์เจงเวง	262	25.61
คู่ม้านา	62	6.06
รวม	1,023	100
6. จากข้อ 5. เพราะเหตุใดท่านจึงเลือกเดินทางมาเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัด สกลนคร		
เลื่อมใส ศรัทธา	135	33.75
การเดินทางสะดวก	94	23.50
ความสวยงามของ โบราณสถาน	88	22
แก้บ่น	10	2.50
ความมีประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง	73	18.25
7. ท่านทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครจากสื่อ		
ทางโทรทัศน์	32	8
ทางสื่อสิ่งพิมพ์	31	7.75
ทางสื่อวิทยุ	39	9.75
ทางสื่ออินเทอร์เน็ต	49	12.25
ญาติพี่น้องหรือเพื่อน	235	58.75
อื่นๆ (ไปรกระบุ.....)	14	3.50

ตารางที่ 4 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม
ในจังหวัดสกลนคร (ต่อ)

รายการ	จำนวน	ร้อยละ
8. ท่านใช้เวลาเที่ยวชมโบราณสถานศิลปะขอมแต่ละแห่งนานเท่าใด		
น้อยกว่า 1 ชั่วโมง	310	77.5
มากกว่า 2 ชั่วโมง	34	8.5
1-2 ชั่วโมง	56	14.0
รวม	400	100

หมายเหตุ: สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

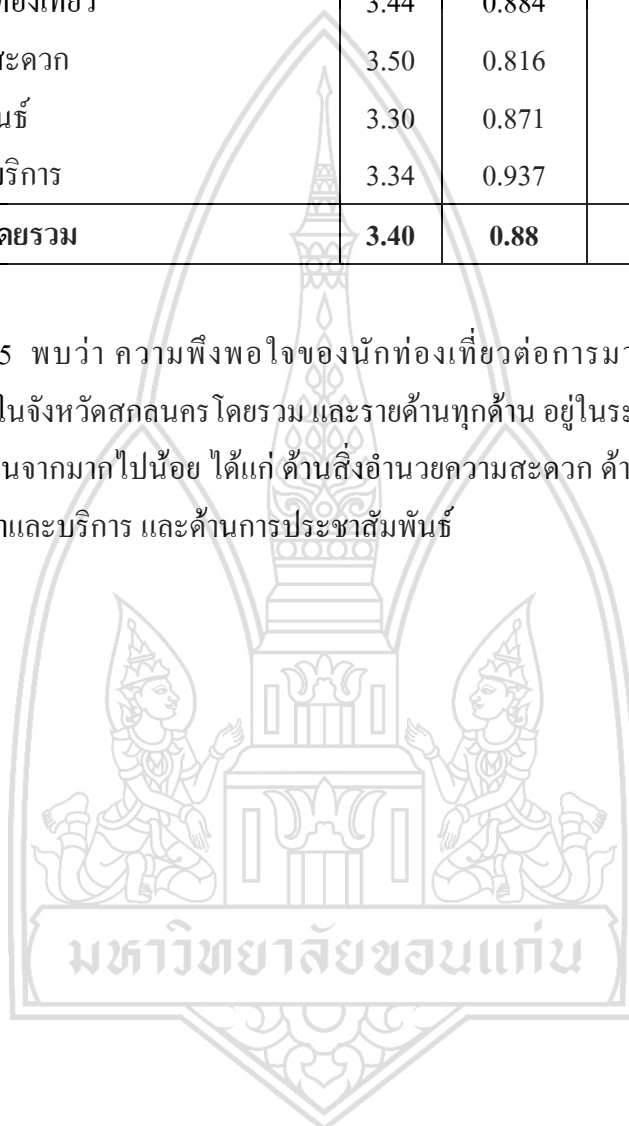
จากตารางที่ 4 พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาท่องเที่ยว ในครั้งนี้กับเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 40.75 รองลงมา มากับญาติ หรือคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 40 และเดินทางคนเดียว คิดเป็นร้อยละ 11.75 และส่วนใหญ่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร คิดเป็นร้อยละ 43.75 พาหนะที่ใช้ในการเดินทาง รถยนต์ส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 69 รองลงมา รถโดยสารประจำทาง คิดเป็นร้อยละ 20 และอื่นๆ 6.25 การเดินทางท่องเที่ยว ในจังหวัดสกลนครครั้งนี้ท่านมีค่าใช้จ่ายประมาณ ต่ำกว่า 1,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 47.25 รองลงมา 1,001 – 2,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 29 และ 2,001 – 3,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.75 และเคยเดินทางมาท่องเที่ยว พระธาตุเชิงชุม คิดเป็นร้อยละ 33.72 รองลงมา พระธาตุนารายณ์แจงแวง คิดเป็นร้อยละ 25.61 และ พระธาตุภูเพ็ก คิดเป็นร้อยละ 18.77 เหตุผลในการเดินทาง เพราะเลื่อมใส ศรัทธา คิดเป็นร้อยละ 33.75 รองลงมา การเดินทางสะดวก คิดเป็นร้อยละ 23.50 และความสวยงาม ของโบราณสถาน คิดเป็นร้อยละ 22 โดยทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวจากญาติพี่น้องหรือเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 58.75 รองลงมา สื่ออินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 12.25 และสื่อวิทยุ คิดเป็นร้อยละ 9.75 ระยะเวลาที่ใช้ในการเที่ยวชมโบราณสถานศิลปะขอม โดยส่วนมากจะใช้เวลาน้อยกว่า 1 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 77.5 รองลงมาใช้เวลา 1-2 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 14 และใช้เวลามากกว่า 2 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 8.5 ตามลำดับ

2.3 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร โดยรวมและรายด้านดังแสดงในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 5 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมใน
จังหวัดสกลนคร โดยรวมและรายด้าน

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว	\bar{X}	S.D	ระดับความพึงพอใจ
1. ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	3.44	0.884	ปานกลาง
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	3.50	0.816	
3. ด้านการประชาสัมพันธ์	3.30	0.871	
4. ด้านราคาสินค้าและบริการ	3.34	0.937	
โดยรวม	3.40	0.88	ปานกลาง

จากตารางที่ 5 พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครโดยรวม และรายด้านทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลางโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยรายด้านจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านราคาสินค้าและบริการ และด้านการประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 6 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัด
สกลนคร เป็นรายข้อในแต่ละด้าน

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว	\bar{X}	S.D	ระดับความ พึงพอใจ
1. ด้านแหล่งท่องเที่ยว			
1.1 มีความสวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม	3.29	0.948	ปานกลาง มาก
1.2 มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ	3.55	0.836	
1.3 มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์	3.47	0.869	
รวม	3.44	0.884	ปานกลาง
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก			
2.1 มีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์	3.53	0.725	มาก
2.2 มีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่เข้ามาท่องเที่ยวโดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล	3.50	0.847	ปานกลาง
2.3 บริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีป้ายสื่อความหมายและป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี	3.47	0.875	ปานกลาง
รวม	3.50	0.816	ปานกลาง
3. ด้านการประชาสัมพันธ์			
3.1 มีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี	3.27	0.902	ปานกลาง
3.2 มีการออกสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น เคเบิลทีวี วารสารการท่องเที่ยว , ป้ายสื่อพิมพ์ต่างๆ	3.32	0.839	ปานกลาง
รวม	3.30	0.871	ปานกลาง
4. ด้านราคาสินค้าและบริการ			
4.1 ความเหมาะสมด้านราคาที่พัก	3.50	0.867	ปานกลาง
4.2 ความเหมาะสมด้านราคาร้านอาหาร	3.20	0.988	ปานกลาง
4.3 ความเหมาะสมราคาของที่ระลึก	3.31	0.955	ปานกลาง
รวม	3.34	0.937	ปานกลาง

จากตารางที่ 6 พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง แยกเป็นรายด้าน ดังนี้

ด้านแหล่งท่องเที่ยวมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมากและปานกลาง โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และมีความสวยงาม โดยรอบและสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกมีความพึงพอใจ อยู่ในระดับมากและปานกลาง โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ บริการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ มีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่เข้ามาท่องเที่ยว โดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล และบริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม มีป้ายสื่อความหมายและป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี

ด้านการประชาสัมพันธ์มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ มีการออกสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น เคเบิลทีวี วารสารการท่องเที่ยว ป้ายสื่อพิมพ์ต่างๆ และมีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

ด้านราคาสินค้าและบริการ มีความพึงพอใจ อยู่ในระดับปานกลางทุกข้อ โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ ความเหมาะสมด้านราคาที่พัก และความเหมาะสมราคาของที่ระลึก ความเหมาะสมด้านราคาร้านอาหาร

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ที่มีเพศ อายุ สถานภาพ รายได้และระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กัน

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		เพศ		Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		ชาย	หญิง			
1. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม ความสวยงามโดยรวม และสภาพภูมิทัศน์ เหมาะสม	น้อย	4	10	14	4.482	.345
	ที่สุด	28.6	71.4	100		
	น้อย	34	29	63		
		54.0	46.0	100		
	ปาน	62	87	149		
		41.6	58.4	100		
	กลาง	65	76	141		
		46.1	53.9	100		
	มาก	16	17	33		
		48.5	51.5	100		
มากที่สุด	181	219	400			
	45.3	54.8	100			

P-Value = .345 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		เพศ		Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		ชาย	หญิง			
2. มีชื่อเสียงเป็นยอมรับ	น้อย	2	3	5	1.916	.751
	ที่สุด	40	60	100		
	น้อย	13	18	31		
		41.9	58.1	100		
	ปานกลาง	67	81	148		
		45.3	54.7	100		
	มาก	75	97	172		
		43.6	56.4	100		
	มากที่สุด	24	20	44		
		54.5	45.5	100		
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = .751 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านมีชื่อเสียงเป็นยอมรับ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านแหล่งท่องเที่ยว		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
3. คุณค่าการแก้การอนุรักษ์	น้อยที่สุด	5	1	6	8.556	.073
		83.3	16.7	100		
	น้อย	24	24	48		
		50	50	100		
	ปานกลาง	50	85	135		
		37.0	63.0	100		
	มาก	86	90	176		
		48.9	51.1	100		
	มากที่สุด	16	19	35		
		45.7	54.3	100		
Total	181	219	400			
	45.3	54.8	100			

P-Value = .073 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านคุณค่าการแก้การอนุรักษ์

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ						
4. สิ่งอำนวยความสะดวก ขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า, ประปา, โทรศัพท์	น้อย	0	1	1	6.741	.150
	ที่สุด	0	100	100		
	น้อย	5	18	23		
		21.7	78.3	100		
	ปานกลาง	78	89	167		
		46.7	53.3	100		
	มาก	86	94	180		
		47.8	52.2	100		
มากที่สุด	12	17	29			
	41.4	58.6	100			
Total		181	219	400		

P-Value = .150 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
5. มีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่เข้ามาท่องเที่ยวโดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล	น้อยที่สุด	2	3	5	12.071	.071
	มากที่สุด	40	60	100		
	น้อย	16	22	38		
		42.1	57.9	100		
	ปานกลาง	53	95	148		
		35.8	64.2	100		
	มาก	85	84	169		
		50.3	49.7	100		
	มากที่สุด	25	15	40		
		62.5	37.5	100		
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = .071 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านพื้นที่จอดรถ

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านแหล่งท่องเที่ยว		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ						
6. ป้ายสื่อความหมาย และป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี	น้อย	1	0	1	10.442	.034
	ที่สุด	100	0	100		
	น้อย	28	28	56		
		50	50	100		
	ปานกลาง	52	90	142		
		36.6	63.4	100		
	มาก	83	74	157		
		52.9	47.1	100		
	มากที่สุด	17	27	44		
		38.6	61.4	100		
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = .034 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านป้ายสื่อความหมาย

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านการประชาสัมพันธ์		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
7. มีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยว	น้อยที่สุด	7	5	12	6.263	.180
		58.3	41.7	100		
	น้อย	26	34	60		
		43.3	56.7	100		
	ปานกลาง	66	98	164		
		40.2	59.8	100		
	มาก	65	72	137		
		47.4	52.6	100		
	มากที่สุด	17	10	27		
		63.0	37.0	100		
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = .180 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า เพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านการมีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านการประชาสัมพันธ์		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ						
8. สื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น เคเบิลทีวี วารสารการท่องเที่ยว ,ป้ายสื่อพิมพ์ต่างๆ	น้อย	5	4	9	3.609	.461
	ที่สุด	55.6	44.4	100		
	น้อย	16	27	43		
		37.2	62.8	100		
	ปานกลาง	80	107	187		
		42.8	57.2	100		
	มาก	68	66	134		
		50.7	49.3	100		
มากที่สุด	12	15	27			
	44.4	55.6	100			
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value =.461 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านสินค้าและบริการ		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ						
9. ด้านราคาที่พัก	น้อยที่สุด	2	1	3	12.392	.015
		66.7	33.3	100		
	น้อย	28	18	46		
		60.9	39.1	100		
	ปานกลาง	51	95	146		
		34.9	65.1	100		
	มาก	78	82	160		
		48.8	51.3	100		
มากที่สุด	22	23	45			
	48.9	51.1	100			
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = 0.461 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านสินค้าและบริการ		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ						
10.ความเหมาะสมด้าน ราคาร้านอาหาร	น้อย	8	15	23	2.908	.573
	ที่สุด	34.8	65.2	100		
	น้อย	26	38	64		
		40.6	59.4	100		
	ปาน	68	86	154		
		44.2	55.8	100		
	มาก	64	65	129		
		49.6	50.4	100		
มากที่สุด	15	15	30			
	50	50	100			
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = .573 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในความเหมาะสมด้านราคาร้านอาหาร

ตารางที่ 7 แสดงค่าไค-สแควความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครกับปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว (ต่อ)

ด้านสินค้าและบริการ		เพศ		Total	Chi Square	P Value
		ชาย	หญิง			
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ						
11. ความเหมาะสมราคาของที่ระลึก	น้อยที่สุด	9	10	19	8.255	.084
		47.4	52.6	100		
	น้อย	22	30	52		
		42.3	57.7	100		
	ปานกลาง	53	91	144		
		36.8	63.2	100		
	มาก	81	74	155		
		52.3	47.7	100		
มากที่สุด	16	14	30			
	53.3	46.7	100			
Total		181	219	400		
		45.3	54.8	100		

P-Value = .084 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในความเหมาะสมด้านราคาของที่ระลึก

จากตารางที่ 7 พบว่า ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่าง เพศกับความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร ด้านแหล่งท่องเที่ยว โดยทดสอบค่า Chi-square พบว่า ปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ นั่น คือ เพศไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อ
การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
1. แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานศิลปะ ขอมความสวยงาม โดยรอบและสภาพภูมิ ทัศน์เหมาะสม	น้อย ที่สุด	7	3	4	14	25.137	.001
		50%	21.4	28.6	100		
	น้อย	46	15	2	63		
		73.0	23.8	3.2	100		
	ปาน กลาง	124	20	5	149		
		83.2	13.4	3.4	100		
	มาก	119	15	7	141		
		84.4	10.6	5.0	100		
มาก ที่สุด	26	5	2	33			
	78.8	15.2	6.1	100			
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.001 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์
ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ในด้านความ
สวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value	
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น				
2. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีชื่อเสียงเป็นขอมรับ	น้อยที่สุด	3	1	1	5	15.824	.045	
		60	20	20	100			
	น้อย		18	9	4			31
			58.1	29.0	12.9			100
	ปานกลาง		119	22	7			148
			80.4	14.9	4.7			100
	มาก		146	19	7			172
			84.9	11.0	4.1			100
มากที่สุด	36	7	1	44				
	81.8	15.9	2.3	100				
Total		322	58	20	400			
		80.5	14.5	5	100			

P-Value = 0.045 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
3. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์	น้อยที่สุด	0	5	1	6	91.626	0.000*
		0	83.3	16.7	100		
	น้อย	23	13	12	48		
		47.9	27.1	25	100		
	ปานกลาง	108	22	5	135		
		80	16.3	3.7	100		
	มาก	159	15	2	176		
		90.3	8.5	1.1	100		
	มากที่สุด	32	3	0	35		
		91.4	8.6	0	100		
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความสวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
4.บริการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	น้อยที่สุด	1	0	0	1	17.586	.025
		100	0	0	100		
	น้อย	15	4	4	23		
		65.2	17.4	17.4	100		
	ปานกลาง	125	31	11	167		
		74.9	18.6	6.6	100		
	มาก	155	21	4	180		
		86.1	11.7	2.2	100		
	มากที่สุด	26	2	1	29		
		89.7	6.9	3.4	100		
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.025 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านบริการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
5.มีพื้นที่จอดรถ	น้อยที่สุด	2	1	2	5	23.937	.002
		40	20	40	100		
	น้อย	32	5	1	38		
		84.2	13.2	2.6	100		
	ปานกลาง	108	31	9	148		
		73.0	20.9	6.1	100		
	มาก	146	17	6	169		
		86.4	10.1	3.6	100		
	มากที่สุด	34	4	2	40		
		85	10	5	100		
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.002 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านพื้นที่จอดรถ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านสิ่งอำนวยความสะดวก		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
6.ป้ายสื่อความหมายและป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี	น้อยที่สุด	0	1	0	1	71.513	.000*
		0	100	0	100		
	น้อย	28	14	14	56		
		50	25	25	100		
	ปานกลาง	120	18	4	142		
		84.5	12.7	2.8	100		
	มาก	136	19	2	157		
		86.6	12.1	1.3	100		
	มากที่สุด	38	6	0	44		
		86.4	13.6	0	100		
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านการสื่อความหมาย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
7.มีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี	น้อยที่สุด	11	1	0	12	39.933	.000*
		91.7	8.3	0	100		
	น้อย	36	21	3	60		
		60	35	5	100		
	ปานกลาง	126	23	15	164		
		76.8	14.0	9.1	100		
	มาก	123	12	2	137		
		89.8	8.8	1.5	100		
	มากที่สุด	26	1	0	27		
		96.3	3.7	0	100		
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านการสื่อความหมาย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านการประชาสัมพันธ์		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
8.มีการออกสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น เเบิ้ลทีวี วารสารการท่องเที่ยว ,ป้ายสื่อพิมพ์ต่างๆ	น้อยที่สุด	3	5	1	9	25.023	.002
		33.3	55.6	11.1	100		
	น้อย	33	10	0	43		
		76.7	23.3	0	100		
	ปานกลาง	146	28	13	187		
		78.1	15.0	7.0	100		
	มาก	117	13	4	134		
		87.3	9.7	3.0	100		
มากที่สุด	23	2	2	27			
	85.2	7.4	7.4	100			
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.002 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ในด้านการสื่อประชาสัมพันธ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ด้านราคาค่าสินค้าและบริการ		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
9.ความเหมาะสมด้านราคาที่พัก	น้อยที่สุด	1	2	0	3	32.058	.000*
		33.3	66.7	0	100		
	น้อย	27	14	5	46		
		58.7	30.4	10.9	100		
	ปานกลาง	112	25	9	146		
		76.7	17.1	6.2	100		
	มาก	144	11	5	160		
		90	6.875	3.125	100		
มากที่สุด	38	6	1	45			
	84.4	13.3	2.2	100			
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมด้านราคาที่พัก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านราคาสินค้าและบริการ		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
10.ความเหมาะสมด้านราคาอาหาร	น้อยที่สุด	19	4	0	23	24.425	.002
		82.6	17.4	0	100		
	น้อย	43	12	9	64		
		67.2	18.8	14.1	100		
	ปานกลาง	118	27	9	154		
		76.6	17.5	5.8	100		
	มาก	115	12	2	129		
		89.1	9.3	1.6	100		
	มากที่สุด	27	3	0	30		
		90	10	0	100		
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.002 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมด้านราคาที่พัก

ตารางที่ 8 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับสถานภาพ (ต่อ)

ปัจจัยด้านราคาสินค้าและบริการ		สถานภาพ			Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		โสด	สมรส	อื่น			
11.ความเหมาะสม ราคาของที่ระลึก	น้อย ที่สุด	14	4	1	19	12.803	.119
		73.7	21.1	5.3	100		
	น้อย	38	11	3	52		
		73.1	21.2	5.8	100		
	ปาน กลาง	123	20	1	144		
		85.4	13.9	0.7	100		
	มาก	123	19	13	155		
		79.4	12.3	8.4	100		
มาก ที่สุด	24	4	2	30			
	80	13.3	6.7	100			
Total		322	58	20	400		
		80.5	14.5	5	100		

P-Value = 0.119 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า สถานภาพไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมราคาของที่ระลึก

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
1. ด้านความสวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม	น้อย	0	3	5	3	3	14	4.482	.345
	ที่สุด	0	21.4	35.7	21.4	21.4	100		
	น้อย	23	10	20	3	7	63		
		36.5	15.9	31.7	4.8	11.1	100		
	ปานกลาง	105	17	13	13	1	149		
		70.5	11.4	8.7	8.7	0.7	100		
	มาก	95	16	8	11	11	141		
		67.4	11.3	5.7	7.8	7.8	100		
	มากที่สุด	24	3	2	4	0	33		
		72.7	9.1	6.1	12.1	0	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12.0	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.345 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความสวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย/ระดับความพึงพอใจ		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
2. ด้านความมีชื่อเสียง	น้อย	1	2	0	1	1	5	1.916	.751
	ที่สุด	20	40	0	20	20	100		
	น้อย	9	6	6	8	2	31		
		29.0	19.4	19.4	25.8	6.5	100		
	ปานกลาง	73	27	21	10	17	148		
		49.3	18.2	14.2	6.8	11.5	100		
	มาก	131	8	19	12	2	172		
		76.2	4.7	11.0	7.0	1.2	100		
มากที่สุด	33	6	2	3	0	44			
Total	75	13.6	4.5	6.8	0	100			
	247	49	48	34	22	400			
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.751 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความมีชื่อเสียง

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
3. ด้านคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์	น้อย	0	0	0	5	1	6	8.556	.073
	ที่สุด	0	0	0	83.3	16.7	100		
	น้อย	9	12	5	11	11	48		
		18.8	25	10.4	22.9	22.9	100		
	ปานกลาง	83	17	19	12	4	135		
		61.5	12.6	14.1	8.9	3.0	100		
	มาก	131	11	23	5	6	176		
		74.4	6.3	13.1	2.8	3.4	100		
	มากที่สุด	24	9.0	1	1	0	35		
		68.6	25.7	2.9	2.9	0	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.073 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความมีชื่อเสียง

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
4.สิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า ,ประปา ,โทรศัพท์	น้อย	0	1	0	0	0	1	6.741	.150
	ที่สุด	0	100	0	0	0	100		
	น้อย	5	5	6	4	3	23		
		21.7	21.7	26.1	17.4	13.0	100		
	ปานกลาง	90	18	29	19	11	167		
		53.9	10.8	17.4	11.4	6.6	100		
	มาก	138	18	11	10	3	180		
		76.7	10	6.1	5.6	1.7	100		
	มากที่สุด	14	7	2	1.0	5	29		
		48.3	24.1	6.9	3.4	17.2	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.150 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
5.มีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่เข้ามาท่องเที่ยว โดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล	น้อย	0	2	1	1	1	5	12.071	.071
	ที่สุด	0	40	20	20	20	100		
	น้อย	14	5	14	4	1	38		
		36.8	13.2	36.8	10.5	2.6	100		
	ปาน	80	21	20	13	14	148		
	กลาง	54.1	14.2	13.5	8.8	9.5	100		
	มาก	124	15	11	13	6	169		
		73.4	8.9	6.5	7.7	3.6	100		
	มาก	29	6	2	3	0	40		
	ที่สุด	72.5	15	5	7.5	0	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.25	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.071 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านพื้นที่จอดรถ

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
6.ด้านสื่อความหมาย และป้ายแสดงข้อมูล เป็นอย่างดี	น้อย	0	0	0	1	0	1	10.442	.034
	ที่สุด	0	0	0	100	0	100		
	น้อย	17	9	5	12	13	56		
		30.4	16.1	8.9	21.4	23.2	100		
	ปาน	87	20	23	9	3	142		
		61.3	14.1	16.2	6.3	2.1	100		
	มาก	120	10	17	9	1	157		
		76.4	6.4	10.8	5.7	0.6	100		
	มากที่สุด	23	10	3	3	5	44		
		52.3	22.7	6.8	6.8	11.4	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = .034 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุ ไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านป้ายสื่อความหมาย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย/ระดับความพึงพอใจ		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
7.มีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี	น้อย	4	7	0	0	1	12	6.263	.180
	ที่สุด	33.3	58.3	0	0	8.3	100		
	น้อย	22	11	11	14	2	60		
		36.7	18.3	18.3	23.3	3.3	100		
	ปานกลาง	94	19	21	13	17	164		
		57.3	11.6	12.8	7.9	10.4	100		
	มาก	107	11	11	6	2	137		
		78.1	8.0	8.0	4.4	1.5	100		
	มากที่สุด	20	1	5	1.0	0	27		
		74.1	3.7	18.5	3.7	0	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

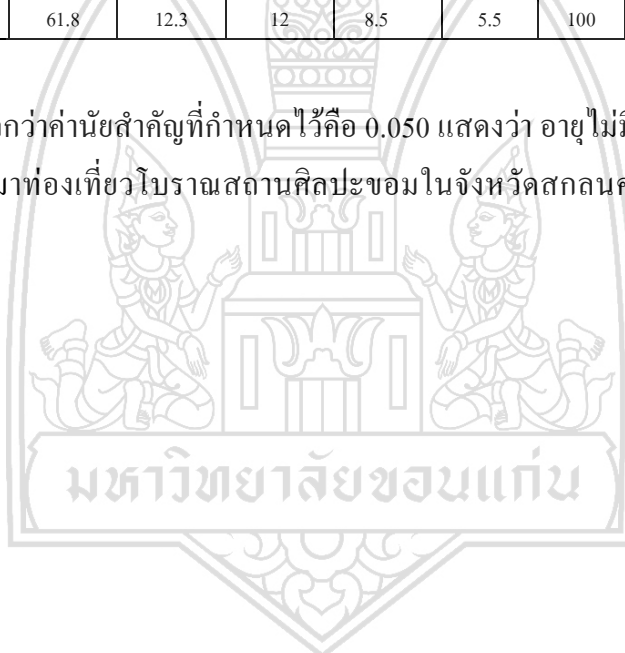
P-Value = 0.180 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านมีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยว

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
8.โฆษณา ประชาสัมพันธ์ เช่น เคเบิลทีวี วารสาร การท่องเที่ยว, ป้าย สื่อพิมพ์ต่างๆ	น้อย	3	0	0	5	1	9	3.609	.461
	ที่สุด	33.3	0	0	55.6	11.1	100		
	น้อย	14	11	10	6	2	43		
		32.6	25.6	23.3	14.0	4.7	100		
	ปาน	106	32	22	14	13	187		
		56.7	17.1	11.8	7.5	7.0	100		
	มาก	105	4	12	7.0	6	134		
		78.4	3	9	5.2	4.5	100		
	มากที่สุด	19	2	4	2	0	27		
		70.4	7.4	14.8	7.4	0	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.461 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านโฆษณาประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย/ระดับความพึงพอใจ		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
9.ความเหมาะสมด้านราคาที่พัก	น้อย	1	1	0	0	1	3	12.392	.015
	ที่สุด	33.3	33.3	0	0	33.3	100		
	น้อย	15	10	1	13	7	46		
		32.6	21.7	2.2	28.3	15.2	100		
	ปานกลาง	78	23	22	10	13	146		
		53.4	15.8	15.1	6.8	8.9	100		
	มาก	123	12	15	9	1	160		
		76.9	7.5	9.4	5.6	0.6	100		
มากที่สุด	30	3	10	2	0	45			
	66.7	6.7	22.2	4.4	0	100			
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.015 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมด้านราคาที่พัก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value	
		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี				
10.ความเหมาะสมด้านราคาร้านอาหาร	น้อยที่สุด	9	8	3	2	1	23	2.908	.573	
		39.1	34.8	13.0	8.7	4.3	100			
	น้อย	30	15	8	3	8	64			
		46.9	23.4	12.5	4.7	12.5	100			
	ปานกลาง	93	17	18	19	7	154			
		60.4	11.0	11.7	12.3	4.5	100			
	มาก	96	8	13	6	6	129			
		74.4	6.2	10.1	4.7	4.7	100			
	มากที่สุด	19	1	6	4	0	30			
		63.3	3.3	20	13.3	0	100			
	Total		247	49	48	34	22			400
			61.8	12.3	12	8.5	5.5			100

P-Value = 0.573 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมด้านราคาร้านอาหาร

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 9 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับอายุ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		อายุ					Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย/ระดับความพึงพอใจ		15-22 ปี	23-30 ปี	31-40 ปี	41-50 ปี	> 50 ปี			
11.ความเหมาะสม ราคาของที่ระลึก	น้อย	7	7	2	2	1	19	8.225	.084
	ที่สุด	36.8	36.8	10.5	10.5	5.3	100		
	น้อย	24	12	7	5	4	52		
		46.2	23.1	13.5	9.6	7.7	100		
	ปาน	90	16	21	11	6	144		
	กลาง	62.5	11.1	14.6	7.6	4.2	100		
	มาก	112	8	10	14	11	155		
		72.3	5.2	6.5	9.0	7.1	100		
	มาก	14	6	8	2	0	30		
	ที่สุด	46.7	20	26.7	6.7	0	100		
Total		247	49	48	34	22	400		
		61.8	12.3	12	8.5	5.5	100		

P-Value = 0.084 มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า อายุไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมราคาของที่ระลึก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		รายได้						Total	Chi Square	P Value	
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001-5,000 บาท	5,001-7,000 บาท	7,001-10,000 บาท	10,001-30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท				
1. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมความสวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม	น้อยที่สุด	0	0	0	1	10	3	14	92.974	0.000*	
		0	0	0	7.1	71.4	21.4	100			
	น้อย	12	6	9	12	16	8	63			
		19.0	9.5	14.3	19.0	25.4	12.7	100			
	ปานกลาง	59	27	23	16	13	11	149			
		39.6	18.1	15.4	10.7	8.7	7.4	100			
	มาก	62	21	11	25	16	6	141			
		44.0	14.9	7.8	17.7	11.3	4.3	100			
	มากที่สุด	22	3	5	2	0	1	33			
		66.7	9.1	15.2	6.1	0	3.0	100			
	Total		155	57	48	56	55	29			400
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมความสวยงามโดยรอบและสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		รายได้						Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001-5,000 บาท	5,001-7,000 บาท	7,001-10,000 บาท	10,001-30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท			
2. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีชื่อเสียงเป็นยอมรับ	น้อยที่สุด	0	0	1	2	1	1	5	74.287	0.000*
		0	0	20	40	20	20	100		
	น้อย	6	2	3	5	7	8	31		
		19.4	6.5	9.7	16.1	22.6	25.8	100		
	ปานกลาง	47	13	19	25	31	13	148		
		31.8	8.8	12.8	16.9	20.9	8.8	100		
	มาก	75	38	16	23	14	6	172		
		43.6	22.1	9.3	13.4	8.1	3.5	100		
	มากที่สุด	27	4	9	1	2	1	44		
		61.4	9.1	20.5	2.3	4.5	2.3	100		
Total		155	57	48	56	55	29	400		
		38.8	14.3	12	14	13.8	7.3	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีชื่อเสียงเป็นยอมรับ

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		รายได้						Total	Chi Square	P Value	
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001-5,000 บาท	5,000-7,000 บาท	7,001-10,000 บาท	10,001-30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท				
3. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์	น้อยที่สุด	0	0	0	0	0	6	6	157.416	0.000*	
		0	0	0	0	0	100	100			
	น้อย	9	2	4	9	9	15	48			
		18.8	4.2	8.3	18.8	18.8	31.3	100			
	ปานกลาง	49	16	24	24	17	5	135			
		36.3	11.9	17.8	17.8	12.6	3.7	100			
	มาก	77	36	16	18	26	3	176			
		43.8	20.5	9.1	10.2	14.8	1.7	100			
	มากที่สุด	20	3	4	5	3	0	35			
		57.1	8.6	11.4	14.3	8.6	0	100			
	Total		155	57	48	56	55	29			400
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		รายได้						Total	Chi Square	P Value	
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001 – 5,000 บาท	5,001 – 7,000 บาท	7,001 – 10,000 บาท	10,001 – 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท				
4.บริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีบริการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน	น้อยที่สุด	0	0	0	1	0	0	1	58.885	0.000*	
		0	0	0	100	0	0	100			
	น้อย	5	2	3	2	7	4	23			
		21.7	8.7	13.0	8.7	30.4	17.4	100			
	ปานกลาง	53	18	17	31	29	19	167			
		31.7	10.8	10.2	18.6	17.4	11.4	100			
	มาก	85	36	26	16	12	5	180			
		47.2	20	14.4	8.9	6.7	2.8	100			
	มากที่สุด	12	1	2	6	7	1	29			
		41.4	3.4	6.9	20.7	24.1	3.4	100			
	Total		155	57	48	56	55	29			400
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		รายได้						Total	Chi Square	P Value	
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001 – 5,000 บาท	5,001 – 7,000 บาท	7,001 – 10,000 บาท	10,001 – 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท				
5.มีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่เข้ามาท่องเที่ยว โดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล	น้อยที่สุด	0	0	0	1	3	1	5	64.750	0.000*	
		0	0	0	20	60	20	100			
	น้อย	12	3	3	3	15	2	38			
		31.6	7.9	7.9	7.9	39.5	5.3	100			
	ปานกลาง	40	24	22	27	18	17	148			
		27.0	16.2	14.9	18.2	12.2	11.5	100			
	มาก	77	26	19	21	18	8	169			
		45.6	15.4	11.2	12.4	10.7	4.7	100			
	มากที่สุด	26	4	4	4	1	1	40			
		65	10	10	10	2.5	2.5	100			
	Total		155	57	48	56	55	29			400
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ในด้านมีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่เข้ามาท่องเที่ยว โดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านแหล่งท่องเที่ยว		รายได้						Total	Chi Square	P Value			
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001 – 5,000 บาท	5,001 – 7,000 บาท	7,001 – 10,000 บาท	10,001 – 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท						
6.บริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีป้ายสื่อความหมายและป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี	น้อยที่สุด	0	0	0	0	0	1	1	117.501	0.000*			
		0	0	0	0	0	100	100					
	น้อย	14	3	2	7	12	18	56					
		25	5.4	3.6	12.5	21.4	32.1	100					
	ปานกลาง	47	17	33	27	14	4	142					
		33.1	12.0	23.2	19.0	9.9	2.8	100					
	มาก	75	31	10	15	23	3	157					
		47.8	19.7	6.4	9.6	14.6	1.9	100					
	มากที่สุด	19	6	3	7	6	3	44					
		43.2	13.6	6.8	15.9	13.6	6.8	100					
	Total		155	57	48	56	55	29			400		
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านบริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีป้ายสื่อความหมายและป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านการ ประชาสัมพันธ์		รายได้						Total	Chi Square	P Value
ปัจจัย/ ระดับความพึงพอใจ		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001 – 5,000 บาท	5,001 – 7,000 บาท	7,001 – 10,000 บาท	10,001 – 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท			
7.มีเว็บไซต์ แนะนำ แหล่ง ท่องเที่ยว เป็นอย่างดี	น้อย ที่สุด	0	4	1	6	1	0	12	62.744	0.000*
		0	33.3	8.3	50	8.3	0	100		
	น้อย	16	5	7	12	12	8	60		
		26.7	8.3	11.7	20	20	13.3	100		
	ปาน กลาง	55	21	21	25	27	15	164		
		33.5	12.8	12.8	15.2	16.5	9.1	100		
	มาก	66	24	19	13	9	6	137		
		48.2	17.5	13.9	9.5	6.6	4.4	100		
	มาก ที่สุด	18	3.0	0	0	6	0	27		
		66.7	11.1	0	0	22.2	0	100		
Total		155	57	48	56	55	29	400		
		38.8	14.3	12	14	13.8	7.3	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ในด้านมีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างของความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัยด้านการ ประชาสัมพันธ์		รายได้						Total	Chi Square	P Value
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001- 5,000 บาท	5,001- 7,000 บาท	7,001- 10,000 บาท	10,001- 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท			
8.มีการออกสื่อ โฆษณา ประชาสัมพันธ์ เช่น เคเบิลทีวี วารสารการ ท่องเที่ยว, ป้าย สื่อพิมพ์ต่างๆ	น้อย ที่สุด	1	2	0	0	0	6	9	85.618	0.000*
		11.1	22.2	0	0	0	66.7	100		
	น้อย	12	3	7	8	10	3	43		
		27.9	7.0	16.3	18.6	23.3	7.0	100		
	ปาน กลาง	66	22	26	33	24	16	187		
		35.3	11.8	13.9	17.6	12.8	8.6	100		
	มาก	59	29	10	14	19	3	134		
		44.0	21.6	7.5	10.4	14.2	2.2	100		
	มาก ที่สุด	17	1	5	1	2	1	27		
		63.0	3.7	18.5	3.7	7.4	3.7	100		
Total		155	57	48	56	55	29	400		
		38.8	14.3	12	14	13.8	7.3	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านมีการออกสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัย ด้านสินค้าและ บริการ		รายได้						Total	Chi Square	P Value
		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001- 5,000 บาท	5,001- 7,000 บาท	7,001- 10,000 บาท	10,001- 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท			
9.ความ เหมาะสม ด้านราคา ที่พัก	น้อย ที่สุด	0	1	1	1	0	0	3	115.577	0.000*
		0	33.3	33.3	33.3	0	0	100		
	น้อย	9	1	2	13	5	16	46		
		19.6	2.2	4.3	28.3	10.9	34.8	100		
	ปาน กลาง	47	21	18	20	34	6	146		
		32.2	14.4	12.3	13.7	23.3	4.1	100		
	มาก	76	31	16	21	10	6	160		
		47.5	19.4	10	13.1	6.3	3.8	100		
	มาก ที่สุด	23	3	11	1	6	1	45		
		51.1	6.7	24.4	2.2	13.3	2.2	100		
Total		155	57	48	56	55	29	400		
		38.8	14.3	12	14	13.8	7.3	100		

P-Value = 0.000* มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมด้านราคาที่พัก

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัย ด้านสินค้าและบริการ		รายได้						Total	Chi Square	P Value	
ปัจจัย / ระดับความพึงพอใจ		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001- 5,000 บาท	5,001- 7,000 บาท	7,001- 10,000 บาท	10,001- 30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท				
10.ความ เหมาะสม ด้านราคา อาหาร	น้อย ที่สุด	6	3	5	5	4	0	23	42.795	.002	
		26.1	13.0	21.7	21.7	17.4	0	100			
	น้อย	19	8	7	14	14	2	64			
		29.7	12.5	10.9	21.9	21.9	3.1	100			
	ปาน กลาง	56	22	18	25	12	21	154			
		36.4	14.3	11.7	16.2	7.8	13.6	100			
	มาก	61	20	14	12	19	3	129			
		47.3	15.5	10.9	9.3	14.7	2.3	100			
	มาก ที่สุด	13	4	4	0	6	3	30			
		43.3	13.3	13.3	0	20	10	100			
	Total		155	57	48	56	55	29			400
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100

P-Value = 0.002 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมด้านราคาอาหาร

ตารางที่ 10 แสดงค่าไค-สแควร์ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กับรายได้ (ต่อ)

ปัจจัย		รายได้						Total	Chi Square	P Value	
ด้านสินค้าและบริการ		ต่ำกว่า 3,000 บาท	3,001-5,000 บาท	5,001-7,000 บาท	7,001-10,000 บาท	10,001-30,000 บาท	มากกว่า 30,001 บาท				
11.ความเหมาะสมราคาของที่ระลึก	น้อยที่สุด	3	2	5	3	6	0	19	33.950	.026	
		15.8	10.5	26.3	15.8	31.6	0	100			
	น้อย	15	4	6	14	8	5	52			
		28.8	7.7	11.5	26.9	15.4	9.6	100			
	ปานกลาง	58	27	18	14	18	9	144			
		40.3	18.8	12.5	9.7	12.5	6.25	100			
	มาก	68	21	17	19	16	14	155			
		43.9	13.5	11.0	12.3	10.3	9.0	100			
	มากที่สุด	11	3	2	6	7	1	30			
		36.7	10	6.7	20	23.3	3.3	100			
	Total		155	57	48	56	55	29			400
			38.8	14.3	12	14	13.8	7.3			100

P-Value = 0.026 มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่า รายได้มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครในด้านความเหมาะสมราคาของที่ระลึก

จากตารางที่ 7 ถึง ตารางที่ 10 สามารถสรุปผลได้ว่า

1. เพศ ของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย มีค่า P-value ซึ่งมีความมากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศ ของนักท่องเที่ยวไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

2. สถานภาพของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย ซึ่งมีความ P-value โดยส่วนใหญ่มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าสถานภาพของนักท่องเที่ยว มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร แต่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อปัจจัยย่อย ในเรื่องของราคาความเหมาะสมของราคาของรถถีบ (P-Value = 0.119) ซึ่งมีความมากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050

3. อายุ ของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย ซึ่งมีความ P-value โดยส่วนใหญ่มีค่ามากกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าอายุของนักท่องเที่ยว ไม่มีความสัมพันธ์ ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครแต่มีความสัมพันธ์ต่อปัจจัยย่อย ในเรื่องของด้านราคาของห้องพัก (P-Value = 0.015) ซึ่งมีความต่ำกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050

4. รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย ซึ่งมีความ P-value มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือนของนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ตอนที่ 4 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

4.1 เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม พระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร ผลจากการสัมภาษณ์ และประชุมกลุ่มย่อยของผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาคีรัฐดังนี้

ด้านแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดงบประมาณบำรุงรักษา ปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยรอบโบราณสถานการบริการรถโดยสารประจำทาง แผนที่แหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน สภาพของพื้นผิวจราจรไม่ขรุขระ ป้ายบอกทางที่ชัดเจน

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้นั่งพักผ่อน มีจุดพักรถที่สะดวกประจำโบราณสถานเพื่อให้มีบทบาทในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนะนำแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดให้มีศูนย์บริการการท่องเที่ยวประจำจังหวัด ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร และควรมีการแสดงวัฒนธรรมขอม

ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรจัดทำแผนท่องเที่ยวประจำจังหวัดให้เป็นเส้นทางธรรมชาติและโบราณสถานศิลปะขอม เชื่อมต่อจังหวัดใกล้เคียง จัดโครงการธรรมะสัญจรโดยให้ประชาชนเลือกแหล่งโบราณสถานจัดให้มีคู่มือการนำเที่ยว แผ่นพับ ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร

ด้านราคาสินค้าและบริการ ควรจัดให้มีแหล่งขายของที่ระลึก ที่พัก ร้านอาหาร ของที่ระลึกราคาควรจัดให้เหมาะสม

ตอนที่ 5 ผลจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน

ตารางที่ 11 วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน

โบราณสถาน ศิลปะขอม	ปัจจัยภายใน		ปัจจัยภายนอก	
	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
1. พระธาตุ เชิงชุม	1) โบราณศิลปะ ขอมตั้งอยู่บริเวณ ใจกลางเมือง 2) การคมนาคม สะดวกสบาย เนื่องจากเป็นวัด ประจำจังหวัด 3) เป็นโบราณ สถานศิลปะขอมในเขต เมืองที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จัก	1) สิ่งอำนวยความสะดวกยังมี ไม่เพียงพอต่อ ความต้องการ ของนักท่องเที่ยว 2) ขาดมัคคุเทศก์ ท้องถิ่น	1) แหล่งท่องเที่ยว โบราณศิลปะขอม เชื่อมโยงยังแหล่ง ท่องเที่ยวอื่นได้ สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวได้ 2) ชุมชนให้ความ ร่วมมือในการ ดำเนินงานในส่วน การมีส่วนร่วมเป็น อย่างดี 3) ภาครัฐมีแผน นโยบายในการ ช่วยสนับสนุน	1) การเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ อย่างจริงจัง 2) งบประมาณ สนับสนุนน้อยจึง ทำให้การ ดำเนินงานล่าช้า 3) การบริหาร จัดการในวัดขัดต่อ หลักปฏิบัติในการ เป็นแหล่ง โบราณสถาน เช่น การปฏิรูปทัศน หรือการอนุรักษ์ใน ปัจจุบัน

ตารางที่ 11 วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอมใน
จังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน (ต่อ)

โบราณสถาน ศิลปะขอม	ปัจจัยภายใน		ปัจจัยภายนอก	
	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
2. พระธาตุคุดม	1) เป็นโบราณ ศิลปะขอมในเขต เมืองที่มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักมาช้านาน 2) เป็นศูนย์รวม จิตใจของคนใน ท้องถิ่น	1) ตัว โบราณสถานได้ ทรุดโทรมเป็น อย่างมากทำให้ ไม่สามารถดึงดูด ใจนักท่องเที่ยว ได้ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก ยังไม่เพียงพอ 3) ขาดมัคคุเทศก์ ท้องถิ่น	1) แหล่งท่องเที่ยว โบราณศิลปะขอม เชื่อมโยงยังแหล่ง ท่องเที่ยวอื่นได้ สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยวได้ 2) จัดอบรมให้ ความรู้คนใน ท้องถิ่นเรียนรู้และ มีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการ	1) เนื่องจาก ปราสาทพระธาตุ คุดมอยู่ในการ ควบคุมดูแล เนื่องจากอยู่ในการ ดูแลและการบูรณะ จากกรมศิลปากร 2) ขาดงบประมาณ สนับสนุนจาก ส่วนกลาง
3. พระธาตุ นารายณ์ เจงเวง	1) เป็นโบราณ ศิลปะขอมที่ ได้รับการบูรณะที่ สมบูรณ์ที่สุดใน อีสานตอนบน 2) เป็นโบราณ ศิลปะขอมที่เป็น ที่เคารพสักการะ ในท้องถิ่น	1) สิ่งอำนวยความสะดวก มีความสะดวกมียังไม่เพียงพอต่อ ความต้องการ ของนักท่องเที่ยว 2) ขาดมัคคุเทศก์ ท้องถิ่น	1) ชุมชนให้ความ ร่วมมือในการ ดำเนินในส่วนการ มีส่วนร่วมดี 2) จัดอบรมให้ ความรู้คนใน ท้องถิ่นเรียนรู้และ มีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการ	1) ชุมชนขาด ความรู้ความเข้าใจ ในการเรียนรู้และ เผยแพร่วัฒนธรรม 2) งบประมาณ สนับสนุนน้อยจึง ทำให้การ ดำเนินงานล่าช้า

ตารางที่ 11 วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอมใน
จังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน (ต่อ)

โบราณสถาน ศิลปะขอม	ปัจจัยภายใน		ปัจจัยภายนอก	
	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
			3) แหล่งท่องเที่ยว โบราณศิลปะขอม เชื่อมโยงยังแหล่ง ท่องเที่ยวอื่นได้ สามารถดึงดูด นักท่องเที่ยว	
4. พระธาตุ ภูเพ็ก	1) เป็นปราสาท ขอมแห่งเดียว ของประเทศไทย ที่ตั้งอยู่บนยอด เขาสูงถึง 522 เมตร 2) เป็นแหล่ง กำเนิดสุริยะ ปฏิทินพันปีแห่ง แรกของประเทศ ไทย 3) เป็นโบราณ สถานที่เป็นที่ เคารพสักการะใน ท้องถิ่น 4) เป็น โบราณ สถานศิลปะขอม ที่มีชื่อเสียง ประจำจังหวัด	1) สิ่งอำนวยความสะดวกยังมี ไม่เพียงพอต่อ ความต้องการ ของนักท่องเที่ยว 2) ขาดมัคคุเทศก์ ท้องถิ่นที่มีความ เข้าใจใน วัฒนธรรม ท้องถิ่น	1) จัดอบรมให้ ความรู้แก่คนใน ท้องถิ่นมีส่วนร่วม ในการบริหารจัดการ จัดการ 2) ในปัจจุบัน บุคลากรด้านการ ท่องเที่ยวมีไม่ เพียงพอสามารถ เปิดการเรียนการ สอนหลักสูตร อุตสาหกรรม ท่องเที่ยวให้มาก ขึ้น	1) ขาดงบประมาณ สนับสนุน 2) สภาพภูมิอากาศ ในการเดินทาง เนื่องจากสภาพ อากาศร้อนตลอด เส้นทางการ เดินทางมีสภาพ ร้อนและแห้งแล้ง 3) เนื่องจากความ สูงชันของที่ตั้ง โบราณสถานจึง เป็นอุปสรรคต่อ การขึ้นไปกราบ ไหว้สักการะ

ตารางที่ 11 วิเคราะห์สภาพแวดล้อม (SWOT Analysis) ของโบราณสถานศิลปะขอมใน
จังหวัดสกลนครทั้ง 5 โบราณสถาน (ต่อ)

โบราณสถาน ศิลปะขอม	ปัจจัยภายใน		ปัจจัยภายนอก	
	จุดแข็ง	จุดอ่อน	โอกาส	อุปสรรค
5.คูพันนา	<p>1) เป็นโบราณสถานศิลปะขอม อโรคยาศาล</p> <p>2) ปราสาทขอมตั้งอยู่บนชุมชนที่เข้มแข็งมีและมีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยว</p> <p>3) เป็นโบราณสถานศิลปะขอมที่เป็นที่เคารพสักการะในท้องถิ่น</p>	<p>1) ขาดมัคคุเทศก์ท้องถิ่น</p> <p>2) สิ่งอำนวยความสะดวกมียังไม่เพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว</p>	<p>1) แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมเชื่อมโยงยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นได้ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยว</p> <p>2) มีโอกาสพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนในรูปแบบต่าง เช่น รูปแบบโฮมสเตย์</p> <p>3) ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินในส่วนการมีส่วนร่วมดี</p> <p>4) มีสินค้า OTOP ผ้าข้อมครามที่มีชื่อเสียงเป็นสินค้า OTOP 5 ดาว</p>	<p>1) ความไม่สะดวกในการติดต่อประสานงานกับหน่วยงานราชการที่ดูแลพื้นที่ต่างๆ ควรจัดให้มีหน่วยงานกลางแบบเบ็ดเสร็จในการจัดการงบประมาณในการสนับสนุน เช่น การจัดงานประจำปี เพื่อให้เกิด ONE STOP SERVICE</p> <p>2) งบประมาณสนับสนุนน้อยจึงทำให้การดำเนินงานล่าช้า</p>

บทที่ 5

แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องได้รับความรู้เกี่ยวกับโบราณสถานและประวัติศาสตร์ความเป็นมาต่างๆ โดยเน้นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดสกลนคร โดยจะต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์โบราณสถานศิลปะขอม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดสกลนคร จากผลที่ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจาก 1) เจ้าหน้าที่หน่วยงานที่รับผิดชอบ 2) ผู้นำชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่ที่โบราณสถานศิลปะขอมตั้งอยู่ 3) จากการประชุมกลุ่มย่อย และ 4) จากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวถึงแนวทางการพัฒนาและความต้องการที่จะพัฒนาแหล่งโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร และ จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี การวิเคราะห์พื้นที่โบราณสถานศิลปะขอม การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอก ทำให้ผู้วิจัยทราบจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และ อุปสรรคของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครและนำไปกำหนดแนวทางการพัฒนาเพื่อให้โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

1. วิสัยทัศน์ (Vision)

เพื่อให้โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2. พันธกิจ (Mission)

มุ่งพัฒนาการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

3. เป้าหมาย (Goals)

3.1 เพื่อพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และสามารถสร้างชื่อเสียงที่ดีให้แก่จังหวัดสกลนคร

- 3.2 เพื่ออนุรักษ์โบราณสถานศิลปะขอมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้คงอยู่ไม่ให้สูญหาย
- 3.3 เพื่อให้คนในชุมชน มีรายได้เพิ่มขึ้นและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- 3.4 เพื่อพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครได้รับการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และระบบสาธารณูปโภค เพื่อรองรับความต้องการด้านการท่องเที่ยว

4. นโยบาย (Policy)

- 4.1 ส่งเสริมความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐ ประชาชน รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณสถานศิลปะขอมเห็นคุณค่าความสำคัญของการท่องเที่ยว
- 4.2 ส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานศิลปะขอมและข้อมูลที่เกี่ยวข้องให้คงอยู่ไม่ให้สูญหาย
- 4.3 ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ประชาชน รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งโบราณสถานศิลปะขอม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อให้คนในชุมชน มีรายได้เพิ่มขึ้นและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- 4.4 สนับสนุนการพัฒนาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว ซึ่ง ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว เพื่อให้เป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว

5. แนวทางการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสภาพแวดล้อมภายในและสภาพแวดล้อมภายนอกโดยภาพรวมของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร โดยภาพรวมเพื่อกำหนดกลยุทธ์ในการนำเสนอแนวทางการพัฒนาใน ดังตารางที่ 12 ดังนี้

ตารางที่ 12 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภาพรวมของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

<p>สภาพแวดล้อมภายในของภาพรวม โบราณสถานศิลปะขอมใน จังหวัดสกลนคร</p> <p>สภาพแวดล้อมภายนอก ของภาพรวมโบราณสถาน ศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร</p>	<p>จุดแข็ง(S)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) โบราณสถานศิลปะขอมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ 2) โบราณสถานศิลปะขอมมีชื่อเสียงระดับจังหวัด 3) โบราณสถานศิลปะขอมเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในท้องถิ่น 4) ชุมชนในท้องถิ่นมีความเข้มแข็งและมีความสามัคคีมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอันทรงคุณค่า 	<p>จุดอ่อน (W)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) โบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นมีขนาดเล็ก 2) ขาดบุคลากรผู้มีความรู้ความสามารถ 3) โบราณสถานศิลปะขอมแต่ละแห่งไกลกัน 4) สิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยวในโบราณสถานศิลปะขอมยังมีไม่เพียงพอ
<p>โอกาส (O)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ชุมชนที่มีส่วนร่วมทำกิจกรรมเป็นอย่างดี 2) ภาครัฐมีแผนและนโยบายส่งเสริมและพัฒนาชุมชนทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม 3) มีแหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งตั้งใกล้กับบริเวณชุมชน 	<p>กลยุทธ์ใช้จุดแข็งเพื่อสร้างความได้เปรียบจากโอกาส(SO)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ 2) กลยุทธ์ส่งเสริมการตลาดและบริการนักท่องเที่ยว 	<p>กลยุทธ์การเอาชนะจุดอ่อน เพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาส(WO)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กลยุทธ์บริหารจัดการ
<p>อุปสรรค(T)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี 2) ภาครัฐมีการจัดสรรงบประมาณการทำงานล่าช้า 3) ชุมชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในการเรียนรู้ในการเผยแพร่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม 	<p>กลยุทธ์ใช้จุดแข็งเพื่อเลี่ยงอุปสรรคหรือภัยคุกคาม(ST)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กลยุทธ์การอบรมให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก 	<p>กลยุทธ์การลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงอุปสรรค(WT)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) กลยุทธ์การสร้างความรู้ความร่วมมือของชุมชนในท้องถิ่น 2) กลยุทธ์การจัดการ โครงสร้างพื้นฐาน

1. กลยุทธ์การจัดการโครงสร้างพื้นฐาน

1.1 โครงการปฏิรูปภูมิทัศน์และโครงสร้างพื้นฐาน โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัด สกลนคร

สถานที่จัดทำโครงการ

1. โบราณสถานศิลปะขอม พระธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
2. โบราณสถานศิลปะขอม พระธาตุกุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
3. โบราณสถานศิลปะขอม พระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
4. โบราณสถานศิลปะขอม พระธาตุภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณนา จังหวัดสกลนคร
5. โบราณสถานศิลปะขอม กู่พันนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อเป็นการอนุรักษ์และส่งเสริมไว้ซึ่งโบราณสถานอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่ต่อไป
2. เพื่อสงวนรักษาสถานที่ศึกษาหาความรู้และเป็นแหล่งหาความรู้และเป็นแหล่งศึกษาด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และสถาปัตยกรรม
3. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของโบราณสถานมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนในท้องถิ่น

ผู้รับผิดชอบโครงการ

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. มรดกทางศิลปวัฒนธรรมชาติได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเป็นศูนย์การเรียนรู้ของจังหวัดสกลนคร
2. โบราณสถานศิลปะขอมที่จังหวัดสกลนครได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่สืบไป
3. เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและสร้างอาชีพและรายได้แก่ชุมชนท้องถิ่น
4. กระตุ้นให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องหันมาดูแลเอาใจใส่โบราณสถานในจังหวัดสกลนครมากยิ่งขึ้น

งบประมาณ 1,200,000 บาท

ระยะเวลาการดำเนินโครงการ

พฤศจิกายน 2554 – 1 พฤศจิกายน 2556

ตัวอย่างจำลองการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 26 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 27 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 28 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 29 ตัวอย่างการปรับปรุงภูมิทัศน์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 30 ตัวอย่างภาพจำลองศูนย์ OTOP
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 31 ตัวอย่างภาพจำลองศูนย์ OTOP
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

2. กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์

2.1 โครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัด

สกลนคร

หลักการและเหตุผล

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมหลักของประเทศที่ส่งเสริมรายได้หลัก รวมถึงการพัฒนาด้านงานบริการ สร้างอาชีพให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ในทางตรงกันข้ามการส่งเสริมการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวแต่ไม่เน้นการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพเพราะปราสาทศิลปะขอมยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ในแต่ละปีส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งการทำเว็บไซต์ให้กับแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานปราสาทศิลปะขอมในครั้งนี้ต้องการนำข้อมูลข่าวสารของปราสาทศิลปะขอมและประวัติความเป็นมา สิ่งที่น่าสนใจตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ทางชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของปราสาทศิลปะขอมให้เป็นที่รู้จักแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติและผู้สนใจ

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นประโยชน์ในการปรับปรุง แก้ไขการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่างๆ ทั้งด้านสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคมด้านกิจกรรม ด้านที่พักแรม การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก ตลอดจนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อประโยชน์ทางการท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมาย

ผู้ที่สนใจข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวประเภท โบราณสถานศิลปะขอมหรือต้องการรู้จักแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในจังหวัดสกลนครสามารถค้นหาข้อมูลได้โดยทางเว็บไซต์

วิธีการดำเนินการ

1. การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์
2. การจัดทำแผ่นพับ
3. การจัดทำการประชาสัมพันธ์ลงในวารสารการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร โดยหลังการใช้ยุทธศาสตร์และกิจกรรมต่าง ๆ
4. จัดทำ VCD ข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
5. การบริการข่าวสารทางการท่องเที่ยวเกี่ยวกับโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครทางด้านรายการวิทยุ โดยการให้บริการข่าวสาร นอกจากจะเป็นการบริการตามปกติในส่วนกลางของจังหวัดสกลนครแล้ว ยังจัดให้บริการในพื้นที่ที่มีสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในแต่ละภูมิภาค

6. การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครเพื่อเป็นการเผยแพร่แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดสกลนคร โดยจัดขึ้นในงานเทศกาล งานประเพณี ที่สำคัญในพื้นที่ท้องถิ่นในแต่ละตำบลหรืออำเภอ ต่าง ๆ ทั่วทุกจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยกระจายในช่วงระยะเวลาต่างๆ ตลอดทั้งปี

7. มีการจัดทำเว็บไซต์ของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครเป็น 2 ภาษา เพื่อแนะนำโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครแก่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ

8. ควรมีการประชาสัมพันธ์โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครให้นักท่องเที่ยวรู้จักมากกว่านี้ ผ่านหนังสือแนะนำเที่ยว เช่น อสท. Trip เที่ยวเที่ยวไทย เป็นต้น หรือรายการนำเที่ยว สารคดีทางโทรทัศน์และอินเทอร์เน็ต

9. มีการประชาสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยการประชาสัมพันธ์โดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย เช่น บริษัทนำเที่ยว มัคคุเทศก์ หรือกลุ่มนักเรียนนักศึกษาจังหวัดสกลนคร ต้องจัดบุคลากรทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะอย่างน้อย 1 คน ส่วนการประชาสัมพันธ์ทางอ้อม เช่น การจัดกิจกรรมเข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนและโรงเรียนทุกโรงเรียนในแต่ละท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

2.2 โครงการส่งเสริมการตลาดและบริการการท่องเที่ยว

หลักการและเหตุผล

การพัฒนาการตลาดและการประชาสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยว เป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมการตลาดสำหรับสินค้าทางการท่องเที่ยวมากกว่าสินค้าโดยทั่วไป เพราะวากระตุ้นต่อความสนใจและติดตามในเรื่องราวที่น่าสนใจได้อย่างแท้จริง โดยเฉพาะเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมายปลายทางหรือแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่คุ้นเคย เส้นชีวิตชีวนของคนต่างถิ่น แลศิลปวัฒนธรรมที่เป็นมรดกตกทอดต่าง ๆ เพื่อสร้างการรับรู้ และทัศนคติที่ดีต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้น จึงถือได้ว่าเป็นโอกาสในการสร้างความสนใจในสินค้าทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงที่ได้รับประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. ค้นหาข้อมูลเพื่อที่นำมาใช้ในการตลาดประชาสัมพันธ์
2. นำข้อมูลที่ได้้นั้นมาดำเนินการจัดทำเป็นเว็บไซต์และจะต้องนำข้อมูลที่ใหม่อยู่ตลอดเวลาเพื่อความทันสมัย
3. นำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในจังหวัดสกลนครมาเผยแพร่ในเว็บไซต์

4. เปิดโอกาสให้ผู้เข้าชมเว็บไซต์ได้แสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นการสำรวจ
ปฏิกิริยาตอบกลับ

วิธีการดำเนินการ

1. การเผยแพร่ต่อสาธารณชน คือ การตีพิมพ์บทความต่าง ๆ ของธุรกิจท่องเที่ยว
ลงในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในตลาดนักท่องเที่ยว อาจไม่เสียค่าใช้จ่ายโดยตรงในการลงบทความ
เหมือนการโฆษณา แต่จะเสียค่าใช้จ่ายให้ผู้จัดทำไปหาข้อมูล

2. การจัดทัศนศึกษา คือ การเชิญผู้แทนสื่อมวลชนและบริษัทนำเที่ยวมา
ทัศนศึกษาในประเทศไทย เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำเสนอในหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ และสื่อ
ต่างๆ ซึ่งได้รับความเชื่อถือจากนักท่องเที่ยว

3. การทำจดหมายแจ้งข่าว สำนักงานการท่องเที่ยวจัดขึ้นเพื่อผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ
และความเคลื่อนไหวทางการท่องเที่ยว เช่น การเปิดโรงแรมหรือแหล่งท่องเที่ยวที่กำลังได้รับการ
พัฒนา

4. การแจ้งข่าวเป็นครั้งคราว เป็นการแจ้งข่าวหรือแถลงการณ์เมื่อมีเหตุการณ์ใหม่
ๆ เกิดขึ้นที่เกี่ยวข้องกับสินค้าและองค์กร

5. การสัมภาษณ์บุคคล เป็นการเผยแพร่ข่าวการสัมภาษณ์พร้อมรูปถ่ายของบุคคล
ในองค์กรหรือในวงการธุรกิจที่เกี่ยวข้อง

6. การจัดแถลงข่าวสื่อมวลชน เป็นการจัดแถลงข่าวให้กับสื่อมวลชนต่างๆ เพื่อให้
ข้อมูลข่าวสารใหม่ ๆ เกี่ยวกับสินค้าและบริการ

7. การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนต่าง ๆ เช่น การร่วมงานประจำปีจังหวัด หรือของ
ประเทศ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดประเทศไทย เป็นต้น

ระยะเวลา

ตั้งแต่วันที่ 1 กรกฎาคม 2554 - วันที่ 10 ตุลาคม 2554

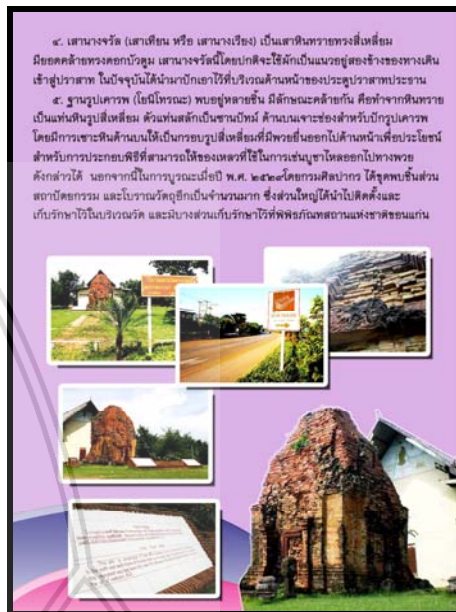
งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน

ซื้ออุปกรณ์ในการทำเว็บไซต์	10,000	บาท
ค่าเดินทาง	2,000	บาท
อื่นๆ	2,000	บาท
รวม	14,000	บาท

ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

ภาพที่ 32 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 33: ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 34 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ 35 ตัวอย่างคู่มือท่องเที่ยว
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

3. กลยุทธ์การจัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้

3.1 โครงการจัดอบรมพัฒนาความรู้ ประวัติศาสตร์ของโบราณสถานศิลปะขอมใน จังหวัดสกลนคร แก่ชุมชนท้องถิ่น

หลักการและเหตุผล

จังหวัดสกลนครได้กำหนดกลยุทธ์ตลาดการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร ไว้ประการหนึ่งคือการส่งเสริมการท่องเที่ยวในมิติของการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยเน้นการดำเนินกิจกรรมในหลากหลายรูปแบบที่มุ่งให้นักท่องเที่ยวได้รับสาระความรู้จากแหล่งท่องเที่ยวประเภท โบราณสถานศิลปะขอม ควบคู่ไปกับการได้พักผ่อนหย่อนใจ

การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ ถือเป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เล็งเห็นว่าสามารถนำมาปรับใช้ให้สอดคล้องกับกลยุทธ์ข้างต้น โดยเน้นนักท่องเที่ยวกลุ่มเยาวชนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับอุดมศึกษา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพสูงที่สุด เพราะอยู่ในวัยที่แสวงหาประสบการณ์ กระตือรือร้น มีความคิดสร้างสรรค์ พร้อมเปิดรับสิ่งใหม่อยู่เสมอ รวมทั้งมีจิตสำนึกที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์ให้แก่สังคม ชุมชน โดยมีแนวคิดที่จะจัดให้มีค่ายอาสาสมัครเดินทางเข้าไปในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อบำเพ็ญประโยชน์และช่วยพัฒนาชุมชนด้านการท่องเที่ยว อาทิ การถ่ายทอดความรู้ด้านการเป็นวิทยากรนำชมพื้นที่การออกแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นสินค้าที่ระลึก เป็นต้น ขณะเดียวกันกลุ่มอาสาสมัครดังกล่าว ก็จะได้เรียนรู้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของท้องถิ่น จากการได้ใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน ได้ใกล้ชิดกับชาวบ้านที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดังนั้น จังหวัดสกลนครจึงได้กำหนดจัดโครงการ “โครงการพัฒนาองค์ความรู้ความสามารถด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของโบราณสถานศิลปะขอม แก่ชุมชน” ขึ้น โดยใช้รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ คือจัดให้มีค่ายท่องเที่ยวอาสาสมัครขึ้นในพื้นที่จังหวัดสกลนครเพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเยาวชน ได้มีโอกาสเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภท โบราณสถานศิลปะขอม รวมถึงได้มีโอกาสประกอบสาธารณะประโยชน์และมีประสบการณ์ที่ดีเกี่ยวกับชุมชน อันเนื่องมาจากการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีชีวิตวัฒนธรรมกับชาวบ้านและชุมชนท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมการเดินทางท่องเที่ยวประเภท โบราณสถานศิลปะขอม ในมิติของการเรียนรู้ ในรูปแบบของการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ในกลุ่มเยาวชน

2. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกลุ่มเยาวชนกับชาวบ้านในชุมชนจังหวัดสกลนคร

3. เพื่อสนับสนุนการพัฒนาชุมชน ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานศิลปะขอม อาทิ ด้านบุคลากร ด้านกายภาพ ของพื้นที่ รูปแบบของที่ระลึก เป็นต้น

กลุ่มเป้าหมาย

เยาวชน ระดับอุดมศึกษา

รูปแบบการดำเนินการ

1. จังหวัดมีการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวประเภทโบราณสถานชุมชนที่ยินดีให้ความร่วมมือและมีความเหมาะสมสำหรับจัดค่ายอาสาสมัครเพื่อการท่องเที่ยว

2. จังหวัดสกลนครและเทศบาลสังกัดจังหวัดสกลนครร่วมกับสถาบันการศึกษา ระดับอุดมศึกษา จัดค่ายอาสาสมัครเพื่อการท่องเที่ยวโดยนำนักศึกษาเดินทางเข้าไปในชุมชน / แหล่งท่องเที่ยวประเภท โบราณสถานศิลปะขอม เพื่อบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ในรูปแบบของค่ายอาสาแบบใหม่ ที่ไม่เน้นการสร้างถาวรวัตถุ แต่เน้นการถ่ายทอดความรู้ด้านต่างๆ หรือให้คำแนะนำด้านการท่องเที่ยว อาทิ การถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน การปรับภูมิทัศน์ หมู่บ้าน การออกแบบงานหัตถกรรม ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ ความรู้ด้านสาธารณสุข ฯลฯ ในขณะเดียวกัน นักศึกษายังจะได้รับความรู้จากชุมชนนั้น ๆ ด้วย

3. จังหวัดสกลนครจัดทัศนศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ให้กับกลุ่มค่ายอาสาทุกๆ เดือน

4. จังหวัดสกลนครจะจัดให้มีกิจกรรมภาษาอังกฤษให้กับกลุ่มค่ายอาสา โดยวิทยากรที่มีความรู้ ความสามารถ ในช่วงท้ายของการออกค่าย

5. จังหวัดสกลนครเชิญคณะสื่อมวลชนเชิญ เข้าร่วมโครงการ เพื่อทำข่าวประชาสัมพันธ์

6. มหาวิทยาลัยรับผิดชอบการนำนักศึกษาเข้าร่วมโครงการ ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ค่าอาหาร และค่าที่พัก

ระยะเวลาดำเนินการ

เดือนกรกฎาคม – ตุลาคม 2554

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน

400,000 บาท

พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนและ ในพื้นที่แหล่งที่ตั้งโบราณสถานศิลปะขอมใน จังหวัดสกลนคร

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขต 4

หน่วยงานสนับสนุน

ชมรมค่ายอาสาในสถาบันอุดมศึกษา

4. กลยุทธ์บริหารจัดการ

4.1 โครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวการบริหารจัดการการท่องเที่ยว จังหวัดสกลนคร

หลักการและเหตุผล

เป็นแนวทางพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางด้านการท่องเที่ยว ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในระดับต่างๆ ให้มีขีดสมรรถนะในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว และมีพลังในการขับเคลื่อนวิสาหกิจการท่องเที่ยวของจังหวัดให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

วัตถุประสงค์

เพื่อให้จังหวัดสกลนครมีทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสามารถ ในการบริหารจัดการและหลักปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวแบบมืออาชีพ

เป้าหมาย

ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร, นักศึกษาและอาจารย์ ด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร

รูปแบบการดำเนินการ

1. ผลักดันให้ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวจังหวัดสกลนครดำเนินการพัฒนาบุคลากรให้มีทักษะความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศ ตั้งแต่ 2 ภาษาขึ้นไป
2. ผลักดันให้มีมาตรการจูงใจผู้ประกอบการกิจการด้านการท่องเที่ยว และชุมชนท้องถิ่นในเขตพื้นที่การท่องเที่ยวดำเนินการพัฒนาทักษะความสามารถด้านการใช้ภาษาต่างประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ
3. จัดทำคู่มือการเรียนรู้เพื่อการสื่อสารและให้บริการนักท่องเที่ยว (ตามกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมายของจังหวัด)
4. พัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความรู้ความเข้าใจ ขีดสมรรถนะและประสบการณ์ในการให้บริการนักท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสร้างประทับใจอย่างยั่งยืน
5. ผลักดันให้มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษา หรือสถาบันพัฒนาบุคลากรเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมด้านการท่องเที่ยว

6. เร่งรัดการพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะ
ขอมในจังหวัดสกลนครให้มีความสามารถในการใช้ภาษาต่างประเทศได้

7. พัฒนาแรงงานไร้ฝีมือให้มีทักษะความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพที่
เกื้อต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นแห่งการท่องเที่ยว

ระยะเวลาดำเนินการ

เดือน ตุลาคม 2554

งบประมาณที่ใช้ในการดำเนินงาน

100,000 บาท

พื้นที่ดำเนินการ

ชุมชนและ ในพื้นที่แหล่งที่ตั้งโบราณสถานศิลปะขอมใน จังหวัดสกลนคร

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสกลนคร และ อาจารย์ด้านการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

หน่วยงานสนับสนุน

สำนักวัฒนธรรมจังหวัดสกลนคร

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 13 ผลเปรียบเทียบกิจกรรมเดิมที่มีอยู่กับกิจกรรมที่จะพัฒนาบูรณาการแบบใหม่

โบราณสถาน	กิจกรรมรูปแบบเดิม	แนวทางการพัฒนากิจกรรมในรูปแบบใหม่
1. พระธาตุเชิงชุม 2. พระธาตุคูม 3. พระธาตุนารายณ์เจงเวง 4. พระธาตุภูเพ็ก 5. กู่พันนา	ไม่มีมีมัลกุเทศก์นำเที่ยวชม	จัดให้มีมัลกุเทศก์ โดยการจัดอบรมมัลกุเทศก์โดยการนำนักเรียนมาอบรมมัลกุเทศก์ โดยสมัครใจ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ผู้เข้าอบรม ยังเป็นการฝึกความกล้า ภาวะผู้นำและที่สำคัญคือสร้างความรัก ความหวงแหน และเจตนาที่ดีต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และโบราณสถานชุมชนของตน
	ไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ● จัดทำคู่มือเส้นทางท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนคร
	ไม่มีศูนย์ OTOP	จัดตั้งศูนย์ OTOP เพื่อบริการนักท่องเที่ยว เพื่อให้บุคคลในชุมชนมีรายได้จากการตั้งตั้งศูนย์ OTOP

สรุปผลที่ได้จากการนำเสนอแผนการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ได้รับการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ประโยชน์ของการสร้างศูนย์บริการนักท่องเที่ยว

ประโยชน์ต่อชุมชน :

- ส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อมรดกในพื้นที่ที่มีอยู่
- เพื่อมีแหล่งบอกเล่าข้อมูลที่ต้องการไว้ให้นักท่องเที่ยว

ประโยชน์ต่อท้องถิ่น

- เป็นแหล่งความรู้ให้นักเรียนภายในท้องถิ่นได้มาศึกษา
- เมื่อคนในท้องถิ่นมีความรู้ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาและคุณค่า จะทำให้เกิดความหวงแหนต่อมรดกในท้องถิ่นของตน

เกิดความหวงแหนต่อมรดกในท้องถิ่นของตน

ประโยชน์ต่อจังหวัด

- เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด
- สร้างแหล่งมรดกที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัด

ประโยชน์ต่อประเทศ

- เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศ
- เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ

ประโยชน์ของการสร้างศูนย์ OTOP

ประโยชน์ต่อชุมชน

- เป็นการส่งเสริมการสร้างรายได้ให้แก่คนในชุมชน
- สามารถนำเอาวิถีชีวิตและความรู้ความสามารถของคนในชุมชนมาใช้ให้เกิด

ประโยชน์

- ส่งเสริมให้คนภายในชุมชนเกิดความรักในบ้านเกิด ไม่เกิดการอพยพย้ายถิ่นสู่

เมืองหลวง

ประโยชน์ต่อท้องถิ่น

- ทำให้เกิดสินค้าที่มีชื่อเสียงของท้องถิ่น
- ลดอัตราการว่างงานภายในท้องถิ่น
- เป็นการส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้านของคนในท้องถิ่นให้มีความแพร่หลายมาก

ยิ่งขึ้น

- เป็นการส่งเสริมให้อนุรักษ์ไว้ซึ่งผลงานภายในท้องถิ่น

ประโยชน์ต่อจังหวัด

- เพื่อเป็นการสนับสนุนให้คนภายในจังหวัดให้หันมาใช้สินค้าไทย
- เป็นการเพิ่มทางเลือกในการอุปโภค บริโภคของคนในจังหวัด

ประโยชน์ต่อประเทศชาติ

- เป็นการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของประเทศไทยออกสู่ตลาดโลก
- เป็นการสร้างรายได้และชื่อเสียงให้แก่ประเทศชาติ

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: เสนอแนะโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาบริบทของ โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร
3. เพื่อศึกษาแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเสนอแนะโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

1. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร สรุปผลได้ดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป

1.1.1 กลุ่มนักท่องเที่ยว ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.75 และเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 45.25 มีอายุระหว่าง 15-22 ปี คิดเป็นร้อยละ 61.75 รองลงมา 23-30 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.25 และ 30-40 ปี คิดเป็นร้อยละ 12 สถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 80.5 และ สถานภาพสมรส คิดเป็นร้อยละ 14.5 ประกอบอาชีพ นักเรียน/นักศึกษา คิดเป็นร้อยละ 62.5 เป็นส่วนใหญ่ รองลงมา อาชีพรับราชการ คิดเป็นร้อยละ 16 และพนักงานรัฐวิสาหกิจ คิดเป็นร้อยละ 6.5 ตามลำดับ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนต่ำกว่า 3,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 38.75 รองลงมา 3,000-5,000 คิดเป็นร้อยละ 14.25 และ 10,001 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.75 ตามลำดับ การศึกษา ระดับการศึกษาปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 82.5 รองลงมา ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 9.25 และระดับ ปวส. คิดเป็นร้อยละ 5 ตามลำดับ ภูมิลำเนา อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คิดเป็นร้อยละ 92.5 รองลงมา ภาคเหนือ คิดเป็นร้อยละ 3 และ ภาคกลางกับภาคใต้ คิดเป็นร้อยละ 2.3 ตามลำดับ

1.1.2 ข้อมูลพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการมาท่องเที่ยว ในครั้งนี้กับเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 40.75 รองลงมา มาคนเดียว หรือคนในครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 40 และเดินทางคนเดียว

คิดเป็นร้อยละ 11.75 และส่วนใหญ่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดสกลนคร คิดเป็นร้อยละ 43.75 พาหนะที่ใช้ในการเดินทาง รถยนต์ส่วนตัว คิดเป็นร้อยละ 69 รองลงมา รถโดยสารประจำทาง คิดเป็นร้อยละ 20 และอื่นๆ 6.25 การเดินทางท่องเที่ยว ในจังหวัดสกลนครครั้งนี้ท่านมีค่าใช้จ่าย ประมาณ ต่ำกว่า 1,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 47.25 รองลงมา 1,001 – 2,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 29 และ 2,001 – 3,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 13.75 และเคยเดินทางมาท่องเที่ยว พระธาตุเชิงชุม คิดเป็นร้อยละ 33.72 รองลงมา พระธาตุนารายณ์เจงเวง คิดเป็นร้อยละ 25.61 และ พระธาตุภูเพ็ก คิดเป็นร้อยละ 18.77 เหตุผลในการเดินทาง เพราะเลื่อมใส ศรัทธา คิดเป็นร้อยละ 33.75 รองลงมา การเดินทางสะดวก คิดเป็นร้อยละ 23.50 และความสวยงาม ของโบราณสถาน คิดเป็นร้อยละ 22 โดยทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวจากญาติพี่น้องหรือเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 58.75 รองลงมา สื่ออินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 12.25 และสื่อวิทยุ คิดเป็นร้อยละ 9.75 ระยะเวลาที่ใช้ในการเที่ยวชม โบราณสถานศิลปะขอม โดยส่วนมากจะใช้เวลาน้อยกว่า 1 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 77.5 รองลงมา ใช้เวลา 1-2 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 14 และใช้เวลามากกว่า 2 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 8.5 ตามลำดับ

1.2 การทดสอบสมมติฐาน ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร ที่มีเพศ อายุ สถานภาพ รายได้มี ความสัมพันธ์กัน พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ สถานภาพ รายได้ โดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วน เพศ และการศึกษาปรากฏ ดังนี้

1.2.1 เพศ ของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย มีค่า P-value ซึ่งมีค่ามากกว่าค่า นัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าเพศ ของนักท่องเที่ยวไม่มีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการ เดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

1.2.2 สถานภาพของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย ซึ่งมีค่า P-value โดยส่วนใหญ่ มีค่าน้อยกว่าค่า นัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าสถานภาพของนักท่องเที่ยวมี ความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร แต่ไม่มีความสัมพันธ์ต่อปัจจัยย่อย ในเรื่องของราคาความเหมาะสมของราคาของระลึก (P-Value = 0.119) ซึ่งมีค่ามากกว่าค่า นัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050

1.2.3 อายุ ของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย ซึ่งมีค่า P-value โดยส่วนใหญ่มีค่ามา กว่าค่า นัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่าอายุของนักท่องเที่ยว ไม่มีความสัมพันธ์ ต่อทัศนคติ ในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครแต่มีความสัมพันธ์ต่อปัจจัย ย่อย ในเรื่องของด้านราคาของห้องพัก (P-Value = 0.015) ซึ่งมีค่าต่ำกว่าค่า นัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050

1.2.4 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของนักท่องเที่ยวทั้ง 12 ข้อปัจจัยย่อย ซึ่งมีค่า P-value มีค่าน้อยกว่าค่านัยสำคัญที่กำหนดไว้คือ 0.050 แสดงว่ารายได้เฉลี่ยต่อเดือนของนักท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ต่อทัศนคติในการเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

1.3 บริบทของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

พระธาตุเชิงชุม ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร องค์ปราสาทพระธาตุเชิงชุม ที่ปรากฏในปัจจุบันนั้น เป็นเจดีย์ที่สร้างครอบปราสาทหินแบบขอมเอาไว้ภายใน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความเคารพต่อสิ่งก่อสร้างของบรรพบุรุษในอดีต ทั้งที่อาจมีความแตกต่างทางลัทธิศาสนาอยู่ก็ตาม แต่ชุมชนในภายหลังก็ยังให้ความเคารพต่อ ซากอดีตมิได้ทำลายลงแต่ใช้วิธีการสร้างศาสนสถานใหม่ครอบทับ อยู่ทางด้านหลังของวิหารที่ได้สร้างขึ้นในชั้นหลังเพื่อประดิษฐานหลวงพ่อบุระองค์แสน ปราสาทหินหลังดังกล่าวก่อสร้างด้วยศิลาแลง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสเช่นเดียวกับปราสาทเขมรสมัยพุทธศตวรรษที่ 16 สิ่งที่สำคัญคือมีศิลาจารึกสลักติดอยู่ที่กรอบประตูทางเข้าองค์ปราสาทด้านขวา จารึกนี้มีขนาดกว้าง 49 เซนติเมตร สูง 52 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร ได้กำหนดอายุไว้ว่าอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 สำหรับองค์พระธาตุเชิงชุมที่ก่อสวมครอบทับไว้ภายนอกดังที่ปรากฏอยู่ในภาพ ก่อด้วยอิฐถือปูน มีฐานล่างเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดลดหลั่นซ้อนกันเป็นชั้นๆ 6 ชั้น และมีกำแพงแก้วเดี่ยว ๆ ล้อมอยู่ที่มุมของฐานล่างสุดประดับด้วยเสากลม บริเวณกึ่งกลางของฐานทุกด้านทำเป็นซุ้มประตูเหนือซุ้มประตูขึ้นไปคือส่วนขององค์ระฆัง 4 เหลี่ยมต่อด้วยบัลลังก์รูปสี่เหลี่ยม (คล้ายฐานบัว) แล้วจึงถึงส่วนยอดที่ทำทรงกรวยเหลี่ยมขึ้นไป รูปแบบศิลปะและอายุสมัย แยกออกเป็น 2 ส่วน กล่าวคือ ในส่วนของปราสาทหินที่อยู่ภายในนั้น เมื่อพิจารณาจากจารึกอักษรขอมที่พบ ตลอดจนลักษณะของห้องครรภคฤหะ สันนิษฐานได้ว่า ปราสาทหลังนี้คงมีอายุก่อนพุทธศตวรรษที่ 18 แต่ไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 16 ส่วนรูปแบบขององค์พระธาตุด้านนอกที่มาสร้างครอบทับไว้ นั้นเป็นงานศิลปกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศิลปะขอมแบบล้านช้างที่ได้เข้ามาในชั้นหลัง ซึ่งจากรูปทรงขององค์เจดีย์สันนิษฐานได้ว่าคงเป็นงานศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย หรือประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 22

พระธาตุคุ่ม ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุคุ่ม ชุมชนบ้านธาตุคุ่ม “พระธาตุคุ่ม” เป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นแบบเขมรโบราณ หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “ปราสาทหิน” โบราณสถานนี้มีแผนผังโดยรวมดังนี้ คือ เป็นปราสาทอิฐขนาดเล็ก 3 หลัง ตั้งเรียงกันอยู่ในแนวทิศเหนือ/ใต้ แต่ปราสาทด้านข้างทั้ง 2 หลัง ทิศเหนือ และได้พังทลายไปหมดแล้วคงเหลือเฉพาะเพียงฐานศิลาแลงก่อเรียงเป็นรูปสี่เหลี่ยมอยู่เท่านั้น สำหรับปราสาทหลังกลางมีสภาพดีกว่าปราสาททั้งสองหลังและยังมีผนังก่ออิฐถึงส่วนบนเหนือเรือนธาตุเล็กน้อย นอกจากนี้ทางด้านทิศเหนือและใต้ของปราสาท

ทั้งสามหลังนี้มีสระน้ำโบราณขนาดใหญ่ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า วางตัวตามแนวทิศตะวันออก/ตะวันตก อยู่ 2 สระ เพื่อใช้เป็นขอบเขตและเป็นปริมาตรในการจำลองสัญลักษณ์ของจักรวาลตามคติทางศาสนาที่นับถือกันในขณะนั้น รูปทรงของปราสาทหลังกลางที่ยังคงเหลือมากกว่าปราสาทด้านข้างนั้นมีผังอยู่กรอบรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีขนาดกว้างยาวประมาณ 5.50 เมตร หันหน้าไปทางทิศตะวันออกมีประตูทางเข้าด้านหน้าเพียงประตูเดียว ส่วนประตูที่เหลืออีก 3 ด้านทำเป็นประตูหลอก ฐานของปราสาทหลังกลางก่อด้วยศิลาแลงเดี่ยว ๆ เป็นแบบฐานปัทม์ สำหรับเรือนธาตุก่อด้วยอิฐเรียงขึ้นไปเป็นห้องสี่เหลี่ยม (ครรภคฤหะ) เดิมคงจะประดิษฐานรูปเคารพเอาไว้ภายใน เรือนยอดต้องขึ้นไปพังทลายชำรุดไปมากแล้ว อาจสันนิษฐานถึงเรือนยอดด้านบนได้ว่าคงก่ออิฐล้อม โดยการเลียนแบบเรือนธาตุส่วนกลาง ที่เรียกว่า “ชั้นเชิงบาตร” ซ้อนกันขึ้นไป ซึ่งยังปรากฏการก่ออิฐเป็นประตูหลอกเหนือห้องเรือนธาตุทางทิศเหนือและใต้อยู่บ้าง และด้านบนสุดคงเป็นยอดทรงดอกบัว ซึ่งในปัจจุบันได้ตกหล่นและจัดแสดงไว้ที่ด้านข้างของปราสาทบรีวาร สำหรับฐานปราสาทบรีวารทั้ง 2 ด้าน ที่ชำรุดพังทลายเหลือเฉพาะส่วนศิลาแลงนั้น มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ดังนี้

ฐานปราสาทหลังเหนือ มีความกว้าง 4.80 เมตร ยาว 5.20 เมตร พบการก่อบันไดเรียงเป็นทางขึ้นอยู่ 3 ด้าน คือทางทิศตะวันออก ทิศใต้และทิศเหนือ ฐานศิลาแลงปราสาทหลังนี้มีความสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร ส่วนตัวเรือนธาตุด้านบนพังทลายสูญหายไปหมดแล้ว

ฐานปราสาทหลังใต้ มีความกว้าง 6.40 เมตร ยาว 9.40 เมตร มีความสูงจากพื้นดินประมาณ 50 เซนติเมตร พบการก่อบันไดเรียงเป็นทางขึ้นอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ทิศเหนือและทิศตะวันตกสำหรับส่วนเรือนธาตุพังทลายไปแล้วเช่นกัน ชั้นส่วนสถาปัตยกรรมที่น่าสนใจของพระธาตุคู่มที่ปรากฏอยู่ในบริเวณองค์ปราสาท ได้แก่

1. ทับหลัง เหนือกรอบประตูหลอกทางทิศใต้ของปราสาทประธาน แฉกจากหินทรายแดงสลักเป็นภาพของเทพยืนอยู่บนหลังสัตว์ เหนือหน้ากาลอยู่ตรงกึ่งกลางของแผ่นทับหลัง หน้ากาลใช้มือทั้งสองหงายรองรับลายก้านขดที่คายออกจากปาก ด้านซ้ายของหน้ากาลสลักเป็นภาพช้างกำลังวิ่งเข้าหาหน้ากาล ด้านบนเหนือหัวช้างมีสัตว์ชนิดหนึ่ง (ม้า หรือสิงห์) ยืนหันหน้าออกไปสู่ด้านปลายของทับหลังสำหรับทางด้านขวาของหน้ากาลสลักเป็นภาพของสิงห์ และช้างทำท่าตกใจกำลังวิ่งออกไปสู่ด้านปลายของทับหลัง ภาพสัตว์เหล่านี้สลักอยู่ท่ามกลางลวดลายก้านขดที่ม้วนขึ้นด้านบนและห้องลงด้านล่าง ได้อย่างงดงาม การสลักภาพหลายหน้ากาลที่มักพบเสมอในปราสาทหินของเขมรนั้นส่วนหนึ่งจะมีความหมายถึงการกลืนกินความชั่วร้ายไม่ให้เข้าไปสู่เทวสถาน

2. เสาประดับกรอบประตู เป็นเสาหินทรายแดง 8 เหลี่ยมแกะสลักเป็นวงแหวน ภายในมีลายประจํายาม ลายเส้นนูนมีกลีบบัวคว่ำ-หงายตั้งประกบ และเส้นลวด อยู่ในตำแหน่ง กึ่งกลางและที่เสี้ยวของเสา ปัจจุบันมีเสาประดับกรอบประตูอยู่ที่ประตูหลอกทางทิศใต้และทิศเหนือ ซึ่งก็มีสภาพที่ไม่สมบูรณ์นัก

3. ชิ้นส่วนยอดปราสาททรงดอกบัว พบอยู่หลายชิ้น ปัจจุบันนำมาวางเรียงไว้ที่ด้านหลังและด้านทิศใต้ของปราสาทประธาน เป็นงานแกะจากหินทราย ทำเป็นทรงคล้ายดอกบัวที่มีการสลักลายกลีบบัวอยู่โดยรอบ เข้าใจว่าคงเป็นส่วนเครื่องบนของปราสาทหินที่พระราชดุมแห่ง นี้เมื่อครั้งอดีต

4. เสานางจรัล (เสาเทียน หรือ เสานางเรียง) เป็นเสาหินทรายทรงสี่เหลี่ยม มียอดคล้ายทรงดอกบัวดุม เสานางจรัลนี้โดยปกติจะใช้ปักเป็นแนวอยู่สองข้างของทางเดินเข้าสู่ปราสาท ในปัจจุบันได้นำมาปักเอาไว้ที่บริเวณด้านหน้าของประตูปราสาทประธาน

5. ฐานรูปเคารพ (โยนิโถรณะ) พบอยู่หลายชิ้น มีลักษณะคล้ายกัน คือทำจากหินทรายเป็นแท่นหินรูปสี่เหลี่ยม ตัวแท่นสลักเป็นชานปัทม ด้านบนเจาะช่องสำหรับปักรูปเคารพโดยมีการ เสาหินด้านบนให้เป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมที่มีพวยยื่นออกไปด้านหน้าเพื่อประโยชน์สำหรับการประกอบพิธีที่สามารถให้ของเหลวที่ใช้ในการเช่นบูชาไหลออกไปทางพวยดังกล่าว

พระธาตุนารายณ์เจงเวง ตั้งอยู่ภายในวัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร เป็นศาสนสถานในคติพราหมณ์ฮินดู ตามแบบอย่างลักษณะปราสาทขอมชัดเจน ทั้งนี้เพราะปรากฏภาพสลักมหาเทพองค์สำคัญของฮินดู คือ พระศิวะ พระนารายณ์ หรือพระวิษณุ และพระอินทร์ จากลักษณะเครื่องแต่งกายบ่งบอกว่า โบราณสถานแห่งนี้อยู่ในศิลปะสมัยบาปวนพุทธศตวรรษที่ 15-16 ลัทธิ “ไศวะนิกาย” คือ ยกย่องนับถือพระศิวะเป็นใหญ่ สภาพของสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเป็นปราสาทหินทรายขนาดกลาง ฐานก่อด้วยหินศิลาแดง ฐานส่วนบนของค์ธาตุ และส่วนประกอบอื่นๆ ก่อด้วยหินทรายสีชมพูและสีดํามันเหลือง สามารถแบ่งศิลปะขอมออกเป็นยุคต่างๆ ได้ 3 ยุค คือ ยุคก่อนพระนคร ยุคกลาง และยุคพระนคร พระธาตุนารายณ์เจงเวงเป็นศิลปะขอมในยุคเมืองพระนคร อันเป็นยุคที่ 3 ในศิลปะสมัยบาปวน พ.ศ.1560-1630 เกิดขึ้นก่อนศิลปะแบบนครวัดซึ่งเกิดขึ้นในราว พ.ศ. 1650-1720รูปแบบสถาปัตยกรรมพระธาตุนารายณ์เจงเวง มีขนาดเล็ก แต่มีความพอเหมาะสมควรส่วนมีความงดงามสมรูปแบบ มีภาพแกะสลักแบบนูนสูง เป็นรูปเทพเจ้าในศาสนพราหมณ์ฮินดูรูปคน รูปสัตว์ ลวดลายพฤกษาดังแต่เรือนธาตุถึงเรือนยอด

ประตูด้านทิศตะวันออก เป็นประตูด้านเดียวที่สามารถเข้าไปในองค์พระธาตุได้ ซึ่งมีทางขึ้นเป็นบันได 7 ขั้น เล็กและแคบแต่มีความชัน ลักษณะแบบนี้เป็นคติความเชื่อของศาสนา

พราหมณ์ฮินดู เพื่อให้คนขึ้นไปบริเวณเรือนธาตุแสดงอาการน้อบน้อม เหมือนการคลานเข้าเฝ้าองค์มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่หรือคลานเข้าสู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งความเป็นจริงแล้วถ้าไม่เดินขึ้นอย่างระมัดระวังก็อาจพลัดตกลงมาได้ ซึ่งแสดงอิทธิพลของลัทธิเทวราชอย่างชัดเจน

ประติมากรรมหินอ่อนเป็นประติมากรรมเหมือนอีกสามด้าน แต่มีสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ในศาสนาพราหมณ์ฮินดูอย่างชัดเจน คืองานแกะสลักลอยตัวรูปหัว “มกร” ซึ่งเป็นสัตว์น้ำในป่าหิมพานต์ บางทีเรียกว่า “เหรา” ประดับอยู่ที่ธรณีประตูซึ่งเป็นพาหนะของเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องกับน้ำคือ “วรุณเทพ” ประติมากรรมนี้จึงปรากฏร่องน้ำเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ภายในตัวปราสาท นั่นคือ พิธีสงวนสิวลึงค์ คือ การนำน้ำนมหรือน้ำหอมรดราดลงบนสิวลึงค์ ให้น้ำที่รดนั้นไหลลอดออกมาตามรางน้ำแล้วไหลออกมาตรงปากมกรนี้ แล้วไหลลงสู่บาราย คือสระน้ำต่อไปและเป็นกรรมวิธีการระบายน้ำฝนที่ขังอยู่ภายในให้ไหลออกทางช่องนี้ด้วย ซึ่งอดีตนั้น ภายในองค์พระธาตุคงเป็นสถานที่ประดิษฐานสิวลึงค์และใช้ประกอบพิธีกรรมดังกล่าวก่อนที่จะมีพระพุทธรูปมาประดิษฐานแทน เพราะปรากฏแท่นหินสี่เหลี่ยมตรงกลางเป็นหลุม (สิวลึงค์) แต่หลังการบูรณะไม่ได้นำเข้าไปประกอบในองค์พระธาตุ คาดว่าถูกเคลื่อนย้ายหรืออาจสูญหายแล้ว เพราะกระจายอยู่ในกลุ่มหินไม่สามารถนำขึ้นประกอบได้

นอกจากนี้ ตัวองค์พระธาตุยังแสดงเรื่องราว รูปแบบสถาปัตยกรรม กรรมวิธีการก่อสร้าง การจำหลัก และสลักหินเป็นภาพต่าง ๆ ซึ่งปรากฏบนหน้าบัน ทับหลัง บรรดาลวดลายและภาพจำหลักเหล่านี้ สามารถเล่าเรื่องราวความเป็นมาของงานสถาปัตยกรรมขอมได้อย่างเป็นระบบ เช่น บอกยุคสมัยของศิลปะ ยุคสมัยของขอม สกุลช่างเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องราวของเทพเจ้าองค์ต่างๆ ที่ปรากฏบนปราสาทหลังนี้ ถูกบันทึกลงบนแผ่นหินที่มีความแข็งแรง จึงสามารถตั้งตระหง่านประกาศความยิ่งใหญ่ของผู้ดำเนินการสร้าง และความยิ่งใหญ่ขององค์มหาเทพที่ผู้สร้างให้ความเคารพนับถือหรือบูชาสักการะ อันแสดงอิทธิพลของความเชื่อที่ผู้คนมีต่อลัทธิศาสนาเมื่อครั้งอดีต

พระธาตุภูเพ็ก ตั้งอยู่บนยอดเขาภูเพ็ก บ้านภูเพ็ก ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร สภาพโดยทั่วไปของภูเพ็กนั้น เป็นยอดเขาในกลุ่มของเทือกเขาภูพาน มีความสูงประมาณ 522 เมตร จากเส้นระดับน้ำทะเลปานกลาง และเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยเล็ก ๆ ซึ่งจะไหลไปรวมกันในอ่างเก็บน้ำภูเพ็ก ที่อยู่ห่างออกไปประมาณ 2 กิโลเมตรทางทิศเหนือ ในปัจจุบันมีพระภิกษุสงฆ์มาใช้สถานที่บริเวณเชิงเขาเป็นที่ปฏิบัติธรรมและมีการสร้างกุฏิสงฆ์ และอาคารต่างๆ บนยอดเขาใกล้กับโบราณสถาน ด้วยการเดินทางเข้าสู่ปราสาทหินแห่งจุดประสงค์ของการสร้างปราสาทแห่งนี้ได้แก่

1. แท่งหินรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดกว้างยาวด้านละ 5 เซนติเมตร สูง 48 เซนติเมตร ด้านบนจะเป็นช่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างด้านละ 22 เซนติเมตร อยู่ตรงกลาง และมีช่องสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก (75 เซนติเมตร) เจาะเรียงเป็นแนวรอบช่องสี่เหลี่ยมตรงกลางด้านละ 5 ช่อง โบราณวัตถุชิ้นนี้ เมื่อพิจารณาจากการเจาะช่องดังกล่าว ชวนให้นึกถึงการบรรจุแผ่นฤกษ์เพิ่มความ เป็นสิริมงคลก่อนการก่อสร้างอาคาร หรือกระทำมงคลพิธีต่าง ๆ ซึ่งเราก็เคยได้พบการฝังแผ่นฤกษ์ ตามกรุของศาสนสถานหลาย ๆ แห่ง นอกจากนี้แผ่นหินที่เจาะช่องเป็นรูปหลุมเรียงกันเหล่านี้ อาจมีความหมายถึงการจำลองจักรวาลหรือที่ประทับของเทพเจ้า โดยบรรจุวัตถุที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของ เทพผู้ยิ่งใหญ่ และรูปย่อของจักรวาลที่แทนด้วยวัตถุต่าง ๆ กันลงไปตามช่อง เพื่อให้ได้ความหมาย อันแสดงว่าสิ่งที่อยู่ ณ ตำแหน่งตรงกลางของแท่งหินนี้เป็นสิ่งอันเป็นมงคลสูงสุดของจักรวาล

2. ศิวลึงค์ (ชำรุด) หลักเป็นหินทราย มีฐานล่างรูปสี่เหลี่ยม กว้าง 45 เซนติเมตร ส่วนบนชำรุดหักหายไป แต่สันนิษฐานได้ว่าคงมีทรงโค้งมน สูง (เท่าที่เหลือ) 1.30 เมตร แท่งหินนี้ น่าจะสลักเป็น 3 ส่วน ส่วนล่างทำเป็นทรงสี่เหลี่ยม ส่วนกลางสลักเป็นทรง 8 เหลี่ยม และส่วนยอด (หัก) ทำเป็นทรงโค้งมน ศิวลึงค์ที่มีการแบ่งเป็น 3 ส่วนลักษณะนี้ เรียกกันว่า แบบประเพณีนิยม โดยถือเป็นรูปเคารพสูงสุดของศาสนาฮินดู ซึ่งเป็นการรวมเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ 3 องค์เข้าด้วยกัน (ตรีมูรติ) อันได้แก่ ส่วนบนโค้งมน เรียกว่า “รูทรภาค” หมายถึง พระศิวะ (อิศวร) ส่วนกลางทรงแปดเหลี่ยม เรียกว่า “พรหมภาค” หมายถึง พระพรหมส่วนล่างทรงสี่เหลี่ยม เรียกว่า “วิษณุภาค” หมายถึง พระวิษณุ (นารายณ์)

รูปแบบศิลปะและอายุสมัย การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะของปราสาท หินภูเพ็ก ก่อนข้างเป็นการยากที่จะกำหนดอายุ เนื่องจากเราไม่พบทั้งศิลาจารึก ตลอดจนการสลัก ลวดลายที่พอจะนำไปศึกษาถึงอายุสมัย โดยการเปรียบเทียบได้เลย การศึกษาจึงสามารถกระทำได้ แค่การเทียบเคียงแผนผังและรูปทรงของโบราณสถานเท่านั้น ซึ่งก็ค่อนข้างลำบากเช่นกัน เนื่องจาก เทวสถานแห่งนี้ยังสร้างไม่เสร็จ แต่อาจให้ข้อสังเกตได้ว่า การสร้างศาสนสถานบนภูเขาโดยใช้ แผนผังการเข้าสู่เทวสถานที่ขึ้นมาจากเชิงเขาเพื่อเข้าสู่ตัวปราสาทที่อยู่ด้านบนเช่นนี้ น่าจะเป็น ลักษณะเช่นเดียวกับเทวสถานสำคัญอีกหลายแห่ง เช่น ปราสาทพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทเขา พระวิหาร กล่าวคือเป็นเทวสถานที่ใช้แก่เป็นหลัก ซึ่งเป็นที่นิยมกันตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา นอกจากนี้ยังอาจเทียบเคียงรูปทรงโดยรวมของพระธาตุภูเพ็ก ได้กับประสาทรหินพิมาย ปราสาทเขาพนมรุ้ง ได้ในระดับหนึ่ง และเมื่อพิจารณาถึงประสาทรหินที่อยู่พื้นที่ใกล้เคียง เช่น พระธาตุนารายณ์เจงเวง พระธาตุคุม ปราสาทองค์ในพระธาตุเชิงชุม เป็นต้น ก็พบว่ามียาอยู่ในราว พุทธศตวรรษที่ 16-17 ทั้งสิ้น จึงอาจตั้งข้อสันนิษฐานเบื้องต้นได้ว่า พระธาตุภูเพ็กแห่งนี้เป็นงาน

สถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ในศิลปะเขมรแบบบาปวน - นครวัด เช่นเดียวกัน และน่าจะมีการตั้งใจสร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถานเนื่องในศาสนาฮินดูเป็นสำคัญ

กลุ่มบ้าน (ปราสาทบ้านพินนา) ตั้งอยู่ในเขตของวัดแก้ววราราม บ้านพินนา ตำบลพินนา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร สภาพโดยทั่วไปของกลุ่มบ้านเป็นลักษณะของเนินดินอยู่กลางพื้นที่เกษตรกรรม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของปราสาทบ้านพินนา ประกอบด้วย ปราสาทประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ด้านนอกมีกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงล้อมรอบอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทางด้านหน้ามีประตูซุ้ม (โคปุระ) อยู่ 1 ประตู ส่วนทางมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ 1 สระ ปราสาทประธาน ปัจจุบันคงเหลือเฉพาะฐานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ก่อด้วยศิลาแลง โผล่สูงจากพื้นดินประมาณ 1-2 เมตร เท่านั้น ทางด้านหน้าขององค์ประสาท มีแท่งหินทรายที่เข้าใจว่าเป็นชิ้นส่วนของธรณีประตู ตั้งปักอยู่ 1 ชิ้น มีความกว้าง 60 เซนติเมตร และสูงจากพื้น 50 เซนติเมตร นอกจากนี้ทางด้านหน้าของปราสาทประธาน ได้มีการนำเอาก้อนแลงมาเรียงต่อกันทั้งสองข้างของแนวปราสาทไปจนจรดกับประตูซุ้มด้านหน้า คล้ายทางเดินเชื่อมต่อกัน ซึ่งเข้าใจว่าอาจเป็นการนำมาเรียงเพิ่มเติมขึ้นในชั้นหลังกำแพงแก้วและประตูซุ้ม (โคปุระ) กำแพงแก้วที่ล้อมรอบอาณาบริเวณของปราสาทประธานนั้นอยู่ในกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามี โดยใช้ศิลาแลงเป็นวัสดุในการก่อสร้างรูปทรงของกำแพงแก้วจะก่อเป็นกำแพงตั้งตรงปลายด้านบนทำเป็นคล้ายทรงพุ่ม ที่ส่วนยอดสุดสลักเป็นร่องยาวตลอดทั้งแนวกำแพง เพื่อให้เลื้อยแผ่นทับหลังทรงสี่เหลี่ยมมาเสียบวางด้านบนได้ประตูซุ้ม (โคปุระ) หรือ ช่องประตูทางเข้า มีอยู่เฉพาะทางด้านหน้า (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ) เพียงด้านเดียว ซึ่งเป็นการบังคับให้สามารถเข้าออกเฉพาะทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเท่านั้น โคปุระนี้ มีแผนผังเป็นรูปกากบาทกล่าวคือมีห้องกลาง 1 ห้อง และมีห้องมุขยื่นออกไปทุกทิศ โดยมุขทิศตะวันออกเฉียงเหนือ/ตะวันออก/ตะวันตก สามารถทะลุผ่านห้องกลางเพื่อใช้เป็นทางเข้า/ออกได้ ส่วนมุขด้านทิศเหนือ/ใต้ สามารถเข้าไปได้เฉพาะจากห้องกลางเท่านั้น ในปัจจุบันส่วนของโคปุระนี้ถือว่ายังมีสภาพดีกว่าโครงสร้างของปราสาทในส่วนอื่น ๆ ทั้งหมด การก่อเครื่องบนของหลังคาโคปุระ จะใช้วิธีเหลื่อมหินเข้าหากันที่ละน้อยจนไปบรรจบกันด้านบนสำหรับกรอบประตู/ทับหลังก็ใช้ก้อนศิลาแลงที่มีขนาดยาวมารับน้ำหนักซึ่งปัจจุบันมีรอยร้าวอยู่หลายจุดแล้วโคปุระนี้มีขนาดกว้างประมาณ 8.90 เมตร สระน้ำโบราณ มีผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างยาว 12x16 เมตร โดยตั้งอยู่ทางมุมด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปราสาทประธานก่อด้วยศิลาแลงเป็นชั้นบันไดมีแนวเอนเฉียงราว 15 องศา เป็นอย่างน้อย สามารถเดินลงไปได้ถึงระดับน้ำหรือถึงก้นสระ รูปแบบของอาคารในลักษณะดังกล่าวที่ประกอบด้วย ปราสาทประธานขนาดใหญ่โตสร้างด้วยศิลาแลง และกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยมีโคปุระทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือ (ด้านหน้า) เพียงด้านเดียว และที่มุมด้านนอก มีสระน้ำ 1-2 สระกรูขอบด้วย

ศิลาแลงเช่นนี้ เราได้พบกันอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในเขตภาคอีสานของไทยและดินแดนเขมร อาคารลักษณะนี้เชื่อกันว่าเป็นศาสนสถานประจำ “อโรคยศาล” (โรงพยาบาล) โดยปราสาทหินหลายแห่งที่มีลักษณะดังกล่าว ได้ ค้นพบศิลาจารึกที่บ่งบอกว่าเป็น “อโรคยศาล” และบางแห่งก็ได้พบรูปพระโพธิสัตว์ไภษัชคุรุไวฑูรย์ ประภาผู้เป็นประธานแห่งความไม่มีโรคอีกด้วย จึงมีความเป็นไปได้ว่าปราสาทบ้านพันนาก็น่าจะเป็นอโรคยศาลแห่งหนึ่งเช่นกัน อย่างไรก็ตามในบรรดาอโรคยศาลที่พบกันทั่วไปมักมีอาคารขนาดเล็กที่เรียกว่า “บรรณาลัย” อยู่ที่มีมุมนำทิศตะวันออกเฉียงใต้ภายในเขตกำแพงแก้วด้วย ปราสาทหินหลังนี้ คงสร้างขึ้นในศิลปะแบบขอมราวพุทธศตวรรษที่ 18 เพื่อใช้เป็นศาสนสถานประจำอโรคยศาล

1.4 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร มีความพึงพอใจโดยรวม และรายด้านทุกด้าน อยู่ในระดับปานกลางโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยรายด้านจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ด้านราคาสินค้าและบริการ และด้านการประชาสัมพันธ์

1.5 แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนะนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร พบว่า กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในภาครัฐ ผู้นำชุมชนและนักท่องเที่ยวได้เสนอแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนะนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอม ในจังหวัดสกลนคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏ ดังนี้

1.5.1 ด้านแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดงบประมาณบำรุงรักษา ปรับปรุงภูมิทัศน์ โดยรอบโบราณสถานการบริการรถโดยสารประจำทาง แผนที่แหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน สภาพของพื้นผิวจราจรไม่ขรุขระ ป้ายบอกทางที่ชัดเจน

1.5.2 ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรมีสถานที่ให้นักท่องเที่ยวได้นั่งพักผ่อน มีมัคคุเทศก์น้อยประจำโบราณสถานเพื่อให้มีบทบาทในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนะนำแหล่งท่องเที่ยว ควรจัดให้มีศูนย์บริการการท่องเที่ยวประจำจังหวัด ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร และควรมีการแสดงวัฒนธรรมขอม

1.5.3 ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรจัดทำแผนท่องเที่ยวประจำจังหวัดให้เป็นเส้นทางธรรมะและโบราณสถานศิลปะขอมเชื่อมต่อจังหวัดใกล้เคียง จัดโครงการธรรมะสัญจร โดยให้ประชาชนเลือกแหล่งโบราณสถานจัดให้มีคู่มือการนำเที่ยว แผ่นพับ ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร

1.5.4 ด้านราคาสินค้าและบริการ ควรจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกราคาสินค้าที่พัก ร้านอาหาร ควรจัดราคาให้เหมาะสม

2. อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร สามารถอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

2.1 บริบทของโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร พบว่า โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครทั้ง 5 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ศาสนา สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมประเพณี ที่มนุษย์ในอดีตได้รังสรรค์ขึ้นบนพื้นฐานแห่งความเชื่อความศรัทธาเป็นศาสนสถานเพื่อประดิษฐานรูปเคารพ และการทำพิธีกรรมทางศาสนา สร้างด้วย อิฐหรือหิน ตัวปราสาทมีปริมาตรหน้าทับ ยอดสูงทรงสี่เหลี่ยม มีปราสาทองค์เดียว หรือปราสาทหลายองค์มีกำแพงหรือคูน้ำล้อมรอบ ซึ่ง ปัญญา เทพสิงห์ (2548) ได้ศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมขอมโบราณ มีปริมาตรหน้าทับ ยอดสูงทรงสี่เหลี่ยมอาจสร้างด้วย อิฐ หินทราย หรือศิลาแลง ยึดถือสัดส่วนและระเบียบอย่างเคร่งครัด มีรูปแบบสถาปัตยกรรมอินเดียได้ ซึ่งได้รับผลพร้อมการเผยแพร่ศาสนาจากอินเดีย แต่โครงสร้างเหล่านี้สะท้อนการเลียนแบบเครื่องไม้ซึ่งมีมาก่อนศาสนสถานแต่ละแห่ง อาจมีปราสาทองค์เดียว หรือหมู่ปราสาทหลายองค์บางครั้งสร้างกำแพงหรือคูน้ำล้อมรอบ การจัดวางผังสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องแผนภูมิจักรวาลและการยกย่องอำนาจเทพเจ้า นอกจากนี้ ศักดิ์ชัย สายสิงห์ (2543) ได้ศึกษาศาสนสถานในศิลปะขอมสร้างในศาสนาฮินดูส่วนใหญ่ บางสมัยสร้าง ในศิลปะแบบขอม สังเกตจากศาสนสถานเหล่านั้นๆ สร้างขึ้นเนื่องในศาสนาและลัทธิใดดูได้จาก รูปเคารพที่ประดิษฐานภายในปราสาทประธานเป็นสำคัญ ถ้าไม่ปรากฏรูปเคารพ ให้ดูได้จาก ภาพเล่าเรื่องบนทับหลังที่ด้านหน้าของห้องครรภคฤหะ ปราสาทที่สร้างขึ้นในศาสนาฮินดูแยกออกเป็น 2 ลัทธิได้แก่ “ไศวนิกาย”คือ การบูชาพระอิศวรหรือ พระศิวะเป็นใหญ่ และ“ไวษณพนิกาย”คือ การบูชาพระนารายณ์ หรือพระวิษณุเป็นใหญ่

2.2 ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร มีความพึงพอใจ โดยรวมอยู่ในระดับ ปานกลางซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวของ วรรณ วลัยวานิช (2539) สรุปได้ว่า

2.2.1 นักท่องเที่ยวถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องประกอบด้วย ลักษณะของการกระจายรายได้ กิจกรรมต่าง ๆ ของนักท่องเที่ยว ฤดูกาลท่องเที่ยว ทัศนคติของนักท่องเที่ยว

2.2.2 สินค้าท่องเที่ยวหรือสถานที่ท่องเที่ยว เป็นสินค้าที่รวบรวมเอาสินค้าและบริการหลายประการทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมไว้ด้วยกัน เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณี อชยาศัยไมตรี สาธารณูปโภค เป็นต้น

2.2.3 การคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ และธุรกิจการท่องเที่ยวสามารถดำเนินต่อไปได้ ซึ่งในการจัดการคมนาคมขนส่งต้องพิจารณาจากรูปแบบของการคมนาคมขนส่ง การคมนาคมขนส่งสู่แหล่งท่องเที่ยว การคมนาคมขนส่งในแหล่งท่องเที่ยว แบบแผนการเดินทางของนักท่องเที่ยว บริเวณหรือสถานที่ให้บริการแก่ผู้โดยสาร

2.2.4 ข้อมูลข่าวสารและบริการ ข้อมูลข่าวสารเป็นเอกสารที่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ แก่นักท่องเที่ยว แผ่นพับ แผนที่ และเอกสารแนะนำต่าง ๆ ส่วนการบริการเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยบริการในด้านที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว อาหารและเครื่องดื่ม ของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง บริการด้านสถานที่จอดรถ บริการด้านสถานที่ และอุปกรณ์สำหรับออกกำลังกายและนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชีระ ชีวะเกรียงไกร (2551) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก สกลนคร นครพนม มุกดาหาร และกาฬสินธุ์ พบว่านักท่องเที่ยวมีปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก โดยรวม อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏดังนี้

1) ด้านสินค้าและบริการที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก ทั้งภาพรวม และรายข้อทุกข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย 3 อันดับแรกได้แก่ มีธรรมชาติที่สวยงาม มีร้านจำหน่ายของที่ระลึกและสินค้าพื้นเมืองที่หลากหลาย และมีสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ที่พักแรมสะดวก ร้านอาหาร ห้องน้ำสะอาด สถานที่จอดรถปลอดภัย

2) ด้านราคาที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก ทั้งภาพรวม และรายข้อทุกข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย ได้แก่ ราคาสินค้าของที่ระลึกมีความเหมาะสม ที่พักแรมมีราคาให้เลือกหลายระดับราคา และมีธุรกิจบริการให้เลือกหลายระดับราคา

3) ด้านสถานที่ทำเลที่ตั้งที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ มีบรรยากาศร่มรื่น มีป้ายบอกเส้นทางชัดเจน และสถานที่จอดรถเพียงพอและมีความปลอดภัย และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ

4) ด้านการส่งเสริมการตลาดที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุกอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 2 ข้อ คือ มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และมีการจัดงานเทศกาลต่าง ๆ เสมอ และอยู่ในระดับปานกลาง 2 ข้อ

5) ด้านบุคลากรที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก ทั้งภาพรวมและรายข้อทุกข้อ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย ได้แก่ เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความสุภาพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้และแนะนำเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว และเจ้าหน้าที่ให้บริการรวดเร็ว ถูกต้อง

6) ด้านกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 1 ข้อ คือ มีมาตรการรักษาความปลอดภัยอย่างเพียงพอ และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ

7) ด้านลักษณะทางกายภาพที่มีความสำคัญต่อการมาแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุกอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก 3 ข้อ โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยของข้อจากมากไปน้อย ได้แก่ ลักษณะธรรมชาติสวยงาม สถานที่ที่มีความเป็นระเบียบ สวยงาม และป้ายสื่อความหมายและป้ายบอกเส้นทางมีความชัดเจน และอยู่ในระดับปานกลาง 1 ข้อ

2.3 แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร มีความพึงพอใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้มีความสอดคล้องกับสันติ ชูดิษฐา (2537) ได้กล่าวถึง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ การพัฒนาพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยมีปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว คือ 1 การชักจูงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนขึ้น 2 การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้สามารถรองรับ และให้บริการตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างพอเพียง และจากแนวคิดของ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เป็นแนวคิดมุ่งดำเนินงานอย่างต่อเนื่องในการปรับปรุงและเสริมตกแต่งแหล่งท่องเที่ยวจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ดีขึ้นเหมาะสมกับความต้องการของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันก็ต้องอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงณา ชัชวาล (2551) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากประชากร 3 กลุ่ม คือ ผู้นำกลุ่ม ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้รู้ซึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ หัวหน้าส่วนราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู ผู้บริหารโรงเรียน ประชาชนชาวบ้านและเจ้าอาวาส ผู้สังเกตการณ์ซึ่งได้จ้กนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ โดยการดำเนินการของชุมชน ได้มีขั้นตอนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวไว้ 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ เป็นการเตรียมข้อมูลเบื้องต้น แนะนำแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ให้ข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งท่องเที่ยวหรืออาสาสมัครนำเที่ยวในเขตบริการ ขึ้นดำเนินการมีการทำความสะอาด จัด ปรับตกแต่ง บำรุงรักษา ซึ่งมอบหมายให้บุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบ บุคลากรในสถานศึกษา ชุมชนให้การสนับสนุน และขึ้นสรุปผลการดำเนินงาน มีการร่วมประชุม ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับ ชุมชนเพื่อวางแผน

ทางการดำเนินงานร่วมกัน และ สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรวดี จันทะวงษา (2543) ทำการวิจัย เรื่อง พระราชอุฎฐ์เพ็ก : แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ทางการศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดี การศึกษาสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม และการศึกษาอนุรักษ์พัฒนาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมของโบราณสถาน โดยมี เป้าหมายที่สำคัญคือการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมโบราณคดี และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทาง โบราณสถานของจังหวัดสกลนครและได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหาล้อมศิลปกรรม เพื่อสร้างความสว่างแก่ปัญหาความเสื่อมโทรมในด้านปัญหา ภูมิพระ ศาลาไม่ได้รับการดูแล สุขภาพเสื่อมโทรม และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เกษสุดา ขวางาม (2543) ทำการวิจัยเรื่องพระราชอุฎฐ์ เพ็ก แนวทางอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้เสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพระราชอุฎฐ์ เพ็ก การดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อมโดยการจัดสภาพแวดล้อม โดย การจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสมมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อเสริมสร้างความสว่าง และสร้างความดึงดูดของผู้ที่พบเห็น หรือนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมแหล่ง โบราณสถานแห่งนี้ให้เกิด ความประทับใจและเพื่อส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครให้เป็นที่ รู้จักของคนทั่วไป

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนา พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอ โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร พบว่า โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร สามารถที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้แต่ทั้งนี้ยังมีจุดที่ควรปรับปรุงบางประเด็นเพื่อให้ดึงดูด นักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น ดังนี้

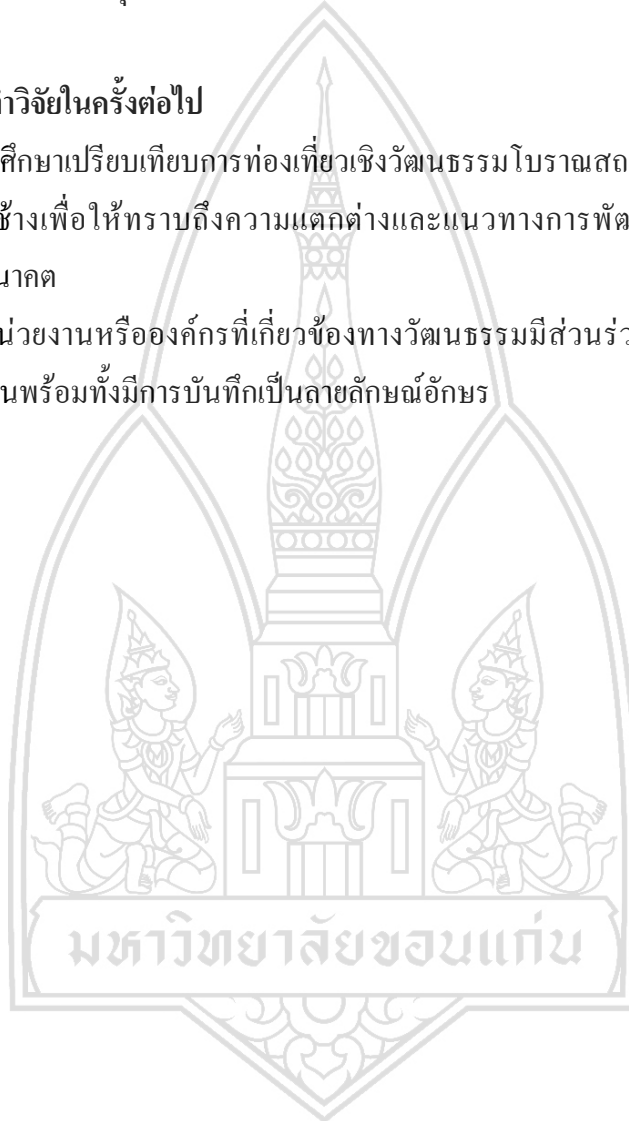
1) จากการศึกษารียบทั่วไปของโบราณสถานศิลปะขอมทั้ง 5 แห่ง พบว่า สิ่งที่จะ สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวได้นั้น คือ โบราณสถานศิลปะขอมทั้ง 5 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ความเชื่อ ศาสนา สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ภูมิ ปัญญา และวัฒนธรรมประเพณี ที่มนุษย์ในอดีตได้รังสรรค์ขึ้นบนพื้นฐานแห่งความเชื่อความ ศรัทธาเป็นศาสนสถานเพื่อประดิษฐานรูปเคารพ และการทำพิธีกรรมทางศาสนา ตัวปราสาทมี ปริมาตรหน้าทึบ ยอดสูงทรงสี่เหลี่ยม มีปราสาทองค์เดียว หรือปราสาทหลายองค์มีกำแพงหรือคูน้ำ ล้อมรอบ และรูปแบบสถาปัตยกรรม มีปริมาตรหน้าทึบ ยอดสูงทรงสี่เหลี่ยมสร้างด้วย อิฐ หินทราย หรือศิลาแลง ยึดถือสัดส่วนและระเบียบอย่างเคร่งครัด การจัดวางผังสะท้อนถึงแนวคิดเรื่องแผนภูมิ จักรวาลและการยกย่องอำนาจเทพเจ้า สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

2) โบราณสถานทั้ง 5 แห่งยังขาดบุคลากรทางด้านการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ที่มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น การบริหารจัดการในแหล่งโบราณสถาน เช่น การปรับภูมิทัศน์ หรือการอนุรักษ์ สิ่งอำนวยความสะดวกยังมีไม่เพียงพอ ขาดการประชาสัมพันธ์ และงบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลาง นอกจากนี้สภาพภูมิอากาศในการเดินทาง ที่มีสภาพร้อนและแห้งแล้งรวมถึงความสูงของที่ตั้ง โบราณสถานบางแห่งเป็นอุปสรรคต่อการขึ้นไปกราบไหว้สักการะ

4. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมและโบราณสถานแบบล้านช้างเพื่อให้ทราบถึงความแตกต่างและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโบราณสถานต่อไปในอนาคต

4.2 ควรให้หน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการประเมินศักยภาพของโบราณสถานพร้อมทั้งมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

บรรณานุกรม

- กรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย. (2552). รายงานสถิติจำนวนประชากร และบ้าน รายจังหวัด
รายอำเภอ และรายตำบล ณ เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2552. ค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2553,
จาก <http://www.dopa.go.th>
- กรมศิลปากร. (2553). ความหมายของการอนุรักษ์. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2553, จาก http://vasuposh.blogspot.com/2010/07/blog-post_6663.html
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2552). กระตุ้นแผนการตลาดท่องเที่ยวอีสาน. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน
2553, จาก <http://www.thannews.th.com>
- เกษสุดา ขวางาม และ จิรวดี จันทะวงษา. (2543). พระธาตุคูม – พระธาตุภูเพ็ก แนวทางการอนุรักษ์
สิ่งแวดล้อมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว สกลนคร. สกลนคร: สำนักศิลปวัฒนธรรม.
- จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร. (2543). การสร้างความเข้มแข็งและพลังสร้างสรรค์ให้กับองค์การบริหาร
ส่วนตำบล. กรุงเทพฯ: โอโซน พลัสซิ่ง. (จุลสาร).
- ฉลองศรี พิมลสมพงษ์. (2542). การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2543). โครงการวิถีทัศน์ วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติและคณะ. (2542). รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตลุ่มน้ำแม่วาง. เชียงใหม่:
โครงการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม บ้านสวนนนทรี อ.สันทราย จ.เชียงใหม่.
- ชูศรี วงศ์รัตน์. (2541). สถิติเพื่อการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: เทพนมมิตรการพิมพ์.
- จิรัชญา มณีเนตร. (2545). การพัฒนาการท่องเที่ยวในเชิงบริบท. ขอนแก่น: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จิรัชญา มณีเนตร. (2551). ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อการชุมชนท้องถิ่นจากการเติบโตของ
แหล่งท่องเที่ยวในเขตพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น.
- ฉววรรณ สายเชื้อ. (2541). แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา.
วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ธาดา สุทธิธรรม. (2533). **ทฤษฎีและแนวปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี**. กรุงเทพฯ: หิรัญพัฒน์.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2542). **ลิมโบสถ์เก่าวัดสุวรรณวาส อีสาน อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม การใช้โพลีเมอร์ (ผสมไฟเบอร์กราส) เพื่ออนุรักษ์ครั้งแรกในประเทศไทย**. ขอนแก่น: ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา.
- ธาดา สุทธิธรรม. (2544). **ผังเมืองในประเทศไทย: ผังชุมชนและการใช้ที่ดินสายอารยธรรมเขมรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. ขอนแก่น: ขอนแก่นพิมพ์พัฒนา.
- ธีระ ชีวะเกรียงไกร. (2551). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มสนุก**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- นิคม จารุมณี. (2544). **การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นิตา ชัชกุล. (2550). **อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เนตรชนก นันท์. (2543). **การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาวัดพระบาทห้วยต้ม จังหวัด ลำพูน**. การศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. (2554). **SWOT การวางแผนกลยุทธ์ธุรกิจชุมชน**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: สุวีริยะ สาส์น.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน**. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- ประเวศ วะสี. (2552). **ภาคธุรกิจกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ คณะกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแห่งชาติมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ.
- ปัญญา เทพสิงห์. (2548). **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พจนา ชัชวาล. (2551). **การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวและการโรงแรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พระมหาประมวล ฐานทตฺโต. (2552). **ประวัติพระธาตุนารายณ์เจงเวง**. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.

- ไพฑูรย์ พงสะบุตร และวิลาสวงศ์ พงสะบุตร. (2536). **คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มธุรส ปราบไพบรี. (2543). **ศักยภาพชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว กรณีศึกษาชุมชนไทยทรงดำบ้านเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัส สุวรรณ. (2538). **นิเวศวิทยากับการพัฒนาเศรษฐกิจ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2542). **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สุวีริยะ สาส์น.
- ยุทธ ไถยวรรณ. (2549). **สถิติเพื่อการวิจัย**. กรุงเทพฯ: เอ็กเปอร์เน็ท.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพฯ: ไทยอนุเคราะห์.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2542). **การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน**. **จุลสารพัฒนาชุมชน**.
- รติกา อังกูร และคณะ. (2553). **รายงานผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปะวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น**. ค้นเมื่อ 18 มีนาคม 2554, จาก <http://www2.tat.or.th/tat/e-journal>
- ราณี อิติชัยกุล. (2546). **เอกสารวิชาการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- รุ่งรัตน์ หัตถกรรม. (2545). **แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวใหม่ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วรรณางษ์วานิช. (2539). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิมลรัตน์ อิศระธรรมบุญ. (2543). **แนวทางในการอนุรักษ์ย่านสามแพร่ง โดยความต้องการของชุมชน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง. (2542). **การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม**. เชียงใหม่: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิวรรณ สีหนาท. (2546). **การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลองกรณีศึกษา : คลองอ้อมนันทและคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

- ศรีศักร วัลดีโกดม. (2544). **เศรษฐกิจพอเพียงกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม มติธรรมในยุคเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มนุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2543). **ทวารวดี : ศิลปกรรมยุคแรกเริ่มในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: ดี ดี พรินติ้ง.
- สำนักงานจังหวัดสกลนคร กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร. (2550). **ข้อมูลทั่วไปจังหวัดสกลนคร**. ค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2553, จาก <http://www.sakonnakhon.go.th/main/index.php>
- สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2540). **การดำเนินงานเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์บริการวิชาการ.
- สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ. (1964). **กฎของการอนุรักษ์**. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2553, จาก <http://www.Icomosthai.org>
- สมพร แสงชัย. (2543). **การวิเคราะห์สิ่งแวดล้อมในการพัฒนาการเมืองของสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: สำนักฝึกอบรมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- สมาพร คล้ายวิเชียร และคณะ. (2550). **แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างในอีสานใต้**. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- สร้อยสวัสดิ์ อาสาสรรพกิจ. (2543). **การศึกษาหาปัจจัยในการกำหนดความพร้อมของผู้ประกอบการที่นำเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือตอนบน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสรี วังสไพจิตร. (2534). **จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ชนวนทำให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง**. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์. (2539). **ปราสาทเขาพนมรุ้ง**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุจิตราภา พันธุ์วิไล และธีรเทพ ชนไมตรี. (2549). **ศักยภาพและความต้องการในการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนในจังหวัดเชียงราย**. เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.
- สุรางรัตน์ ช่วยวงศ์ญาติ. (2547). **ความรู้ ทัศนคติ และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่น: กรณีศึกษาหาดบางแสน 2 อำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สุโขทัยธรรมมาธิราช. (2545). **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจในพื้นที่หน่วยที่ 1-7**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- สันติ ชูดิษฐา. (2535). **โครงการพัฒนาและอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวปี 2530-2534**. กรุงเทพฯ: ดี ดี
พรีนติ้ง.
- สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. (2541). **การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม**.
พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: คู่มือกรมมรดกไทย.
- สำนักพัฒนาการท่องเที่ยว. (2550). **ความสำคัญของการท่องเที่ยว**. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2553,
จาก <http://www.tourism.org>.
- องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization หรือ WTO). (2549). **การท่องเที่ยว**.
ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2553, จาก <http://www.vcharkarn.com>
- อิทธิวัตร ศรีสมบัติ. (2549). **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล: ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กลุ่ม**
จังหวัดอีสานใต้. สุรินทร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ (กองทุนสนับสนุนการวิจัย).
- Amos Rapoport. (1990). **System of activities and system of settings: in Domestic Architecture
and the use of space**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brohman, John. (1996). New directions in tourism for Third World development. **Annals of
Tourism Research**. 23(1), 48-70.
- Clement, Harry G. (1961). **The Future of Tourism in the Pacific and Far East**. Washington:
Cheechi & Co.
- De Kadt, E. (1978). **Tourism Passport to Development Perspectives on the social and cultural
affects of tourism in developing countries**. New York: Oxford University Press.
- Gam ham, Harry L. (1985). **Maintaining the spirit of place In a Process for the Preservation
of town character**. Mesa: PDA.
- Gee, Choy and Makens. (1984). **The Travel Industry**. Westport, CT: AVI Publishing.
- Greenwood. (1982). **Cultural “Authenticity “cultural Survival Quarterly**. 6(3), 27-8.
Ichaporia, ridge: Cambridge University Press.
- Gunn C.A. (1944). **Travel tourism and hospitality**. New York: John Wiley and Sons Press.
- Inskip, E. (1991). **Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development
Approach**. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Lundberg, D.E. (1985). **The Tourism Business**. 5th ed. New York: Van Nostrand Reinhold.
- McIntosh, Robert W. & Goeldner and Charles R. (1986). **Tourism Principles, Practices,
Philosophies**. 5th ed. New York: John Wiley & Sons Press.
- Swarbrooke . (1999). **Sustainable Tourism Management**. New York: CABI.

Weaver, Martin E. (1993). **Education, Training, and Research in Heritage Conservation.** 14(70), 89–91.

World Charter and Development. (1993). **กฎบัตรโลกธรรมชาติ.** ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2553, จาก www.unep.org/law/PDF/UNEPEnv-LawGuide&PrincN05.pdf

Yamane Taro. (1970). **Statistics: An Introductory Analysis.** Tokyo: Harper International Edition.

ภาคผนวก ก

แบบสัมภาษณ์และ แบบสอบถาม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอม
จังหวัดสกลนคร

Guidelines for Cultural Tourism Development: A Propose Plan for Historical Sites of Khmer Art in Sakhon Nakorn Province

แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำชุมชน

คำชี้แจง

1. การตอบแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ทุกคำตอบของท่านมีความสำคัญยิ่งต่อการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย จึงขอความกรุณาตอบให้ครบสมบูรณ์ทุกข้อ ทุกตอน เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีความเที่ยงตรง และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง
2. คำตอบของท่านจะไม่ส่งผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงานของท่านและตัวท่านแต่อย่างใด ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลที่ท่านตอบไว้เป็นความลับ และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น
3. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ
 - ส่วนที่ 1 : เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของแบบสัมภาษณ์
 - ส่วนที่ 2 : เป็นคำถามเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่ข้อมูลสถานการณ์ปัจจุบัน
 - ส่วนที่ 3 : เป็นคำถามด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอม จังหวัดสกลนคร
 - ส่วนที่ 4 : เป็นข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

จิราภรณ์ พรหมเทพ

ผู้วิจัย

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (นาย/นาง/นางสาว).....อายุ.....ปี

วันที่ เดือน พ.ศ. เวลา..... น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

ที่อยู่.....

เบอร์โทรศัพท์..... โทรสาร.....

E-mail:

**ส่วนที่ 2 : ข้อมูลด้านบริบทพื้นที่และสถานการณ์ปัจจุบันของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะ
ขอมในจังหวัดสกลนคร**

1. ชุมชนของท่านมีประวัติความเป็นมาของโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นอย่างไร

.....

.....

.....

2. ท่านคิดว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของท่านในปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3. คนในชุมชนของท่านมีการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริม อะไรบ้าง

.....

.....

.....

4. สถานการณ์การท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นของท่านจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

.....

5. คนในชุมชนของท่านมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไรบ้าง

.....

.....

6. ท่านคิดว่าโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่าน มี ข้อดี/ข้อด้อย ในเรื่องใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

7. ท่านคิดว่าปัจจัยใดที่เป็น โอกาสและอุปสรรคในการพัฒนาโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดสกลนคร

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 : แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในพื้นที่จังหวัด สกลนคร

1. ท่านคิดปราสาทขอมในพื้นที่ท้องถิ่นของท่านมีศักยภาพที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้หรือไม่

- ได้
- ไม่ได้

2. ในพื้นที่ของท่านมีการพัฒนาหรือส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวหรือไม่

- ไม่มี
- มี คือ

3. ชุมชนของท่านมีแผนงานหรือแผนยุทธศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์กับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะ โบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นหรือไม่

- ไม่มี
- มี ได้แก่

.....

4. คนในชุมชนมีส่วนร่วมในด้านกระบวนการจัดการและพัฒนาชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

5. รูปแบบการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่โบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านเป็นอย่างไร และท่านคิดว่าควรมีการปรับปรุงรูปแบบการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวใหม่อย่างไร

รูปแบบเดิม

.....

.....

.....

รูปแบบใหม่

.....

.....

.....

6. หน่วยงานของท่านมีกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นหรือไม่

- () ไม่มี
- () มี คือ

.....

.....

7. ท่านต้องการให้ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครดำเนินการอย่างไรเพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านในปัจจุบัน

.....

.....

.....

.....

8. ท่านต้องการให้โบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านมีการพัฒนาในด้านใดบ้าง

8.1 ด้านแหล่งท่องเที่ยว

.....
.....

8.2 ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

.....
.....

8.3 ด้านเทศกาลประเพณีและวัฒนธรรม

.....
.....
.....
.....

8.4 แนวทางพัฒนาด้านอื่นๆ

.....
.....
.....
.....
.....

ส่วนที่ 4: ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัด

สกลนคร

Guidelines for Cultural Tourism Development: A Propose Plan Historical Sites of Khmer

Art in Sakon Nakorn Province

.....
แบบสัมภาษณ์สำหรับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง
.....

คำชี้แจง

1. การตอบแบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ทุกคำตอบของท่านมีความสำคัญยิ่งต่อการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย จึงขอความกรุณาตอบให้ครบสมบูรณ์ทุกข้อ ทุกตอน เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้มีความเที่ยงตรง และเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

2. คำตอบของท่านจะไม่ส่งผลกระทบต่อตำแหน่งหน้าที่การปฏิบัติงานของท่านและตัวท่านแต่อย่างใด ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลที่ท่านตอบไว้เป็นความลับ และนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

3. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 : คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของแบบสัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลบริบทของพื้นที่และสถานการณ์ของปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร ได้แก่ พระธาตุเชิงชุม, พระธาตุภูเพ็ก, พระธาตุคูม, พระธาตุนารายณ์เจงเวง และหมู่บ้านพันนา จังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 3 : คำถามด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่ 4 : ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

จิราภรณ์ พรหมเทพ

ผู้วิจัย

ส่วนที่ 1: ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ (นาย/นาง/นางสาว).....อายุ.....ปี

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....น.

สถานที่สัมภาษณ์.....

ที่อยู่.....

เบอร์โทรศัพท์.....โทรสาร.....

E-mail:

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลบริบทและข้อมูลสถานการณ์ของปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม
จังหวัดสกลนคร

คำชี้แจงทางหน่วยงานราชการ/หน่วยงานภาครัฐมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ และ ข้อมูล
ปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร ในหัวข้อต่อไปนี้ โปรดอธิบาย

1. การท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

2.สภาพแหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

3.สถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านมีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้าง
ไว้บริการนักท่องเที่ยว

.....
.....
.....
.....

4.แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมของท่านมีความสำคัญด้าน เศรษฐกิจ สังคมและชุมชน
หรือไม่ อย่างไร

.....
.....
.....

ส่วนที่ 3: ความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอ
โบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร

คำชี้แจงทางหน่วยงานราชการ/หน่วยงานภาครัฐมีความคิดเห็นในทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอม จังหวัดสกลนครอย่างไรในหัวข้อต่อไปนี้ โปรดอธิบาย

1. ทางหน่วยงานราชการ/หน่วยงานภาครัฐ มีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสกลนคร

.....

.....

.....

2. ขอบเขตและหน้าที่ความรับผิดชอบเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นหน่วยงานของท่านมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

3. สภาพแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านปัจจุบันเป็นอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

4. หน่วยงานของท่านมีแผนงานหรือแผนยุทธศาสตร์ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์กับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยเฉพาะโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นหรือไม่

() ไม่มี

() มี ได้แก่

.....

.....

.....

5. ทางหน่วยงานราชการ/หน่วยงานภาครัฐ ใช้วิธีหรือเกณฑ์ใดในการประเมินผลการจัดการ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม ของจังหวัดสกลนคร

.....

.....

.....

6. ในปัจจุบันแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร ได้รับการพัฒนาหรือปรับปรุงในด้านใดบ้าง

.....

.....

.....

7. หน่วยงานของท่านมีแผนดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในท้องถิ่นของท่านในอนาคตอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

8. หน่วยงานของท่านมีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดสกลนครอย่างไรบ้าง (เช่น ด้านการวางแผน การดำเนินงาน ด้านการจัดการ และการประเมินผล)

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 : ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัด
สกลนคร

**Guidelines for Cultural Tourism Development: A Propose Plan for Historical sites of
Khmer art in Sakon Nakorn Province**

แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว

คำชี้แจง 1. แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งในการวิจัยเพื่อแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรม: แผนนำเสนอปราสาทขอม จังหวัดสกลนคร ดังนี้

1. โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม
2. โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคูม
3. โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก
4. โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง
5. โบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา

2. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้แบ่งออกเป็น 5 ส่วน คือ

ส่วนที่1 : ข้อมูลเบื้องต้นและลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่2 : ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ส่วนที่3 : ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัด
สกลนคร

ส่วนที่4 : ทัศนคติของนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวต่อแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร

ส่วนที่5: ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติม

จิราภรณ์ พรหมเทพ

ผู้วิจัย

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาการจัดการการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ส่วนที่ 1 : ข้อมูลเบื้องต้น และลักษณะทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน () ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านหรือเติมข้อความในช่องว่าง

1. เพศ

- () ชาย () หญิง

2. อายุ

- () 15 – 22 ปี () 23 – 30 ปี
() 31- 40 ปี () 41 – 50 ปี
() มากกว่า 50 ปี

3. สถานภาพสมรส

- () โสด () สมรส
() อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4. อาชีพ

- () รับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ () พนักงานบริษัทเอกชน
() ประกอบธุรกิจส่วนตัว () เกษตรกร
() นักเรียน/นักศึกษา () พ่อบ้าน/แม่บ้าน/เกษียณ
() อื่นๆ ระบุ.....

5. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

- () ต่ำกว่า 3,000 บาท () 3,001 – 5,000 บาท
() 5,001 – 7000 บาท () 7,001 – 10,000 บาท
() 10,001 – 30000 บาท () มากกว่า 30,001 บาท

6. ระดับการศึกษา

- () ระดับประถมศึกษา () ระดับมัธยมศึกษา/ปวช.
() ระดับอนุปริญญา/ปวส. () ระดับปริญญาตรี
() ระดับปริญญาโท () สูงกว่าปริญญาโท
() อื่นๆ (โปรดระบุ).....

7. ภูมิลำเนา

- () ภาคกลาง () ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
() ภาคใต้ () ภาคเหนือ
() ภาคตะวันตก

ส่วนที่ 2 : ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงใน () ที่กำหนดให้ตามความเป็นจริงหรือตอบคำถามในช่องว่าง

1. ท่านเดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดสกลนครในครั้งนี้กับใคร

☐ เดินทางคนเดียว	☐ มากับญาติหรือคนในครอบครัว
☐ มากับเพื่อน	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
2. ท่านเคยเดินทางมาท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนครหรือไม่

☐ ไม่เคย	☐ มากกว่า 1 ครั้ง
☐ เคย	
3. พาหนะที่ท่านใช้ในการเดินทางครั้งนี้คือ

☐ รถยนต์ส่วนตัว	☐ รถบัสหรือรถตู้ของบริษัทนำเที่ยว
☐ รถโดยสารประจำทาง	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
4. การเดินทางท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครครั้งนี้ท่านมีค่าใช้จ่ายประมาณเท่าใด

☐ ต่ำกว่า 1,000 บาท	☐ 1,001-2,000 บาท
☐ 2,001 - 3,000 บาท	☐ ตั้งแต่ 3,001 บาทขึ้นไป
5. ท่านเคยเดินทางไปยังโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนครที่ใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม	☐ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุดม
☐ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก	☐ โบราณสถานศิลปะขอมภูพาน
☐ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง	
6. จากข้อ 5. เพราะเหตุที่ท่านจึงเลือกเดินทางมาเที่ยวที่โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

☐ เลื่อมใสศรัทธา	☐ การเดินทางที่สะดวก
☐ ความสวยงามของปราสาท	☐ แก่บ้าน
☐ ความมีประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง	
7. ท่านทราบข้อมูลของสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครจากสื่อใด

☐ ทางโทรทัศน์	☐ ทางสื่อสิ่งพิมพ์
☐ ทางสื่อวิทยุ	☐ ทางสื่ออินเทอร์เน็ต
☐ ญาติพี่น้องหรือเพื่อน	☐ อื่นๆ (โปรดระบุ).....
8. ท่านใช้เวลาเที่ยวชมโบราณสถานศิลปะขอมแต่ละแห่งนานเท่าใด

☐ น้อยกว่า 1 ชั่วโมง	☐ มากกว่า 2 ชั่วโมง
☐ 1-2 ชั่วโมง	

ส่วนที่ 3: ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอม
ในจังหวัดสกลนคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย (/) ตรงความคิดเห็นของท่านมาก-น้อยตามลำดับ

ความพึงพอใจต่อแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร	ระดับความพึงพอใจ				
	มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
ด้านแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม					
1. แหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอมความสวยงามโดยรอบ และสภาพภูมิทัศน์เหมาะสม					
2. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีชื่อเสียง					
3. แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีคุณค่าควร แก่การอนุรักษ์					
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม					
4. บริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมี บริการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น ไฟฟ้า, ประปา, โทรศัพท์					
5. มีพื้นที่จอดรถที่เพียงพอสำหรับรองรับจำนวนรถที่ เข้ามาท่องเที่ยวโดยเฉพาะช่วงงานเทศกาล					
6. บริเวณแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมมีป้าย สื่อความหมายและป้ายแสดงข้อมูลเป็นอย่างดี					
ด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม					
7. มีเว็บไซต์แนะนำแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างดี					
8. มีการออกสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์ เช่น เคเบิลทีวี วารสารการท่องเที่ยว, ป้ายสื่อพิมพ์ต่างๆ					
ด้านราคาสินค้าและบริการ					
10. ความเหมาะสมด้านราคาที่พัก					
11. ความเหมาะสมด้านราคาร้านอาหาร					
12. ความเหมาะสมราคาของที่ระลึก					

ส่วนที่ 4: ความต้องการของนักท่องเที่ยว/นักศึกษารตอแนวการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรม โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย (/) ตรงความคิดเห็นของท่านมาก-น้อยตามลำดับ

ความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโบราณสถานศิลปะขอมจังหวัดสกลนคร	ระดับความต้องการ				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
พัฒนาด้านสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมที่ท่านต้องการให้มี					
1.ข้อมูลประวัติของโบราณสถานศิลปะขอม					
2.ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นจังหวัดสกลนคร					
3.ข้อมูลการเดินทางที่พัก,ร้านอาหาร					
4.การปรับปรุงทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยว					
พัฒนาด้านกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม					
5.การแสดงวัฒนธรรมขอม					
6. การเที่ยวชมแบบมีมัคคุเทศก์นำชม					
7. การเชื่อมโยงของแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมแต่ละแห่งเข้าด้วยกัน					
พัฒนาด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอม					
8.ป้ายบอกทางที่ชัดเจน					
9. แผนที่แหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจน					
10.การบริการรถโดยสารประจำทาง					
11.สภาพของพื้นผิวจราจร					

ส่วนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1. ข้อเสนอแนะและความคิดเห็นเพิ่มเติม

.....

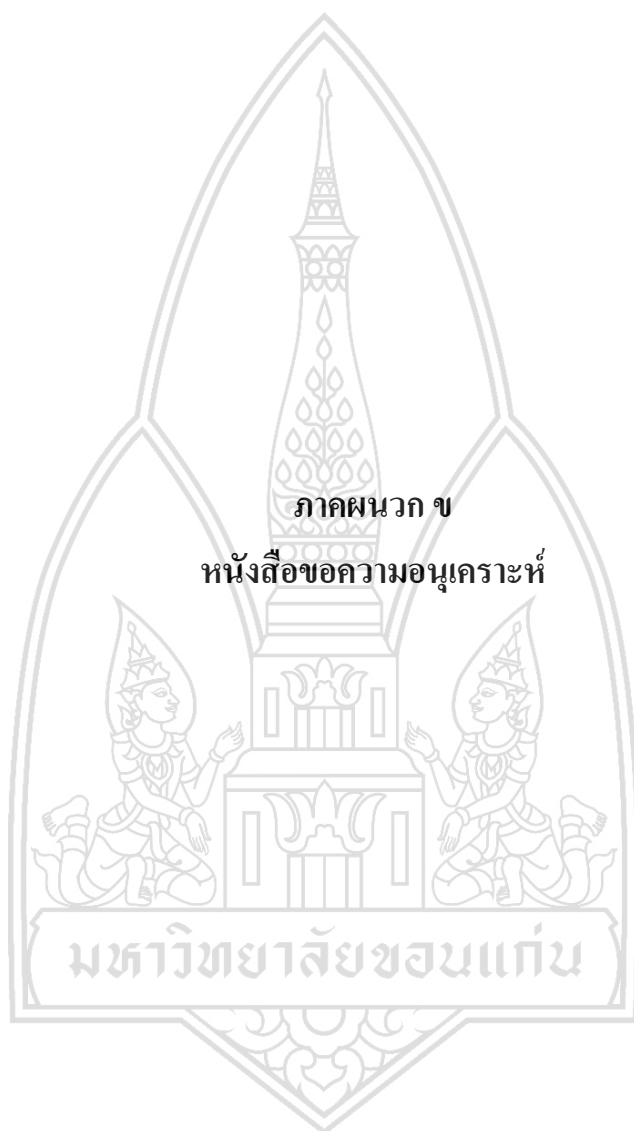
.....

.....

ขอขอบคุณในการสละเวลาอย่างสูง
ผู้จัดทำวิจัย

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ที่ ศธ 0514.22.1/ว.

5183

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002

๘ ธันวาคม 2553

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ขอข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์
เรียน ใ้แก่กองแผนงานและ กองงานวัดผลและ

ด้วยนางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ รหัสประจำตัว 525210006-0 นักศึกษาระดับปริญญาโท
หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยว แผน ก โครงการพิเศษ คณะวิทยาการจัดการ กำลัง
ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอบริการสปาธรรมชาติ จังหวัดสกลนคร"
เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ คณะวิทยาการจัดการ จึงใคร่ขอให้นักศึกษาขอข้อมูลเกี่ยวกับบริบท
พื้นที่, รูปแบบการท่องเที่ยว, ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวปราสาททอง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรม แผนนำเสนอบริการสปาธรรมชาติ จังหวัดสกลนคร โดยให้นักศึกษาเข้าสัมภาษณ์ และใคร่ขอให้นักศึกษาเข้าเก็บ
รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ซึ่งในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บ
รวบรวมข้อมูล คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร, นักท่องเที่ยวและทัศนอาจร รวมถึงผู้มีส่วน
เกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว และภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ดังนั้น เพื่อให้การศึกษา
ของนักศึกษาดังกล่าวบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาขอข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการทำวิทยานิพนธ์ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาในครั้งนี้ด้วย สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะประสานเพื่อ
ความเหมาะสมอีกครั้ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์มันทนา สามารถ)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น

งานบริการการศึกษา

โทรศัพท์.0-4320-2401 ต่อ 285 โทรสาร.0-4320-2402

ผู้ประสานงาน นางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ โทร 08-0740-6988

ภรณ์ทิพย์ / เจ้าของเรื่อง

ที่ ศธ 0514.22.1/ว. 5183

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002

๘ ธันวาคม 2553

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ขอข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน สำนัก ก วิชา วัฒนธรรม (๕๕๖) จั น ดั ด ส ก ล น ค ร

ด้วยนางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ รหัสประจำตัว 525210006-0 นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยว แผน ก โครงการพิเศษ คณะวิทยาการจัดการ กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยว จังหวัดสกลนคร" เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ คณะวิทยาการจัดการ จึงใคร่ขอให้นักศึกษาขอข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่, รูปแบบการท่องเที่ยว, ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวปราสาททอง เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แผนนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยว จังหวัดสกลนคร โดยให้นักศึกษาเข้าสัมภาษณ์ และใคร่ให้นักศึกษาเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร, นักท่องเที่ยวและทัศนอาจร รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว และภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาของนักศึกษาดังกล่าวบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาขอข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาในครั้งนี้ด้วย สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะประสานเพื่อความเหมาะสมอีกครั้ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์มันทนา สามากร)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น

งานบริการการศึกษา

โทรศัพท์:0-4320-2401 ต่อ 285 โทรสาร:0-4320-2402

ผู้ประสานงาน นางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ โทร 08-0740-6988

ภรณ์ทิพย์ / เจ้าของเรื่อง

ที่ ศธ 0514.22.1/ว. 5183

คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ตำบลในเมือง อำเภอเมือง
จังหวัดขอนแก่น 40002

๙ ธันวาคม 2553

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ขอข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ภาควิชาการเพื่อสังคมและบริหาร

ด้วยนางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ รหัสประจำตัว 525210006-0 นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยว แผน ก โครงการพิเศษ คณะวิทยาการจัดการ กำลังทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "แนวทางการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม : แผนนำเสนอบริการปราสาทขอม จังหวัดสกลนคร" เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ คณะวิทยาการจัดการ จึงใคร่ขอให้นักศึกษาขอข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่, รูปแบบการท่องเที่ยว, ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวปราสาทขอม เพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แผนนำเสนอบริการปราสาทขอม จังหวัดสกลนคร โดยให้นักศึกษาเข้าสัมภาษณ์ และใคร่ขอให้นักศึกษาเข้าเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ ประชากรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร; นักท่องเที่ยวและทัศนอาจร รวมถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว และภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาของนักศึกษาดังกล่าวบรรลุตามวัตถุประสงค์ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นักศึกษาขอข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการศึกษาในครั้งนี้ด้วย สำหรับวันและเวลานักศึกษาจะประสานเพื่อความเหมาะสมอีกครั้ง

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ด้วย จักขอบคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์มันทนา สามารถ)

คณบดีคณะวิทยาการจัดการ

ปฏิบัติราชการแทนอธิการบดีมหาวิทยาลัยขอนแก่น

งานบริการการศึกษา

โทรศัพท์.0-4320-2401 ต่อ 285 โทรสาร.0-4320-2402

ผู้ประสานงาน นางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ โทร 08-0740-6988

ภรณ์ทิพย์ / เจ้าของเรื่อง

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างรายการนำเที่ยวและเส้นทางการท่องเที่ยว

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตัวอย่างรายการนำเที่ยว

โปรแกรมการท่องเที่ยว 1 วัน (One Day Trip) City Tour

วัดพระธาตุเชิงชุม-วัดพระธาตุคูม-วัดป่าสุทธาวาส-วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง

- 08.00 น. คณะพร้อมกัน ณ ประตูเมืองสกลนคร
- 08.30 น. มัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำคณะทัวร์เดินทางสู่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารสักการะรอยพระพุทธรูปบาทพระพุทธรูปเจ้า รับฟังเรื่องราวตำนานเมืองหนองหานหลวง สิมเก่า และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
- 10.30 น. ออกเดินทางสู่ปราสาทพระธาตุคูม โดย รถรางชมทิวทัศน์เมืองสกลนคร
- 11.45 น. พักรับประทานอาหารเวียงคนามที่ขึ้นชื่อ
- 13.00 น. ออกเดินสู่วัดป่าสุทธาวาส สักการะรูปหล่อเหมือนองค์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ภายในมีตู้กระจกบรรจุอัฐิของท่านซึ่งแปรสภาพเป็นแก้วผลึกใสสีขาวและรูปหล่อเหมือนองค์หลวงปู่หลุยส์ จันทสาโร ชมพิพิธภัณฑ์และเรียนรู้เรื่องราวชีวประวัติของเกจิอาจารย์ทั้งสอง
- 14.45 น. ออกเดินทางสู่ปราสาทนารายณ์เจงเวง ซึ่งตั้งอยู่วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวงโดยใช้ถนนเส้นทางสายศาลากลาง
- 15.20 น. เดินเที่ยวชมโบราณสถานปราสาทนารายณ์เจงเวง พร้อม ฟังตำนานเรื่องราวของพระนางนารายณ์เจงเวง ความเป็นมาของการสร้างปราสาทแห่งนี้จากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
- 16.00 น. ออกเดินทางสู่ศูนย์จำหน่ายของที่ระลึกของจังหวัดสกลนคร มีผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกเช่น ผ้าคราม และ ไวน์หมากเม่า
- 17.30 น. พักรับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. มัคคุเทศก์ท้องถิ่นส่งผู้โดยสารกลับโดยสวัสดิภาพ

ตัวอย่างรายการนำเที่ยว
โปรแกรมการท่องเที่ยว 1 วัน (One Day Trip) City Tour
วัดพระธาตุเชิงชุม-พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์-วัดป่าสุทธาวาส-เกาะดอนสวรรค์

- 08.00 น. คณะพร้อมกัน ณ ประตูเมืองสกลนคร
- 08.30 น. มัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำคณะทัวร์เดินทางสู่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารสักการะรอยพระพุทธรูปพระพุทธรูปเจ้า รับฟังเรื่องราวตำนานเมืองหนองหานหลวง สิมเก่า และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
- 10.00 น. ออกเดินทางสู่พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดจนพระราชวงศ์ทุกพระองค์ บริเวณที่ตั้งเป็นป่าไม้ร่มรื่นมีไม้ดอกไม้ประดับ ตกแต่งไว้อย่างสวยงามในระหว่างที่ไม่ได้ประทับอยู่ที่พระตำหนักฯ อนุญาตให้เข้าชมได้ทุกวัน
- 12.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวัน
- 13.00 น. ออกเดินทางสู่วัดป่าสุทธาวาสสักการะรูปหล่อเหมือนองค์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ภายในมีตู้กระจกบรรจุอัฐิของท่านซึ่งแปรสภาพเป็นแก้วผลึกใสสีขาวและรูปหล่อเหมือนองค์หลวงปู่หลุยส์ จันทสาโร ชมพิพิธภัณฑ์และเรียนรู้เรื่องราวชีวิตประวัติของเกจิอาจารย์ทั้งสอง
- 15.00 น. ออกเดินทางไปยังเกาะดอนสวรรค์โดยเรือเร็ว เพื่อชมทัศนียภาพของหนองหานและพืชพันธุ์ไม้ที่หายาก
- 17.20 น. พักร่อนอิริยาบถและถ่ายภาพที่สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ซึ่งอยู่ติดกับหนองหาน เป็นสวนสาธารณะลักษณะเป็นสวนล้อมรอบสระน้ำขนาดใหญ่ชื่อสระพังทอง เป็นสระโบราณ ภายในประกอบด้วยสวนไม้ดอกไม้ประดับ เป็นสถานที่พักผ่อนของชาวจังหวัดสกลนคร
- 18.00 น. . พักรับประทานอาหารเย็น
- 19.00 น. มัคคุเทศก์ท้องถิ่นส่งผู้โดยสารกลับที่ท่าอากาศยานสกลนครโดยสวัสดิภาพ

ตัวอย่างรายการนำเที่ยว
โปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน

<u>วันที่หนึ่ง</u>	<u>วัดพระธาตุเชิงชุม-วัดพระธาตุคูม-วัดป่าสุทธาวาส-วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง</u>
08.00 น.	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นรับคณะพร้อมกันที่ท่าอากาศยานสกลนคร
08.30 น.	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำคณะทัวร์เดินทางสู่ปราสาทเชิงชุมสักการรอยพระพุทธรูปบาทพระพุทธรเจ้ารับฟังเรื่องราวเมืองหนองหานหลวง สิมเก่า และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
10.30 น.	ออกเดินทางสู่พระธาตุคูม โดย รถรางชมทิวทัศน์เมืองสกลนคร
11.45 น.	รับประทานอาหารเวียดนามที่ขึ้นชื่อ
13.00 น.	ออกเดินทางสู่วัดป่าสุทธาวาส สักการะรูปหล่อเหมือนองค์พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต ภายในมีตู้กระจกบรรจุอัฐิของท่านซึ่งแปรสภาพเป็นแก้วผลึกใสสีขาวและรูปหล่อเหมือนองค์หลวงปู่หลุยส์ จันทสาโร ชมพิพิธภัณฑ์เรียนรู้เรื่องราวชีวิตประวัติของเกจิอาจารย์ทั้งสอง
14.45 น.	ออกเดินทางสู่ปราสาทนารายณ์เจงเวง โดยใช้ผ่านถนนสายศาลากลาง
15.20 น.	เดินเที่ยวชมโบราณสถานปราสาทนารายณ์เจงเวง พร้อม ฟังตำนานเรื่องราวของพระนางนารายณ์เจงเวง ความเป็นมาของการสร้างปราสาทแห่งนี้จากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
16.30 น.	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นส่งคณะทัวร์เข้าพักผ่อนตามอัธยาศัย
<u>วันที่สอง</u>	<u>วัดพระธาตุภูเพ็ก-ภูพานา-ท่าอากาศยานอุดรธานี</u>
07.00 น.	รับประทานอาหารเช้าที่ห้องอาหารของโรงแรม
08.30 น.	ออกเดินทางสู่พระธาตุภูเพ็ก
09.30 น.	ถึงพระธาตุภูเพ็กพร้อมเดินเท้าขึ้นบันได 491 ขั้น ชมสถานที่เกิดสุริยะปฏิทินพันปี
11.30 น.	ออกเดินทางสู่ภูพานา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
12.00 น.	แวะพักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 น.	ออกเดินทางสู่ภูพานา อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร
14.30 น.	ถึงภูพานา พร้อมรับฟังคำบรรยายจากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ถึงประวัติความเป็นมาของภูพานาและ คูการสาธิตการข้อมผ้าครามบริเวณอาคารศูนย์ OTOP บ้านพันนา พร้อมซื้อสินค้าของที่ระลึก OTOP 5 ดาว
16.30 น.	ออกเดินทางมุ่งหน้าสู่ท่าอากาศยานอุดรธานีเพื่อเดินทางกลับโดยสวัสดิภาพ

ตัวอย่างรายการนำเที่ยว
โปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน

วันที่หนึ่ง	วัดพระธาตุเชิงชุม-วัดพระธาตุคูม-วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง
09.00 น.	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นรับคณะพร้อมกันที่ท่าอากาศยานสกลนคร
09.30 น.	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำคณะทัวร์เดินทางสู่ปราสาทเชิงชุมสักการรอยพระพุทธรูป พระพุทธรูปเจ้ารับฟังเรื่องราวเมืองหนองหานหลวง สิมเก่า และบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์
11.00 น.	ออกเดินทางสู่พระธาตุคูม โดยรถรางชมทิวทัศน์เมืองสกลนคร พร้อมรับฟัง คำบรรยายจากมัคคุเทศก์ท้องถิ่นถึงประวัติความเป็นมาในการสร้างปราสาทแห่งนี้
12.30 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.30 น.	ออกเดินทางสู่ปราสาทนารายณ์เจงเวง โดยใช้เส้นทางสายศาลากลาง
15.20 น.	เที่ยวชมโบราณสถานปราสาทนารายณ์เจงเวง ฟังตำนานและเรื่องราวของ พระนางนารายณ์เจงเวง ความเป็นมาของปราสาทแห่งนี้จากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น
16.30 น.	มัคคุเทศก์ท้องถิ่นส่งคณะทัวร์เข้าพักผ่อนตามอัชฌาศัย
วันที่สอง	วัดป่าอุดมสมพร-พระธาตุภูเพ็ก-กู่พันนา
07.00 น.	รับประทานอาหารเช้าที่ห้องอาหารของโรงแรม
08.00 น.	ออกเดินทางสู่วัดป่าอุดมสมพร อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร
08.45 น.	ถึงพิพิธภัณฑสถานหลวงปู่ฝั้น อาจาโร สักการะรูปหล่อเหมือนองค์จริง พร้อมทั้งรับฟัง ชีวประวัติของหลวงปู่ฝั้น อาจาโร จากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เดินชม และเรียนรู้ พิพิธภัณฑสถานเครื่องอัฐบริขาร
10.00 น.	ออกเดินทางสู่พระธาตุภูเพ็ก
10.30 น.	ถึงพระธาตุภูเพ็กพร้อมเดินเท้าขึ้นบันได 491 ขั้น ถ่ายภาพสถานที่เกิดปรากฏการณ์ สุริยุปราคาทิวพันปี
12.30 น.	ออกเดินทางสู่กู่พันนา พร้อมทั้งแวะพักรับประทานอาหารกลางวัน
14.30 น.	ถึงกู่พันนา พร้อมรับฟังคำบรรยายจากมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ถึงประวัติความเป็นมา ของกู่พันนาและ คูการสาธิตการย้อมผ้าครามบริเวณอาคารศูนย์ OTOP บ้านพันนา พร้อมซื้อสินค้าของที่ระลึก OTOP 5 ดาว
16.30 น.	ออกเดินทางสู่ท่าอากาศยานอุดรธานีเพื่อกลับกรุงเทพมหานครโดยสวัสดิภาพ

ภาคผนวก ง

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

รายชื่อบุคคลที่ให้การสัมภาษณ์

1. นายไกรราศ แก้วดี	ปลัดจังหวัดสกลนคร
2. นายโกมุท ทีฆธนานนท์	นายกเทศมนตรีเมืองสกลนคร
3. นายโสภณ คอน โคตรจันทร์	ผู้อำนวยการกองวิชาการและแผนงาน
4. น.ส.ยุวเรศ พรหมสาขา ณ สกลนคร	หัวหน้าฝ่ายแผนงานและงบประมาณ
5. นายสถาป วงศ์สีดา	นักวิชาการวัฒนธรรม 6ว
6. นางพงประพรรณ รามางกูร	นักวิชาการวัฒนธรรม 6ว
7. นางวิไลวรรณ รัตนโคตร	นักวิชาการวัฒนธรรม 6ว
9. ว่าที่ ร.ท.อุดมภูเบศวร์ จูมพลหล้า	นักวิชาการวัฒนธรรม 6ว
10. นางจิราลักษณ์ บุญแก้ววุฒิ	นักวิชาการวัฒนธรรม 5
11. น.ส.วิภาวดี ปิงอุทา	เจ้าพนักงานประชาสัมพันธ์
12. นายโกศล พรหมเทพ	รองผู้อำนวยการโรงเรียนธาตุนาเวงวิทยา
13. นายประเสริฐ ศักดิ์ดาวงศ์	ที่ปรึกษานายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาหัวบ่อ
14. น.ส.นวพรรณ ทองทิพย์	เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสกลนคร
15. น.ส.นุ้มประกาย แก่นเท้า	รักษาราชการแทนหัวหน้างานประชาสัมพันธ์
16. นายเสาร์ ลั่นจะ	ประธานชุมชนธาตุนาเวง
17. นางสุภาภรณ์ ทองมาก	กรรมการชุมชน
18. น.ส.พัชรา วงศ์กาฬสินธุ์	เจ้าหน้าที่สำนักงานท้องถิ่นอำเภอเมืองจังหวัดสกลนคร
19.นางสุบัน ดอกไม้	อาจารย์โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์บ้านภูเพ็ก สกลนคร
20. นายสายันต์ มนต์าล	นายกเทศมนตรีตำบลพันนา
21. นายสุรพจน์ ศรีสมรส	ผู้ใหญ่บ้านภูเพ็ก
22. นางรัชชนก หาญมนตรี	เจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองสกลนคร
23. นางมินตรา วุฒิสุพงษ์	หัวหน้างาน
24. นายวรรณชนะ กาวรรณชง	เจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองสกลนคร
25. นายปรัชญา การร้อย	เจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์เทศบาลเมืองสกลนคร

ภาคผนวก จ

รูปภาพการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยและภาพแหล่งท่องเที่ยว
โบราณสถานศิลปะขอมในจังหวัดสกลนคร

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ภาพที่ จ.1 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.2 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.3 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.4 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.5 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.6 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.7 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.8 ภาพแสดงการสัมภาษณ์
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.9 ภาพแสดงการประชุมกลุ่มย่อย

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.10 ภาพแสดงการประชุมกลุ่มย่อย

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.11 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.12 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.13 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.14 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.15 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก

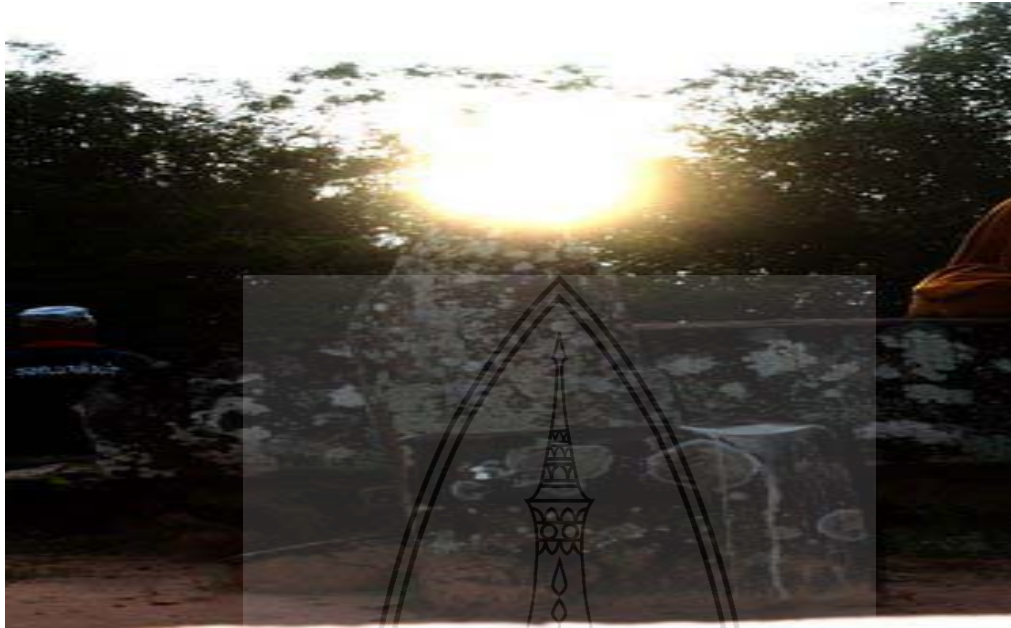
ภาพที่ จ.16 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก

ภาพที่ จ.17 แสดงแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก (ศิวลึงค์หักและแท่นหิน
 ด้านบนมีการแกะสลักเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรียงรอบเป็นรูปทรงเรขาคณิตจำนวน 16 ช่อง)
 ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.18 แสดงภายในตัวโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก

ภาพที่ จ.19 ปรางค์การณั้พระอาทิตย์ส่องผ่านแท่งศิวะลิ่งค้ำกำเนิดสุริยะปฏิทินพันปี

ภาพที่ จ.20 แสดงทางขึ้นโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.21 แสดงพิธีบวงสรวง โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก

ภาพที่ จ.22 แสดงพิธีบวงสรวงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุภูเพ็ก

ภาพที่ จ.23 แสดงบริเวณ โบราณสถานศิลปะขอมพระราชวังเชิงชุม
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.24 แสดงประตูทางเข้าปราสาทขอม โบราณ
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.25 แสดงหลวงพ่อบุญรอดพระองค์แสนพระพุทธรูปคู่เมืองสกลนคร

ภาพที่ จ.26 แสดงภูน้ำลอดเชิงชุม (ป่อน้ำศักดิ์สิทธิ์)

ภาพที่ จ.27 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุเชิงชุม

ภาพที่ จ.28 แสดงป้ายบอกทางโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุดุม

ภาพที่ จ.29 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคูม

ภาพที่ จ.30 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคูม

ภาพที่ จ.31 แสดงบริเวณโดยรอบโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม

ภาพที่ จ.32 แสดงทับหลังโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคุ่ม

ภาพที่ จ.33 แสดงบริเวณโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคูม

ภาพที่ จ.34 แสดงบริเวณโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุคูม

ภาพที่ จ.35 แสดงบริเวณ โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ภาพที่ จ.36 แสดงทับหลัง โบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ภาพที่ จ.37 แสดงประตูหลอกโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

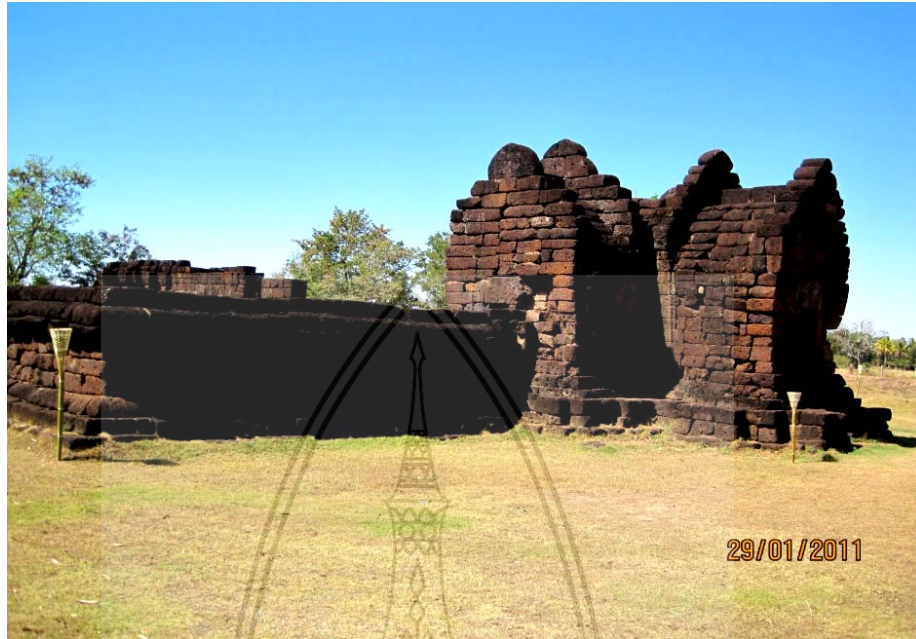
ภาพที่ จ.38 แสดงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.39 แสดงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ภาพที่ จ. 40 แสดงพิธีบวงสรวงโบราณสถานศิลปะขอมพระธาตุนารายณ์เจงเวง

ภาพที่ จ.41 แสดงโบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.42 แสดงภายในโบราณสถานศิลปะขอมกู่พันนา
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.43 แสดงงานประเพณีประจำปีโบราณสถานศิลปะขอมกู่พันทนา
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.44 แสดงพิธีบวงสรวงงานประเพณีประจำปีโบราณสถานศิลปะขอมกู่พันทนา
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.45 แสดงอาคารพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.46 แสดงป้ายคู่ม้วน

ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.47 แสดงบาราย กู่พันนา
ที่มา: จิราภรณ์ พรหมเทพ, 2554

ภาพที่ จ.48 แสดงศูนย์ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน บ้านพันนา

ภาพที่ จ.49 แสดงผลิตภัณฑ์ OTOPS 5 ดาว ผ้าข้อมคราม บ้านพินนา

ภาพที่ จ.50 แสดงผลิตภัณฑ์ OTOPS 5 ดาว บ้านพินนา

ภาพที่ จ.51 แสดงผลิตภัณฑ์ OTOPS 5 ดาว บ้านพืนนนา

ภาพที่ จ.52 แสดงขั้นตอนการทำผ้าข้อมคราม OTOPS 5 ดาว

ภาพที่ จ.53 แสดงขั้นตอนการทำผ้าข้อมคราม OTOPS 5 ดาว

ภาพที่ จ.54 แสดงขั้นตอนการทำผ้าข้อมคราม OTOPS 5 ดาว

ประวัติผู้เขียน

นางสาวจิราภรณ์ พรหมเทพ เกิดวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ.2525 จังหวัดสกลนคร จบการศึกษา ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายโรงเรียนสกลราชวิทยานุกูล จังหวัดสกลนคร และเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีในปีการศึกษา พ.ศ. 2543 หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร และศึกษาระดับปริญญาโทในปีการศึกษา 2552 หลักสูตรบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยวคณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

